

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 7

BEOGRAD 1938 GODINE

KNJIGA 2

XII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 16 FEBRUARA 1938 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK
STEVAN ĆIRIĆ

i

POTPRETSEDNICI:

FRANJO MARKIĆ i JEVREM TOMIĆ

SEKRETAR

STOJADIN DIMITRIJEVIĆ

Pristutni g. g. Ministri: Ministar bez portfelja **dr. Šefkija Behmen**, Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**, Ministar trgovine i industrije **dr. Milan Vrbanić**, Ministar građevina **Dobrivoje Stošović**, Ministar finansija **Dušan Letica**, Ministar bez portfelja, **dr. Miho Krek**, Ministar bez portfelja **Vojislav V. Dorđević**, Ministar fizičkog vaspitanja naroda **dr. Vjekoslav Miletić**, Ministar pošta, telegrafa i telefona **Vojko R. Čvrkić**, Ministar prosvete **Dimitrije Magarašević**.

POČETAK U 8,50 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika XI redovnog sastanka;

2 — Saopštenje o podnošenju zakonskog predloga **Vojislava Lazića** i drugova, narodnih poslanika, o predlogu zakona o invalidima i odbijanje hitnosti;

3 — Saopštenje o podnošenju Uredaba na sa Glasnost Ministarskog saveta;

4 — Saopštenje o podnošenju interpelacije **Milana Mravljea** i drugova, narodnih poslanika, na Pretsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova, na Ministra poljoprivrede i Ministra finansija o pristrasnoj podeli pozajmice od 63 miliona dinara, koju je podelu izvršila Dravska banovina dodeljujući čitavu sumu Zadrudnom savezu u Ljubljani da bi time nadoknadila Zadrudnoj gospodarskoj banci gubitke, koje je pretrpela dok Savez slovenskih zadruga nije dobio ništa, i usvajanje prvenstva;

5 — Saopštenje Ministara o odgovorima na interpelacije narodnih poslanika.

Govornici: **Vojislav Lazić**, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**, Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**, **Vojislav Lazić** (o povredi Poslovnika), Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvet-**

ković (radi ličnog objašnjenja dva puta), Pretsednik Narodne skupštine **Stevan Ćirić** (pet puta).

Dnevni red: Nastavak prefresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za budžetsku 1938/39 godinu.

Govornici: **Dr. Kosta Popović** (u ime grupe Jugoslovenske nacionalne stranke), **Milan Božić**, **Milivoje Perić**, Pretsednik Narodne skupštine **Stevan Ćirić** (tri puta), **dr. Vojislav Došen**, izvestilac većine **dr. Časlav Nikitović**, **Mustafa Mulalić**, **Luka Avramović**, **Vinko Gornjak**, **Petar Galogaža**, **Vasilj Kostić**, **Vojislav Lazić** (radi ličnog objašnjenja), Potpretседnik Narodne skupštine **Franjo Markić**

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, imam čast otvoriti XII redovni sastanak Narodne skupštine. Molim sekretara g. Stojadina Dimitrijevića, da izvoli pročitati zapisnik prethodnog sastanka.

Sekretar Stojadin Dimitrijević pročita zapisnik XI redovnog sastanka Narodne skupštine.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima li ko od gospode narodnih poslanika kakvu primedbu na zapisnik? (Nema). Primedaba nema, zapisnik je primljen.

Izvolite čuti jedan zakonski predlog za koji se traži hitnost.

Sekretar Stojadin Dimitrijević (saopštava): G. Vojislav Lazić i drugovi, narodni poslanici, podnose Narodnoj skupštini na rešenje predlog zakona o invalidima i traže da se oglasi za hitan. (Vidi prilog).

Predsednik Stevan Ćirić: Ima reč g. Vojislav Lazić, da obrazloži traženu hitnost.

Vojislav Lazić: Gospodo narodni poslanici, invalidsko pitanje spada u red najvažnijih pitanja u našoj zemlji. To pitanje od rata pa na ovamo neprestano se povlači, ali nikako da se definitivno reši. Ni jedna država, koja je u ratu učestvovala, nije se rdavije odazvala prema svojim ratnim žrtvama no što je to učinila naša država. Ničiji vojnik nije sa većim požrtvovanjem branio svoju otadžbinu i nije učinio onakve podvige kakve su učinili naši vojnici. Ali, nažalost, ti njihovi junački podvizi, to njihovo požrtvovanje i ta njihova junačka dela brzo su zaboravljeni. Gospodo, pokoljenje u kome mi živimo imalo je da izvrši velike i sjajne zadatke za svoju naciju, i ono je časno odgovorilo tome svome zadatku i svome pozivu. Setimo se, gospodo, 1912-te godine, kad je trebalo osloboditi naš Jug od Turaka, kad nas je naš uzvišeni Kralj Petar (Uzvici: Slava Mu!) pozvao i pružio ruku na Jug i kazao: »Mi moramo našu braću osloboditi od pet vekovnog ropstva Turcima«

Ušlo se, gospodo, u taj rat sa ponosom. Vojnici su išli sa veseljem. Majke su ispraćale svoje sinove kao kad ih ispraćaju na kakvu svadbu. Nije bilo plača ni jauka niti od vojnika koji polaze a znaju da idu u smrt, znaju da idu da ginu, a nije bilo jauka ni od strane njihovih porodica, jer su i one znale da oni idu na jednu svetu dužnost, a za tu svetu dužnost niko nije žalio žrtava.

Gospodo, zadatak je izvršen sa punim zadovoljstvom naše nacije. Žrtava je moralo biti, i bilo ih je. Došla je posle i 1913 godina, došao je bratoubilački rat između nas i Bugara. On nije trajao dugo, ali braćo i gospodo, i tu je moralo biti žrtava. I tu se naš vojnik pokazao dostojan svoga uzvišenog zadatka. Ali, gospodo, posle ta dva rata dolazi jedan najteži rat. Još se nismo ni smirili kod svojih kuća, nismo se još čestito ni okrenuli u svojim dvorištima da vidimo kako izgledaju, a Austrija je zaželela da nas porobi i da nas uništi. I došao je rat sa Austrijom. Sada su, gospodo, trebale nove žrtve i mnogo veće žrtve. Naš narod braneći svoje ognjište, braneći svoju kuću, braneći svoju otadžbinu, nije žalio žrtava. Žrtve su padale, padale su nemilice, neštedimice. Ovaj rat pretvorio se u Svetski rat, i onda on nije bio više rat samo za odbranu otadžbine, onda malene Srbije, već je bio rat za ujedinjenje celog jugoslovenskog naroda.

Gospodo, u rat su otišli svi koji su pušku mogli nositi. Nisu onda regrutne komisije bile tako širokih pogleda pa da su kazale, ovaj je nesposoban, treba ga ostaviti kod kuće. Ne, naprotiv; regrutne komisije bile su vrlo stroge, išli su u rat svi oni koji su mogli puškom rukovati. Pa su išli i oni koji nisu mogli puškom rukovati, ali su mogli u pozadini vršiti izvesne službe, izvesne zadatke. Išli su, gospodo, u rat i otac i sin, imali smo mnogih slučajeva da vidimo u borbenim linijama sinove a u istim linijama i njihovog oca. Na taj način cela je nacija morala da podnosi žrtve. Nacija je, gospodo, podnosila žrtve i žrtve su padale ne samo u redovima vojnika nego su morale

da dodu i kod ostalog stanovništva. Neprijatelj je ušao u našu zemlju 1914 godine, jedanput ne mnogo; ali Podrinje je zauzeo i u Podrinju su napravili strahovit pokolj u mirnom stanovništvu, u građanskim redovima padale su velike žrtve. Obesni Madari ubijali su žene, ubijali su decu; ubijali su starce, vezivali su ih jedne za druge pa su ih mitraljezom u lancu ubijali. U Prnjavoru su zatvorili stanovništvo u crkvu pa su crkvu zapalili, pa su zajedno izgoreli i crkva i narod. U Šapcu su zatvorili narod u crkvu pa ga tu ubijali.

Pa, gospodo, došla je druga najezda neprijatelja koja je došla do Rudnika. Šta se onda počinilo od strane neprijatelja prema mirnom i nedužnom građanstvu koje je ostalo kod svojih kuća? Opet ubijanje, opet na razne načine mučenje. Ali srećom nisu mogli onda da zauzmu Srbiju, morali su sa Rudnika pod pritiskom naše slavne vojske, pod pritiskom naših vojnika i naših slavnih vojskovođa, da se vrata natrag. Ali, gospodo, šta se je za to vreme dešavalo u Bosni? Vešala, vešanja najistaknutijih Srba, vešanja patriota, onih koji su radili za jedinstvo svih Jugoslovena. A šta se radilo u Sremu, donde dokle je naša vojska doprla, pa se morala povući? Takođe vešala i ubijanja.

Gospodo, došla je 1915 godina kad smo napadnuti sa svih strana ne samo od Austrije nego i od Nemačke i Bugarske i mi smo pod takvih pritiskom morali se povlačiti. Vojska je morala tražiti puta i načina, tražiti položaje i mogućnost da se sastane sa svojim saveznicima kako bi opet mogla da se oporavi i da napadne neprijatelja i otera ga sa svaga zemljišta. Tako je Srbija pala pod okupaciju. Gospodo, šta se radilo za vreme okupacije neka to kažu žrtve koje su pale u Surdulici u Toplici i neka to kažu žrtve koje su pomrle po mnogobrojnim lagerima u ondašnjoj Austriji.

Gospodo, ratovanje za punih osam godina trajilo je ogromno velike žrtve, u prvom redu srpskog naroda, a zatim i ostale naše braće Hrvata i Slovenaca. Mnogobrojne legije dobrovoljaca regrutovanih od Hrvata i Slovenaca pritekale su u pomoć srpskoj vojsci i one su takođe podnele velike žrtve za naše oslobođenje i ujedinjenje. Na taj način ceo jugoslovenski narod za tih osam godina ratovanja podneo je dotle nikad nezapamćene žrtve. Skoro polovina vojnika ili je osakaćena, ili izginula ili od bolesti pomrla. Mnogobrojni grobovi naših vojnika posejani po poljima i gudurama celokupne naše države, jednog dela Grčke države, i po mnogobrojnim austrijskim i nemačkim lagerima, svedočiće budućim pokoljenjima našim, šta je današnje naše pokolenje podnelo.

Ali, gospodo, te žrtve posle našeg narodnog oslobođenja i ujedinjenja nisu ni do danas priznate u onoj meri, kako su morale biti priznate! Gospodo, ovoliko podnešenim žrtvama došlo je do pobeđe nad neprijateljem, došlo je do ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca, došlo je do stvaranja ove naše današnje države, velike i slavne Jugoslavije! Ali, gospodo, ko je najviše doprineo za to oslobođenje i ujedinjenje? Najviše su doprineli oni koji su svoje živote za to dali, najviše su doprineli oni koji su ostali bogalji, ostali sakati, nemaju ruku, nemaju nogu, nemaju pojedine udove svoga tela, i koji su danas kljasti i bogaljasti! Ali nažalost država prema njima se tako odužila da su oni danas prosjaci, da oni danas žive od milostinje i prošnje. Ne smemo mi to dozvoliti, gospodo narodni poslanici! Narodna skupština u ime naroda mora učiniti pravdu. Narodna skupština je po-

zvata da donošenjem zakona i uređenjem učini pravdu među svima društvenim redovima. Da se pravda učini mora se prvo početi sa konačnim rešenjem invalidskog pitanja.

Donošeni su invalidski zakoni u našoj zemlji, gospodo, od našega ujedinjenja do danas, ali se tim zakonima lutalo! Ti su zakoni bili nepotpuni, bili su takvi da našim invalidima i invalidskim porodicama nisu davali ono što su oni zaslužili!

Gospodo, zašto to pitanje do danas nije rešeno onako kao što treba odgovorne su sve vlade, koje su od našeg ujedinjenja do danas ovo pitanje rešavale! Mi ne možemo, gospodo, kriviti samo jednu vladu, mi moramo, gospodo, istinu reći da ni jedna vlada do danas, pa ni ova Vlada to pitanje nije rešila! Obećavano je, gospodo, večitno obećavano, ali, gospodo, to obećavanje nije nikad ispunjeno! Gospodo, danas imamo jedan invalidski zakon koji je ova Vlada tobož popravila i kazala: Eto mi smo rešili invalidsko pitanje! Rešila je, gospodo, pitanje na taj način što je cenzus od 150 dinara za sticanje invalide popela na 170 dinara! Pa, gospodo, šta je sa time učinjeno! Nije, gospodo, učinjeno ništa. (Jedan glas sa desnice: Ima sedamnajest hiljada novih invalida!) Nije, gospodo, ništa time učinjeno!

Gospodo, invalidski predmeti, invalidske molbe godinama se povlače, godinama leže u Invalidskim sudovima nerešeni. Nema sudija u ovoj zemlji, koji će da rešavaju invalidske molbe; nema sudija, koji će da rešavaju invalidske predmete, a, gospodo, imamo sudija da rešavaju, ako je neko udario šamar, ako je neko nekome opsovao majku, ako je neko nekoga izgrdio ili ako se neko rdavo izrazio o ovoj današnjoj Vladi. Tu, gospodo, imamo sudija da sude te krivice, ali, gospodo, nemamo sudija da rešavaju invalidsko pitanje, a ja smatram da je invalidsko pitanje ispred svih drugih, ono je najprešnije i najhitnije. Za rešenje invalidskih predmeta sve sudije moraju biti mobilisane da to pitanje reše! (Pljeskanje na levlci). I to pitanje, po tim invalidskim predmetima, gospodo, koje se povlači po 5 godina a ne može jedan invalid da dobije rešenje, a kad bi se htelo moglo bi da se reši za tri dana. (Pljeskanje na levlci). Jer, gospodo, kad su vojnici zvali u rat, kad je vojnik išao da brani otadžbinu, onda nije tu bilo nikakva roka, onda je bio momenat, kad je on morao da stigne na položaj i da juriša na neprijatelja, a sada, gospodo, kad treba da se feše invalidski predmeti, naša Vlada i naše vlasti ne mogu da se založe da ti predmeti budu što pre rešeni, nego kažu: imamo druga preča posla. Naši sudovi su zauzeti drugim predmetima, a ta pitanja ostala su u pozadini.

Prema tome, gospodo, vidite, kako vi rešavate to invalidsko pitanje. Ja čujem sa ove strane da mi se dobacuje, kako imamo 17.000 novih molbi, jeste, gospodo, nažalost, imamo dosta novih molbi ali do danas nerešenih. Za rešenje invalidskog pitanja ne možemo gledati i ne treba da gledamo koliko će biti molbi. Onda, gospodo, kad se išlo u borbu sa neprijateljem nije se gledalo, koliko će izginuti, i koliko će biti ranjenih, već se išlo da se gine do istrebljenja — ili smrt ili pobeda. Tako je onda bilo. A danas, kad rešavamo invalidsko pitanje i kad treba da priznamo tim žrtvama njihova prava, onda, gospodo, Narodna skupština nema kad da se bavi tim pitanjem, a naše sudije nemaju kad ni oni, da to pitanje rešavaju, jer im Vlada to ne dozvoljava. Vlada nije odredila dovoljan broj sudija. (Glas sa desnice: Nije tačno!)

Pa, gospodo, i predmeti, koji se reše, nažalost, ne mogu nikad da dodu do isplate. (Glas sa desnice: A što ne osuđuješ one prve vlade, nego samo ovu!) Vi, gospodo, krivite ranije vlade, a, gospodo, da li ste vi juče došli na vladu? Dve i po godine vi vladate ovom zemljom, pa za dve i po godine niste uspeli da rešite to pitanje. Prema tome, gospodo, koliko godina vama treba, da rešite to invalidsko pitanje? Vi, gospodo, mislite, da ratne žrtve treba da čekaju godinama i godinama, da bi se vi setili, da ovo pitanje rešite. Čekajući vaše rešenje one će sve pomreti. (*Dimitrije Mirković*: Ti si bio i u ranijim skupštinama, pa zašto onda nisi podnosio te predloge?!)

Gospodo, iste predloge ja sam podnosio i ranijim Skupštinama, a na vladi su bili oni koje si ti onda pomagao. Pomagao si onda radikale, posle si pomagao JNS, danas pomažeš JRZ a sutra ćeš pomagati ma koju drugu stranku koja bude na vladi.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, molio bih Vas da završite. Vaše vreme ističe.

Vojislav Lazić (nastavlja): Gospodo, invalidsko pitanje u našoj zemlji mora se rešiti a ono se može rešiti donošenjem novog Invalidskog zakona. Ne može se krpiljenjem dosadašnjeg zakona to učiniti. Donošenje novog zakona od nas traži i sadašnjica a traži i sutrašnjica. Gospodo, nije sreća da ćemo mi biti pošteđeni od ratova. Svesni smo toga i moramo biti svesni da se ratovi nažalost pripremaju. Možda su oni na pragu. I, gospodo, mi treba za to da imamo jedan dobar invalidski zakon koji će priznati žrtvama iz prošlih ratova njihovo pravo i koji će u isto vreme regulisati to pitanje za unapred, ne daj Bože, ako opet bude novih ratnih žrtava. A gospodo, ako ne budemo priznali pravo ratnim žrtvama u minulim ratovima, kako će se onda naš narod odazvati za buduće. Treba, gospodo, narod nacionalno pripremiti. Uzalud možete da mu pevate o nacionalizmu, ako vi budete ratne žrtve ostavili da budu prosjaci po ulicama. Danas, gospodo, one majke, koje su svoje sinove ispratile u rat i oni tamo izginuli danas umiru od gladi. Nemaju za šta da kupe sveću da pripale onom svom sinu koji je u ratu poginuo, na onaj dan kada treba da se seti svog poginulog sina. Pa gospodo, mi smo svedoci svakidašnjih patnji naših invalida. Na žalost mi imamo mnogo invalida koji nemaju ruke, nemaju noge, ili su od kontuzija, bolesti ili drugih slučajeva postali bogaljavi i nesposobni za rad, skapavaju od gladi, a nemaju pravo na invalidu.

Ranijim zakonima ustanovljen je, gospodo, cenzus i po tome cenzusu onaj invalid koji plaća na ime osnovne poreze preko 170 dinara, nema pravo na invalidu, a šta je to 170 dinara? To su, gospodo, hektar i 70 ara ziratnog zemljišta. A da li sa hektarom i 70 ara ziratnog zemljišta može da živi jedna zemljoradnička porodica? Zemljoradnik nesposoban za rad, koji je sakat u jednu nogu ili kome je otsečena jedna ruka ili koji je iz drugih uzroka nesposoban za fizički rad ne može lično zemlju da obrađuje i on pored zemljišta od jednog hektara i sedamdeset ara mora skapavati sa porodicom od gladi.

Mi, gospodo, imamo po selima invalide koji izumiru sa bolom u duši pa kažu: „Za koga smo, i zašto smo ratovali i nesposobni za život ostali, kada nam to ne priznaje država, kada nam to ne priznaju oni koji upravljaju državom?“ A, šta će onda naša docnija pokolenja reći kada bude kucnuo čas da treba

otadžbinu braniti, kad znaju kako se sa njihovim pretcima postupalo?

Zato, gospodo, radi nacionalnog morala, radi narodne časti potrebno je da se ovo pitanje što pre reši. A, gospodo, 170 dinara osnovne poreze, ako bi to ostalo i dalje, to, gospodo, znači nepriznavanje prava ratnim žrtvama, a kada se išlo u rat, gospodo, kada se je jurišalo, onda se nije po porezu odvajalo pa kazalo: ajte vi sa većom porezom da jurišate ili, ajte vi sa manjom porezom da jurišate, nego se kazalo: napred svi da branimo svoju otadžbinu. A kada je otadžbina odbranjena, kada je otadžbina ujedinjena, onda vidimo da su oni pravi borci, koji su se borili, bačeni u zapećak, bačeni su u zasenak, ostavljeni su da umiru od gladi, a oni koji nisu ratovali, oni koji su bili po Ženevi, oni koji su na razne načine bili ratni zabušanti, oni se danas bogate i vozaju u sjajnim automobilima i žive u sjaju — luksuzu i blesku.

Gospodo, ne možemo mi naše ratne invalide spraviti sa običnim bogaljima. Drugo je, gospodo, običan bogalj, koji je to postao bez žrtava za otadžbinu ili se takav rodio ili je drugim nekim slučajem ostao bogalj, a uz to je siromašnog stanja, pa mora da prosi. Ne sme ratnik, ne sme vojnik, ne sme onaj koji je otadžbinu stvarao biti upućen da prosi nego država njega mora zbrinuti da ne bude prosjak.

Gospodo, po dosadanjem invalidskom zakonu računao se porez na celokupnu zadrugu jednog invalida, računao se porez i njegovog oca. I, pretstavimo, gospodo, da je jedan otac imao tri ili četiri sina, od njih nekoji ili više njih ostali onesposobljeni i traže invalidu ali ne mogu da je dobiju zbog očeve poreze.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, to više nije obrazloženje hitnosti. Vi se upuštate u analizu samog zakonskog predloga i ja bih Vas molio da završite svoje obrazloženje hitnosti tim pre, što je Vaše vreme isteklo.

Vojslav Lazić (nastavlja): Gospodine Predsedniče, Poslovníkom nije određeno vreme za obrazloženje, nego je samo kazano da predlagáč ima pravo da obrazloži.

Pretsednik Stevan Ćirić: Poslovník fakički nije tačno odredio vreme, ali nemoguće je da se o jednoj tako uskoj temi, kao što je obrazloženje hitnosti, govori onoliko, koliko bi se govorilo o samom zakonskom predlogu da je na dnevnom redu. Očigledno je da vreme za koje treba obrazložiti hitnost mora biti kraće nego ono kad se o zakonskom predlogu govori, uzimajući u obzir punu analizu zakonskog predloga. Moje je mišljenje, šta više, da bi možda hitnost mogla da se obrazloži samo za pet minuta. Ali, primenjujući liberalno Poslovník, ja dopuštam govornicima da govore pola sata. Gospodin Lazić je govorio do sada pola sata, vreme mu je isteklo i s obzirom na važnost budžetske debate, ja molim g. govornika da završi.

Vojslav Lazić (nastavlja): Kad me već Gospodin Predsednik opominje, a ja, gospodo, ne želim da se rvem niti sa Gospodinom Predsednikom, niti sa skupštinskom desnicom koja će ga vrlo dobro poslušiti da me izbace sa ove govornice (Veselost u dvorani) ja ću da završim, završiću sa apelom na vas sa desnice, koji pomažete Vladu, da naterate Vladu da pred nas iznese na rešenje invalidski zakon. Vlada ovo pitanje neće da rešava. Vlada je obećavala i prošle godine kad je u budžetskoj debati bio ovakav isti

razgovor o ovom zakonu. Godinu dana je prošlo a to pitanje nije rešeno. Ja verujem da po ovoj Vladi neće biti rešeno ni u buduće, a dužnost je narodnih poslanika da oni nateraju Vladu na to rešenje.

Invalidsko pitanje je socijalno pitanje, i ako ništa drugo, imajte socijalne milosti, imajte socijalnog osećanja prema onim bednicima i prema onoj sirotinji. Nemojte po novom zakonu tražiti rok za prijavu, nemojte tražiti cenzus, nemojte po novom zakonu postavljati takve norme da invalidi i invalidske porodice nikad ne dođu do invalide, nego im se ona samo obećava. Rešite onako kako je pravično, rešite onako kako su invalidi to i zaslužili.

Gospodo, tražim hitnost ovoga predloga, tražim da se ispred sviju drugih ovaj predlog stavi na dnevni red i reši. Tražim da se i za vreme budžetske debate po ovom zakonskom predlogu radi. Ovo tražim zato što se bojim toga, kad vi izglasate ovaj budžet, da će onda od strane Predsednika skupštine pasti izjava: »Ovu sednicu zaključujem a drugu ću zakazati pismenim putem«, — ali taj pismeni put biće nejasan. To je bila dosadnja praksa ove Vlade pa verujem da će biti tako i od sada, a invalidi će čekati obećani zakon i dalje.

Čuje se sa ove strane: »Idemo na izbore«. Jeste, gospodo, može se desiti i to da se ide na izbore a da nismo rešili ovo pitanje. Ova strana... (pokazuje na levicu)... ne boji se izbora.. (Odobranje na levici)... a vi se bojite, vi bežite od izbora. Lako je kazati: »Idemo na izbore«, ali ja vas pitam: šta ste za tri godine uradili i sa čime ćete ići pred narod. Vi ćete pred narod izaći samo sa Konkordatom a nećete izaći sa invalidskim zakonom niti sa kojim drugim dobrim delima za narod.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja g. Dragiša Cvetković, da se izjasni o traženoj hitnosti.

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Dragiša Cvetković: Gospodo narodni poslanici, u budžetskoj debati, odnosno u Finansijskom odboru prilikom podnošenja ekspozice budžeta Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja, imao sam prilike da Finansijskom odboru kažem mišljenje Kraljevske vlade i mišljenje svoje lično o tako vrlo važnom pitanju, kao što je pitanje naših invalida, regulisanje njihovog položaja jedanput za svagda i definitivno.

Gospodo, još tom prilikom ja sam rekao i gospodinu Voji Laziću specijalno, da Kraljevska vlada pored ostalih reforma u nizu socijalnih mera, koje je preduzela u resoru Ministarstva socijalne politike, stavila je na dnevni red i invalidsko pitanje kao pitanje od opšteg značaja, pri čijem rešavanju treba da dominiraju ne politički momenti, nego momenti pažnje i osećaja i zahvalnosti nacije prema ratnim žrtvama. (Odobranje i pljeskanje na desnici).

I, gospodo, još onda rekao sam g. Laziću i celom Finansijskom odboru, da je Kraljevska vlada u toku ove dve godine dana učinila sve što je mogla da se, zajsta vrlo teško i vrlo bedno invalidsko stanje, donekle popravi, i mogu da konstatujem sa ovog mesta, nasuprot izjavi i tvrdenju g. Voje Lazića, da je Kraljevska vlada za dve godine dana i u pogledu finansiskih mera i isplati zastarelih invalida, i u pogledu rešavanja zaostalih molbi, učinila sve što je mogla da se teški položaj naših invalida u mnogome popravi.

Ja mogu da konstatujem jedno, i molim g. Lazića da umesto ovih razgovora bude dobar, a ja sam

ga već i pozvao da dođe i vidi koliko smo za dve godine dana isplatili zaostalih starih invalida, o kojima nikada u ovom resoru nije vođeno računa; koliko smo za dve godine dana rešili starih molbi i ubrzali rad na rešenju svih invalidskih sporova i pitanja, i mogu da konstatujem da nema više zaostalih invalidskih sporova i pitanja, i mogu da konstatujem da nema više zaostalih invalida (Povici sa leve: Ima!) i da je Ministar finansija stavio na raspoloženje sve moguće kredite za isplatu starih invalida. (Burno odobravanje i pljeskanje na desnici — protesti na levi.)

Ali, gospodo, ja mogu da konstatujem jedno, da je Kraljevska vlada pokazala dobru volju i učinila sve što je mogla, da se teško pitanje naših invalida popravi. Vama je poznata Uredba koju je donela ova Kraljevska vlada, o izmeni Zakona od 1929 godine, i mogu da konstatujem i pred levicom i pred desnicom da najgori zakon u našoj zemlji, koji tretira invalidsko pitanje i koji je bacio invalide u tako težak položaj, jeste zakon od 1929 godine (Povici sa desnice: Tako je!) Ja mislim, gospodo, da, kada se hoće sa ovoga mesta da kritikuje rad režima i rad Vlade u pogledu invalida, mora da se konstatuje jedno osetno i veliko poboljšanje, koje se u toku ove poslednje dve godine dana od strane Kraljevske vlade učinilo.

Zakon od 1929 godine lišio je prava invalide preko 60 hiljada invalida. Izmenom ovog zakona u 1936 godini Kraljevska vlada vratila je 23 hiljade starih izgubljenih invalida. (Dr. Vojislav Došen: Zašto nije svih 60 hiljada?)

Gospodo, ja moram da ponovo konstatujem, da je pitanje invalidsko, pitanje od opšteg značaja i pitanje vrlo važno, ali nije političko pitanje. I iz tih razloga ne želeći da u ovome pitanju predominira politički momenat ja, gospodo, ne mogu da primim hitnost ovoga predloga.

Ja sam i pred Finansijskim odborom u budžetskoj debati izjavio, da u Ministarstvu socijalne politike i narodnog zdravlja već tri meseca zasedava Državni odbor, na čijem čelu se nalazi general u penziji g. Božidar Terzić. Odbor je pripremio jedan projekat a gosp. Lazić šta je učinio? Uzeo je taj projekat ovog odbora, skinuo mu naslovnu stranu i podneo naš projekat kao svoj projekat. (Burno pljeskanje na desnici i u centru. — Prigovori sa leve.)

Gospodo narodni poslanici, ja mislim, da se mi možemo razlikovati po drugim pitanjima, mi se možemo deliti na desnicu i levicu u mnogim zakonskim projektima i u mnogim političkim pitanjima, ali u jednom pitanju od opšteg značaja, gde se tiče dužnosti i blagodarnosti nacije prema ratnim žrtvama, tu ne može biti politike, tu ne može biti političkog momenta, i samo iz tih razloga ja, gospodo, moram da odbijem hitnost ovoga predloga, jer ako bih primio hitnost, ja bih bio u položaju, da primim hitnost svoga sopstvenog zakonskog projekta. (Burno pljeskanje na desnici i u centru.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, gospodin Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja nije primio predloženu hitnost, i Narodna skupština ima o tome da odluči.

Gospoda narodni poslanici, koji primaju hitnost zakonskog predloga, neka izvole sedeti; gospoda narodni poslanici, koji ne primaju hitnost zakonskog predloga, neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem, da tražena hitnost za ovaj zakonski predlog nije primljena.

Izvolite čuti Uredbe Ministarskog saveta, koje su podnete Narodnoj skupštini na saglasnost.

Sekretar Stojadin Dimitrijević (saopštava): G. Predsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova dostavlja Narodnoj skupštini na saglasnost: Uredbu Ministarskog saveta od 29 marta 1937 godine o organizaciji zavoda za unapređenje spoljne trgovine; Uredbu Ministarskog saveta od 23 decembra 1937 godine o izmeni Uredbe o prekidu zastarelosti zemljoradničkih menica i Uredbu Ministarskog saveta od 29 decembra 1937 godine o izmeni Uredbe o jugoslovenskom portfelju bivšeg „Feniksa”, Društva za osiguranje života od 16 decembra 1936 godine.

Pretsednik Stevan Ćirić: Za rešavanje ovih Uredaba biće izabran naročiti odbor kad to Narodna skupština odluči.

Izvolite čuti interpelacije za koje se traži prvenstvo.

Sekretar Stojadin Dimitrijević (saopštava): G. Mravlje Milan i drugovi, narodni poslanici, upućuju interpelaciju na g. Predsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova, na g. Ministra poljoprivrede i Ministra finansija o pristrasnoj podeli pozajmice od 63,000.000 dinara, koju je podelu izvršila Dravska banovina dodeljujući čitavu sumu Zadružnom savezu u Ljubljani, da bi time nadoknadili Zadružnoj Gospodarskoj banci gubitke, koje je pretrpela dok Savez slovenskih zadruga nije dobio ništa, i traže da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč Ministar poljoprivrede g. Stanković, da se izjasni u ime Kraljevske vlade, da li prima traženo prvenstvo za ovu interpelaciju.

Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković: Izjavljujem da primam prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: G. Ministar poljoprivrede prima prvenstvo i objavljuje da je Narodna skupština primila prvenstvo ove interpelacije.

Izvolite čuti izveštaje g. g. ministara.

Sekretar Stojadin Dimitrijević (saopštava): G. Ministar vojske i mornarice izveštava, da će na interpelaciju narodnog poslanika g. Velimira Jojića o dopuni Zakona o odlikovanim ordenom Karadordeve Zvezde sa mačevima tako, što bi povlastice predviđene ovim zakonom dobili i oni ratnici koji su u Crnoj Gori odlikovani Zlatnom i Srebrnom Obilicevom medaljom, kao i oni koji su u Srbiji bili odlikovani u godinama 1876—1878 i 1885 ordenima koji su imali značaj Karadordeve Zvezde — odgovoriti čim bude prikupio sve potrebne podatke.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ovaj izveštaj uzima se na znanje.

Prelazimo, gospodo, na dnevni red. (Vojislav Lazić: Molim za reč o povredi Poslovnika!)

Nema potrebe (Vojislav Lazić: Ja molim reč!) Zakon o poslovnom redu Narodne skupštine nalaže da Vam moram dati reč, kad je tražite o povredi Poslovnika, ali ćete se uveriti, da povrede nigde nema. Izvolite.

Vojislav Lazić: Gospodo narodni poslanici, naš Poslovnik proglasio je da svaki poslanik ima pravo da dobije reč radi ličnog objašnjenja ako je neko od govornika učinio nešto, na šta on mora da odgovori (Prigovori na desnici i graja. — Milan Petković:

Čujmo, gospodo, ratnika koji može da razume invalide!) Od toga nisu izuzeti ni Ministri.

Gospodin Ministar socijalne politike g. Cvetković tvrdio je da sam ja uzeo i Narodnoj skupštini podneo na rešenje kao svoj predlog, predlog Zakona invalidskog koji je Vlada izradila, a ja tvrdim da to nije istina. Vlada još nema projekta. Predlog koji sam ja podneo to je izradilo invalidsko udruženje i ja imam pravo da taj predlog uzmem kao svoj. To nije vladin predlog jer Vlada taj predlog nije primila. Sam Ministar g. Cvetković priznao je da je obrazovao komisiju pre tri meseca koja radi i koja još nije završila svoj posao i još nema nikakvog predloga od te komisije niti od strane vladine. Ali, gospodo, i ako bi se uzelo da je tačno ono što je kazao Gospodin Ministar, da je ovaj predlog Vlada primila za svoj šta bi to smetalo Vladi da hitnost mojega predloga primi? Ovako znači da Vlada vojuje protivu svojih predloga, što je jasan dokaz da Vlada nema svojeg predloga. Eto, gospodo, kada sam zatražio reč da ispravim ovu neistinitu izjavu Gospodina Ministra, onda je Gospodin Pretsednik Narodne skupštine izjavio: „Nemate prava na reč, jer to nije značajno”. Gospodo, zar nije značajno kad Ministar tvrdi nešto, što nije istina a ja hoću da pobijem to i da dokažem da ovo nije vladin predlog već da je to predlog Invalidskog udruženja a sada moj predlog. U tome je Pretsednik Narodne skupštine pogazio Poslovnik, protivu čega ja protestujem.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, kao što ste mogli da se uverite, povrede Poslovnika nije bilo, jer Zakon o poslovnom redu daje diskreciono pravo Pretsedniku Narodne skupštine da odluči da li treba da da reč nekome radi ličnoga objašnjenja. Ja sam se poslužio tim pravom i prema tome nisam mogao povrediti Zakon o poslovnom redu.

Ima reč Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja gospodin Dragiša Cvetković. (*Manfred Paštrović:* Pa kako može da govori g. Cvetković?) Zato što Zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini kaže da svaki Ministar ima pravo da govori kadgod se javi za reč. Gospodine Paštroviću, ja Vas molim da odluke Pretsednika Skupštine uzimate na znanje i da ih poštujete, jer najveće nepoštovanje koje može poslanik da učini to je da se ne pokori autoritetu Pretsednika, koji je Pretsednik cele Narodne skupštine. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Ima reč Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja g. Dragiša Cvetković:

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Dragiša Cvetković: Gospodo narodni poslanici, ja bih hteo ponovo da koregiram izjavu g. Voje Lazića. Nije tačno da je ovaj projekat, projekat Invalidskog udruženja. Udruženje ga je samo publikovalo, a to je velika razlika raditi jedan projekat i dati mu publikaciju. Projekat je ovaj, kako sam lepo rekao, izradio Državni odbor koga sam ja obrazovao mojim rešenjem. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Prelazimo, gospodo, na dnevni red. Na dnevnom je redu: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za budžetsku 1938/39 godinu.

Reč ima u ime grupe Jugoslovenske nacionalne stranke g. dr. Kosta Popović.

Dr. Kosta Popović: Gospodo narodni poslanici, gospodin Ministar finansijski u svome ekspozeu kojim je propratio predlog bužeta Kraljevske vlade nama na rešavanje, ističe i podvlači kako je ovaj bužet u potpunosti uravnotežen, da je povećanje bužeta od jedne milijarde i 270 miliona dinara ne samo neznatna svota, nego i da će je naša privreda lako podneti, a što je najvažnije biće pokrivena bez ikakvih novih opterećenja naroda.

Присталице владине већине при расправи у Финансијском одбору, па и главни говорник већине радо су прихватили ту равнотежу као неку крилатицу и хвале је да је једна од главних одлика предложеног буџета, не пропуштајући, дабогме, прилику, да као лојалне присталице упуте и пуно ласкавих речи на адресу Господина Министра финансија.

Ја нећу да потцењујем свакако добру страну овога буџета, што се може сматрати уравниојеном — ако се фактично покаже уравниојеном, јер то ћемо тек видети — али, господо, треба лојално признати стварност, да је уравниојеном буџета чисто техничка ствар, која нема скоро никакве везе са побољшањем општих прилика у земљи и зато је заиста погрешно прогласити је неким нарочитим успехом владине финансијске политике.

Искуство последњих година у свима европским државама је показало, да уравниојени буџет ни близу није услов за напредак привредног живота у земљи, него, напротив, када настане побољшање општих и политичких и привредних прилика у држави, онда буџет сам себе уравниојевава, јер државни приходи расту и лако се покривају предвиђени расходи.

Много је важније остварити равнотежу привредних снага у земљи, но вештом рачуницом доказати да су државни расходи и приходи уравниојени.

Да ли је свота од 1,270.000.000 којом се буџет повисује висока или малена, то је можда ствар личног гледања и пресуђивања. Ја мислим да је за овај сиромашни народ и сувише замашна, а уверен сам, да је за нашу привреду која се тек почела да опоравља од тешке кризе минулих година, врло осетљив издатак обзиром што апсорбује више од половицу укупног повећања нашег националног дохотка. Када се има још у виду чињеница да самоуправне дажбине далеко премашују педесет на сто државних пореза, значи, да повишењем буџета држава узима за себе цео постигнути вишак нашег националног дохотка, што је, по моме мишљењу, тежак удар за нашу народну привреду. А када се још зна да наш национални доходак износи свега 6 динара по глави и дану, онда је то грех и бездушност према свима сталелима у земљи.

Прелистајте, господо, наше буџете последњих година и ви ћете утврдити да је 1930 године наш државни буџет износио 13.347.000.000 динара. Народно претставништво је 1931 године снизило буџет за 1932/33 годину на једанаест милијарди и 323 милиона, идуће године 1933/34 је снижен на 10 милијарди и четири стотине осамдесет три милиона и то смањење се продужује све до 1935 године када је износио 10 милијарди и 170 милиона.

Буџет за 1936/37 годину износи 10.323.000.000 лањски буџет је повишен са око 600.000.000 на 10.910.000.000, а овогодишњи са 1.270.000.000 и до-стиже своту од 12.180.000.000.—

Значи да је до доласка ове Владе државни буџет из године у годину плански снижаван, а да-нашња Влада га од године до године повећава.

Господо, ја вам морам признати да за мене то није никакво изненађење, јер се сећам буџета 1922/23 г. који је износио 6 милијарди и 934.000.000 динара. Чим је дошао г. Стојадиновић за Министра финансија, већ 30 маја 1923 г. подноси Народној скупштини законски предлог о накнадним ван-редним кредитима у износу од 1 милијарде и 200.000.000. Господо, ја лично нисам много одушев-љен компримирањем државних расхода и неком претераном штедњом у извршењу државних зада-така, јер сматрам да прогрес културног и социјал-ног живота неминовно намеће држави нове обавезе и издатке у области овога старања, али осуђујем и протестујем против тога што се државни расходи без неопходне потребе стално повећавају да би се државне паре шаком и капом делиле. (Одобравање на левици).

Својом личном имовином може свако да управ-ља како хоће, али они којима је поверен туђ новац, дужни су да сваки динар два пута преврну пре него што га издаду. Наш народ, а нарочито сељак, је много штедљив, можда га на то приморава и ње-гово тешко материјално стање — и с правом захтева да се са сваком паром, која се од њега узима и коју врло тешко плаћа, дужном опрезношћу ру-кује и само тамо да, где је неизбежна потреба, где то нужност неопходно захтева. О овом ментали-тету нашег народа треба управљачи земље да воде рачуна и да му се прилагођавају.

Господо, потпуно је нетачно, да се повећање буџета извршује без икаквих терета по народ. Све свега сви издаци у буџету исплаћив се из држав-них прихода, и када се издаци повећавају, при-родно је, да се морају повисити и државни при-ходи. Ако државни издаци у једној години из-носе милијарду и 270.000.000 више, морају се те године истом свотом напоунити и државни приходи, а како се ти приходи узимају из не-посредних и посредних пореза и дажбина, које народ плаћа, логично је, да се народу морају наметнути нова оптерећења или барем повисити постојећа, да би се покрио предвиђени расхол. Изузетка би могло бити само у томе случају, да су у прошлој години постигнуте неке на-рочите уштеде и ове резервисане за ового-дишње повишење, или да међу члановима Кра-љевске владе постоји неки тајни споразум да ће овај вишак они надокнадити из свог џепа држав-ној каси, у шта ја не верујем, јер дојим, да је то случај. г. Министар ће, и поред своје признате скромности, ово ипак нама саопштити. (Одобравање и веселост на левици).

Треба, господо, отворено и јасно признати и утврдити, да ће повишена свота државног буџета бити покривена једино и искључиво из онога што ће се непосредним или посредним путем убрати од народа у облику повишених такса, трошарина, мо-нополских прихода, исправке златне ажије код ца-рина, доприноса за разна социјална осигурања која плаћа и послодавац и раденик, повишеном порезом

на пословни промет и кућарином, која сама износи око 50.000.000, повећањем превозних тарифа које су већ ступиле у живот итд. итд.

Г. Министар финансија није сасвим прецизно исконструисао своју изјаву и, нека ми допусти, да је ја надопуним. Он је вероватно заборавио додати да ће се повишени издаци покрити без таквог оп-терећења народа за које Народно претставништво треба да изгласа посебне законе или овласти Владу да је Уредбом повећа. И то је тачно.

Као што је Краљевска влада без сагласности и одобрења Народног претставништва повисила таксе, трошарине, монополске приходе, златну ажију код царина, жељезничку тарифу за превоз робе итд. тако ће г. Министар финансија просто издати налог пореским управама да грађанима по-висе кућарину и уберу са 50 милиона динара више но до сада, да повисе процену пословног промета и на тај начин у име пореза на пословни промет уберу са 85—100 милиона динара више, да Рекла-мациони одбори за течевину, у којима државни ор-гани имају одлучујућу реч, притегну пореску ос-новицу и дигну пореским обвезницима још 50—60 милиона, па да се у име земљарине наплати, место 460 милиона, 600 милиона, како је то Ми-нистар финансија признао да је његов претходник чинио, а вероватно ће његов наследник то утвр-дити и за њега итд. итд. (Одобравање на левици).

Видите, господо, цело то повећање буџета платиће једино и искључиво наш народ, и разлика од досадашње праксе је само у томе што се ми нећемо затрућивати да законским путем изгласа-вамо, односно боримо се против ових нових или повећаних оптерећења, него ће то свршити Кра-љевска влада и Министар финансија тихо, нечуј-но, без дискусије те „непријатне“ опозиције, а порески обвезник ће се освестити тек онда, када дође на шалтер Пореске управе, жељезничке ста-нице, уђе у радњу да купи гас и друге потребне му артикле итд. итд. (Одобравање на левици).

Господо, у најмању руку је неукусна ствар у вези са поднетим буџетским предлогом упућивати на Министра финансија неке сладуњаве компли-менте, као што би погрешно било само на њега бацати кривицу за све недостатке буџета. Буџет није дело Министра финансија него целе Владе и баш зато онда када се одлучујемо да ли ћемо гласати „за“ или „против“ предложеног буџета, ми се не смејемо ограничити на посматрање рада, а још мање личних квалитета Министра финан-сија, него морамо имати у виду и разматрати це-локупну политичку и привредну делатност дана-шње Краљевске владе.

Свако од нас мора добро да размисли и своју савест испита, да ли да гласа „за“ или „против“, јер гласајући „за“ одобрава и идентификује се са сваким чином и прописом не само Краљевске вла-де као целине, него и свакога члана ове Владе, док гласајући „против“ прима пуну одговорност што, иако по нашем Уставу не онемогућује врхов-ној егзекутиви да по закону врши своју дужност, свакако, изражавањем неповерења, политички осу-ђује носиоце режима, рушећи им или у најмању руку слабећи им моралну подлогу за управљање државним пословима.

Грађанска част свакога човека, а нарочито на-родног посланика као претставника народног по-верења, поставља му као императив да ову своју

високу дужност изврши не по својим личним интересима; из опортунизма него са пуним сазнањем и свешћу одговорности пред својом савести и судом народа, руководећи се само једном тежњом и настојањем: да поштено послужи општим интересима своје отаџбине.

При овако важној одлуци сви други обзира па и партијска дисциплина мора бити потиснута у други ред, јер јавни радник мора да служи једино и само добро схваћеним интересима Краља, државе и народа.

Ми народни посланици Југословенског националног клуба, коме имам част припадати и у чије име говорим, са пуно објективности смо састављали биланс рада данашње Владе и дошли смо до уверења, да бисмо своју савест само тако умирили, ако бисмо гласали против поднесеног буџета, јер се не можемо сложити и одобрити ни политику Краљевске владе, нити онај правац који се у економско финансиском, социјалном и националном раду испољава. (Одобравање на левици).

Ако бих хтео да унутарњу политику окарактеришем кратко али верно и пластично, ја бих морао рећи, да преживљујемо идејни и политички хаос какав ова земља давно није познавала.

Ви се сећате, господо, када се ова Влада претставила својом декларацијом у Народној скупштини, тенор те декларације био је, да треба ликвидирати политику шестојануарског режима. Осуђивало се све оно што је тај режим створио, а присталице режима, који су му са пуно уверења и несебично служили, јер су га сматрали јединим излазом из ситуације створене догађајима 1928 г. и као спас за очување државне целине, интегритета и унутрашњег мира и поретка, били су проглашени непријатељима народа у највише случајева баш од истих људи, који су тај режим стварали и у њему сарађивали често са не мало користи за себе и своју околину. Али, када су сви експерименти оријентисања на све стране, у којима је била често жртвована и политичка част и лични понос, па чак и ауторитет државне власти, дошли у ћор сокак, када су се изјаловиле све намераване политичке комбинације и групације са људима потпуно опречних политичких гледања и начела, — онда је затрубила труба и најистакнутији владини политичари, као и режимски престонички листови на сав глас објављују да је Устав из 1931 године неприкосновен, да државно и народно јединство мора бити најчвршћи основ владине политике, па се чак, после познатог споразума Удружене опозиције, немилосрдно обара на све оне који нису на чистој југословенској политичкој линији, прокламујући Ј.Р.З. за носиоца југословенске унитаристичке идеологије у земљи. И ако се, господо, сећате, у здравцима, баш у Риму, Претседник наше Владе већ подвлачи и наглашава да смернице политике данашње Владе „одговарају великој мирољубивој идеји водиљи нашег Блаженопочившег Витешког Краља Ујединитеља”.

И, верујте ми, сви ми националисти искрено бисмо се веселили и са радосћу поздравили враћање макар и без покајања на праву унитаристичку југословенску линију, коју ми сматрамо једино спасоносном и могућом, да у том враћању видимо искренности и одлучне воље за један конструктиван рад на бази чисте југословенске политике.

Али, у исто време када престоничка штампа овако гуди, на другим теренима, — да споменем само домен најснажнијег стуба данашње Владе г. Министра унутрашњих дела, — спроводи се политика која се дијаметрално разликује од свих наглашаваних начела југословенске унитаристичке политике, па се чак у месној штампи, која је у најоштријој опозицији према унитаристичкој политици, из говора активних Министара бришу све оне речи које наглашавају потребу југословенске оријентације, јер се то наводно неповољно прима на томе терену.

И ми се с правом питамо, коме да верујемо? Ко говори искрено и отворено, а ко маневрише и мистифицира.

Стварност нам, на жалост, показује и доказује, да се сваким даном све више удаљујемо од једне поштене и искрене југословенске политике, чија је садржина и тенденција да се сви Срби, Хрвати и Словенци осећају као равноправни носиоци националне суверености и једнаки у дужности и у правима на југословенској земљи. (Чује се: Тако је). У место да се врши процес зближавања, даномице се умножавају препреке које сметају нашем пуном духовном уједињењу.

Наше унутрашње прилике за последњих година добијају све више изглед несрећености и сепаратног појачања било племенских било локалних преимућстава. У извесним крајевима земље све се креће само и једино у оквиру посебних националних индивидуалитета и посебног покрајинског интереса на штету осталих и целине. (На десници узвици: Тако је).

По свима рефлексима који се развијају у односима између разних делова нације у последње време изгледа као да ми нисмо више јединствена држава. Када се на једном великом делу наше Отаџбине са државних и самоуправних надлештава несметано и некажњено скидају симболи државе у којима се манифестује државна сувереност, моћ и ауторитет, онда нико не може утврдити да овом земљом управља јединствена државна власт. (На десници бурно одобравање са плескањем).

Управна власт није у стању или неће да у једном делу земље спречи повреду државног суверенитета и ауторитета, јер јој за кажњавање мањка главни услов, а то је морална подлога. Управна власт која на сваком кораку гази одредбе Устава и позитивне законе нема моћи и правдања да те параграфе примењује према учиниоцима истих дела. (Одобравање на левици).

Уставом је зајемчена лична слобода, и незаконито лишење слободе је кажњиво, а свакодневно се довлаче у полицијске затворе грађани за акта и поступке који уопште не претстављају кривична дела.

Устав прокламује неповредност стана, заштићује слободно и несметано уживање стана и кућни мир. И поред ових јасних одредаба, претресање станова је постала већ свакодневна појава.

Ви се сећате колико грубих повреда су износили наши другови овде у Скупштини, и да ли је икада и један орган власти искусио казну за најобичнију повреду уставних одредаба?

Скоро је већ постало банално спомињати повреду Уставом загарантованог права слободног изражавања мисли путем живе или писане речи.

Прешло се преко Уставом зајемчене неповреди-вости тајне писама, телеграфских и телефонских саопштења, преко права грађана за удруживање, зборове и договоре, повређена је слобода вере и равноправности вероисповести, не респектују се уставна наређења да све школе морају развијати држављанску свест у духу народног јединства, да се народни посланици не могу узимати на одговорност нити лишити слободе док траје њихов мандат итд. итд.

Од 120 §-а Устава једва има који да није повређен од једног или другог члана Краљевске владе, и онда се немојте чудити што се данас у овој земљи закони не поштују, што они, који би требали да су чувари законитости, не извршују их, јер немају моралне снаге и моћи да кажњавају оне који се законима супроставе.

Верујте ми да ни куга није толико прилепчива као непоштовање закона и законских прописа. Дође ли се до сазнања да законе не респектују ни они који су у првом реду позвани да их штите и примењују, од шефа па до најнижег послужитеља сваки се користи том привилегијом, и пошто нестане ауторитет који ће ту народну несрећу да стеже и ограничава, као отровни гасови распростире се по читавом организму државне администрације корупција, која врло кратком процедуром уништава најважније органе државног живота. (Повици на левици: Тако јел!)

Ми данас већ осећамо ту неподношљиву атмосферу. У Војводини, па и у многим другим крајевима земље, административни апарат је већ престао да буде у служби државе, да извршује законе и одржава ред и поредак. Администрација служи једино партијским интересима. Снажење партије, успех од горе наметнутог кандидата је врховни закон коме се подређује све и који гура у позадину оправдана и законита права грађана. У закону садржана права постоје само за партијске пријатеље, а обавезе само за партијске противнике. Овакав менталитет је завладао у администрацији, а то је и појмљиво, јер чиновници који немају никакве правне заштите, чине без премишљања све оно што им претпостављени наређују, без обзира на то, дали су те наредбе у складу са законом или не. Правни лекови: тужбе и жалбе постале су потпуно илузорне правне формуле, услед начина како се решавају.

Са највећим жаљењем морам констатовати да су извесни партијски експоненти покушали да својим отровним канџама увуку и судове у вртлог политичког метежа и, нажалост, успели су да неке судије скрену са пута строге објективности и учине их помагачима политичко партијских малверзација. Ово су, господо, врло опасне појаве, јер ако народ изгуби веру и у судове, ко ће имати снаге и моћи да поврати ауторитет државе? И баш зато ја сам у мојим интерпелацијама износио веран и објективан приказ овога стања у Војводини, са назначеним конкретним чињеницама и морам овде јавно да оптужим све оне који по тим интерпелацијама ништа нису предузимали. Ја сам у интерпелацијама свестан своје одговорности и као народни посланик и као правник под пуним потписом изнео најгрубље повреде закона, пуним именом сам назначио починиоце тих злочина и са правом сам очекивао да ће надлежни, узев у разматрање моје оптужбе и утврдивши право чиње-

нично стање, или казнити оне који свесно газе закон и чине званичне злоупотребе; или ме огласити клеветником и предати суду; да тамо доказујем истинитост мојих оптужаба, — али најмање сам могао очекивати то, да ће Министар овако тешке оптужбе ставити у архиву, не предузимајући ништа по њима. Одговорни Министар није смео овако далеко ићи у заштити својих партијских присталица, јер ти поступци дају најефикасније оруђе у руке оних који унутра и споља подривају основе наше отаџбине.

Када је реч о унутарњој политици Краљевске владе не могу а да не поменем и два недоношчета, два велика неуспеха ове Владе, а то су Конкордат и споразум удружене опозиције. Како је став нашег клуба и наше гледање и на питање Конкордата и споразума Удружене опозиције од наших другова већ у више махова јасно и прецизно изложено, већ и због ограниченог времена нећу се задржати на тим питањима, само у вези са споразумом Удружене опозиције желео бих две-три речи напоменути.

Ја мислим, господо, да је врло неукусна ствар, што се потписницима Споразума јавно и преко дневне штампе намећу онако тешке оптужбе, проглашавајући их чак и државним непријатељима. Није ни мало кавалерски критиковати рад безусловно заслужних јавних радника, који су заузимали највеће положаје у земљи и у исто време путем цензуре онемогућити им да се бране од оптужба и правдају и образлажу свој став. Држим да се баш супротно дејство изазвало и одлукама градских и општинских већа, која су онако грубим и некултурним изразима осуђивали споразум. Пре свега, та градска већа која Бан именује и многа општинска већа која су утврђеним фалсификатима изабрана, не преставају никога сем себе и онда је заиста ирелевантно шта мисли у једном граду или општини 30—40 људи — који су у зависном положају од режима — о политичком акту партијских противника. Друго, крајње је време да се већ једном престане тим ружним обичајима, да се свако, ко има друго политичко мишљење од људи који се моментално налазе на власти, блати и назива издајником. Изгледа ми да су у Ј.Р.З. главну реч дограбили баш они људи, који су за време господина Јевтића са неукусним плакатима Јанка Пусте итд. упропашћивали онај режим. Доста је са сумњичењем сваког човека који није на власти, односно чим сиђе са власти и не припада режимској партијској организацији. Треба се одучити тих једино нама Југословенима својствених метода, да се сваки противник, нарочито јавни радник, најпогрднијим епитетима ружи и да му се оспорава свако патриотско осећање кад сиђе са власти. Тиме само себи истављамо сведоџбу сиромаштва и пружамо странцима разлоге да још горе мисле о нама. Тај варварски начин вођења дневне политике требало би већ једном да коначно исчезне, како би с правом могли тражити да се уврстимо у ред културних народа.

А сада, господо, дозволите ми да се мало позабавим будућношћу, — шта можемо очекивати од данашњег режима за будуће, шта је прогноза сутрашњице? Ја држим да нико у овој земљи није толико наиван да верује да ће овај режим донети толико обећаване политичке слободе. Кроз три године тражио је и добијао сва овлашћења од На-

родног претставништва за доношење Закона о штампи, Изборног закона и Закона о збору и договору, и мислим, да је данас свакоме јасно да ова Влада и не намерава донети те законе, јер је уверена да би свака демократска струја, у којој би долазила до израза слободна воља народа, значила сигурну политичку смрт данашњих властодржаца. Краљевска влада, господо, намерава нешто сасвим треће, и ту њену намеру најбоље нам открива Закон о иступима.

Ви се, господо народни посланици, сећате да је ова Влада изнела пред нас на решавање предлог закона о иступима, који је владина већина, вероватно под притиском партиске дисциплине, изгласала исто као и Конкордат. Што овај предлог није постао закон имамо заблагодарити једино одлучном и мушком држању Сената, чији су чланови пред савешћу своје одговорности са индигнацијом одоили да буду саучесници најтежег напада на личну слободу грађана. (Одобравање и плескање на левици).

Не знам да ли вам је познато, али је апсолутно тачно да се овим законским предлогом, који се данас налази на решавању пред Сенатом, даје право полициском писару или среском начелнику, подначелнику да на основу једноставне пријаве општинског редара и по своје полициском слободном уверењу по недовољно изконструисаном делу осуди ма кога грађанина на месец дана затвора, и сем тога, да га из места становања протера на две године дана у ма које место на, рецимо, албанској граници. Припада му право да утврди да је лекар, адвокат, трговац, занатлија „грубом непажњом повредио дужност коју му налаже његов позив, те постоји опасност од поновних повреда” а то ће утврдити редар и полициски писар и да дотичног лекара, адвоката, трговца, занатлију осуди на тридесет дана затвора и забрани му вршење позива на годину дана скинувши му табу са куће или затворивши радњу, радионицу итд. Припада му право да грађанима одреди поузданике, који ће их, на трошак осуђених, годину дана пратити у стопу, као и да утврди да је неко „склон изгредима када је пијан” заиста интересантна правна дефиниција и забрани му посећивање крчме на годину дана и ово чак и преко листова објави.

Против свих тих пресуда има места жалби само на Банску управу и то другостепено решење је коначно и извршно.

Када се зна, како Бановине решавају жалбе које им се подносе, не треба бити пророк да би се претсказало шта ће настати у овој земљи када тај фамозни закон ступи на снагу. (Узвици на левици: Тако је!)

У свима земљама Европе не само са демократским него и са ауторитативним режимима по иступима решавају судске власти, често већ у првој, али у сваком случају у последњој инстанцији, јер су државе које цене и штите личну слободу својих грађана уверене, да је судски поступак једина али и неопходно потребна, гаранција за заштиту најелементарнијих права свакога грађанина. (Одобравање на левици).

У нашем закону о Државном савету и Управним судовима прокламована је као правна норма „генерална клаузула” да против сваког управног акта административне власти има места жалбе.

И када наш законски предлог о иступима одбацује и све правне принципе прихваћене у напредним правним земљама Европе, и прелази преко утврђених правних норми у земљи, искључујући потпуно могућност жалбе на судске инстанције, ја тврдим, да се то не чини без нарочите тенденције. А ту тенденцију није тешко провидети и погодити. Овај режим хоће да путем свога Министра полиције, а помоћу Закона о иступима доведе у завистан положај од полициске власти и застраши и онај мали број интелектуалаца, трговаца и занатлија, који још данас као слободне професије несметано и независно од државног апарата врше своју сталешку дужност, одговарајући за свој рад само сталешким организацијама и судовима ако би дошли у сукоб са постојећим законима.

Режиму је потребно да путем својих поузданих органа, слепих извршилаца воље Министра полиције, може без утицаја суда у свако доба ма које лице у земљи на темељу једноставне пријаве неписменог редара осрамотити, лишити егзистенције и упропастити, ако не би хтео савити кичму и покорити се владајућем режиму, у чијим је рукама слободна оцена да ли ће га казном уништити или по чл. 45 Закона потпуно ослободити.

Изгледа, да се овим законом југословенском народу спрема нова Голгота, у којој ће Министар унутрашњих дела одиграти улогу Пилата довикнувши му: „Знаш ли да имам власт распети те и власт имам пустити те?” (Одобравање и плескање на левици).

Овај и овакав законски предлог изнела је пред Народно претставништво Влада, која је по целој земљи преко својих најистакнутијих политичких првака наглашавала, да је дошла да учини крај једном реакционарном режиму, чије остатке треба у интересу враћања парламентаризму и демократији онемогућити и уништити до краја.

Ево, господо, како изгледа толико наглашавана демократија овог режима, који је хтео Законом о иступима да нашем народу натура један нечувен, преживео и најреакционарнији закон XX века, какав не постоји ни у једној држави Европе и који би се могао упоредити једино са застарелим законом Аустрије из половине прошлога века, који је увео злогласни насилнички режим Бахов и који је био познат под именом „Пригелпатент” — „Батинашка уредба”.

А сада да пређем на привредну политику Краљевске владе, о којој се тако ласкаво изражава експозе Министра финансија и који нам толико хвали главни говорник већине г. Гавриловић говорећи нам о једном огромном привредном полету, који се широм целе земље толико благотворно осећа. Г. Претседник Владе на збору омладине Југословенске радикалне странке са поносом констатује — дозволите ми да прочитам његове речи јер су јако интересантне — „на коју год страну се окренете, који год део привредног, социјалног, политичког и културног живота нашег народа погледате, свуда ћете видети само напредак, свуда успех и полет, какав наша историја одавно није забележила”. „Ја, који сам се одувек бавио економско-финансиским питањима, могу рећи да оно што смо ми постигли за последње две године на финансиском пољу то већ спада у рекорде који

ее ретко када постигну. Ми смо за ове две године одиста чуда створили". (Смех на левици). „Историја ће забележити ове две године као срећно доба невиђеног просперитета и напретка у сваком погледу". И завршава свој говор: „Ти омладино, буди сретна, што сарађујеш у ово велико и сретно доба свога народа и отаџбине".

Господо, ко чује или прочита овакве речи, изговорене од личности на положају највеће одговорности, мора мало да размисли и упита: где су та чуда, где су ти рекорди и невиђени просперитети и напретци у сваком погледу? Да ли је могуће, да смо сви ми слепи па не видимо, да су нам отупела чула и не осећамо то, што се јавно проглашује и путем штампе, дабогме режимске, свакодневно објављује. Да је то тако, господо, онда на овим клупама са левице не би било ни једног посланика јер би их народ натерао да помажу и сарађују са данашњим режимом.

Али, господо народни посланици, признајмо отворено и будимо искрени, бар међу собом, у овом нашем заједничком Дому, да као што се не дешавају чуда у животу него само у бајкама, тако је и овај невиђени просперитет и напредак само прича, јер га нико не може од нас да види и осети. (Одобравање на левици).

Ја мислим да се главни говорник ЈРЗ г. Гавриловић узалудно трудио да нас увери да у овој земљи влада велико благостање и да је то дело углавном Краљевске владе. Аргументи г. Гавриловића: да је цена земље повишена са 400%, да су престале егзекуције у земљи, да је тржиште новца обилно, да су се новчани заводи средили и оспособили за рад (Ото Гавриловић: Ово нисам рекао) а да се из повишене продукције емајлираног посуђа и коже, из повишеног броја поштанских пошиљака са 250 милиона, мислим на 346 милиона, из повећаног чековног промета у земљи, из скока државних папира на Берзи и повећања улога на штедњи може закључити опште благостање широких слојева народа, је исто тако погрешно, као његова тврдња: да је Влада својом економском и финансиском политиком из опште коњуктуре извукла максимум користи за нашу привреду. Пре свега, цена земље је скочила са 80-100-120% у просеку највише 100%, дакле бар за 3/4 мање но што је тврдио г. Гавриловић. Сада, дозволите да вам кажем, зашто је скочила цена земљи, јер се као купци појављују богати индустријалци и трговци, који су у вези са „Призадом" огромне паре зарадили. За њих није ништа скупо нарочито онда када беже од динара. Господине Гавриловићу, ја ћу Вам то доказати. (Секула Зечевић: Стварају се великопоседници! Земља прелази у руке Мађара, Јевреја и Немаца! То је под овим режимом, господине Гавриловићу. — Ото Гавриловић: Господине Зечевићу, ја гласа немам нити сам грлат, али ценим аргументацију г. Поповића).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim vas, gospodo, pustite govornika da nastavi.

Др. Коста Поповић (наставља): И то је огроман привредни успех ове Владе што индустријалци постају великопоседници и још више се богате, а сељаци постају бескућници! (Пљескање на левици).

Господине Гавриловићу, ја Вас уверавам да све ово што сам овде казао да ћу са стотину конкрет-

них примера доказати, и ако ми то не потврдите, већ докажете да није тачно оно што сам рекао, ја ћу се пред читавом Народном скупштином извинити. (Ото Гавриловић: Ваш говор је озбиљан и ја примам Вашу аргументацију, а у Сомбору ћемо видети факта!) Ја ћу Вам споменути сада, г. Гавриловићу, један случај. Сад, пре неколико дана, продаван је у околини Сомбора најлепши и највећи посед у земљи, а то је Фербахов посед и тај посед од 500 и неколико јутара, купио је индустријалац Кершнер из Светог Ивана за 7½ милиона динара са читавим (фундус инструктусом заједно са кастељом од 27 соба, електричном централом, итд. Тај посед је пре коштао 10.000 дин. по јутру. (Жарко Томашевић: Ко је то купио?) То је купио један индустријалац. Зађите у ваше срезове и погледајте колико су сељаци продали земље у околини Вуковара и осталим општинама, па ћете се уверити ако не верујете оно што ја кажем.

Господо, повишеном продукцијом емајлираног посуђа, порастом чековног промета и државних папира не може се доказивати општи привредни полет. Не доказује се зато, јер најмногобројнији сталез у земљи, а то је земљораднички сталез, нити једе из емајлираног посуђа, нити има чековног рачуна, нити се коцка на берзи (Пљескање на левици. — Ото Гавриловић: То је лепа карикатура!) Је ли ово тачно? (Ото Гавриловић: Тачно је као карикатура!) Ја само износим тачне податке.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, savetujem vam da tako parlamentarno postupate jedan s drugim, kao g. Gavrilović i govornik g. Popović.

Др. Коста Поповић (наставља): Господо, ја дозвољавам да је у последње две године настало извесно материјално побољшање код нас као и у читавом свету, и ако се то у нашој земљи ни близу не може назвати благостањем, када је по званичним податцима Министра финансија 1936 године укупан доходак једне сељачке породице у државном просеку износио свега 10.000 динара годишње, што значи по глави и дану око 5 динара бруто. Не само новчана примања него и вредност оних производа које сељак не прода него их потроши у домаћинству. — али одлучно поричем, да у томе погледу данашњем режиму припада ма и приближно она заслуга, коју себи виндицира. Ја ћу одмах то и доказати анализом узрока тога побољшања и са општим реперкусијама које оне имају на широке народне масе. (Ото Гавриловић: Али има побољшања, па макар ко био на влади!)

Сви који се научно баве испитивањем флукуације привредног живота скоро су једнодушни у констатацији, да су све досадашње кризе временски ограничене биле и да се после сваке депресије појављивало побољшање и економски просперитет. Тако је било и са кризом коју смо преживљавали од 1931 и када се она како Немци кажу „хат сих аузгетобт", осетило се извесно олакшање. Овој природној појави надозевали су се догађаји, који су ван нашег утицаја били и који су појачали ефекат тог општег оздрављења.

Опадање огромно нагомиланих резерви у Америчким Сједињеним Државама које су стално притискивале цене наших аграрних продуката, смањивање пшеницом засејане површине у прекооке-

анским државама, велико повишење цена превоза робе на мору, општа ратна психоза у целом свету, урбаност француских индустријалаца да се пре пада франка обезбеде житарицама, па и тежње индустријских земаља да путем преференцијала и клиринга побољшају стање у аграрним земљама, били су непосредни стварни узроци да су цене аграрних производа у свима земљама средње Европе порасле и да се у свима тим земљама без разлике осетио извештан просперитет и материјални напредак.

Г. Министар финансија и г. Гавриловић са усхићењем помињу како наш трговински биланс показује у прошлој години активан салдо од 1 милијарде, а ја сам слободан упитати их, да ли знају да је суседна Румунија у прошлој години повисила извоз од 14 милијарди на 25, чиме је постигла да спољно трговински биланс показује вишак од 11 милијарди леја. Бугарски и чехословачки привредни графикон показује исто врло знатан пораст. Сразмерно ми смо још најгоре прошли. И ако смо 1936 године од свих земаља Средње Европе имали најбољу, рекордну жетву која нам је дала преко 9 милиона квинтала жита и више од 50 милиона квинтала кукуруза — а и лањска жетва је Богу хвала била одлична и по приносу и по ценама — ипак не да нисмо доживели никаква „чуда“, него широке народне масе баш ништа нису осетиле од тог „невишењег просперитета“, о коме се са толико усхићења говори.

Да би се у једној земљи правилно оценила привредна политика једног режима, потребно је анализирати и испитивати дејства предузетих економских мера на широке слојеве народа, какве су реперкусије оне изазвале код свих сталежа у држави, у ком степену је повишен ниво благостања грађана који чине про становништва у земљи, да ли је успела та привредна политика да повиси стандард живота оних који, живећи под најтежим околностима, често оскудевају и у ономе што ни једном људском бићу не би смело бити ускраћено. Привредну политику једног режима не оправдава хвалисање присталица режима и њихови натегнути аргументи, него број оних грађана који признају благотворне резултате управе и осећају се задовољним. Створити што више задовољних грађана, удовољити социјалној правди, не губећи из вида наше националне интересе, на које је наш народ нарочито осетљив, мора бити крајњи циљ сваког привредно-политичког рада Владе, а у успеху тога рада огледа се резултат и оцена привредне политике режима. (Живо одобравање на левици).

А сада дозволите ми, господе, да Вам прикажем сасвим објективно у којој мери је тај циљ постигнут.

Г. Претседник Владе и чланови Краљевске Владе у својим говорима, а г. Министар финансија у своме експозеу, истичу, а то наглашава и г. говорник већине, да је Краљевска влада успела прво да повиси цену аграрних производа, друго, да је средила сељачке дугове, треће, да је снизила земљарину и четврто, да је јавним радовима активирала или, како они веле, упалила мотор привредне делатности.

Истина је да су цене аграрних производа у минулој години и код нас повишене, али то пови-

шење цена које се, као што смо видели, указало као резултат светске привредне коњунктуре, није могло у нашој земљи да изазове осетљиво привредно побољшање широких размера, јер је изостао онај административно-технички организациони рад, који је требао да те повишене цене дотурри до широких слојева продуцентата и на тај начин привредну коњунктуру есконтује и искористи за подизање општег економског благостања у земљи. Водећи кругови су се задовољили са констатацијом да су цене аграрних производа у скоку и сматрали су да је тиме већ довољно учињено за привредно оздрављење.

Није се ништа предузимало да се отклони неоправдано и нагло повећање за земљорадника неопходно потребних индустријских производа и трпљен је огроман диспарат тих цена на штету аграрних производа. Није се водило рачуна о таквој организацији или барем контроли куповања и преузимања аграрних продуката, која би омогућила да сваки продуцент добије стварну пијачну цену за своје производе и дозволило се да и полудржавна установа „Призад“ купује непосредно од произвођача само веће количине, најмање 5 вагона робе, услед чега су ситнији земљорадници приморани били да далеко испод цене продају своје производе. Заборавило се на обећање да ће се подићи силоси помоћу којих би се поправио квалитет наше пшенице и ломбардовало жито и кукуруз, чиме би се и малом човеку омогућило да учествује у повећаној цени својих производа. Изостало је свако старање за толико потребно кредитирање и финансирање земљорадника, а и да не помињем не само са привредног него и социјалног и националног гледишта гореће питање колонизације, добровољачких насеља и амелиорације земљишта које су само обећане, а никада приведене крају. (Одобравање на левици.)

Мене, господе, заиста чуди када г. Министар финансија и г. Гавриловић са усхићењем говоре о раду „Призада“ и подвлаче како је ова институција стално одржавала цене наших аграрних производа изнад светских цена, да је благодарећи тој установи наш сељак добијао за своје производе 20 до 50 динара више од опште светске цене, па је ипак „Призад“ створио још и резерву од 100 милијона динара.

Пре свега, „Призад“ већ месецима уопште не интервенише на нашој домаћој пијаци, па се ипак одржавају цене изнад светског паритета из разлога, што их тако формира понуда и тражња у земљи — највећим делом домаћи млинови — и што наши производи услед слабе жетве у суседним аграрним земљама много интересују индустријске земље Немачку, Швајцарску, Италију, Аустрију па чак и Северне државе. Друго, никада већих злоупотреба и малверзација није било на тржишту жита и кукуруза но када је „Призад“ интервенисао. Наиме, ова институција није била руковођена настојањем да се помогне земљораднику-продуценту, него да „Призад“ као трговачко друштво што више заради. Призадове интервенције нису имале карактер регулације цена, да се одржи извештан ниво цена, него се „Призад“ умешао у нашу трговину житарица као обичан трговац из чисто спекулативних разлога за себе, па је чак обарао цене на пијаци да би што јефтиније куповао и купљену робу са што већом зарадом могао

продати иноземству. (Ото Гавриловић: Какав је интерес то био од „Призада“?) Да има сто милијона резерве. (Ото Гавриловић: Па ко је тиме добио?) То ћемо видети. Када су постојале интервенције „Призада“ десило се да је „Призад“ на домаћој пијаци од једног дана на други са десет динара обарао цену по квинталу жита, па идући дан опет за пет динара. Господо, нисам био спреман да ће Министар финансија и г. Гавриловић у својим говорима ове ствари потезати, иначе би донео собом моје белешке од куће и тачно вам назначио дан када је то било. По тим обореним ценама куповао је „Призад“ жито, а када се намирио и покрио се количинама продатим иноземству, престала је интервенција. Из те чисто спекулативне трговине на терет сељака створена је „Призадова“ огромна резерва о којој се тако ласкаво изражава говорник већине. А повећана је та резерва од зараде на своту од 100 милијона динара на тај начин што је по овлашћењу Краљевске владе присвојио себи у пуној своти и све преференцијале, које уговорне државе плаћају на основу склопљених трговинских уговора.

Ви се сећате, господо, да су индустријске земље своједобно закључиле, да ће ради повећања куповне моћи земљорадника од аграрних земаља преузимати пољопривредне продукте са одређеним преференцијалом. Такве уговоре смо имали са Чехословачком, Француском, Аустријом и Немачком. И у место да се по својој намени тај преференцијал у целој своти изда земљораднику-производителу, који жито жње и продаје и тиме подигао рентабилитет пољопривреде, те огромне своте које се пењу на тешке милионе већ годинама се турају у џеп једне трговачке институције, и уместо да се овај неморални рад таји и прикрива — проглашује се великим успехом Краљевске владе и хоће да нам се прикаже као ефикасна мера у корист земљорадника. (Одобравање на левици). Извините за једну нескромност, али ја бих желео да вам прочитам шта сам ја у лањској години баш у вези са „Призадом“ рекао, да би Вам доказао како тргује.

„Да видите сада, господо, како се тргује? Кад се закључи уговор у иностранству за продају веће количине кукуруза, онда се просто забрани извоз приватним трговцима, или донесе уредба да се кукуруз може продавати само за слободне девизе, као што је то био случај са Уредбом донесеном 16 децембра 1936 године, која и данас важи, и пошто конкуренција не купује „Призад“ по јефтине паре набавља кукуруз у земљи и продаје га по скупе новце иностранству. А шта бива са диференцијом питаћете. То „Призад“ меће у џеп, јер треба плаћати велику режију, покривати губитке из старих несретних послова, па и у државну касу по нешто уплатити“.

„Главни директор је врло паметан и окретан човек. Он је видео да се „Призад“ може одржати само тако ако нешто даје државној каси, јер чим би он затражио да се за одржавање „Призада“ уврсти ма и најмања свота у буџету — без обзира на то дали и колико „Призад“ користи народној привреди, — та ставка би се брисала у државном буџету и „Призад“ би се распустио. И зато је као вешт трговац начинио од „Призада“ врло лукративно трговачко предузеће, које велике паре зарађује, а што све то сељак плаћа, што институција

ради директно противу интереса сељака, зато нико у земљи не мари, а окретност главног директора „Призада“ и огледа се баш у томе, што је он врло брзо схватио ситуацију, коју данашњи курс тражи, и да још никога у земљи није заболела глава од тога што је сељаку нанео штету“.

Видите моја претсказивања су се обистинила. Данас „Призад“ може гордо да каже да је добио признање не као помагач народне привреде, него као добар трговац, који, благодарећи свима повластицама које има, ствара фонд од 100 милиона динара на штету сељачког сталеза.

Покушало се нешто са организацијом извоза стоке и свиња али су све створене установе толико лоше радиле да су у крајњем резултату послужиле само за обогаћење неколико шпекуланата. И природно је што при оваквим околностима повишење цена аграрних продуката није много користило чак ни онима на чије се побољшање у првом реду рачунало.

О лоше спроведеном раздужењу сељака говорио сам опширно у прошлогодишњој буџетској дебати, не бих желео да понављам онда изречене критике, но са жалашћу морам констатовати, да је та Уредба у прошлогодишњој примени још много потенцијала онда истакнуте негативне стране.

Колико је помогла Уредба нашем сељаку нека послужи као доказ то што је нас више од 70 народних посланика пре четири дана затражило да се § 471 старог србијанског парбеног поступка оживи и протегне на читаву земљу да би се сељачки сталез спасао од пуне пауперизације, јер се свакодневно продају на дражби и последњи коњ и во потпуно осиромашених сељака.

Мени је много жао што је већина одбила хитност овога законског предлога, а ја вас уверавам да неће проћи ни једна година и ви ћете бити приморани, прилике ће вас приморати, да оживите и протегнете тај параграф на целу земљу.

Господин Министар финансија и г. Гавриловић у име Владине већине подвлаче као нарочиту заслугу ове Владе да је земљарину снизила са 33%.

Пре свега, господо, треба утврдити тачно чињенично стање. По закону, земљарина се плаћа на ораницу, ливаду, пашњак, виноград, шуме, рит итд. Краљевска влада је снизила земљарину са 33% само и једино на ораницу. А сада изволите чути, шта и колико значи то снижење. Вама је познато да се земљарина плаћа са 10% од катастарског чистог прихода и тако израчуната свота мора се у сваком случају платити, без обзира да ли је стварно било рода и да ли је и како је тај род уновчен. Израчунавање катастарског прихода вршено је 1928 год. онда када је цена житу била 280—284 динара, а кукурузу 160, до 165 по квинталу. И на тој бази израчунати катастарски чисти приход служио је као основица за плаћање порезе, па служи још и данас.

Наглашени велики успех Краљевске владе састоји се у томе што је, као што видите, потпуно неправедно и својевољно израчунати катастарски чисти приход, који је једном насилном рачуницом добивен, јер је стари катастарски чист приход множен са измишљеним коефицијентом од 34—великодушно снизила са 33%. Тражила се форма и нашла се.

Али ја морам напоменути и подвући да овим решењем није нико задовољан. Селачки сталез не тражи милостињу он са правом захтева да се већ једном исправи неправилна рачуница основне земљарине и да се она пропише на бази стварнога и истинитога прихода земље. (Пљескање и одобравање на левици. — *Ото Гавриловић*: А били смо задовољни и ја и ти када смо добили само 20%). Тражили смо 50%. (*Министар финансија Душан Летица*: Зашто нисте раније скидали земљарину?) Господине Министре, ја се већ 9 година борим за снижење земљарине. (*Министар финансија Душан Летица*: Ми смо снизили земљарину!) Али то је мало г. Министре. (*Ото Гавриловић*: То је друга ствар: мало!) Ја се позивам на г. Претседника Скупштине, коме је врло добро познато колико се већ борим за то скидање земљарине.

Председник Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, da ste se pozvali na mene kao poslanika Stevana Ćirića, ja bih vam dao za pravo, ali pošto ste se pozvali na Predsednika Narodne skupštine, imam da ćutim. (Odobravaње i pljeskanje na levlci sa uzvicima: I ovo je dosta!)

Др. Коста Поповић (наставља): Ја вас уверавам, господо, и то је чиста истина, да нарочито мали поседници земљарину не плаћају из дохотка прихода земље, него из субстанције — а то је потпуно погрешна пореска политика.

Господо, хоћу да вам отворено у присуству г. Министра финансија изјавим, да ја са мојим друговима већ радим на законском предлогу који ћемо ускоро поднети Народном претставништву и у коме ћемо тражити брисање земљарине... (Одобравање и пљескање на левици)... назначивши изворе из којих треба да се замени буџетом предвиђени приход из земљарине. Ја не правим из овога тајну, јер нама није важно то, да ми будемо они за чије име ће се везивати брисање најнесношљивијег пореског облика, ми ту славу радо уступамо Краљевској Влади, али ако видимо да са те стране нема разумевања за овај проблем, мораћемо дати иницијативу за решавање питања, које већ не трпи одлагања.

Толико наглашавано активирање нашег привредног живота испољило се у прекомерном ванбуџетском задужењу, у повећању учествовања државе у разним индустријским предузећима и у фаворизовању страног капитала у нашој земљи. Последице тога рада показале каснија времена, но ја сам уверен, да већ данас већина објективних грађана скептично гледа на све ове подухвате, који су се у свим земљама континента показали као штетни експерименти.

Господо, не сме се губити из вида да многи угледни стручњаци западних земаља већ објављују да је привредни просперитет на измаку, јер се већ указују први предзнаци у знатном снижењу цена сировине, — и са много песимизма расправљају немилу привредну депресију, за коју веле да је на помолу.

Ова околност нам намеће питање: да ли смо што учинили на привредном пољу за осигурање и обезбеђење наше будућности?

Нажалост ништа није предузето да спремни сачекамо ту поновну коњукуру.

Резерве уопште нису стваране, чак и буџетски вишкови који се указују у времену просперитета нису сачувани за гора времена, него су већ унапред утрошени. Државне касе су прилично испражњене, кредити и сувише исцрпљени, па чак и будући национални доходи су већ унапред ангажовани ванбуџетским обавезама. И не дај Боже, да нам једна жетва подбаци, или ослаби тражња иноземства за наше производе, поново би се отворила сва питања и ми би немоћно стојали пред масом нерешених проблема, који су у прошлој кризи довели до пуног исцрпљења домаће привреде и до страховите пауперизације становништва.

Народ то, господо, осећа и зна, и немојте се чудити, што ова привредна политика није могла да задовољи широке народне слојеве и што се свуда чују само гласови незадовољства.

Поразговарајте, господо, са вашим бирачима и ви ћете се уверити да ће се врло мален број грађана похвалити, да му је добро и да је задовољан са данашњим стањем. Оставимо по страни чисто политичке моменте, ја нећу сада да говорим о томе, колико психички тешко делује данашњи полицијски режим, са пуним ограничењем свих грађанских слобода, за које се српски народ вековима борио и огромне жртве приносио, а за којим смо ми преко Саве толико чезнули гледајући у Србију инкорпорацију демократских идеја, ја бих желео да се сада ограничим на питања чисто привредне природе. Упитајте радника индустријског или пољопривредног, раднике који искључиво живе од тога што своју радну снагу продају, они ће вам одговорити: јавни радови су нам пружили више посла, наднице су нам нешто повишене, али шта вреди све то, кад за садашњу зараду не можемо да добијемо ни оне најосновније животне потребштине, које смо онда зарађивали. Упитајте малог земљорадника, који има до 3 хектара земље, он ће вам рећи: оно, што ми је родило и што сам зарадио као рис појели смо за пола године, и сада не можемо да зарадимо толико, да би за скупе паре куповали најпотребније.

Земљораднику који има пет хектара земље, а то су већ по нашим појмовима имућнији људи, то су они, који су били у томе сретном положају, да их је држава колонизирала, многим чак и куће сазидала, реците том земљораднику, да му је сада сигурно боље, јер су цене пољопривредним артиклима скочиле и он ће вам одговорити оно, што је истина: шта имам ја од ових повишених цена, када немам шта да продат. Ако запитате занатлију или малог трговца, он ће да кука јер стварно нема наруџбина ни муштерија и тужиће се на високе јавне дажбине, поскупљивање сировина и животних намирница, и можете му веровати када каже да ни у чему не осећа побољшање или неки привредни полет. Чиновници, академски образовани људи из слободних професија тужиће вам се на повећање разних јавних дажбина, нарочито самоуправних, на огромно, ничим неоправдано поскупљивање животних намирница, нарочито горива. А омладина, која је са огромним жртвама често више гладна, него сита, стекла диплому и узалуд преклиње и моли за намештење, тешком осудом данашњег стања ће дати израза своме оправданом незадовољству које се често претвара у очајање. Али, господо, уђите у препуну кафану „Руски Цар“ или посетите ре-

сторан „Српски Краљ” и ви ћете видети задовољна лица, која ће на ваша питања трљајући руке по највише са страним нагласком . . . (Пљескање на левици) . . . често и страним језиком хвалити вам одлично стање у земљи, говорити вам о нечувеном привредном просперитету и чудима, која су се у овој земљи десила за последње две године. Они ће вас уверавати да је Југославија прави Елдорадо . . . (Бурно пљескање на левици) . . . да ни у једној земљи нема тих послова, гешефтова као код нас. И ко привредно стање у земљи цени по причама и расположењу тих људи, или се ослања на званичне извештаје чиновника, који морају да улепшавају ствари, да би свој положај сачували, или црпи информације из режимске штампе, тај мора стварно да каже: постоји побољшање, постоји привредни просперитет и полет.

Али, господо, за кога није меродавно гласно хвалисање коњунгуриста који су већином страни поданици или заступници и рекламери страног капитала, ко себи узме труда да мало загледа и у статистику нашега домаћег националног живља, чији живот и рад и напредак треба да је у највећој мери предмет старања и бриге свих надлежних, увериће се да по статистичким подацима има преко 1,200.000 оних који живе продајући своју радну снагу, близу половине наших пољопривредних газдинстава, имају испод 3 хектара зиратне земље, да од заната живе са члановима њихових породица око 1 милион душа, од мале трговине близу 500.000, од слободних професија око 1%, дакле 150.000 и да се број активних службеника државних и самоуправних као и пензионера са члановима породице пење на 2,000.000 душа (426.500 државних и 120.000 самоуправних рачунајући просечно 4 члана) а то значи према напред изложеном, да преко 80% домаћег живља никакве користи није осетило од тога, толико рекламираног и хвалисаног привреднога полета, да тај двогодишњи огромни просперитет ни у чему није побољшао њихово материјално стање, шта више уместо да им је повисио стандард живота, још им је погоршао стање, јер им је отежао набавку најпотребнијих животних потребтина. (Пљескање на левици.)

Ја знам да многи од вас не верују статистичким подацима па вас молим, зађите у поједине крајеве наше државе, напоследку ми нисмо посланици једнога среза него целе државе, и дужност нам је да водимо рачуна о стању и расположењу у читавој земљи. Ја вас нећу упућивати у кршаве Херцеговине, међу сиротињу Лике или у Босну, где је од памтивека тешка економска ситуација, иако би после 20 година ослобођења требало да и ти крајеви једном већ осете разлику између непријатељске старе управе и своје рођене Отаџбине — ја вас молим посетите по вашем уверењу најбогатије крајеве наше земље у родној Бачкој: насеља Растину, Алкеса Шантић, Рату где су наши добровољци и ратници добили аграрне парцеле, па ћете видети у каквој беди живи наш најнационалнији живаљ који се борио за ослобођење и уједињење свих нас, како оскудева и како се мучи у непроходном блату без лекара, апотеке, цркве, често и без школа, учитеља, напуштен и заборављен од свакога. (Живо одобравање и пљескање на левици). Чак шта више, пођите у предграђе најбогатијих градова, на пример Но-

вога Сада, Суботице, Сомбора или општине Бајмок, Станишић итд. и ви ћете на периферији у свакој осмој, десетој кући наћи како су у незагрејану и влажну собицу скрљали 5—6 душа, међу њима сигурно по један у крпе замотани туберкулозни болесник, па им однесите поздраве Краљевске владе . . . (Веселост на левици) . . . и покушајте уверити их, да у земљи већ две године влада нечувен привредни просперитет и материјално побољшање па ћете чути шта ће вам одговорити чак и онај доброћудни и литоми Лала. (Смех и одобравање на левици). —

У томе толико наглашаваноме привредном полету стотине хиљада живе као скотови у нештини најосновнијих животних потреба.

Привредна политика режима скрахирала је у њеном најосновнијем задатку, да послужи социјалној правди, помагању и снажењу најмногобројнијих грађана који са правом траже и очекују да у својој држави осете барем најминималније благотворно старање за њихово претешко стање. (Живо одобравање на левици).

Као што сам већ напоменуо, добра привредна политика мора, поред удољења социјалној правди, да рачуна и служи и националним интересима земље. Ви видите, господо, да је једна од карактеристика двадесетог века што јаче, што интензивније испољавање национализма, читав култ национализма.

Ја нећу да упирем прстом на Немачку и Италију у којим земљама се национализам већ изоблично у шовинизам, али морам нагласити и подвући да се без потенцирања национализма у народном животу губе идеали за које се наш народ свагда много одушевљавао, па и данас му је једна од најлепших и најузвишенијих одлика. (Повици на левици: Тако јел!)

Да ли и у којој мери су дошли до изражаја постулати национализма у привредној политици Краљевске владе?

Размотрите, господо, сасвим објективно струјање привредног живота у нашој земљи и ви ћете утврдити следеће:

Страни капитал нам искоришћује подземно благо експлоатацијом најскупоценијих руда, прерађује и извози наше минералије, немилосрдно нам сече шуме, држи у рукама тешку индустрију, има доминантан положај у електрификацији земље, са 90% учествује у производњи шећера, држи у рукама све млинове великог капацитета, трговину са нашим житарицама обављају повереници страних великих експортних кућа, са највећим новчаним заводима управља стран капитал, јер је уложио у њ милијарде, — а сада нам већ организује и велике магацине да би и у детаљној трговини правио конкуренцију домаћим трговцима. (Пљескање на левици.) Је ли тако, господине Дачићу? (Александар Дачић: Тако је било раније и тако ће бити!)

А што добијамо за све то? Ни двеста милиона не улази у државну касу у виду пореза, — мање, дакле, но половина земљарине коју плаћа онај бедни земљорадник.

Ја знам да смо ми земља оскудна капиталом и да још нисмо успели да прикупимо толико капитала колико је потребно да се задовољи при-

вредна предузимљивост, а сем тога домаћи капитал је неорганизован и невероватно инертан. Потребно је, дакле, да се овај мањак попуни увозом страног капитала и баш зато не бих ни желео да спречавам улазак страног капитала у земљи. Стран капитал нам је потребан, али се не сме дозволити да тај страни капитал експлоатише наше становништво и материјално и здравствено, а морам замерити и надлежним органима што не воде довољно рачуна о раду тога страног капитала и не контролишу његову зараду, причињавајући тиме огромне штете државном ерару. Не сме страни капитал уживати у нашој земљи никакве нарочите привилегије, него има поштено да плати оно што је по закону дужан да плати, а ако би избегавао законске прописе има се најстрожије казнити без обзира на то какве угледне личности седе у управном или надзорном одбору тих предузећа. (Бурно плескање на левици. — *Мирко Урошевић* — према Оту Гавриловићу: Овај те сруби! — *Ото Гавриловић*: Зашто? Зашто? Којешта!)

Ја немам намеру да за овакву политику бацам кривицу искључиво на данашњу Владу. Деветнаест година скоро све владе у земљи падају у исте грешке. Одмах иза ослобођења када су се за мале паре могла купити сва страна предузећа, на положају Министра трговине и индустрије налазили су се људи са скученим видокругом који нису били дорасли великим временима и нису имали разумевања за потребе једне велике државе са сложеним привредним, социјалним и националним проблемима и задатцима. После је дошла нека лажна национализација, када су утицајне личности трговале својим именима да би пред властима и јавности документовали да су страна предузећа прешла у домаће руке. То срамно стање и данас цвета и ја морам да упутим апел овој Краљевској влади која толико наглашава своју економско финансијску способност и успехе: да своју привредну делатност упуту правцем од којег би и наше домаће националне установе имале користи, јер треба имати на уму да страни капитал није сентименталан и да ће у земљи само доћле радити, док овде има несразмерно више користи но у својој отаџбини. (*Александар Дачић*: Па концесије су продате у стара времена за 50 година унапред!) Концесије се могу ревидирати. Француска је на пример донела закон да ревидира све старе концесије. Ко озбиљно бригу брине о нашој земаљској одбрани, дужан је да своју пажњу усредреди око организовања и помагања наше националне индустрије и трговине помоћу сређивања и унапређивања домаћих кредитних усанава.

Не знам тачно да ли је господин Министар финансија или говорник већине изговорио речи које су ми у живој меморији како се стање приватних новчаних завода побољшава, да траже укидање заштите, исплаћују улоге, плаћају дивиденде итд. Знати сам жељан, одакле узимају господа ове своје информације, да ли су то званични чиновнички извештаји или им је то потребно због неких других разлога. У сваком случају ја морам да демантујем господоу и да им узвратим, што држим да ће ми господин Гавриловић као добар познавалац банкарства између четири ока и потврдити, да се наши домаћи новчани заводи са чисто домаћим капиталом налазе стварно још увек у врло тешком и озбиљном стању. Све докле док новчани заводи по

овлашћењу уредбе уврштавањем обвезница Привилеговане аграрне банке у пуној вредности (и ако је њихов курс највише 50—60%) стварају неистините билансе и на тај начин морају да доказују своју активност и док се уложне књижице првокласних новчаних завода нуде по 60—70%, не може бити речи о побољшању нашег новчаног тржишта. Сваки познаваоц нашег новчарства који објективно суди, мора признати ову стварност. Већина завода, нарочито оних који су већи део свога портфела предали Привилегованој аграрној банци отпустили су велики број својих намештеника и хиљаде добрих и способних чиновника лутају без места и немају могућности да се запосле. Неопростива грешка је овога режима што је добро замисљеном али лоше спроведеном Уредбом о заштити земљорадника као и претераним фаворизирањем државних новчаних усанава приватно новчарство дотерао до руба пропасти, па и данас не чини ништа да се то стање поправи. Кад је Министарство финансија у своју компетенцију преузело поред Народне банке и Државну Хипотекарну банку и Поштанску штедионицу и Привилеговану аграрну банку сви смо се надали да ће у ова четири највећа завода сконцентрисани огромни капитали послужити за реорганизацију нашег кредитног система, да ће ови заводи постати огроман резервоар за целисходне финансијске трансакције којима ће се активирати цео привредни живот у земљи. Међутим, преварили смо се, јер у овим заводима нагомилане милионе највећим делом искоришћује фискус и зато се врло слабо осећа њихов утицај у струјању економског живота. Ја бих волео да г. Министар финансија у овом Дому саопшти народним посланицима тачну цифру задужења државе код државних новчаних усанава, јер о томе круже врло разнолике вести и потребно би било да јавност дозна праву истину.

И ако се чиновничко питање не може сматрати изразито привредним питањем, али пошто се по својим реперкусијама укупчава у склоп наших привредних, социјалних и националних питања, желео бих у овоме делу свога говора неколико напомена учинити.

Господо, ја желим одмах да нагласим велику важност чиновничког питања коме се мора нарочита пажња посветити.

Исправно схваћено, поратна држава није само власт, део управног механизма, него је и носилац друштвене идеје која по рационалном плану треба да уређује и привредни и духовни живот, да колико од ње зависи умањује економске и културне разлике својих грађана. По природи ствари поратна држава мора да се води стручњачки и пословно, њена управа прелази све више са народних претставника на стручне чиновнике, што поставља као императив стручњаке који разумеју посао. Од успешног рада чиновничког апарата који стварно одржава континуитет у државној управи, условљен је и интелектуални и материјални напредак земље.

Запитајмо се, господо, да ли је чиновник код нас третиран у моралном и материјалном погледу онако како би се то морало чинити при здравим концепцијама државних задатака.

На ово питање мора се најалост негативан одговор дати.

Државни чиновник је третиран као обична ситна монета за политичко поткусуивање разних личних, неквалификованих амбиција. Бацани су људи с једног краја на други крај државе само зато, што је икс од чиновника захтевао да мисли и ради овако, а ипсилон који је после икса дошао на власт има супротне захтеве итд.

С материјалне стране негативан одговор није потребно посебно ни образлагати.

Недовољна, односно мизерна награда чиновништва је и од свих управљача призната. Тражила се форма за побољшање. И нашла се.

Чиновницима су повећане припадљности, али како. Дневничарима са непут динар дневно. Приправницима с факултетом с нешто преко 2 динара. Осталим исто тако, али никако преко 4 динара дневно, с тим да чиновницима 4 групе првог степена и онима на више нису повећане припадљности ни с једном паром, а то се и многим нижима десило.

Упоредивши цифре повећања с индексом цена доћи ћемо до запрепаљујућих негативних резултата. Тако звана повишица ни издалека не покрива разлику у већ подигнутим ценама.

Како се то поклапа с изјавама и обећањима режимских политичара?

Министар финансија признаје отворено и без размишљања о последицама, да су се чиновници радуживали да би могли живети, а сада им повећава припадљности, да би могли враћати полако тај дуг.

Да ова изјава није смешна била би жалосна.

Када су се цене намирница повисиле с 30%, чиновницима се повећавају припадљности с просечно 2% а тај проценат односи се само на оне којима су припадљности фактично повишене. Говорити о побољшању чиновничког положаја значи негирати аритметику из основне школе, а говорити о узгредној могућности отплате дугова прелази границе дозвољених кортешација по зборовима, а кад се ово говори с једне јавне говорнице и истиче као нека заслуга оних који су то извршили, наноси се највећа увреда онима, којима се то упућује. Потребна је велика доза цинизма да се каже и напише оно, што је у режимској штампи јавно објављено. (Одобравање на левици).

Чиновници ма какви они иначе били нису заступили овако подруживање ни од кога. Озбиљни и зрели политичари, а поготово они на високим одговорним местима, не смеју титрати се егзистенцијом и чашћу једног огромног реда људи, и то баш оног реда људи, који је позват да брани, чува и носи режим чији су претставници ти политичари.

Као што сам нагласио, ја бих желео да сам у мојим излагањима потпуно објективан, јер ја нећу да рушим, него да поправљам и зато ћу у неком правцу ипак и одати признање раду Краљевске владе, а то је у области социјалног старања. То признање се односи на активност и експедитивност Министарства социјалне политике у погледу донашања социјалних уредаба, па и старању и проширењу извесних социјалних институција. Али најжалост морам одмах приметити да Уредбе ни по својој садржини ни примени не одговарају при-

вредним приликама у земљи, а социјалне установе услед крупних погрешака у вођству не могу да изврше онај задатак којему треба да служе. (Одобравање на левици).

Ви се сећате, господо, да је 12 фебруара донесена Уредба о утврђивању минималних надница, закључивању колективних уговора и арбитражи, 1 септембра ступила је на снагу Уредба о спровођењу осигурања радника за случај незапослености, старости и смрти, а 1 јануара о. г. је систем радничког осигурања допуњен Уредбом о проширењу пензионог осигурања службеника. Све ове уредбе су и корисне и преко потребне биле. Осигурати радницима минималну надницу, обезбедити их за случај незапослености, старости и смрти је не само интернационална обавеза него хумана дужност свих нас. Али ипак сметрам да се у редакцији нарочито ове друге уредбе много погрешило. Да поменем само једну битну ствар, а то је што се код кућевне послуге изгубила из вида околност да се она код нас регрутује са села из редова девојака које ступају у службу за 2—3 године и редак је случај да која служи 10 и више година. И баш зато је, по моме мишљењу, погрешно састављена рачуница у погледу плаћања доприноса за осигурање, услед чега су ови несразмерно високи доприноси постали тешка обавеза сваког послодавца и неминовно ће имати за последицу снижавање броја запослених. Проширење пензионог осигурања на приватне намештенике, које је постојало у Словеначкој и Далмацији пре рата и сада се проширује и на остале крајеве наше државе, је умесно већ и са гледишта унитаристичке политике, а и са социјалног гледишта потребно је било постарати се за обезбеђење приватних чиновника. Али је велико питање шта је постигнуто са овако стилизованом уредбом. По уредби је одређено облигаторно осигурање са несразмерно високим приносима. То тешко оптерећење и послодавца и намештеника имаће за последицу бежање од осигурања. Уредба није решила питање фондова за осигурање чиновника код приватних усана, и у јавности се данас већ много расправља о томе, не би ли било боље и целисходније да се Уредбом, уместо облигаторног осигурања, прописало факултативно обзиром на већ постојећа пензионна осигурања службеника, уколико она у пуној мери обезбеђују намештеника.

Ми имамо у земљи по обиму посла и уређаја огромну институцију Окружног уреда за осигурање радника, ОУЗОР, за један део осигурања које они воде, постоји „Меркур“, „Омладина“, „Трговачко“, за други део посла долазе сада Пензионери заводи. Посебне организације су берзе рада у чију надлежност спада питање незапослености, посебно опет стоје „Радничке коморе“.

По овим организацијама ми смо прогурали у прве редове индустријских земаља, и ко по томе суди мора мислити да је раднички сталеж најбоље обезбеђен у Југославији. Све ове организације се издржавају од доприноса радника и послодавца и ти доприноси данас износе више него пореза по течевини и друштвени порез заједно. Када се пак узме у обзир да све ово плаћају исти људи, значи да постоји двоструко оптерећење. То су лоше стране ових организација, јер наша привреда није ни близу у тој мери развијена да би могла подносити те терете. (Одобравање на левици.)

Сада се намеће питање: куда иду ти огромни доприноси? Како се рукује њима? Да ли те институције испуњују оне социјалне задатке за које су створене?

Нажалост, на ова питања не може се дати повољан одговор.

Главне установе нашег социјалног старања болују од тешких основних конструктивних грешака, а то је слаба и претерано скупа администрација. (Одобравање). Погледајте, господо, извештај о пословању и закључном рачуну Средишњег уреда за осигурање радника. Управни трошкови износе укупно више од 60 милиона динара годишње, што значи, да се на администрацију скоро два пута више троши но на болничке трошкове радника, да износе скоро два пута толико колико сви лекарска трошкови или колико је укупно исплаћено за лекове и здравствене потребе, а шест пута више но трошкови издржавања свих амбуланата. Установа која је створена да помаже најсиромашнији и најбеднији сталеж троши више на своју администрацију од најрепрезентативнијих надлештава. (Одобравање на левици и у центруму). А то је, господо, зато, што је нарочито „Оузор“ данас постао политичко партијско уточиште, азил партијских кортеша. Ако партијски вођа, експонент не може да набави своје врсноме присталици државну или самоуправну службу, он га гурне у „Оузор“, јер је већ узурло да за намештање у „Оузору“ није потребна никаква школска или социјална квалификација него само партијска препорука или легитимација. И природно је што са таквим чиновничким апаратом који нема ни смисла ни осећаја за социјалне потребе радничког сталежа ове установе и не могу да одговоре овим задатцима за које су створене.

Крајње је време да се свима социјалним установама врати законом зајемчено право самоуправе, јер ће вољом послодаваца и радника избране управе свакако паметније и савесније управљати а и рационалније располагати са огромним доприносима но што је био случај последњих неколико година.

И ако систем капиталног покрића рента има много уважених присталица, ја сматрам да је по нашу земљу директно штетан јер одвише тешке обавезе ствара за нашу почетну индустрију и прекомерно оптерећује ову генерацију која је светским ратом и напорним радом око формирања нове државе и сувише истрошена. А најмање се могу сложити са оним начином рада да се главнично покриће улаже у зграде већином уређене са луксузним становима. „СУЗОР“ невероватно оскудева у лечилиштима, опоравилиштима, у бањским зградама и другим здравственим установама. Директно је смешно прочитати у статистици да је од преко 600.000 осигураних радника у лечилишта и опоравилишта било упућено свега 3772 болесна члана, а на бањска лечења укупно 1430 болесника. Ти подаци јасно упућују „СУЗОР“ какве врсте зграда треба да подиже, а ако пак по правилима баш мора да гради и варошке куће са рентом; нека гради са малим становима, од једне-две собе и кухиње, јер је у становима те врсте у градовима највећа оскудица, и умножавањем истих побијају се цене сразмерно баш најскупљих станова, које најмљују економско најслабији.

У вези са социјално-хигијенским старањем ја морам да замерим надлежнима што се двома врло важним гранама код нас уопште не посвећује скоро никаква пажња. Туберкулоза коси свакодневно хиљаде живота, првенствено међу сиромашнијим сталежима. Запрепашћује нас статистика о обољењима и смртним случајевима туберкулозе, па ипак се минимално чини за лечење болесних и спречавање ширења те заразе. Окружни уреди имају свега два лечилишта за плућобољне у којима је 1936 године примљено укупно 1451 болесник. То није ни кап воде у мору.

Међу најважније задатке државног старања спадало би питање заштите деце, које као социјални и државни проблем добија све већу важност и постаје све озбиљнији откако се рађају деца у рату заражених и другим болестима оптерећених родитеља. Држава се скоро дезинтересовала овог најважнијег питања и препустила га је самоуправама и приватној иницијативи. Међутим приватна иницијатива лута и не показује никаквог успеха, а што је најважније, оставља по страни село, које је главни извор људске снаге и даје нови прираштају у градовима.

Данас у свима буџетима западних држава највеће рубрике чине социјално старање. Ми у иностранству са уживањем посматрамо акцију за заштиту деце, телесно васпитање омладине, хигијенске станове и вртове за раднике, безбројне радничке хумане и културне установе, савршено стручно вођење свих тих институција од људи који су прожети високим осећајима хуманитарне службе, а са жалосну морамо да гледамо како се код нас мало жртвује за све те напредне покрете, па је и то минимално старање увучено у партијско-политичку пропаганду.

Више говорника владине већине изговорили су како је ова Влада успела да у земљи поврати поверење, и како тај психолошки фактор благотворно утиче. Ја, господо, мислим баш обротно. Знате шта је данашња психоза у земљи. Нико ником не верује, а најмање званичним извештајима. У читавом нашем јавном животу завладао је ружан систем незајажљивог егоизма. Свако себи граби, својим личним интересима служи и најкрајња граница јавне службе иде евентуално само до ситних услуга својим партијским пријатељима. За опште интересе код нас слабо ко улаже своје напоре. Све је егоцентрично, па та психоза за спасавање и уздизање себе прелази као зараза на млађе, који у недостатку виших идеала, не имајући лепих примера код старијих, — служе већ у почетку својих јавних функција материјализму и егоизму. А тако схваћање живота и дужности у њему уноси се на тај начин и у сва јавна звања у којима се губе из вида општи и национални идеали, и служи себицијним или кликаким интересима од којих такав деморалисани тип друштва издржава себе и квари све око себе. Чак и законодавна власт која се системом уредаба скоро потпуно измигољила из круга рада Народног претставништва и прешла у надлежност егзекутиве, не служи више општим интересима земље и широких народних маса, него је у служби повлашћених појединаца или група. Уредбе са законском снагом прилагођавају се индивидуалним интересима и скоро у свакој уредби, а нарочито у Уредби о раздужењу сељака, нала-

зимо масу одредаба којима се погодују извесна „заслужна лица“. А ако се у Уредби заборавило статуирати неко обећано право истакнутом присталици, правилником или аутентичним тумачењем уредбе нескрупулозно се исправља учињени пропуст. Савест оних, који те уредбе и правилнике доносе, ни најмање није узнемирена што се тиме ствара у земљи пуна правна несигурност, губи вера у правни поредак и руши ауторитет државе.

Треба, господо, отворено признати, да је стање у земљи веома тешко и озбиљно, да преживљујемо времена у којима се можда одлучује чак и о судбини наше нације и државе, и да је куцнуо дванаести час, када треба предосетити и предвидети шта нам ваља чинити.

Ја нећу да окупљам ни Србе ни Хрвате ни Словенце, јер сам уверен да се излаз из ове моралне и националне депресије не може наћи ни у међусобним страначким, ни повременим споразумима у политичке сврхе. (Бурно плескање на левици).

Ја упућујем апел на све оне који воле ову земљу, који у њој гледају најузвишенији појам отаџбини и држави, да заједничким радом, хришћанском трпеливошћу и на принципу пуне једнакости и равноправности свих грађана сређујемо наше унутарње прилике ради изграђивања и учвршћивања јаке националне државе као једине механичке и духовне споне између свих уједињених делова и свих покрајина једне целине. (Бурно одобравање и плескање на левици).

Господо, немојте се заваравати и губити из вида да осећање државе, њенога суверенитета и правног ауторитета, није данас, нажалост, у свима крајевима, у свима деловима нације у нашој заједничкој свести. Судећи по извесним знацима и тенденцијама, које се у последње време ту и тамо испољавају, изгледа да се у неким крајевима почињемо да удаљујемо од те заједничке свести и да се племенски и покрајински интереси све више појачавају на штету осталих и целине. (Одобравање).

Министар спољних послова Велике Британије, господин Антони Идн, бранећи свој буџет у Доњем Дому, завршио је говор речима: „Постоји једна још важнија ствар но што је наоружање, наиме дух народа иза тога наоружања.“

Енглеска је данас најмоћнија држава на свету. Она управља са пола милијарде душа. Можда и најбогатија држава, јер је у стању, без великих тешкоћа, да жртвује на своје оружјање баснословне цифре. Али је свесна тога да своју моћ може одржати само тако ако води рачуна о духу свога народа. Зато су њени управљачи свагда посвећивали највећу бригу томе да дух народа не клоне. Они су дали своме народу пуну политичку и грађанску слободу, законодавну власт вршили су свагда само прави преставници народне воље, а правду су изрицали бесприкорне судије и никада се није губио из вида у Енглеској осећај истинског социјалног старања за широке масе. (Одобравање на левици).

Наша је земља сиромашна и ми смо млада, тек формирана национална држава која мора ради своје националне независности трошити многе милионе за своју безбедност и свој територијални

опстанак. Можда то оружјање и тешко пада нашем народу, и можда у томе ми не можемо сразмерно броју становништва и просторној величини државе жртвовати онолико колико би било потребно, а сасвим је сигурно да не можемо издржати такмичење наоружања са богатим државама. Али има једна друга снага у нашем народу, која је важнија од наоружања и коју треба одржавати непрекидно у свој својој чистоћи и оном заносу који је наш народ и у прошлости одржавао у пуној свести.

Та снага јесте наш национални дух, који је у своме развитку и у својој акцији у прошлости наш народ водио кроз све тешкоће и сва његова искушења и на крају и створио нашу заједничку отаџбину. (Бурно одобравање на левици).

Данас је тај национални дух Југословенска мисао као динамична снага и једина заједничка свест свих Југословена. На нама је, да Југословенску мисао и дух који извире из психичких потреба за самоодржавање нације претворимо из идеологије прошлости у реални облик садашњице и да у нашем државном и привредном животу, у свима крајевима земље, код свих уједињених делова и сталежа обележимо ту мисао и тај Југословенски национални дух као наш највиши идеал. (Бурно одобравање на левици).

А то ћемо постићи само ако: 1) у земљи заведемо строгу законитост, пуно поштовање и примену постојећих закона према свима и свакоме, који би се дрзнули да свој интерес ставе изнад државе и изнад закона, 2) ако наш привредни живот реформишемо у правцу остварења социјалне правде показујући пуно разумевање за побољшање стања најбеднијих друштвених слојева и ако, 3), водимо рачуна и остваримо начело пуне равноправности и једнаког учешћа свих покрајина и свих народних делова у сарадњи за добро државне целине. (Бурно одобравање на левици).

Само кад сви уједињени делови државне целине и све покрајине буду виделе пред собом своју државу и буду осећали њену снагу и њену одбранбену силу у себи самима, — ми ћемо нашу земљу и споља и унутра појачати, унапредити, и обезбедити јој гаранције за њен просперитет у сваком погледу.

Пошто моји другови из Југословенског националног клуба а и ја још не видимо да Краљевска влада управља државом у тим правцима, ми ћемо у начелу гласати против овог буџета. (Живо одобравање и бурно плескање на левици).

Predsednik Stevan Ćirić: Pre nego što dam reč narednom govorniku, ja molim svu gospodu narodne poslanike da paze kada pristupaju g. g. Ministrima, u kome trenutku to čine, pa da ne čine to u onome trenutku kad gospoda Ministri žele ozbiljno da prate diskusiju svoga resora. Naročito molim g. g. poslanike da to paze prema g. Ministru finansija.

Reč ima narodni poslanik g. Milan Božić.

Milan Božić: Gospodo narodni poslanici, posmatrajući naš javni život onako kako se on reflektuje u našim djelima, pa čak i u našim ciljevima, moram, naжалост, odмах рећи да је он аисториски. Не дакле, неисториски, него аисториски тј. он има своју историју, али та историја није она историја на коју

се може погледати као на суму стварања, успјеха, успјеха једнога народа. То је историја чији су редови на површини, водени листови, како их народ зове пијурице, који трају, трају неко вријеме па оду без трага, без резултата, жалови. Истина, једна власт може да живи и без тога стваралачког елемента у историји; једна влада може најзад да се и заваарава спољним, површним успјесима, да се дуго заваарава, али питајмо: како да окрстим тако једно стање, један такав рад? Пред историјом — пошто историје могу да буду написане и о оном што не постоји — можда ће се и наћи неко оправдање, али пред овим судбоносним ходом народног живота и развоја, његовог стваралачког нагона, ми немамо оправдања и нећемо моћи да окрстимо тај рад никаквим позитивним звучним именом. Ми, нажалост, нећемо моћи да станемо уз бок оних које су покољења предестинирала за једну високу, божанску мисао; ми нећемо моћи да станемо у ред оних који су жртвовали себе да ослободе земљу и народ од ропства и да нас дигну у ред европских стваралачких народа; ми нећемо моћи да станемо у исти ред с оним сељаком, који је у мрачним колибицама, уз комад сухога хљеба, па чак и без њега, васпитавао своје срце и своју душу за велика дјела и велике дужности, јер наша дјела немају у себи судбинске дубине, немају у себи оне елементе који доносе плод, немају у себи оних широких и дубоких визија наших некаланих великана. Наша дјела, наше борбе и трвења, наши разни потези носе у себи тренутну вриједност, вриједност личног расположења, вриједност биједних партијских трвења, вриједност родбинске везе — и све што долази из такве атмосфере не може бити другачије. По нашем раду човек би морао закључити да смо народ који је недорастао да се дигне у висину и да буде стваралац; по нашем раду човек би закључио да смо народ слабића, кукавица и улизица. Заиста, једно је када помислимо да је прошло двадесет година нашег државног, културног и научног живота — и да још не знамо како се зовемо и шта хоћемо! Страшно је то, да последије толико година слободе, рад националних друштава постаје сумњив, а национални радник постаје неподесан елемент! Али то су „ситнице“, ја бих желео да се још задржим на раду који за једну нацију значи судбину.

Чудновато је, што се за једног учитеља играња тражи да буде спреман за свој посао: од једног поткивача да буде стручан радник; за једног ламенфризера да буде дипломиран, — док се у исти мах од народа не тражи да буде храбар, поносан, родољубив, поштен до дна душе, праведан до у сваку жилицу — иако су то први основни услови и за живот и за напредак и за стварање и за величину. Сав наш друштвени апарат — то ће рећи институције, не носе на себи то право основно обиљежје; оне су недорасле културном нивоу и постале су мртва ствар: и судови и школе и администрација и хигијенске установе — уопште сви ти облици кроз које се јавља наш културни живот — све је то без стваралачког, дубљег, плодоноснијег утицаја на нашу народну душу. Док та велика душа — у ствари душа Карађорђа, Блаженопочившег Краља Петра и Александра — лежи спутана, док очајава као она искра, камен, дотле триумф слави лаж: мјесто човјека, углађена лутка;

мјесто знања и дјела — парче хартије — диплома; мјесто живе правде стотине разних закона и коментара; мјесто стварне просвете маса зграда мртвих и досадних. Дошли смо у онај страшни стадиј пропадања вјере у себе, у своје снаге, у свој живот; сретство је постало циљ! Власт треба да буде сретство а не циљ; положај треба да буде сретство а не циљ; диплома треба да буде сретство а не циљ; материјално стање треба да буде сретство а не циљ. Душа народна дута тамо амо разочарана, без ширих видика и без ослоњаца за дјело. Наш човек — сваки: онај из села па онај до Београда, мора да ћути као за време турског царства; треба да се клања ропски свакој писарској шуги, умјесто да буде као раван равноте све дотле док не чини повреду закона; сваки наш човек треба да лаже, да ласка, да се пренемаже попут Харлекина, јер га тако васпитавамо, јер убијамо у њему смисао за љепоту и искреност. Реците, драги пријатељи, шта се може очекивати од народа овако васпитаног или тачније, овако невоспитаног? Можемо ли ми од њега очекивати одушевљење за отаџбину, смисао прегарања за високе идеале слободе, смисао какав су имале легије Карађорђа, Краља Петра и Александра? Можемо ли ми тражити од таквог народа да се дигне до стваралачке стихије и да дадне правац нашој историји и судбини. Не, не можемо! Ко је васпитан у ропском духу тај никад неће осјетити божанску љепоту слободе; кога васпитавају у лажи, тај никада неће моћи схватити величину човека; над чијом колијевком стоји полиција са пендрецима, тај никад неће моћи да разумије ону дивну, дубоку љубав према својој отаџбини! Док је наш народни гуслар говорио да је боље изгубити главу него своју огријешити душу, дотле данас народ резонује овако: са поштењем нећеш далеко доћи. Како страшно опадање народног карактера и какав страشان шамар нашој величанственој историји.

Има мудраца, који кажу, кад им поменете васпитање народа, његово морално регенерисање, да треба најприје ријешити економске проблеме. Јесте, то је тачно. Сиромаху човеку треба најприје хљеба. Али ми тим питањем, питањем хљеба лажемо сами себе и сакривамо сопствену неспособност. Проблем хљеба ријешавамо већ двадесет година и још га нисмо ријешили. И зато што нисмо ријешили тај проблем и што га нећемо ријешити ни за нових двадесет година, ми треба зар да не ријешавамо ни проблем моралног регенерисања; зато што нисмо ријешили питање капута, не треба да ријешавамо ни питање обуће! То би, господе, било заиста смијешно, када не би било жалосно! Погледајте широм отаџбине! Шта ћете видјети? Свакодневне тучњаве, затварања, мртве главе. Зашто? Не ради хљеба, сигурно не ради хљеба, него ради биједних и жалових трвења, којима смо ми народ научили, јер не видимо пред собом добрих и виших задатака. Морам са болом да затворим очи пред хапшењем школске омладине оглашене за комунисте. Верујете ли ви, господе, да су то комунисти? Не, не, то нису комунисти, то су оне младе клице што хоће да никну, то су оне младе снаге што хоће да размахну, то су она млада срца, која хоће да изгоре за једну љепшу будућност. Зар ми нијесмо прошли кроз ту фазу пјенушања? Ко није? Али ми смо били сретнији, јер смо живјели међу сјајним примјерима храбро-

сти, заноса и слободе. Живјели смо у времену, које је тачно осјећало судбину своје земље и радили у тим великим судбинским линијама. А данас!? Наша јадна тужна омладина мора да гледа наше мртвило, нашу неактивност, наше бесмислене свађе око „питања и питања”. Та омладина мора да слуша сваки дан о крајама, протекцијама, о лажима у највишим управним редовима, о корупцији. Мора да гледа у својој средини људе обичне готоване, људе без икакве вриједности, где ти људи много значе у управи земље, где ти људи заузимају високе положаје. Омладина неће и не може да разумије да се људи без значења и вриједности могу успети на највише положаје. Она хоће људе о којима се говори са заносом, људе који су велики по својим дјелима, људе прегаоце и раднике. И реци те, господо, како да се та омладина помири с таквом логиком, како да остане мирна, равнодушна, како да се загреје за Владу и за људе који су на управи земље? Не може! С друге стране чује се за Хитлера, Мусолинија, Стаљина или за Кемал Пашу — као за велике државне конструкторе под чијим рукама ничу и правда и благостање и снага и дјела; чују, да се тамо цијени дјело, а не демагогија, да се цијени енергија, а не лаж, да се цијени храброст, а не полициски пендрек, кога је Хитлер укинуо да не унижава Немце. А ми ту пјенушаву младеж, ту занесену снагу, за којом ћемо једнога дана заплакати, вежемо у ланце, разбијамо главе, хапсимо, избацујемо из школа и дајемо им доказа да смо заиста оно, што она мрзи и против чега се бори, умјесто да их васпитавамо у свијетлим примјерима, да им на чело дајемо људе онакве какве они желе: храбре, одлучне, способне, поносне и стваралачке. Када би сада овдје поредао све оне људе, који су били на највишим положајима, који су требали да буду та снага нације и умна и морална, који су требали по своме положају да буду врхови народне способности — и сам, који сам видио хиљаду чуда у свом животу — и сам бих се заплакао горко. На каквим све празним људима висе велика, свијетла одличја. Гдје се цијени све оно што је требало да украси људе, дјела и велике вриједности — највеће међу највећима!? Понављам: и сам бих се заплакао и засукао рукаве! А шта ће тек наша омладина, навикла да мисли о највишим примјерима, навикла да осјећа у најдубљим осјећањима?!

Када видим наша хумана, просвјетна и културна друштва, у којима толики број људи ради из љубави за народ и његов културни престиж, онда сам себе питам: каква признања ми дајемо тим људима, какав потстрек за њихов несобични, пожртвовани рад? Довољно је погледати листу награђених лица, па да видите колико тамо има људи између тих радника, да видите па да се чудом чудите. Знам масу људи, малих људи, где по двадесет година и више раде као црви за општу народну ствар — и нико никада није се сјетио да тим људима призна њихов рад, да их награди. А ја тврдим, господо, да међу таквим људима има заслужнијих по свом раду, по стварном раду, него многих који су били чак и на министарским фотелијама.

Али ко води о томе рачуна? Нико! Културно васпитање народа, морално регенерисање његово у циљу великих историјских задатака, оно спава, њега нема, оно не постоји. Ми играмо над тим

гробљем, играмо лакомислено тако дуго, док једнога дана не постане вулканско тло и не слисти нас са површине земаљске. А ја, господо, кажем да боље судбине нисмо ни заслужили, ако дозволимо да од народа постане руља лупежа и ниткова, ако не помогнемо све оне који имају љубав и смисла да народ подигну на висину, на коју је он предидијен да дође по својим душевним и духовним квалитетима.

Јесте, господо, ми на примјер имамо Министарство за физичко васпитање! А за морално васпитање народа немамо ни одјељења. Питам вас, господо, шта је важније данас: физичка снага или снага карактера. Они који знају шта је историја, који су прочитали историју — ти ће разумјети шта значи она народна ријеч: ум царује, а снага кладе ваља! Ми имамо Министарство за физичко васпитање, а сељачка смо држава са 85%. И наш сељак и радник који по цио дан раде тешке мануелне послове — шта он треба да добије од Министра за физичко васпитање? Шта ће њему Министарство дати? Ништа! Знате, господо, за кога је оно? Отидите бар једном сада на зиму у какав планински скијачки дом. Погледајте шта се тамо ради, погледајте ону грађанску младеж шта ради ван куће, ван контроле, па ћете схватити колико је то промашен, па чак и страховито промашен рад. Спорт, спорт — ето то је циљ. Забава — то је цивилизаторска пропаганда коју смо учинили у свијету помоћу спорта — толико је безначајна да је то тешко исказати. Довољно је нагласити „пропаганду” коју смо учинили на Олимпијади у Берлину прошле године, па да се види да би више и боље урадили да смо остали код куће. А потрошили смо 1,000.000 динара. Ви ћете рећи Соколство. Јесте, али Соколство постаје све више национално, — радна организација — него спорт и забава. Треба видјети како дивно раде оне вриједне сеоске соколске чете широм читаве Херцеговине. Соколству је требало подредити све спортске институције, које би морале дјеловати у духу соколских принципа. А за пропаганду ми смо требали да направимо радио не са 20 киловата него са двије стотине. Да, господо, то би била пропаганда и то каква пропаганда. Али ово не би конвенирало интересима Господина др. Корошца и његових другова.

А сада, господо, преврнимо лист. Током овогодишње буџетске године јасно је и гласно од стране многобројних говорника речено и подвучено какве су очајне прилике у нашој земљи. Говорило се о свему и свачему: о нашим финансијама, о привредним и социјалним питањима, о разним аферама, о дефинитивном ријешавању и коначном ликвидирању инвалидског и добровољачког питања, о прогањању националног чиновништва итд.

Ја сам у уводном дијелу мога говора нарочито истакао, да наш јавни живот, захваљујући Влади и овоме режиму, претставља Вавилонску кулу, која ће се једнога дана до темеља срушити, ако се бар у последњи час не отријезне сви одговорни фактори, који равнају судбином ове напаћене земље и народа.

Ја сам, господо, у неколико махова говорио у Народној скупштини шта је све проузроковало ово данашње очајно стање и једну тешку атмосферу, која данас влада у нашој земљи. Ја сам

раније имао прилику да то и лично изнесем Претседнику Министарског савета г. др. Милану Стојадиновићу, као и неким од г.г. Министара. То сам чинио добронамјерно као грађанин ове земље и патриота, — јер ми — иако сам у опозицији према данашњој Влади — на првом мјесту лежи на срцу добро земље, Краља и народа: То ћете ми сигурно вјеровати, господо, поготово, кад многа г.г. народни посланици знају, да сам ја за моја политичка вјеровања из предратнога времена, вјеровања која су од увијек била надахнута најузвишенијим идеалима тешко страдавао онда, кад је и наш народ из свију поробљених крајева под Аустро-Угарском преживљавао мучне и тешке дане своје крваве историје. Осуђен тешком казном са 16 година робије, од којих сам у тамници одлежао 4½ године дана и из које сам пуштен онога дана када је побједоносна српска војска ушла у Босну, када сам и ја са мученичким народом дочекао и свој и народни васкрс, чврсто вјерујући у правога Бога правде и у све оне који су тада равнали судбином земље Србије. У слободи смо брзо заборавили на све патње и своје и народне, па и када је неко од нас некада и по коју ријеч рекао о прошлим страдањима, то је учинио у моменту извјесне душевне депресије, која је наступила као посљедица неког новоствореног незгодног политичког курса. Увијек смо се тјешили са мудрошћу наших прокушаних државника и у извјесној невољи упоређивали наше садање стање у слободи са патњама за вријеме Аустрије. Према томе ми смо вагали стање за вријеме нашег поробљења са стањем у слободи. Ово је послједње увијек превагнуло, јер смо сви до краја вјеровали да ће искуство, ред, рад, законитост и љубав према земљи коначно побиједити.

Тако је ишло годинама, па и наше наде у боље дане потамнише. Дуге године узалудног ишчекивања беспрекорне и законите правде и реда убише и последње наде. Тотално непознавање прилика у појединим покрајинама са стране владајућих, а нарочито оних који су претстављали нашу дичну Шумадију, у вези за спекуланством и партизанством великог броја наших великана, који су долазили на управу земље редом, свак са својим циљем, са својим посебним интересом, довело је до овог несносног и несретног стања.

Коначно, послје многих и разних перипетија у нашем народном и државном животу, инаугуриран је пре двије и по године курс ликвидирања оне дивне концепције Краља Мученика, за којом је стајао читав Југословенски народ.

Мјесто оне народне: „Никад од готовине не прави вересију”, или оне друге, још боље: „Држ’ се старих пријатеља, а нових друмова”, дошло је до оне наопаке: „држ’ се старих непријатеља”. Тако је данас учињено и споља и унутра. У томе се знаку данас води и спољна и унутрашња политика. Бачени из строја на свима линијама, сви они који су били сигурна гаранција за успјешно вођење и народне и државне политике, на њихово мјесто, нажалост, дошли су сви они који су се борили против оне концепције која је сваком правом Југословену била дубоко урезана и у срце и у душу и која је коначно побиједила. Ми смо, господо, једина држава на кугли земаљској у којој данас владају протуреволюционарци. Погледајте добро, па ћете и сами то видјети. Ја сам са овога

мјеста неколико пута наглашавао ову непобитну истину, која се данас тако снажно манифестује, да више ни за кога она не би могла значити заблуду. Ево, господо, шта сте ви створили овим несретним политичким курсом: збили сте 80% припадника бивше ЈМО, а нешто око 50% бивше Људске странке. На другој страни остали су сви остали који неће овога стања, било зато што су негативно и дефетистички настројени, било ради тога што у овом наопаком раду данашње Владе виде једну безумну политику, која озбиљно пријети расулом земље.

Док закони Југословенске државе за г.г. др. Мехмеда Спаху и др. Анту Корошца вриједе само онолико колико то њима и њиховим партијским интересима конвенира, дотле се на другој страни у извјесним покрајинама догађају ствари, које онима који их не преживљавају изгледају просто невјероватне. Чине се такве ствари које директно ударају у сам коријен државног опстанка. Основна државна идеја не само да је пољуљана, него је погажена.

За нас из тако званих пречанских крајева јасно је да није било лако промијенити менталитет оних који нијесу желели оно што је дошло. Није било лако многим и многим да се заборави „Апостолско величанство” и да пригрле народну династију. Није било лако онима, који су били супериорни под туђином, признати се равноправним у својој отаџбини са својим рођеним братом. Ми из ових крајева знали смо то у потпуности, јер су се дуги низ година бориле две концепције: Једна се је борила за уједињење свих југословенских племена под скиптром црног орла, аустријског, а друга се је борила за концепцију уједињења свих југословенских племена под скиптром народне династије Карађорђевића. Бог, јуначка Шумадија, легије добровољаца и помоћ савезника допринели су да је наша концепција побиједила и било је сасвим разумљиво и природно да буде онако исто као што је било и у осталим државама света, да она концепција која је изнијела побједу равна судбином земље.

Тако је, господо, било код свих осталих земаља свијета па почните од којегод хоћете. И зато што је код нас наступио један неприродан процес у нашем државном и народном животу, зато је настало наопако стање на свим линијама.

Данашњи режим г. др. Милана Стојадиновића, довео је дотле, да је државна власт у овако наопаком саставу вјерских и племенских фронтова, својом властитом кривицом изгубила сваки ауторитет. Дошло је дотле, да не само појединци, него читаве организације које су се одметнуле од државе и постојећих закона, газе некажњено, не само најсветије осјећаје свих оних који су од увијек били спремни да се до краја жртвују за своју отаџбину, него руше све основе нашег државног и друштвеног поретка. Ово све скупа, господо, води чистом расулу наше заједнице. Ви сами видите, док Министар унутрашњих дјела допушта гажење свих позитивних закона, па и самог Устава Краљевине Југославије, и дозвољава рушење свих основа нашег државног поретка, дотле, на другој страни, распушта све националне организације широм читаве земље, организације, које су увијек спремне да се

у даном моменту ставе на расположење Краљу и Отаџбини. Прво је почео са распуштањем свих омладинских националних организација у Словенији, Хрватској и Далмацији, па је онда прешао на Народну одбрану и четничка удружења. Ја мислим да није потребно, господо, објашњавати шта је Народна одбрана и шта је она све учинила од свога осnutка па до данас. Овим својим гестом, којим је г. Министар Корошец ударио по Народној одбрани, он је осветио Аустро-угарску монархију, јер је учинио оно, што није могао да учини чувени аустријски ултиматум од 23 јула 1914 године. Овим својим гестом Корошец је нанео не само срамоту читавом нашем народу, него му га је јавно ударио по образу.

Чујте, господо, што се вели у томе фамозном ултиматуму: „Да се Краљевска српска влада обавезује да одмах распусти друштво звано Народна одбрана, да конфискује сва њена средства за пропаганду”.

Само овај цитирани пасус из горе поменутог ултиматума јасно каже колико се је некада моћна Аустро-угарска монархија бојала Народне одбране.

Нас три стотине шездесет пет (скупа са ученицима разних школа) из бивше Босне и Херцеговине аустријске власти одмах у почетку рата затварају као велеиздајнике, створивши четири велеиздајничка процеса, сарајевски, бањалучки, тузлански и бихаћки. Од свеукупног броја осуђена су двадесеторица на смрт вјешањем, а остали на тешку робију од 2½ године па до доживотне робије са следећом мотивацијом у пресуди: „Да смо у лицу Народне одбране припремали народ Босне и Херцеговине на рат против двојне монархије”; „да смо вршили духовну и физичку пропаганду за оружану акцију”; „да је Народна одбрана бунила народ из Босне и Херцеговине и пропагирала политичко јединство цјелокупног српског народа, будући у њему тежњу да се то јединство оствари”.

Од оних триста шездесет пет осуђених има нас још 50 живих, које г. др. Корошец поново прикива на крст, да још и овај остатак докусури и уништи све оне, које Аустро-Угарска није могла дотући. И као што је Аустро-угарска монархија у фамозном процесу 1915 и 1916 године осудила „Соколе”, „Просвету” и „Народну одбрану” у лицу пок. Василија Грђића и његових другова, тако и др. Корошец поновно оптужује и осуђује све оне, који су ишли стопама свих наших великана и који су вршили завјет оне велике мисли, која је уз страховите напоре изнијела побједу и васкрсела слободу. У исто вријеме др. Корошец, у лицу још преосталих живих, осуђује и све оне, који су сматрали светковином да умру за велику мисао и за славу отаџбине; осуђује оне, који су на раменима носили свога сиједога Краља, као круну својих најузвишенијих народних светиња у оним крвавим временима, преко тмурних планина, падајући од глади и жеђи, амирући по непроходним друмовима и врлетицама са пуном вјером у васкрс свога народа.

Па зар може, господо, бити среће и напретка у оној земљи у којој се прогоне и уништавају оне организације и они људи који су били разапинани на Голготи, као и они који су тренутно били лишени отаџбине и који су у повлачењу из Србије остављали кржаве путеве и згаришта па и најмилије своје и своју мртву дјецу.

Ето, ту Народну одбрану, поред свих огромних услуга које је она учинила и Србији и југословенској држави разапине онај који је дозволио да његова жандармерија напада на мирну литију српско-православне цркве и њених пастира . . . (Пљескање на левици) . . . онај који је дозволио и чинио да се у нашој престоници ваљају владичанске митре по београдској калдрми; онај који је дозволио да се цијепају освећени црквени барјаци, ломе рипиде и крстови. (Одобравање на левици). Слична примјера, господо, не памти историја свијета и оно што нису смјеле да чине крвожедне дахије некадашњег београдског пашалука ви сте дозволили да вам то чини једно свештено лице као Министар унутрашњих дјела, коме и Христови закони довикују: „Не убиј”. Па да он више ништа није, господо, учинио него овај један једини испад у самом центру наше престонице, пред Саборном црквом, било би довољно да буде објешен на први канделабр на Теразијама.

Као што видите, господо, на једној страни су страховити злочини, које врши одговорно лице, а на другој опајате да државним поретком влада улица са свима својим страстима, што се нарочито манифестује: у разним парадама са хиљадама организованих милиционера толерисањем од стране државне власти да се блате све народне светиње, врећањем појединим пјесмама. (Говорник цитира стихове).

Оваква једна погрдна пјесма пјевана је у Брзи 4 августа 1937 године на једном теферичу. Они који су ову пјесму пјевали били су пријављени од стране жандарма, али до данас се није ништа догодило онима који су је пјевали. Међутим, истога дана један други Муслиман, који је псовао г. др. М. Спаху, одмах је затворен и осуђен на 10 дана затвора. Даље, господо, врше се организовани напади на све националне душе у појединим пријечанским крајевима. Почните од Керестинца, па се сјетите премлаћивања тежака од стране сарајевске полиције пред банском управом на 4 марта 1936, затим у селу Рујанима код Ливна на 8 јануара 1936, где је погинуло неколико људи, осим неколико десетина рањених; па убиство Благоја Белензаде, једног вриједног тежака близу Д. Вакуфа, кога су дочекали прошле године и заклали на сред царске цаде, па га бацили у поток, а неколико дана доцније, 4 марта 1937, скоро на истом мјесту убили су Јову Илића, једног веома честитог и виђеног тежака и бацили га у Врбас. О томе би вам могао опширније причати и ваш друг са деснице г. Симо Марјанац, народни посланик из Јајца; затим на Преображење 19 августа 1936 године у Рогатици, где су полицајци и жандарми без икаквог повода убили три невиних човјека, тежака, а неколико их ранили. Том приликом један полицајац, Јошко, псовао је јавно српску мајку и врећао династију, о чему постоје акта у Среском начелству у Рогатици, затим 27 јануара 1938 године нахуцкани типови, после псовали српске мајке и врећања Династије напали су у Житомислићу мирни свијет, неколико их ранили, а једног старца убили. Никола Бузук, шумарски чиновник у Вишеграду, јавно псује српску мајку појединим грађанима, па је прошле године на Св. Николу 19 децембра на Крсној слави код браће Вранића убо двојицу браће, а ни једног часа није био у затвору. Поред тога на Бе-

лом Брду говорио је протудржавно, па је то исто поновио у Рудом, где је пуцао из револвера на мирне грађане. Па коначно, господо, онај страховит случај у Оморској код Приједора, гдје је било преко 150 рањених осим седморице мртвих.

Зар се може, господо, данашњој Влади икада опростити све оно што је она учинила од почетка болести Благопочившег Патријарха Српског Варнаве и свега онога што је она учинила током доношења Конкордата. Када су жандармеријски плотуни оних крвавих дана сијали смрт по калдрмама наше престонице и када је злогласна „Марица“ вукла мртве и рањене синове и кћери града Београда, тада се је г. др. Корошец . . . (Граја — Сава Микић: У Београду нико није погинуо, па зато ни оно што је раније господин рекао не можемо да верујемо!).

У прошлогодишњој буџетској дебати ја сам после изношења читавог низа примјера о раду др. Мехмеда Спахе, др. Корошца и др. Шефкије Бехмена, рекао једну непобитну истину: да се у читавој земљи, а нарочито у Босни и Херцеговини прогањају сви национални елементи, без обзира којој вјери и племену припадали. У лицу ових националних елемената јасно је да се прогони једна идеја, која је деценијама, па ако хоћете и стољећима била идеја водиља скоро читавог нашег народа, која га је коначно и довела до његовог Васкрса и Уједињења. Ради тога, ја бих желео, господо народни посланици са деснице, да ви мени одговорите: који су то разлози, државни, морални и национални, па ако хоћете и политички, да се већ двије и по године дахијски прогоне и уништавају сви они национални елементи, који су безкомпромисно дјеловали у стварању југословенске идеологије. Дакле, прогоне се сви они на којима стварно почива она основна државна идеја, на којој стоји читава зграда југословенска.

Ја сам дубоко увјерен, да се скоро свима вама на десници слеже у памет ова констатација и да сте ви сви и душом и срцем овога гледишта, али оне јадне ситне користи које вам Влада пружа оковале су вашу савјест. Ја ћу ово и да вам докажем. Многи пријатељи са деснице у безброј случајева су нама из опозиције признавали да је наш став оправдан, али дисциплина и извјесни обзири диктирају им да ову Владу потпомажу.

Има, господо, много момената, који су вас током ове двије и по године дана потпуно демантовали. Поред многих ја ћу вам ради краткоће времена споменути само Конкордат. Већина вас гласала је за Конкордат противу своје властите воље и савјести, јер сте тачно знали да је Конкордат ударао не само на принцип равноправности свих признатих вјероисповјести, него и на сам суверенитет државе, а, поред тога, знали сте да је огромна већина народа противу Конкордата. Ако вам је до истине признаћете, да је ово потпуно тачно. Ја знам велики број вас на десници, који сте добијали писма и телеграме, које сте показивали и мени и мојим друговима, у којима се од вас тражило да гласате противу Конкордата. Нека ово у Скупштини јавно демантују г. г. Радослав Живковић, Милан Мијић, Јован Брујић, Симо Марјанац, Војко Куртовић и др. Ви нијесте послушали глас народа и свих оних, који су вас послали у овај Дом па сте се љуто покајали.

Ви сте Конкордат изгласали са једном незнатном већином, али сте га коначно морали за сада повући пред страховитим револтом читавог нашег народа. Морали сте ударити главом о зид, да бисте се увјерили, да је глас народа — глас сина Божијег.

Тако, господо са деснице, ви сте и у многим другим питањима у души с нама, али ипак радите против ваше савјести. Ја знам, да ви многи знате, а нарочито они наши другови из бивше Босне и Херцеговине све оно што се дешава у крајевима наше земље, захваљујући наопакој и фаталној политици, коју проводе г. г. др. Корошец, др. Мехмед Спахо и др. Шефкија Бехмен. Ја знам чак и то, да вас многе у души боли оно злочиначко понижавање и мрцварење нашега свијета, које ни Аустро-Угарска није могла ни смјела да чини, али опет избијају они проклети оковани ланци, који вас и вашу савјест спутавају.

Ја вас молим, да ви мене извинете, али ја почињем вјеровати, да и ви постепено прихваћате ону наопаку: држ се старих непријатеља! Ако ви вјерујете да су вам г. г. др. Корошец, др. Мехмед Спахо и др. Шефкија Бехмен пријатељи, онда ме до краја чујте!

Ви ћете се многи сјећати чувенога Цабића покрета, који је почео 1904 године. Уз овај покрет било је из Босне и Херцеговине 90% Муслимана. И зато, што је овај Цабића покрет био потпуно националан, покрет у коме се је манифестовала искрена и братска љубав и сарадња између Муслимана и Срба православних, њега је др. Мехмед Спахо, и његова најближа родбина и околина, огласила велеиздајничким, а присталице и борце овога покрета велеиздајницима, Србима-плаћеницима, и да их треба све објесити, јер они раде са Србима да се Босна преда Србији.

То је било, господо, оних година, када је наш народ тешке муке подносио под Аустро-угарском монархијом. Тадашњи листови др. Мехмеда Спахе, др. Халидбега Храснице и осталих: „Муслиманска слога“ и „Муслиманска свијест“ најодурније жигошу ове покретаче приказујући их србијанским плаћеницима, спочитавајући им да они свјесно раде против Аустро-угарске владе, да Цабић прима од Србије динаре, и позивају ондашњу Босанску владу да покретаче похапсе. И збиља, чувени народни борац, Дервишбег Миралем, био је интерниран, Шериф Арнаутовић осуђен на робију, а Махмудбег Џинић и другови новчано су толико кажњавани да су материјално били потпуно упропашћени. Органи Цабића и егзекутивног одбора Муслимана: „Мусават“ „Земан“ и „Вакат“ те „Нови Мусават“ Османа Ђикића, чинили су огромне напоре, али нијесу могли да издрже тешку борбу на два фронта: с једне стране др. Мехмед Спахо и његова клика, а с друге стране ондашња аустријска власт која је, разумљиво, свом снагом гушила овај покрет, који је до краја братски сарађивао са православним Србима. Лист „Мусават“ из 1909 године написао је, да су плаћеници: др. Храсница, др. Спахо, Адемага Мешић и другови 1909 године ишли цару Франји у Беч, да му честитају и захвале на анексији Босне и Херцеговине. Поред тога написао је како су се они частили са хришћанским социјалистима Луегером, др. Корошцем и другима.

Овако вам је било, господо, када су нас Србе православне и све националне Муслимане за врије-

ме Аустрије прогонили као дивље рањене звијери. Онда је г. др. Мехмед Спахо са друговима водио противу народну политику помоћу ондашњих аустријских власти, рушећи све оне муслиманске великане који су искрено и братски радили на слози између Срба православних и Муслимана.

Оданост др. Мехмеда Спахе Аустроугарској монархији најбоље се манифестовала када је фелцајгмајстор Поћорек, највећи крвник Србије и читавога нашег народа био изабран за почасног грађанина града Сарајева, 4 новембра 1914 године у Сарајеву. Овај избор Поћорека био је пропраћен следећом изјавом и предлогом: (Говорник цитира предлог).

Ту, господо, имате и фотографију тога господина. (Показује лист „Политику” који посланици са левнице узимају и разгледају).

По ослобођењу муслимански прваци: Маглајлић и Коркут основали су југословенску муслиманску организацију, коју је 1922 године ухватио у своје руке др. Мехмед Спахо, помоћу познате крилатице: „Дин је од Срба у опасности.” То је било у моменту када су муслимански прваци: Маглајлић, Коркут, Виловић, Омеровић, Филипковић, др. Карамехмедовић и остали осјетили потребу заједничког рада са радикалима и почели са њима сарађивати. (Јован Ненадовић: Штета што и Поћорек није овде!) Требало би га звати.

Спахин лист „Правда” почиње са бесомучном кампањом против Срба и Србије. Тако је „Правда” од 11 новембра 1922 године број 225 напала Пашића, спочитавајући му, да је слао у Босну и Јужну Србију свога изасланика да организује четнике, а све на штету муслимана. У 226 броју из исте године обара се на режим и назива га трулим србијанским режимом, који је потпуно огрезао у корупцији, покварености и неморалу. Напада судије, да суде све оне који нису уз радикале и њихов режим. Затим у бројевима: 93, 154, 160, 178 и 191/23 и бр. 15, 49, 87, 294/24 пише страховито против Србије и Срба, наглашавајући да су бољшевички отели муслиманима аграр, да убијају муслимане, пале и одузимају стоку итд. Ондашњи уредник „Српске Ријечи” г. Стјепо Кобасица, који је данас уредник „Самоуправе” (Ђуро Чејовић: То су све старе ствари!) — доћи ће и нове ствари — г. Кобасица одговарао је Спахиној „Правди” враћајући шио за огњило . . . Нарочито је г. Стјепо Кобасица у „Српској Ријечи” наглашавао да је г. др. Спахо, са својом кликом, разбио слогу између Срба и Муслимана, коју су Цабић, Фирдус и другови створили и искрено подржавали.

Једна народна вели: „Вријеме гради низ Котаре куле, вријеме гради вријеме разграђује”. Вријеме је донијело да се и дилбер — Стјепо Кобасица — подилбери.

Лични и партизански рачуни, као и избезумљеност и честохлепље једног дела политичара из Србије, доводило је др. Мехмеда Спаху четири пута у владу са радикалима а једанпут и са демократима, али ипак ни у једној ранијој влади није др. Мехмеду Спахи и његовој клики давана онолика власт, коју он данас има и која је куд и камо већа него што су је некад имали велики везири.

Тако је то, господо, трајало све до 1928 године. Од тада па све до 1935 године био је др. Спахо са друговима у апстиненцији. Али „зла година орла натјерала”, па су и најближи рођаци и

присталице натјерали г. др. Спаху да се кандидује у петомажским изборима. Разумије се да ни његовим најближим сарадницима није нимало било стало до неке идеологије, њему је главно било да се на који било начин дочепа власти. Прво је почео водити преговоре са г. Богољубом Јевтићем, па када се нису могли споразумјети у броју кандидата, онда је г. др. Спахо отишао на Мачекову листу.

Кратко вријеме иза тога ушао је у Владу г. др. Милана Стојадиновића. Дакле, од месеца априла па до конца јуна 1935 г. др. Спахо промијенио је три разне политичке идеологије. Сутра ће напустити и вас, само када осјети да је то погодан моменат и ако осјети да ће нека друга формација доћи на власт. (Милан Петковић: Догод му се дозвољава да гони Србе и националне муслимане неће их напустити!) Ви, у чијим је рукама крмило државне власти, нећете никако да разумијете да г. др. Мехмеду Спахи, г. Коропцу и г. Шефкији Бехмену, као и њиховим људима, није стало до среће и напретка ове земље, него су на власти зато да се они и њихови људи помогну, да искористе мутну ситуацију и да влахе до краја заваде. Један његов најватренији присталица г. Узеирага Хаџихасановић, кога сте ви пре кратког времена гласали и изабрали за сенатора, одговорио је у једном друштву једном Муслиману, националисти, када му је овај рекао „Дрина се може прегазити, али Сава само препливати”: „јесте знам ја куда ти шибаш. Али ти треба да имаш у виду, да смо се ми са власима клали пет стотина година и да су власи под нашом влашћу били пуних пет стољећа, али са браћом Хрватима ми нисмо никада долазили у сукоб. Наше мјесто може бити само тамо, показујући руком према Загребу, а овај наш садашњи савез само је привремен — до бољих времена. Према томе и овај наш брак, он је по шеријату, а не по црквеним правилима”

А знате ли, господо, ко је био Узеирага Хаџихасановић? До Ослобођења био је судопера, затим ашчија, па је онда дошао за послужитеља у друштву „Шпедицији”, за вријеме рата био је инкасант аустријске апровизације, а иза ослобођења главни шверцер ћилима из Турске, због чега је дошао у затвор а царинске казне ослободио га је др. Мехмед Спахо, тада Министар трговине и индустрије.

Није др. Спахо подигао само Узеирагу Хаџихасановића, него редом сву своју нижу и даљу родбину и све оне који су му колико толико остали вјерни за вријеме његове апстиненције. На рачун државе и аутономних тијела, он је без имало скрупула чинио све што је хтео, не обзирајући се нимало на остале елементе: било економским подизањем својих људи, било постављањем на разне више и ниже положаје, почев од послужитеља и радника на жељезничкој прузи па све до најистакнутијих мјеста у аутономним и државним тијелима.

Његов кортеш Бећир Ђонлагић из Тешња и Хамид Курбековић из Доњег Вакуфа више су добили у разним синекурама него сви доброволци скупа. Ја ћу вам, господо, споменути један карактеристичан примјер, докле је код нас у бившој Босни и Херцеговини револтиран свијет оваквом несретно инаугурисаном политиком: Један жељезничар из околине Сарајева служи скоро већ 20 година на жељезници и ни до данас није још регу-

лисан. За вријеме рата био је добровољац и има 4 разна одликовања. Једнога дана био сам у друштву с њим и с неколицином његових пријатеља. Они су се огорчено тужили на ово стање и почели износити многе примјере, како г. др. Спахо поставља читаве чете својих људи и одмах их регулише, ма да за то немају квалификација. Међу многима споменуше и некога Адема Чолана из Подлугова, кога читав тамошњи свијет зове Чаругом. Ко је био Чаруга, ви то добро знате. Једнога дана, веле ми ови тежаци, изби и Чаруга у униформи жељезничара. Био је одмах и регулисан, а овај срећни Ристо и поред свих својих одликовања чека на регулисање око 20 година. Код ових ријечи Ристо само болно уздахне, јекну па изусти: „О Аустријо, мајку ли ти твоју, што се ниси боље бранила. У тебе није било правде, али ти је била чиста рачуница”. Није ово, господо, усамљен примјер, оваквих има безброј. Питам ја вас, гдје вам је ту морал и правда? Шта ви можете, господо, захтијевати од ових честитих и заслужних људи, преко којих прелазите као преко лешина.

Док се овако ради са поштенним и заслужним људима, дотле г. др. Спахо безобзирно поставља и регулише своје људе, без обзира да ли има законске могућности или нема. Зато није ни чудо што Министарство саобраћаја пита поједине обласне дирекције: зашто се овако често догађају нереди, закашњавања, судари возова и све остало по нашим пругама у Босни и Херцеговини. Ето, ово је одговор г. др. Мехмеду Спахи, што он и поред примједба надлежних дирекција, ипак поставља људе тотално неспособне и неквалификоване људе са улице.

Док оваква безакоња врши г. др. Спахо, дотле његов лични секретар г. Фахрија Куленовић, о коме је било доста ријечи и у прошлогодњој буџетској дебати и кога је донекле окарактерисао народни посланик г. Александар Лазаревић, воза проблематичне женске од Травника до Сарајева, и од Загреба до Београда у посебним купејима. Имао сам прилику да се увјерим да је 25 новембра пр. године возом Бр. 105 резервисао два купеја I класе са 3 пара веша и то: за две женске, њега и ресторатера загребачке станице. Број дотичних кола је Аг. 1400. Овај млади господин ради све што год хоће. Њега морају слушати и директори и начелници инспекција, јер он све врши у име свога шефа. (Војислав Лазич: Где је Министар саобраћаја да ово чује? — Жагор на левици).

Председник Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, sad je načelna debata a g. govornik govori o stvarima koje upravo spadaju u specijalnu debatu i prisutni g. Ministar će sigurno saopštiti ono što ovde čuje. G. Laziću, molim, da štedite svoj glas, trebaće i nama i Vama.

Милан Божић (наставља): Немојте, господо, мислити да г. др. Спахо ове неподобштине врши само у свом ресору. Он то чини у свима ресорима по захтеву његових „Совјета”, чаршије и улице, „Совјета” који постоје не само по градовима, него по општинама. Дошло је дотле, да је он сву власт сконцентрисао у своје руке и да нико није кадар намјестити ни обичног радника, па ни шегрта без његовог наређења и приволе. И зато, господо, није ни мало чудно што наш свијет у Босни и Херцеговини каже: југословенска земља, аустријски закони, а турски зулуми.

Нас неколицина посланика из бивше Босне и Херцеговине већ двије и по године дана непрестано упозоравамо и говоримо у Народној скупштини, подносимо интерпелације, указујући на жалосне прилике у тим крајевима. Иако су наши апели управо визионарска предвиђања свега онога што се је почело да остварује, ипак сва наша упозоравања остала су до сада без резултата. Износили смо документовану слику тешких прилика, које данас владају у Босни и Херцеговини. Изнијели смо и узроке тог тешког стања, који се могу свести на беспримјеран терор и бјесомучно прогањање свих националних елемената од данас свемоћних владајућих фактора у овој несретној покрајини. Мјесто банова, среских начелника и полицијских управа, данас у тим крајевима одлучују у свим питањима државне управе пријатељи и кортеши истакнутих политичких људи. Судбина и егзистенција великог броја исправних државних чиновника и слободних грађана дошла је у руке малог броја привилегисаних, који, злоупотребљавајући свој положај, доводе до очајања и револта огроман број честитих грађана.

Вјерска и племенска подвојеност захваљујући Спахино-Бехменовим „Совјетима” изражена је до максимума. Има случајева гдје се та подвојеност већ манифестује у најотровнијој међусобној мржњи и правим међувјерским ратом. Ено вам недавног случаја у Омарској.

На дан 3 марта прошле године у сред Сарајева искасапљена су и убијена два честита тежака-добровољца, а двојица теже рањена од стране тројице истакнутих кортеша др. Мехмеда Спахе, просто само зато што је то хтио злочиначки инстинкт ове тројице криминалних типова, узјарен политичком демагогијом њихових вођа.

Да приликом сахране ове двојице мученика, на којој је судјеловало око 20.000 душа није у Сарајеву дошло до најужаснијег међувјерског покоља, јер је огорчење народа дошло до делиријума, има се само захвалити надчовечанским напорима великог броја националиста. Мјесто благодарности свима националистима града Сарајева, који су помогли да се спријечи једно најстрашније крвопролиће, Бехменов лист „Правда”, као неки званични орган Ј.Р.З. у Сарајеву, донијела је у своме броју од 5 марта 1937 године чланак у коме на нечувен начин дивљачки харангира против свих националиста у Босни, називајући их најпогрднијим именима. Вели: „доћи ће дан обрачуна не само за оно што се у своје вријеме радило народним првацима и вођама, него и са последњим појединцем. Или да ће им једнога дана силовом зачепити уста кад већ сами неће да замукну”.

Реците ви сада, господо, да ли ће и докле ће моћи наш свијет остати у пасивном ставу даномице напада од оних, који су остали шуцкорског менталитета и који су главни кривци за сва зла и несреће, које данас у Босни владају.

Ако има госпоре који ово не вјерују, онда их молим да прихвате мој конкретни предлог о избору једне парламентарне анкете, која има на терену да испита све оно о чему сам ја говорио. Зато, господо, прихватите овај мој предлог, изгласајте га и спасавајте ваше душе.

Ето, господо, у једном овако несрећном и до краја болесном стању, у коме сваки иоле паметан човек и патриота види расуло и осјећа страшно загушљиву атмосферу, пуну електрицитета, дола-

зи пред нас државни буџет, кога треба земљи дати. Кад би државни буџет био само један обичан биланс са извјесним недостатцима, па чак и без њих, опет би било тешко за њега гласати. Међутим, буџет је не само наш државни и народни крвоток, који има за сврху да се прилагоди стању народне привреде, као и то, да не прелази привредну моћ народа, него је и једно сретство Владе којим она управља земљом.

У излагањима великог броја говорника у овоме Дому изнашан је читав низ страховитих примјера, који дубоко задиру у сам корјен државног поретка. Ја сам и раније са овога мјеста указивао на страховите и незапамћене чињенице у политичкој историји нашега народа, које иду не само да униште југословенску мисао и све оно што је на њезиној основи саздано, него воде расулу наше државне заједнице.

Економска, социјална и културна питања потиснута су из првога реда, да би се на њихово мјесто протурила питања чисто партизанска и то баш у овим мучним часовима незапослености, депресије и мутне атмосфере. Мјесто озбиљне пажње овим виталним питањима, данашњи режим сервира народу јалове политичке распре и огорчене племенске борбе, које већ двије и по године харају по цијелој нашој земљи.

И док данашњи властодршци причају по зборовима о неком просперитету и тобожњој нашој пуној економској слободи, дотле је један добар део наше трговине, заната и скоро сва индустрија у земљи у рукама странаца и страних капитала. Ови носиоци идеје ревизионизма, која иде за убијањем наше народне слободе и сваке самосталне привреде и народног господарства, мораће коначно пред страховитим револтом народа онамо одакле су и дошли. Ови остатци црно-жуте љешине, као и осталих нама непријатељских земаља, имају једино да захвале јавашлуку и злочиначком пропусту извјесног дијела велике господе политичара и државника, да нам и данас сисају крв на памук. Нама је доста више афера са Турн-Таксисом, Нашичком, Борским Рудницима, Регнштрајфом и другима. Не само да национални морал захтијева да се ове љешине, које нас сматрају својим колонијалним пашалуком, без милости изјуре из наше земље, него и све оне изроде који су у служби ових корумптивних типова, који врше најгоре издајство народа, треба попети на срамни стуб и огласити их најподлијим издајницима отаџбине.

И док ови корумптивни елементи беру плодове наше најдрагоценије крви, дотле они јадни инвалиди, голи и боси, без очију, ногу и руку цркавају по друмовима своје рођене земље. Ни после 20 година ослобођења није се доспјело да се ријешни инвалидско питање, које до неба вапије. А добровољци и њихова сирочад остадоше најнесретнија насторчад своје рођене земље.

Допуштају крађе државе и народа, крађе, које годишње иду на стотине милиона, а нећете да извршите обећање државе и нације према онима који су доијели слободу и уједињење. Онда када су вам ови витезови требали, онда сте им пјевали славопјек, позивајући их оном народном пјесмом: „Богом брата Краљевићу Марко”. А сада, када тим најзаслужнијим синовима нације треба да се изврши обећање, онда их не познајете, него их гоните: „Ајд одатле незнапа делијо”.

Ово, господо, служи на срамоту и нашем народу и свима властима од ослобођења до данас!

Ето, господо, таква је читава политика данашње Владе. Главно је да сте ви подмирили г.г. др. Мехмеда Спаху, др. Антона Корошца и Шефкију Бехмена, радећи све по њиховом диктату; дали сте одријешене руке необузданим истраним капиталима; пустили пун замах свима субверзивним, деструктивним и дефетистичким елементима у земљи; распирали верске и племенске страсти до врхунца; прихватили од г. г. др. Спахе и др. Корошца оно њима мило и познато аустриско начело: „дивиде ет импера”; дозволили гажење свих народних светиња и коначно ауторитет државне власти тотално дотукли.

Ове дубоке политичке промјене, које сте ви, господо, прихватили пре двије и по године дана са увјерењем да оне воде консолидацији и правилном развоју прилика наше отаџбине, морале су вас ипак разочарати, иако ви ово нећете и не смијете гласно признати. Али вас догађаји демантују. Ви сте ипак морали знати да су неки данашњи чланови Владе послје шестог јануара отишли у лијево износећи своје познате пунктације. Ја вјерујем, али и позитивно знам, да су то они учинили за инат....

Pretsednik Stevan Ćirić: Ја биh Вас molio да imate obzira prema svojim drugovima, jer iza Вас dolaze na red da govore Vaše kolege i svaki govor koji duže traje ide na štetu govornika koji dolazi posle Вас.

Милан Божић (наставља): Међу вама, господо на десници, има велики број који су у прошлој Народној скупштини то нарочито наглашавали и подвлачили. Ја ћу споменути нашега друга г. Тодора Тонића, који је 16 марта 1933. године од ријечи до ријечи према стенографским биљешкама рекао слиједеће: „Морам да поменем г. Антона Корошеца. Ја сам пратио његов рад у прошлости. Био је више пута Претседник владе. Биле су реконструкције више пута. Господо, могу да кажем да је г. др. Корошец верна копија оне старе клерикалне школе: док има власт, док има силу, док има паре, он је државник, он је националан, он је за унитаристичку идеју, југословенску демократију, а кад му одузмете, господо, и власт и утицај и паре, он је у опозицији, он је против режима, он је против Народног претставништва, он је, господо, против свих и свакога па чак, господо, иде тако далеко да предузима кораке и против самог државног и народног јединства и против саме земље.” (Узвици на левици: Тако је!)

Тако су, господо, онда мислили и вјеровали и сви остали народни посланици у Народној скупштини.

Г. Тодор Тонић рекао је непобитну истину, а како је он сада „еволуирао” за мене је јасно, јер и г. Тодор воли власт, силу и паре, исто онако како је он то лијепо рекао за г. др. Корошеца. Ви сада сарађујете са онима, који су стварали пунктације, дали повода да се поведе ово врзино коло, које је довело до овог тешког и болесног стања. Ви сте њих, можда, примили као покајнике. Међутим, они баш сада спроводе оно о чему су сањали и са вашим пристанком и вашим помањем и вашим овлаштењем они сада несметано, као активни чланови Владе, систематски спроводе

у дјело оне сатанске махинације, које су ковали док су били ван домаћаја власти.

Ја сам у прошлој буџетској дебати довољно нагласио и документовао да су неки чланови Владе оваквим наopakим радом демантовали и компромитовали политику сарадње, не само између Срба православних и Муслимана него и свих осталих југословенских националиста, јер су то они и у пракси показали, у хиљадама случајева. И разумљиво је, да се оваквим небратским поступцима изазвао страховит револт и једнодушно огорчење против овакве незапамћене убитачне политике.

Овако створено политичко и морално стање довело је дотле да је у читавој земљи наступила једна таква атмосфера, у којој су на једној страни узели маха сви ационални и негативни елементи, а на другој страни морални муљ избацио је на површину читаве чете неваљалаца, лажних и покварених величина и тотално сумњивих родољуба, бескичмењака и корупционаша који за новац и ради новца руше све до чега могу доћи.

Ова једна садашњица дотукла је, не само што је могла, него је оскрвнула гробове витезова и албанских мученика, јер сте се понизили до те мјере да сте постали јаничари др. Спахе, др. Корощца и др. Шефкије Бехмена.

Докусурили сте скоро све праве родољубе, који су, такорећи, представљали величину и снагу нације, а заборавили сте ону мисао коју је изрекао стари грчки филозоф: „Није снага града у његовим бедемима, већ у карактерима његових синова”. Заборавили сте да је и Рим пропао ради корупције, неморала сваке врсте, покварености и жеље за богатством и уживањем.

Отишло се је заиста далеко. Београд, некада наша хаба, Пијемонт свих правих и честитих Југословена, постао је рефугијум пекаторум и свих оних неваљалаца, корупционаша и полтрона, који су помоћу наших изрода дошли до јакних веза и моћних утицаја у овом тешком и болесном стању, ломећи пред собом све што им је на пут стало. Овим и оваквим радом уништени су сви прави и искрени национални борци и неустрашиви родољуби сва три племена, који су били чисти Југословени још давно прије Ослобођења и који су за своја осведочења у борби против туђинске власти све што су могли дали на олтар Отаџбине. Ту је та наша Ахилова пета од ослобођења до данас.

Ја ћу, господо, сада да завршим. Ове тешке и неопростиве грешке љуто се свете данас, јер су до првих и највиших редова издигнути и обасипани свим могућим почастима они који нису имали ни најмање удјела у великом дјелу нашег ослобођења и уједињења, него су ропски туђину служили.

Јесте, треба опраштати, али опраштању има граница. Ми не можемо бити већи и јачи од Провидности. Сјетите се оне еванђеоске, када је Син Божији канџијом истјерао из храма оне који су продавали голубове и мјењали новац. Ми смо учинили наopakо: одбацили све оне којима је ослобођење био циљ живота, а уздигли и дали положаје и све могуће части онима, којима је циљ живота било „Апостолско Величанство”.

Господо, добро ме чујте! Доћи ће слобода и чиста правда, која ће до темеља порушити ону несретну Вавилонску кулу и све оне несретнике, који су у њој изнајмили станове. Све те чете пол-

трона, изрода, корупционаша, туђинаца, неваљалаца и фалсификатора, наћи ће своју пропаст у рушевинама ове куле, коју су сами сазидали, мислећи да могу пркосити и самој Провидности!

Зато спасавајте се, ако уопште има за вас више спаса!

Немајући поверења у данашњу Владу, изјављујем да ћу гласати противу предложеног буџета. (Живо одобравање и бурно пљескање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Има рећ народни посланик г. Миливоје Перич. (Гласови са левице: Закључите седницу, нема ни Владе ни посланика. — Граја).

Molim vas, gospodo, mir. Bud čitate govore, bud duže govorite, nego što je Poslovníkom dopušteno, pa sad još da i ne radimo, to ne može biti. (Protesti na leviци i uzvici: Zovite Ministre!) Molim vas, gospodo, da se umirite. Ovo što sam kazao, kazao sam sa punim pravom, jer kad bi se strogo primenjivao Zakon o poslovnom redu, ne bi se našlo sveukupno dva do tri govornika koji umeju govoriti. (Dr. Mirko Došen ustaje u klupi i nešto žučno protestuje. — Glasovi: To je uvreda Skupštine! — Graja). To nije uvreda Skupštine, jer fakat je da čitate govore. Molim vas, još jednom da izjavu Pretsednika Skupštine uzmete na znanje sa dostojnim poštovanjem, jer inače ću primeniti Zakon o poslovnom redu. (Dr. Mirko Došen i dalje iz klupe žučno protestuje i dobacuje: To ne dolikuje Pretsedniku Skupštine!) Gospodin Došen, opominjem Vas na red. (Dr. Mirko Došen: I ja Vas u ime cele Skupštine!) Gospod'n Došen, poslednji put Vas opominjem, inače ću Vas isključiti sa sednice, jer mi to nalaže Zakon o poslovnom redu. Ovde ne može biti anarhije. Vi pravite od parlamentarizma anarhiju. Izvolite govoriti, Gospodine Periću.

Миливоје Перич: Господо народни посланици, заиста је за сваку осуду да се баш у ово доба испразне посланичке клупе а и министарске клупе. То је господо, најочитији доказ колико се са непоштовањем односи Краљевска влада према овој Скупштини, а тако се и њена већина, сигурно према инструкцијама саме Владе, држи. Ипак, иако пред овако малим аудиторijумом, ја ћу свој говор одржати и на тај начин се одужити колико могу својој савести.

Господо народни посланици, иза периода буџетских смањења настао је један период наглих буџетских повећања. Ми смо од 1931 године до почетка 1935 године изједна наглашавали тенденцију буџетских смањења, а од 1935 године, од доласка садашње Владе, имамо изједна наглашавану тенденцију буџетских пораста. Иза периода буџетске дефлације настао је период буџетске инфлације. За оно прво време ондашња влада успела је да буџетске издатке смањи за три и по милијарде. Од како је садашња влада на управи земље успела је да буџет повећа за око две и по милијарде. И савим је природно да се г.г. Министар финансија и главни говорник владине већине труде да тај велики пораст буџета оправдају пред лицем Народне скупштине, која треба да прихвати буџет, и пред лицем народа, који треба да сноси све дажбине и терете које такав буџет намеће, да се свим сретствима којима располажу труде да га оправдају, па и државном статистиком. Али, господо, морам одмах нагласити да су они ту употребили само оне цифре које су биле погодне да подрже и ојачају њихову тезу, а пропустили су да изнесу цифре које њи-

хову тезу обарају. Они су показали само лице буџета, лице просперитета, као што је то њихов главни говорник казао, просперитета који — по њима — има све одлике народног благостања, а наличје нису показали. Учинили су то са јасном тенденцијом да погрешним утиском код нас створе неправилно мишљење да су оволики буџет и оволико повећање врло лако подношљиви. Ја ћу, међутим, господо, да би слика била потпунија, да покажем не само лице које је дотерано, умивено, очешљано, него и наличје. И кад се зна и лице и наличје овога буџета, онда ћете имати потпун утисак, јер само потпун утисак може дати и правилно мишљење, јер непотпун утисак не може дати правилан суд па према томе ни правилно мишљење.

Господо, да уопште нема народног благостања, нити да овај просперитет коњукуртни ни из далека нема те знаке, имате извесне доказе баш у државној статистици, коју је г. Министар финансија у свом писменом експозеу сервировао Народној скупштини. Он је тамо дао податак о националном доходу. По том његовом податку индивидуални просечни национални доходак јесте 6 динара са главе на главу чисто. Та цифра већ довољно сама по себи показује да је животни стандард нашег народа врло низак. Али, господо, такав суд још није потпун суд. Ми знамо да, од кад је века и света, у сваком друштву постоје два слоја, један горњи слој малобројни, и један доњи слој многобројни. Доњи слој који је привредно активан и горњи слој који је, по правилу, привредно неактиван. Горњи слој, који у ствари претставља оне који сладе, и доњи слој који претставља оне који раде. И, господо, ето знамо да се национални доходак неједнако раздељује, и кад знамо да горњи слој добија лавовски део, онда путем репартиције добићемо просечан индивидуални доходак доњег слоја, најширег слоја нашег, а то је једва цифру од 1 до 2 динара дневно. А та цифра, господо, сама по себи каже да су наше најшире масе у стању тако рећи беде.

Други аргуменат: говоре за нашу државу да је аграрна држава. Каже се аграрна држава по томе што највећи део њеног живља занима се и живи од пољопривреде. Загледајмо, господо, у цифре државне статистике шта кажу? У нашој држави живи око 15 милиона становника. Од тих 15 милиона становника једанајест и по милиона живи и занима се пољопривредом. Наша држава има простор од 24 милиона 800.000 хектара. Од тих 24,800.000 хектара, само су десет и по милиона зиратне, обрадиве и обрађене земље. Остало имате око 7 милиона необрађене земље и око 7 милиона под шумом. Ако, господо, ту обрађену земљу путем репартиције разделите на свеукупно становништво у нашој земљи, онда ћете добити да на сваку главу, на сваког становника у нашој земљи не долази ни један једини хектар обрађене земље. Долази само 72 ара. Ако, господо, извршите репартицију обрађене земље на свеукупно сељачко становништво у нашој држави, онда долази са главе на главу обрађене земље око деведесет и неколико ари. Господо, толико необрађене земље сразмерно нема ни једна земља у Европи. Више зиратне и обрађене земље имају све индустријске државе па и Чешка. Нећу да говорим о аграрним државама, које су аграрне пар екселанс. И Чешка, и Аустрија, и Немачка, и Данска. У Данској, на пример, на једног становника земљорадника до-

лази 3 хектара зиратне земље. У Немачкој на једног становника земљорадника долази један хектар и 90 ари зиратне земље а у нашој земљи само 96 ари. И да би вам, господо, била јаснија слика колико износи простор необрађене земље, ја ћу вам рећи: да то претставља један и по пут од простора предкумановске Србије.

Па шта говоре те цифре? Може ли један хектар, који долази на земљорадничко становништво с главе на главу, да исхрани једну особу, једног земљорадника у селу? Сам тај факт по себи говори за беду на селу, у просеку за беду. Тај факт даље говори, да је наше село пренасељено. Зато што је наше село пренасељено, зато је наше село и невесело, а наше село претставља гро, основу, највећи број целокупног живља у нашој држави.

Господо, сем тога што је врло мали број обрађене земље у нашој земљи, цифра укупна, још долази да је наша пољопривреда врло назадна. Ми, господо, долазимо у европској статистици скоро на прво место у погледу величине необрађене земље, или управо треће место заузимамо, а у погледу усавршености производње и у погледу онога, што наша пољопривреда одбацује и даје, заузимамо у Европи једно од последњих места. Али, господо, кад би се наша пољопривреда толико усавршила свима сретствима за њено усавршавање — мелиорацијом, рационализацијом, модернизацијом и преоријентацијом културе, па кад би код главних култура пшенице и кукуруза, које одбацују сада у просеку по 11 односно 13 товара, достигли максимум у тој производњи у просеку до 30 товара, — ипак узмите лепо плајваз, па ћете видети, да и у том случају, када наша пољопривреда достигне максимум у производњи, опет ће наше село бити пренасељено, опет наше село не може прихватити и отхранити целокупан свој живаљ. Господо, ту, чини ми се, лежи узрок целокупног зла, ту, чини ми се, лежи узрок целокупној болести наше привреде и нашег социјалног организма. А да бих ту слику употпунио, навешћу статистичке податке из свога властитог среза.

У моме срезу имате 7.500 сеоских домаћинстава. Од тих 7.500 домаћинстава имате само 2.500 сеоских домаћинстава, која имају потпуно своју радну стоку; 3.000 сеоских домаћинстава немају довољно радне стоке већ су упућени на спрегу а 2.500 сеоских домаћинстава уопште су без стоке.

Даље, господо, други податак о плуговима. Од 7.500 сеоских домаћинстава имају свега њих 4.100 плугова. Можете замислити, како мора стајати у другим крајевима, кад ти податци долазе из једног краја, који се сматра за најнапреднији крај у предратној Краљевини Србији! То је тај крај који има земљиште по физичким састојцима врло погодно за културу, која се спроводи; али се мора узети у обзир чињеница, да на томе земљишту живи толики број света да то земљиште, и ако је добро, плодно и родно, не може да исхрани сав свој живаљ. Ја, господо, морам да вам констатујем да на 100 хектара земље у Срезу подунавском и у читавом округу смедеревском живи 136 душа. То је једно од најгушћих насеља, сељачких насеља у Европи. Наравно имате насеља, која су много гушћа, али индустријска, али ово је једно од најгушћих сељачких насеља у Европи.

Као што видите, господо, ти су податци сасвим јасни, који са наличја приказују ствар друк-

чије него онако како изгледа кад се само са лица посматра.

Ти податци дају непобитан доказ какво је народно благостање у нашим најширим масама, а те су најшире масе на селу јер је само село извор целокупне националне снаге.

Господо, г. Министар финансија каже нам: Спровешћемо буџет, покрићемо све издатке а нећемо учинити никакво повећање пореза. Ја морам да истакнем да то неће бити тачно. Морам да подвучем да је г. Министар финансија кроз Финансијски закон, који је ступио на снагу 1 априла прошле године, пре непуну годину дана, у §§ 19 до 22, извршио знатно пореско повећање. Та пореска повећања тек имају да дају своје ефекте у наступајућој години. Међутим, господо, г. Министар финансија је сам, својом уредбом повећао ажију на царину за 8%, од 1.200 дин. на 1.300 дин.

Даље, господо, и административним путем увећавају се дажбине. Ми који радимо у суду знамо да је г. Министар финансија једним својим објашњењем подигао таксе на пресуде због изостанка. На пресуде због изостанка плаћа се половина таксе прописане за пресуду, што је јасно казано у закону. Г. Министар финансија који има само право да објашњава закон а никако да га мења и да даје нове законе, он је овде у овом случају објашњењем у ствари дао нови закон, а то је да су и пресуде услед изостанка оптерећене пуном таксом. То није само један случај.

И најзад, г. Министар финансија наговештава ново повећање порезе у свом експозеу који је дао овде пред Скупштином. Али господо, г. Министар финансија се нада да ће порезе утерати. Ја морам да му признам да је систем пореза такав и да је пореска техника толико савршена, да ће те његове наде бити остварене. Он се је показао као велики порески техничар и његова пореска техника је у стању и последњу парицу, која је завијена у хартијцу и бачена негде у сламарицу да се сиромашу нађе у црним данима, да и ту парицу из тога скровишта истера и у државну касу утера. (Одобравање на левици):

Господо, г. Министар финансија говори даље и о буџетском суфициту. Тај суфицит треба да истиче из завршног рачуна за 1936/37 годину. Ја морам да подвучем да, озбиљно говорећи, о суфициту не може бити говора. А не може бити говора зато што држава није извршила све своје обавезе. Она не врши комплетну службу јавних зајмова. Не вршећи комплетну службу јавних зајмова, она у ствари чини нове позајмице. Правећи позајмицу на једној страни, она не може рачунати да је на другој страни учинила уштеду.

Господо, ја сам и прошле године рекао, а то морам и ове године да поновим, да је наш порески систем неправедан. То најбоље излази отуда што три четвртине целокупних примања државних долазе од посредних пореза. Посредне порезе, то су порезе које не сноси порески обвезник, него их сноси порески плаћак. То су порезе које се на крају крајева преваљују на потрошача. Како је потрошач код нас у главном онај доњи слој, о коме смо малочас говорили, то тај сироти свет у главном и сноси и подноси све јавне дажбине.

Господо, Краљевска влада каже да је направила рекорд у својој трговинској политици. Ја не видим да је Краљевска влада ишта у својој трговин-

ској политици променила. Она је задржала инструменте трговинске спољне политике који су установе Владе, њене претходнице, а то су „Призад“ и Уред за спољну трговину. Те две установе, које служе само као инструменти за спровођење спољне трговине, показале су у прошлости а и у садашњости извесне своје мане.

Те мане, чини се, да су под садањом Владом много веће него што су биле под ранијим владама. Све оне злоупотребе које су везане за та два инструмента наше спољне трговинске политике, толике су и такве, да се преко њих не може прећи без осуде.

Господо, каже се: ми смо у спољној политици нешто либералнији. Међутим, ја не видим никакву либералност. Сви уговори које Влада закључује то су у ствари компензациони уговори, то су уговори који се праве на бази трампе, на бази контингента, на бази компензација. Једино одступање било је у погледу уговора са Француском: допушта се да 20% буду слободни, али то, господо, тај изузетак, има једно своје особито оправдање. То је нарочито оправдање у том, што ми према портретима наших спољних зајмова, који су француске народности, не можемо вршити другачије службу тих зајмова него на тај начин. То скретање у спољној трговинској политици апсолутно никако не може се назвати скретањем у смислу либералности.

Господо, има једна ствар која је у спољној трговинској политици различна од спољне трговинске политике ранијих влада. Наша Влада закључила је извесне уговоре и упутила наши трговински извоз у одређене земље. То не би било велико зло. Али, господо, зло долази од тога, што су ти трговински уговори у вези са политичким уговорима и што ти политички уговори, будући да су услов за саму економску размену добара, могу да компромитују националну и државну безбедност наше државе (Одобравање на левици), а поред тога, господо, упућујући извоз у одређене велике државе, које нису иначе по својим интенцијама пријатељски расположене према нама, ми можемо доћи у једну тешку зависност од тих тржишта.

Ја, господо, морам да подвучем једну паралелу између трговинске политике у предратној Србији и трговинске политике која се спроводи под Владом г. др. Стојадиновића. Ми у Србији имали смо своју трговину упућену на стару Аустро-угарску монархију. Док је стара Аустро-угарска монархија примала наше продукте без икаквих политичких услова, наши продукти су ишли на њено тржиште, али једног дана, када је Аустро-угарска монархија извоз наших продуката условила политичком зависношћу, онда су наши одговорни државници, који су имали судбину државе у својим рукама, ступили у царински рат са њом.

А данас, ви имате измењено стање. Данас се чак чине извесне политичке обавезе да би се дошло до размене. Ја кажем, господо, размене добара, доћи до размене, осигурати ту размену, то је свакако један користан државни посао, али тај корисан државни посао не може бити условљен са једном великом државном штетом. (Одобравање на левици).

Господо, Влада је као своју активу у пословица приказала да је регулисала земљорадничке дугове. Свакако она је донела извесна уређења тих дуговања. Али, господо, она је у то питање ушла сасвим површно. Питање сељачких дугова јесте је-

дно питање, које је компонента целокупне наше привредне и социјалне политике. Ми смо имали један такав исти случај и раније. Дугови предратни били су на један начин пребачени од првог повериоца на државу.

Дакле, господо, мислило се да се на тај начин помогло селу и сељаку. Зато што је остао наш привредни живот без уређеног нормализованог кредитног система убрзо је сељак запао у тежак положај, тежи од онога из кога је требало да буде извучен. Исто се то сада понавља. Дугови сељака пребацују се на Аграрну банку. Дужници разних поверилаца дужни су сада непосредно Аграрној банци. Али, господо, живот тече даље својим током. Сељак долази у ситуацију да су му потребна нова задужења, а нема где да се задужи. Биће упућиван и упућен је већ на најтежа задужења. Оно што је требало да буде лек било је горе од болести коју је требало лечити. Ја ћу рећи да према стању ствари које сам изнео, какво је стање у нашем селу, наш сељак није кредитно способан. Није кредитно способан зато што је сиромашан. Чак ако му се осигура и кредит без икакве камате, и такав кредит не може поднети. И у место да се загледа у прави узрок зла и да се он удаљи, гребе се по површини и међу се хладни облози тамо где је потребан прави лек. Таква је ствари целокупна привредна политика Краљевске владе. Наш народ каже: На љуту рану треба ставити љут лек. А не онде где треба ставити љут лек, стављати облоге. Облози су да се умање болови, да се олакшају терети, али то није у стању да удаљи прави узрок бољци. Краљевска влада једнако говори како је извела крупне мере које су продрле у саму привреду, да је привреда живахнула и да је подигла животни ниво нашега света. Ја вас питам, господо, шта је Влада у ствари радила? Где лежи зло? Зло лежи у пренасељености села. То пренасељено село и данас и јуче и у будуће удаљавање се из села и та војска која се удаљује са села силазиће у градове и тешко ће притискивати градске радне пијаци, а и сада их притискује. Та војска која долази са села, то је резервна војска за занате и индустрију. Уместо да се сада привреда подигне одоздо, да се свет упосли на самоме месту, томе свету не налази се никакво запослење. Сви јавни радови које Влада изводи са позајмицама које ће тешко отперићивати опет тај свет, то је палијативна мера која тренутно има да запосли један број људи. Али и тим јавним радовима има једног дана да дође крај и кад дође крај, шта ће бити с тим светом?

Како је радила са физичким радницима, тако Влада ради и са интелектуалним радницима, — она их упосљава једнако у државну службу. Прима их иако за њих нема места и нема потребе. Од свога доласка до сада због овог сталног запославања увећао се број пензионера за 16.000. За три године има 16.000 више пензионера. И тако се број пензионера, као један непроизводни сталеж једнако повећава. А то увећање броја пензионера има да падне у ствари на производну класу пренасељеног села. Сељачки народ је најмногбројнији и има у ствари да поднесе највише државне терете.

Господо, ја ћу да вам покажем на примеру како то изгледа са домаћинским и неразумним трошењем државних прихода. И ако је наша привреда овако назадна, ипак је Краљевска влада у буџету тој пољопривреди, томе сиромашном селу

дала стоти део буџета: од 100 динара само 1 динар. (Један глас са левице: То је увек било!) То је баш оно што је жалосно!

На пример Краљевска влада садашњим буџетом, односно законом који је пре неки дан изгласан овде, предвиђа у буџету 1000 и нешто јаче места судског и помоћног особља. Установа Окружних судова, ко познаје систем законодавства и потребу у судству, он ће морати да каже да је установа Окружних судова са становишта јавних финансија прави луксуз. Та установа ће коштати најмање 20 милијона динара годишње, а то је потпуно непотребно. Тих 20 милијона динара извући из привреде и бацити у једну непродуктивну управу, зар то није доказ слабе и домаћинске управе? Место да се је тих 20 милијона динара бацило у привреду, да се стварају извесна нова добра, која ће створити друга нова добра, а то би све могло само да служи ојачању наше привреде. И ако је таква оскудица и пренасељеност на селу ни једна коренита мера није изведена у правцу да се велике количине необрађене земље претворе у обрађене.

Ја молим, господо, само једно упоређење. Ова зграда поштанске штедионице коштаће 100 милијона и више динара. (Глас са левице: Тако је!) Можда је то једна потреба, али то је једна потреба тако далека да је имало пре ње много прешњих потреба. (Одобравање на левици). Са тим издатком могло се је извршити исуштивање читавог Скадарског језера и добити више од 20 хиљада хектара земље, која би била кадра да прехрани пола становништва црногорског а државној каси у будућности стално би осигуравала веће приходе. А овако, господо, имате Црну Гору која је стално извор националног вишка радне снаге, а на другом месту немате нигде привреде која би ту радну снагу могла да прихвати и прехрани.

Ја ћу се задржати са неколико речи на државним привредним предузећима. У најкрупнијим државним предузећима видимо какав је држава привредник. Имамо једно велико државно имање, а то је Беље. Беље заједно са Тополовцем износи око 100 хиљада хектара. На томе имању имате индустрију шећера, бродарства, а затим млекарство, рибарство, ловарство итд. и цео модеран уређај. (Јован Здравковић: Фабрика шећера у картелу.) Највећи део прихода даје фабрика шећера, а она је у картелу. То целокупно имање, које не плаћа ни цару цареву, ни Богу божје, ако гледамо уназад, доносило је чист приход од 20—35 милијона динара годишње.

1927 године процењено је то имање на 2 милијарде динара, а данас због кризе рецимо да вреди 1 и по милијарду, када би то имање плаћало све јавне дажбине, не би показало никакав приход.

Ја сам доказао цифрама, које је државна статистика сервирала, да је село пренасељено и да има много руку које су без рада и без земље, па вас питам, господо, зар не би било корисније читаво имање Беље и Тополовац, да буде распоређено и дано у радне руке, које су и без земље и без хлеба?

Ја ћу отприлике да прикажем колико света може да се на тој земљи издржи. Ако узмемо насеља смедеревског округа, који има на 100 хиљада хектара 136 хиљада људи, који дају држа-

ви, по свима облицима, више него што она има од имања Беље и Тополовац са свима њиховим индустријским предузећима. (Одобравање на левици).

Али није боље ни са државним шумама. Државне шуме, као што сам рекао, заузимају простор од 7,000.000 и нешто јаче хектара. Од тога државна статистика исказује, да је половина државна а министар шума каже, да је само једна трећина од тога државна својина. Целокупна шумска површина процењена је 1927 године на сто милијарди динара. Узмите да је због кризе вредност сада спала на 50 милијарди. Према томе државне шуме изнеле би 17—20 милијарди динара вредности. И упркос нерационалног експлоатисања државних шума, државно шумарство није дало никада више од 70 милијона динара прихода. Али, кад узмете у обзир да није давало ни цару цару ни Богу Божије и да је давало цару цару а Богу Божије, онда не би показало никакав приход за државу.

Највеће државно предузеће, највеће предузеће у држави, то су железнице. Државне железнице се цене, да са својим инвестицијама имају вредност, која достиже и прелази збир целокупног акционарског капитала свих акционарских друштава у земљи. Те државне железнице никада не показују приход онолики, колико би износиле порезе којима би биле оптерећене, кад би биле у приватним рукама. Ја могу да разумем све обзире, који налажу да то државно предузеће, које одржава јавни саобраћај, не буде експлоатисано комерцијално потпуно; као кад би било у приватним рукама, али не могу да допустим, да толики силни национални капитал не доноси држави никакав приход.

Сад морам да се запитам, какав је разлог да се држава, као привредник, тако рђаво показује? Ја морам, господо, да кажем да су два узрока: један је политика, а други бирократија. Политика, како ко дође, онај намешта своје људе и што треба и што не треба. Намешта своје пријатеље да им се одужи, намешта своје непријатеље, да би их примирио. А бирократија као бирократија, без иницијативе само траћи и проводи дане, има утврђене плате и не стара се много да се предузеће рационалније, са мање снаге и са мање издатака, експлоатише. Чули сте господо, са ове говорнице шта се ради у предузећу железница. Трпа се тамо и где треба и где не треба. Кад се све сведе излази да плаћа народ и то онај народ чије интересе на крају крајева ми треба да заштитимо. (Одобравање на левици).

Да ли Краљевска влада, која није ништа коренито учинила у привреди, да ли је учинила што год коренито у политици? Морам рећи да су сви покушаји Краљевске владе у политици за сређивање односа у нашој земљи, за уређење наше државе, остали безуспешни покушаји. Такав покушај је био са Конкордатом. Конкордат је требао да уреди односе католичке цркве, требао је да уреди верске односе у самој земљи. Ја господо сматрам да је верско питање најглавније питање у држави и онај ко уреди верско питање у земљи, тај ће да постави темељ саме државе. Али та велика обимност, крупноћа тога питања, изискује сву обазривост и мудрост да се у то питање уђе и да се нађе најповољније решење за то питање.

Ја морам да признам да је тај проблем прилично тежак. Питање тих двеју конфесија хриш-

ћанске концепције то је она линија која раздваја наш народ на две полутине. То потиче из старе римске државе, из онога доба, кад се политички Рим и политичка Византија отимала о превласт. И та борба остала је доцније изражена у самој цркви римској и византинској. То су два духа потпуно страна нашем народу али која су остала као наслеђе те борбе, остала су у нашој држави да буду угарак заваде и повод, недај Боже, и за растурање.

Велики државник Пашић, који је уносио сву пажњу и опрезност, и ако се каже да је био и пипав и тепав, у проучавање важних проблема, поклањао је томе питању 6 година пажњу и за 6 година није могао да га реши.

После њега долази државничка глава поч. Краља и он поклања томе питању сву пажњу, посвећује се сам томе питању, посвећује му се и тражи решење, али он за свога живота, и ако су направљени били извесни пројекти Конкордата, није могао дати решење.

Дошла је Влада др. Милана Стојадиновића, и она је у то питање ушла лакомислено и непромишљено. (Глас са левице: Тако је!) У најважније и најкрупније државно питање за сређивање односа у земљи Влада Стојадиновића показала је одсуство сваке државничке мудрости. (Пљескање на левици). То је била крупна погрешка али та крупна погрешка дала се увидети и увидела се. Мудрост је била да се стане, да се не би стварале друге погрешке. Једна погрешка другу погрешку изазива и не можемо да сагледамо последице погрешака које се нижу једна за другом. Влада је казала да је Конкордат скинула са дневног реда, да га неће више у томе облику изнети, нити тражити озаконење његово. То је, господо, Милан Стојадиновић, Претседник Владе, саопштио Архијерејском сабору, па је то поново писмено изјавио истом сабору. Архијерејски сабор сматрао је да му није довољно да му се то једанпут каже. Претседник Владе морао је то поновљено да каже јер му се није веровало на реч и тражена је гаранција.

Али, господо, има једна друга ствар. И листови који су блиски Ватикану, „Осерваторе Романо“ па и „Релациони Интернационали“ саопштавају да ће Конкордат бити извршиван стварно, и ако неће добити законодавну потврду. И, господо, не само то да ће он бити извршиван, него је наведен случај где је и извршен са постављењем двојице бискупа, где је Влада дала своју сагласност одмах, од прве, без икаквог испитивања.

Као што видите, Краљевска влада ушла је у уређивање унутрашњих односа па је направила одмах такву једну погрешку да су ти односи остали тежи него што су икада били.

Како стоји са тако званим Хрватским питањем? Краљевска влада је покушала да дође до извесног споразума. Покушали су и политичари из такозване Удружене опозиције. И једни и други су облетали око Купинца да би дошло до споразума. На крају крајева споразум је закључила Удружена опозиција, а не Влада. Из тога се може извести да је Удружена опозиција понудила више него Влада. (Манфред Паштровић: Не, Влада је понудила више!) А то значи да је теслим учињен на већер понудиоца. Сад, господо, Краљевска влада, после свих тих безуспешних покушаја, одједанпут осу-

ђује споразум. (Јован Здравковић: Није Мачек хтео са Стојадиновићем зато што нема корена у народу!) Г. др. Милан Стојадиновић, Претседник Владе, у октобру прошле године осудио је тај споразум. Он се, том приликом, први пут изјаснио за неоступног браниоца самог Устава. Господо, истина овај споразум предвиђа укидање тога Устава. Али да видимо какви су браниоци Устава. Да ли су они истински, прави браниоци или само лажни браниоци Устава? Јер, господо, ако су они лажни браниоци, онда је много поштеније тражити укидање Устава, него поштовати Устав, који само по форми, по називу постоји. (Живо одобравање на левици).

Да бисмо то оценили, извршићу једну кратку шетњу кроз све установе које сачињавају Врховну државну управу да видимо на лицу места како је у стварности, како би и требало да је по Уставу.

Почнимо са Народном скупштином. По Уставу Народна скупштина треба да буде највећа контролна власт у држави, Како она врши контролу? Она врши ту контролу путем интерпелација и путем питања, она врши ту контролу путем анкета на лицу места, испитујући ствари, поједине случајеве теже природе, повреде грађана и повреде закона. Господо, ја вас питам да ли је она стварна највећа контрола? — (Повици на левици: Није!) Од како је ова Влада на управи поднет је један огроман број интерпелација. Она је нашла за потребно да одговори само на неколико интерпелација, које су савршено безначајне вредности. То је учинила само зато да би свету бацила праšину у очи, као да она одговара на интерпелације. Најкрупнија питања: повреда јавног поретка, угрожени мир, уништавање живота грађана, што је било предмет интерпелација, остала су трајно без одговора. Ја спомињем случај, који се десио у пећском срезу, на интерпелацију мога пријатеља Јојића. У тој интерпелацији спомиње се да је погинуло 7 људи и да је рањено око 50 људи. Он је упутио одмах интерпелацију на Министра унутрашњих дела. И ако у Уставу стоји да је Министар дужан одговорити у истом сазиву на интерпелацију, Министар унутрашњих послова није одговорио ни у првом сазиву, ни у другом сазиву, па ни сада, у трећем сазиву, неће да одговори. Господо, то је питање било покренуто овде. Г. Јојић је упутио једно питање на г. Претседника Скупштине. Г. Претседник Скупштине је казао да нема санкција а господо, то не стоји да нема санкција. Како ће бити један уставни државни поредак а да нема санкција, како ће бити, господо, да један орган може радити што год хоће а да ником не одговара? (Гласови на левици: Врло добро!)

Каже се истина: да ово није парламентарна монархија — господо, ако није парламентарна монархија, то није изрично казано, не стоји да то не излази из духа Уставног поретка.

Ево, господо, један министар који не одговара својој прворедној уставној дужности може да буде повучен на одговор, да буде оптужен по закону о министарској одговорности и Уставу за гажење Устава. Скупштина може њега оптужити и извести пред суд да му се суди за то (Одобравање на левици) . . . а друга, господо, много је ефикаснија санкција а састоји се у отказивању кредита тој Влади. Влада која не врши дужност, не може да добије кредит од Народне скупштине.

И да је ова Скупштина састављена само од мушкараца који схватају своју дужност, она би натерала Владу да врши своју дужност. (Одобравање на левици — Милан Лазаревић: Па сви су мушкарци!) Не, има мушких креатура који нису мушкарци. — Мора бити и над попом попа. Тај попа који држи ресор каже: надамном нема попа! Може ли то бити у држави? Па ни сам први уставни фактор није неодговоран, он одговара историјски. Не може бити ниједне власти без одговорности, господо.

Даље, господо, каже се: Народна скупштина је законодавни орган, законодавни фактор. Из Народне скупштине може да потекне и иницијатива за законе а и иницијатива кад потекне од владине бирократије мора да дође у Скупштину, да ту буде предмет проучавања и дефинитивног формулисања. Шта бива, господо? Што се тиче саме иницијативе, ја вам кажем да ниједна законодавна иницијатива из редова народних посланика није примљена. Ја вам помињем случај само г. Зечевића. Он је израдио читав један законски пројект који има да реши питање јединог богатства у овој земљи, а то је радних руку. Тај његов предлог био је примљен. Чини ми се да је био изабран и одбор, али више од године дана тај се одбор не састаје због тога што Министар неће да се то питање проучи и да дође до дефинитивног решења.

Друго господо, усталила се пракса да се може воштити делегација власти. Утврдила се пракса да Скупштина може преносити своју власт на Краљевску владу, а ја вам кажем, господо, да у области јавног права право значи дужност, и ко напусти право тај у ствари избегава дужност. Народна скупштина која је напустила своје право у ствари је побегла од својих уставних дужности. Али, господо, ми смо чули од самог г. Претседника Скупштине: па то се дешава и у другим земљама! Видите, господо, у другим земљама се то дешава сасвим изузетно, а у нашој земљи се то дешава сасвим редовно: изузетак је нешто друго, на другој страни, а правило опет друго. А ја ћу да вам кажем, господо, да уопште делегације власти у јавном праву не може бити, јер ако би Скупштина ту своју властиту законодавну власт могла пренети на Краљевску владу, зашто Краљевска влада не би могла то право пренети на једног министра, министар опет на свога начелника, начелник на свога секретара, а секретар на крају крајева на свога служитеља. Не може, господо, то бити. Скупштина мора да врши своју уставну дужност, мора да одговара својим дужностима и тек онда та Скупштина која одговара својим дужностима имаће и ауторитета у народу. (Одобравање на левици). Скупштина се одрекла тих својих дужности и тих права. И ма колико ко био речит, не може доказати да ће она одржати свој ауторитет.

Господо, исто тако стоји и са Сенатом. Сам избор Сената говори, да је то установа која не значи ништа у стварности; јер један део Сената Влада сама поставља, а онај други део који вајно бива биран у ствари је постављен. Ја вас питам, господо, једна таква висока установа, састављена на такав начин, може ли бити икаква контрола владина? Сенат то је, господо, у државном организму, Сенат овакав какав је, оно што су рудиментарни органи у човечјем организму. Али то је један орган који је, као што видите сувишан,

један орган који, овакав какав је, у стварности скупо кошта државу.

Очигледно такво стање није према Уставу. Да се задржимо, господо, на судовима. Судови су трећа власт у држави. Да би могли да суде како треба, да изричу правду, они морају бити независни. Уставно начело јесте сталност, независност судијска. Судија мора бити материјално и правно обезбеђен. Наравно, прво обезбеђење за правилно суђење јесте његова морална независност; јер дајте судији какву хоћете правну и материјалну независност, ако је он лично човек зависан, ви никад нећете имати добро правосуђе. Али свакако господо, несумњива је потреба да судија мора бити правно и материјално обезбеђен. Материјално и правно обезбеђен судија јесте јемство, гаранција за непристрасност и правилност у суђењу, а правично суђење то је осигурање правде у држави, а без правде нема државе ни државног поретка. Господо, и ако је такво уставно начело, и ако је то начело ступило на снагу са ступањем тога дела Устава у живот, а то је 3 септембра 1936 године, ипак Влада која је имала дужност да из ради закон о спровођењу тога начела, а то је о постављању, напредовању и пензионисању судија, тај закон није донела. Она се трудила, господо, свима сретствима да то уставно начело законодавним путем измени. Она је показивала на тај начин своје непоштовање, као Врховне државне управе, према основном закону земље. (Одобравање на левици). Али, господо, и после тога она се потпуно оглушава о ту своју уставну дужност. И ако је, господо, бивши Министар правде обећао да ће што пре изнети предлог законски на озакоњење, он то није учинио; а садашњи Министар правде, као што знате, и не мисли то да учини. Показује се, господо, очигледна тежња да се то уставно начело никад не уведе у живот, и показује се очигледна тежња да се сво судство има у рукама.

Господо, ја ћу да се задржим само на Суду за заштиту државе. Суд за заштиту државе састављен је од судија редовних судова. Судија редовног суда треба да врши своју редовну дужност, а да би вршио ту своју редовну дужност како треба, први услов је оно што је у земаљском Уставу, а у осталом за сваког чиновника, казато, потребно је: да судија буде задовољан са својом платом. Ако судија, поред своје плате, очекује и са стране нешто још да добије, онда је, господо, такав судија већ на сумњи и подозрењу за правду коју ће делити. Као што видите Суд за заштиту државе састављен је од судија редовних судова. Те судије редовних судова кад су у Суду за заштиту државе, нису на својим редовним дужностима, али, и ако зато што нису на својим редовним дужностима, они примају двапут плату. Једну плату примају као редовне судије, а другу плату као судија за заштиту државе. Та њихова плата је већ једно подозрење у њихову судијску објективност и у њихову судијску непристрасност. Господо, да допустимо да те судије могу, ипак, бити објективни и да изричу потпуно објективно осуде и пресуде, а ја вам ипак кажем, није довољно да судија буде савестан и исправан, но је нужно и то да се верује у његову савесност. А како ћемо да верујемо у његову савесност као судије кад он поред своје редовне плате прима

још једну плату која има све одлике синесуре, мита одозго. (Долази до објашњења између народних посланика Мирка Урошевића и Милана Лазаревића).

Председник Stevan Ćirić: Molim gospodu da se umire i da ne upadaju u reč.

Миливоје Перић (наставља): Сад да видимо, господо, како стоји ствар са Државним саветом. Државни савет је највећи управни суд. Он треба да заштити све појединце од злоупотреба и на сртаја државне администрације. Да би Државни савет могао да буде заштита појединцима од злоупотреба врховне администрације, он мора да буде састављен од независних судија. А ја вама велим, господо, као што мислим, видите и ви сами, да се тамо скупило све и свја. Тамо су нашли места и такви који да је доброг реда и поретка у овој земљи не би могли да буду ни срески начелници. Питам вас, господо, да ли је тако зависан Државни савет каква гаранција људима од злоупотреба које долазе од врховне управе?

Исто тако, господо, стоји вам ствар и са Главном контролом. Главна контрола треба да буде највећи рачунски суд у држави. Она има да буде бирана од Народне скупштине. Да би била независна, Главна контрола као уставна установа, јер она је у ствари једно рачунско тело на расположењу саме Народне скупштине као највише контролне власти у држави, она има да врши ту контролу преко стручних органа које она бира, и тако рећи поставља у Главну контролу. Како се Народна скупштина састоји од неких људи који нису упућени у рачунске ствари, она не може да зађе у све танчине и да проучи све неправилности. Зато је дужна сама Главна контрола да то учини и Скупштини прикаже. А како бива у ствари? Чланове Главне контроле поставља Председник Владе, и од Председника Владе, односно од саме Владе, зависи да ли ће један члан Главне контроле бити остављен на своме месту или ће бити пензионисан. То очигледно показује да је Главна контрола потпуно зависна од Владе, и ја вас с тога питам: може ли један члан Главне контроле који је потпуно зависан од Владе, може ли он да буде контрола Владиног рада?

Па, господо, Устав предвиђа начело самоуправе по општинама. Као што знате, у градским општинама то уставно начело још ни до данас није спроведено. Донесен је чак и један Закон о градским општинама. Тај је Закон ступио у живот још 1934 године. Али, и ако је тај Закон ступио у живот још 1934 године, Влада ни до данас још није допустила да тај Закон стварно буде примењен. У градским општинама, место изабраних општинских управа, владају комесари. Још и дан данас по градским општинама владају комесари. — комесари које Влада поставља, комесари који ударају намет на вилајет не питајући вилајет, комесари који троше прикупљене јавне дажбине, не показујући никоме рачун о томе.

Ето, господо, како је у Уставу прописано једно, а како је у ствари нешто сасвим друго. Министар нам мало час рече да нису могли за ово кратко време да исправе погрешке. Али није овде реч о исправљању погрешака него о поштовању Устава и примени закона!

Овако исто стоји и са бановинама. Бановине претстављају крупне јединице. Начело самоуправе

предвиђено у Уставу није ни тамо остварено; још и данас у бановинским местима самоуправну службу врше од Владе постављени бански већници.

Па, господо, на крају крајева да видимо шта је и са штампом. Уставно начело слободе штампе још ни до данас није спроведено у живот. Штампа је још једнако у стези. Она не подлежи само превентивној мери — цензури — него и мери превентивној мери такође — забрани растурања. И то је у ствари превентивна мера. Наша штампа нема никакве правне заштите за своје постојање. Она је остављена на милост и немилост саме Владе. Господин Стојадиновић и његова Влада могу рећи: штампа и јавно мишљење које се ствара преко штампе, то смо ми. Јер велики информативни листови нису обавезни само да не штампају оно што Влада не жели, него они морају доносити и оно што им се одозго нареди. Они морају донети и то, а ако не донесу, онда им се прети забраном растурања листа. А забрана растурања спроводи се административним путем и не подлежи никаквој судској оцени, а три такве забране растурања листа довољан су разлог за доношење одлуке да се даље излагање листа обустави.

Ето, господо, прошли смо кроз све установе и видели каква је стварност, а како је по Уставу, па реците: да ли Влада, која се приказује као једини бранитељ Устава, није у ствари рушитељ Устава?! И зар, господо, код оваквог целокупног стања ствари није сасвим јасно: да је целокупна власт у држави у рукама Владе. Али онај који тражи неограничену власт мора поднети и неограничену одговорност. Све ове установе, међутим, одржавају се само у тежњи да камуфлирају неограничену одговорност. Али, господо, осврнимо се мало на прошлост. Наш народ у Србији предаје власт људима на Бога и на душу, и они који приме власт и учине злоупотребу власти код нашег народа увек одговарају неограничено. Ту им не помаже никаква уставна камуфлажа.

Ја вас, господо опомињем само на 1839 годину. Књаз Милош који је био неограничени господар и који је успео да угуши 11 буна, дванаеста буна га је протерала. То је један пример примене неограничене одговорности.

Па онда имамо 1842 годину, — опет пример примене неограничене одговорности.

Па вам спомињем случај 1858 године, — опет случај примене неограничене одговорности.

Па вам помињем 1868 годину, — опет случај примене неограничене одговорности.

Када су то видели ондашњи државници, они, да би избегли неограничену одговорност, доносе Устав од 1869 године по коме Народна скупштина треба, примањем одговорности на себе, да отклони примену неограничене одговорности. А ви знате шта је био Устав од 1869 године? Он заводи Скупштину која је потпуно немоћна. Али та камуфлажа чинила се ипак потребна. Јер, господо, наш свет нема могућности да улази у ситнице, да распознаје и разликује све ствари, али има један непосредан осећај стварности. Зато и под владом овог Устава опет имамо случај примене неограничене одговорности 1889 године, када се је један владалац морао уклонити из земље, и имамо случај примене исте 1903 године. За 60 година имате шест случајева примене неограничене одговорности.

Господо, то су поуке из наше историје. Ко се поукама из своје властите историје не користи, по-

ступа као и онај који се не користи својим властитим искуством. Онај који и поред свог властитог искуства чини исте погрешке, њему никакве помоћи нема. И као што видите толики случајеви неограничене одговорности па ипак никакве поуке нашим властодршцима не дају. Они се још заносе и траже пелцере за нашу земљу на страни, под туђим поднебљем, али туђе биљке, господо, не успевају под нашим поднебљем. (Живо одобравање и плескање на левици).

Шта видимо даље, господо? Насупрот те неограничене власти и неограничене одговорности, од 1903 године видимо народну управу. И какви су резултати те народне управе? Народна управа је спремила рат 1912 године и рат од 1914—1918 године. Народна је управа извела те ратове и благодареди влади народне управе, наш се народ издигао, узлетео на висину као никада раније. (Живо одобравање и плескање на левици).

Ето, господо, та кратка посматрања која сам изнео опредељују ме да не прихватим и не одобрим делатност Краљевске владе ни у једној области државног и народног живота. (Бурно плескање и одобравање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, sad ćemo prekinuti sednicu i nastaviti je u 4 sata posle podne.

(Sednica je prekinuta u 14,15 časova).

(Nastavak sednice u 16.45 časova).

Potpredsednik Jevrem Tomić: Gospodo, nastavljamo jutros započetu sednicu.

Reč ima narodni poslanik g. dr. Vojislav Došen.

Др. Војислав Дошен: Господо народни посланици, ми видимо да је г. Министар Драгиша Цветковић данас пре подне имао право када је казао шта вреди говорити у Народној скупштини приликом образлагања хитности предлога Инвалидског закона од посланичког друга Војислава Лазића. Готово да би се то могло применити и на овај предлог буџета: Шта вреди о њему говорити кад наша Влада, не да не чује, него неће да чује. Она има свој програм и свој циљ, да спроведе са послушном десницом оно што хоће и што жели, да дође до пара, и да са тим парама газдује онако како ће то користити не народу него њима као таквим. Ова Влада чим је дошла на управу земље она је казала да жели да ликвидира рђав режим г. Богољуба Јевтића, рекла је да жели да ликвидира све последице шестојануарског режима, и тражила је да би то могла хитно спровести, тражила је и овлашћење за доношење политичких закона. Значи да је ова Влада када је добила мандат да се образује и састави имала и налог да поврати народу поробљена политичка права. Ова Влада је тражила овлашћења са мотивацијом да су јој овлашћења потребна да би могла, чим хитније и чим пре да донесе политичке законе, јер се бојала, као што је онда казала, ако би сарађивала са Народном скупштином као са таквом да би то могло ићи и сувише споро а политичка ситуација у земљи да захтева хитну измену политичких закона. Тако је било у 1935 години. Удружена опозиција била је задовољна са оваквом декларацијом Владе, јер је Удружена опозиција била противник ондашњег или доондашњег режима Богољуба Јевтића и та Удружена опозиција давала је политичку

и моралну подршку Влади др. Стојадиновића, тиме што је кроз своју штампу и на уста својих првака поздравила да ће се ускоро десити промене и то у погледу враћања слободе које су нашем народу биле одузете. Прошло је дејство оних буџетских дванаестина првог априла 1936 године и није било искоришћено од Владе. Да би се поновила игра, била су и у наредном буџету, односно у наредном Финансијском закону, дата поновна овлашћења Влади у погледу доношења политичких права. Међутим и та је година протекла а да народу нису повраћена она права, која су одузета том народу. Дошла је 1937 година, понова нису повраћена народу поробљена права. Шта више ова Влада спроводи општинске изборе у 1936 години почетком децембра месеца, дакле 18 месеци након њенога постојања, и проводи их по истим оним законима, за које је казала и која је означила, да су ти закони насилнички, диктаторски и да се требају мењати. Није искористила овлашћења, да измени те законе него се користила с тим законима и то користила се на један противзаконит начин, иако ти закони не ваљају; јер је Влада, не да се каже толерирала, него је Влада чинила највеће противзаконитости на тим изборима. Да је она то поручила, следи из тога, што се фалсификаторима до данас није ништа десило и та се Влада лепо користи са резултатима фалсификата. Господо, ми, који смо правници, знамо, ако неко знаде, да један предмет потиче из кривичног дела, рецимо из крађе или из фалсификата, па уступи ту фалсификовану или украдену ствар другоме и тај се други са том ствари служи, онда је тај други јатак у смислу Кривичног закона. Дозволите, господо, да је и она Влада јатак свију фалсификата и изборних крађа која се са њима служи. (Одобравање на левици).

Господо, ми смо добро информисани, то је онда било јавно правдање, кад се казало, да Стојадиновић замењује онај режим Богољуба Јевтића, који је режим дошао после онаких рђавих неправилно спроведених избора, односно, који је режим такве изборе спровео. Удружена опозиција, која је најжешће напала петوماјске изборе, означила је петوماјске изборе као скуп разних фалсификата и насиља. Али, у 1936 години, после спроведених општинских избора др. Мачек је потписао са Адамом Прибићевићем један проглас, у коме је казао да је оно што се дешавало за време Богољуба Јевтића била играчка према ономе што се дешава под др. Стојадиновићем.

Дакле, господо, када ми погледамо одакле су се регрутовали сарадници др. Стојадиновића, онда долазимо до тога да су то били сарадници Богољуба Јевтића и да су ти сарадници већином, изузев неколико муслиманских посланика и једног Словенца који се налази у Јерези у владиној већини, сви остали били сарадници Богољуба Јевтића. Према томе др. Мачек каже, да сада од када су се ти на гомилу скупили, да су сада фалсификати много и много већи, него што су били раније, када су ови посланици били са Богољубом Јевтићем.

Ја, иако не мислим да браним г. Јевтића, али то изгледа, да они који су отишли у Јерезу, да су они ти, који су однели тај дух, уколико је тај дух под Јевтићем стварно био, и они су починиоци на које Удружена опозиција у свом прогласу и циља, јер је то јасно, када су се сви ти искупили на десници као сарадници др. Стојадиновића, да су они били ти који су утицали на она фалсификовања,

која су се десила под Богољубом Јевтићем. Овако подупрти са др. Корошцем и др. Спахом направиле су једну целину, која не преза ни пред каквим кривичним делима, ако је само у питању њихов лични интерес те интерес Јерезе, а Јереза није идентичан појам са народом. (Одобравање на левици).

Господо, ми смо чули када је јуче говорио посланик г. Мравље, да је имао упадице „Дај доказе”. То више пута чујемо, када се једна тврдња износи и обично десница има ту грешку да тражи доказе, а сама је убеђена да су баш зато све те неправилности наступиле што се је такво друштво груписало на тој десници, као што се груписало.

Да ми се не би поставило питање „где су докази” ја сам и без тога питања донео доказе, да их изнесем пред овом Народном скупштином.

Као што вам је познато још од 1936 године ја сам стално, било у форми интерпелација, било у форми кратких питања, или у буџетској дебати, или у дебати око иступног закона, ја сам стално подвлачио и указивао на све злочине и сва зла и кажњива дела, која се дешавају у овој земљи, не од каквих обичних починиоца, него од органа државне полицијске власти. И, господо, ја сам поднео много кривичних пријава и све сам то био изнео. Мислио сам када чује г. др. Корошец као Министар унутрашњих послова шта се све дешава у његовом ресору, да ће он као свештеник сетити се морала, Бога и правде па да ће онда ове најоштрије прогнати. Али читао сам кад су објављени Укази да су баш ови, односно неки од њих, одликовани и ордењем за заслуге за нашу државу.

Господо, пошто сам ја знао са каквим друштвом имам посла то сам употребио све адвокатске трикове код подношења ових кривичних тужби, јер сам знао да ако не би био опрезан да би та свака тужба видела архиву државног тужиоштва, јер су државни тужиоци органи Министра правде и ти државни тужиоци имају наређење да не прогоне те злочинце, који су погазили кривични закон по једном плану, по једној поруци, него да их чувају од закона и од примене законске са одбацивањем пријава.

Е сад, свака пријава која је била поднета, та је морала имати у смислу поступка једног оштећеног и то материјално оштећеног, да би се тај могао придружити код поступка, па када се тај придружи кривичном поступку, што се по закону зове приватни учесник, онда тај може кад државни тужилац одбаци пријаву да он предузме гоњење. Тако сам ја урадио јер сам био уверен да ће државни тужилац сваку пријаву одбацити као на закону неосновану.

Да видите како је лепо поступио државни тужилац Петровградског Државног тужиоштва мислим неки Девичерски. Сад је дошао поново на наше Државно тужиоштво, па да би се одужио за премештај, одбацио је пријаве које сам ја преузимао. Носилац наше опозиционе листе у Александру Јован Делић, добровољац, осуђен за време рата на смрт од Аустроугарске, али пошто смо чули данас и јуче од говорника из историје политичког деловања појединих чланова ове Владе какви су били за време Аустро-угарске, онда је потпуно разумљиво да је тај аустријски велеиздајник Јован М. Делић исто тако велеиздајник и у овој Југославији. Пошто се томе Делићу није могло што друго да украде, јер је сиромашан доброво-

љац, то су му покрали гласове, и то у општини Александрово у једном месту 160 гласова. Сто шездесет гласова су њему украли и приписали 160 Јерези. Према томе су направили са том крађом само 320 гласова разлике у томе месту. То није много на 15 милиона становника. И сада ту су преслушани у томе кривичном поступку претставници листа, чланови бирачког одбора и неколико за пробу самих гласача који су били означени као украдени. Мене извештава истражни судија да су окончани извиђаји и ја сам мислио да неће бити доста доказа него сам тражио саслушање свих 160 украдених гласача. И веће Окружног суда, три судије, у своме решењу од 24 децембра 1937 године под бр. Кзн. 672/32/1936 год. доноси решење, да се мој предлог као сувишан одбија и мотивише овако:

„Приватни учесник као супсидиарни тужилац је предложио истражном судији да се саслушају још 160 сведока ради утврђења дела из § 397 к.з. (то је лажно уписивање у јавне исправе), тј. да се саслушају сви они бирачи, који су лажно убеђени да су гласали за листу Звекић Стевана (то је првак ЈРЗ) а стварно су гласали за његову листу.

„На околност лажног уписивања у списак гласача саслушани су већ као сведоци Катић Никола, Делић С. Јован, Матић Милан и Савичин Иван, а они су ту околност потврдили. (Одобравање на левици и узвици: Браво!) Према томе сувишно је на исту ту околност саслушати још 160 сведока, кад по позитивном поступку важи начело слободне оцене доказа, а не броја сведока.”

Ја знам, господо са деснице, да је вама врло мило и да је мило Краљевској влади, што сам се ја потрудио на да прибавим и судско решење. (Гласови на левици: Је ли то оригинално решење?) Ово је оригинално решење, које утврђује изборне фалсификате, и ја ћу тај оригинал присутном претставнику Владе господину Министру Летици показати, предаћу му обичне преписе овог решења са молбом, нека их мало раздели међу господу Министре, да виде да је ипак тај Дошен истерао судске доказе, како ова Краљевска влада фалсификује народно расположење. (Говорник предаје преписе решења Министру финансија Душану Летици и појединим посланицима на левици и десници.)

Дакле, господо, ја не знам, кад би се говорило о неком моралу, барем о теоретском моралу, шта би требало да ради она Влада којој редовити суд утврди, да је њено поверење, којим се она у прса лупа и буса, да је то фалсификат у смислу § 397 Кривичног закона. (Гласови на левици: Биће амнестија.)

Господо, овако исфалсификовани претседници општина то су били гласачи на сенатским изборима. Ми смо ипак успели, господо, да прогуремо неколико општина и поред овакве крађе јер нису већ имали могућности — техничке могућности, да све покраду, али после су имали више времена, па су онда разрешавали дужности претседнике опозиционих општина у Војводини.

Моментано при руци имам општину Тараш. Господину Министру финансија предаћу оригинално решење, да види, како државни органи примају плату да санкционишу овакве фалсификате,

са молбом да им као неисправним чиновницима обустави плату на будући први. (Смех на левици).

И сад, господо, шта се дешава? Пронашли су код општинског претседника Лудошки Живе, носиоца опозиционе листе у Тарашу, Среза новобечејског, да није кажњавао народ, то му је прва грешка. Онда у пољско рударским стварима није судио. Али то су ситнице, његова главна грешка је ово: „Претседник општине не води довољну бригу о томе да се општинске зграде у добром стању одржавају, и услед његовога нехата један зид од штале за приплодну стоку почео је да се руши. Таваница од штале на неким местима је трула, па прети опасност да се зграда може срушити.” Ово решење које је донео фамозни подбан Светислав Рајић који је, како се чује, баш данас постао Бан, онај Рајић за кога је 1927 или 1928 г. г. др. Милан Стојадиновић упутио био интерпелацију у којој је рекао: Зар може бити Жупан Београдске области Светислав Рајић, који је за време рата био у поверљивој служби Мађарско-хонведског Министарства? Тај г. Рајић доноси оваква решења јер треба да фалсификује гласаче за сенатске изборе да покаже како је велико одушевљење за нашу Јерезу. И сад г. Рајић доноси одлуку бр. 38608/37 од 9 јула 1937 године. Овим се решењем, изабрана општинска управа на дан 6 децембра 1936 године после 6 месеци разрешава, јер на тој згради, штали, за 6 месеци од како је дошла опозиција хоће зид да се сруши и већ је таваница трула. А тај претседник општине баш је метнуо у буџет кредит из кога се имала оправити та зграда, али како народ тек после жетве плаћа порезе и општинске прирезе то је тај претседник баш онда требао то оправити, али ако би он то оправдио онда не би могао Бан наћи ни овако шаливе разлоге трулости једне греде и плафона, али по томе решењу се види, да је режим Јерезе труо, јер је и тај режим као и та греда труо. Ја сам поднео жалбу Управном суду и пошто је било осам оних који чине управу и који су разрешени дужности то је Управни суд тражио од свакога потписника жалбе две стотине динара таксене марке. И ми смо положили 1600 дин. таксених марака. Управни суд донео је пресуду неповољну по нашега Бана, или вршиоца дужности Бана и решава да се одлука Бана Дунавске бановине под поменути број од 9 јула 1937 године поништи као противна закону и тако је Управни суд поништио одлуку Бана и дао је за право нашој жалби, али је Бан 23 септембра 1937 године увео у дужност ту општинску управу, а сутра дан већ донео је решење којим се поново разрешава дужности управа и расписују нови избори, јер да је смањен број одборника више него за једну трећину. Ова одлука извршена је без обзира на жалбу. (Говорник прилази Министру финансија Душану Летици и подноси му један докуменат за који каже: Ево, Господине Министре, да видите и да ово покажете Претседнику Владе г. Стојадиновићу да види како се лепе ствари чине!)

Дакле, господо, то је та народна већина, то је то поверење које Јереза у народу има. (Приговори на десници). Дајете јако много, јер се види да много дајете кад радите овакве злочине и нећете да прогласите кривце, него се користите плодовима ових кривичних дела.

Господо, ја сам сад вршио једну улогу, о којој се чешће пута причало ево и у Народној скупштини,

а писало се и по новинама и у штампи. Сада сам и ја био неки писмоноша, па сам предао писмо за Претседника Владе господину Министру Летици. И ја бих исто тако њега молио, као што је Господин Ђирић молио господина Министра пошта Чвркића, да и он ово преда господину Претседнику Владе, па нека буде упознат са — писмом из Војводине. (Одобравање на левици).

Ја сам, господо, приметио да је наш господин Претседник Скупштине био доста шаљиво расположен када је казао за оно писмо г. Мите Димитријевића, односно за питање његово да је писмо и када је говорио у улози писмоноше. Можда је то онај тако звани „галген хумор“, јер му се терен у Сремским Карловцима клизи, тако се бар говори.

Али има једна крупна ствар која се хтела овако са улогом писмоноше да се скине са дневног реда, да се Претседник Југословенске Краљевске владе прогласи Краљевсковладиним писмоношом у питању Конкордата, и тиме да буде ствар у реду.

Режимско „Време“ од 10 октобра 1937 год. доноси вест како се скида Конкордат пред Сенатом и онда у једној рубрици пише мали историјат о Конкордату, па каже: ништа није крив за тај Конкордат Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан Стојадиновић, јер је он са Краљевог стола то писмо однео као добар писмоноша пред Народно претставништво, где није наишао на добар пријем.

Дакле, значи да режимско „Време“ није поласкало Претседнику Краљевске владе, јер је његову улогу свело на улогу писмоноше. Ја, међутим, тако ниско нећу да спустим улогу Претседника нашег Министарског савета, него ћу да кажем да се не може њему казати да је он вршио улогу писмоноше, јер писмоноша реловно носи писмо затворено, а ово је било отворено писмо. Писмоноша ако би прочитао писмо које је затворено, он би био кажњен и по кривичном закону ради повреде тајне писма. Али овај наш Претседник Владе био је такав писмоноша, који је знао шта у томе писму пише и који је тражио олобнење не од Скупштине него од деснице за санкционисање садржине тога писма. (Одобравање на левици).

Госполо, ја сам вас лањске године увредио, вас са деснице, па кал признајем, ја хоћу сада да вам се извиним. (Љубомир Божиновић: Није потребно!) Али ја хоћу. (Михаило Љешевић: Не мораш!) Ја сам лањске године, када сам говорио у генералној буџетској дебати, рекао, да Јереца, а нарочито др. Корошец, жели ратификацију Конкордата. Тачно од прилике пре годину дана. На то сам добио страшне упадице са ваше стране: „Није истина, ти подмећеш“. Ја сам после тога рекао да је мени мило ако то није истина, али ја позивам др. Корошца да дође за ову говорницу и да каже тако гласно, да га чује и Света Столица у Риму, да је против Конкордата. На то је дошла још већа граја са деснице. Значи да сам ја био изнео једну клевету. Ја сам мислио 23 јула кад сте изгласали Конкордат да сте ви за Конкордат, али молим извините, видим да нисте, јер сте га сада повукли. (Смех на левици).

Господо, да би видели какво стање влада код нас у оном трећем фактору о коме је данас онако лепо говорио г. Перић, пред судством, ја ћу вам казати шта се код нас дешава. Сви споменути зло-

чини пред нашим судовима, политички злочини како их крсти власт, односно Државно тужиоштво, мада су то најординарнији злочини, који се косе са Кривичним законом; јер не може бити један фалсификат друго, него фалсификат, а политички фалсификат не може бити већ ординарни фалсификат. Ја сам, немајући толико времена на располагању, у моме срезу утужио шест општина за фалсификовање изборних резултата То је био велики посао: Правио сам шест жалби и шест кривичних тужби и сада водим шест поступака као субсидијарни тужилац. Ко је правник зна колики је то посао. Две општине су се превариле па су на тражење Окружног суда послале изборни материјал у суд. То су општине Александрово и Српска Црња. И одмах се доказало оно што сам ја дао Министру г. Летици да су резултати фалсификовани. Друге четири општине добиле су упутства: „Не дајте на захтев суда та изборна акта и изборни материјал, јер тај корпус деликти не сме доћи пред суд, јер ће нас ухватити да је то систем, кад се то докаже у шест општина, колико је случајева само пријављено у једном срезу.“ Тако је у кривичном предмету КЗП. бр. 215/37 вођен спор против шефа поште и неког магационера из Јаше Томића, као претседника бирачког одбора за фалсификат. Суд је тражио од општине Јаша Томић изборна акта да провери да ли је био фалсификат или није. Основа сумње да је фалсификат јесу потписи бирача, који су изјавили да ће положити заклетву да нису гласали за Ј.Р.З. листу, а ми смо дали да потпише 4/5 од укупних предатих гласова, а могли смо од свих 5/5 д анабавимо потписе, сем од неколико чиновника. Општина не шаље суду акта и каже: Акта су отишла пред Управни суд. Окружни суд обратио се тада Управном суду, али је Управни суд одговорио: Ја сам 17 јануара 1937 године повратио сва акта општини. Општина извештава суд и каже: Истина, Управни суд вратио је изборна акта, али су та акта била три килограма лакша кад су стигла у Јаша Томић него што су била кад су послата из Управног суда. То вам се налази под КЗП бр. 215/37.

Исто тако општина Немачка Црња под КЗП бр. 167 из 1937 године извештава да не може да нађе акта, јер каже да су се изгубила. Истражни судија ишао је на лице места да врши претрес и није нашао акта, али је претседник општине ипак гласао на сенаторским изборима за Ј.Р.З. као пуноправни гласач и као претставник народа који има народно поверење. Онда нема изборних аката и из трећег односно четвртог дела, општине Војводе Степе. То је бр. 670 КЗП. из 1936 год. па у општини Банатско Карађорђево, бр. 135 из 1937 г. Ту постоје акта али су само из њих почупани листови. (Веселост на левици).

Дакле, господо, кад се не бих налазио у Скупштини, онда бих морао употребити јако грубе речи за овако доске и неваљале поступке. И ја кажем, ако ова Влада не учини ништа овим злочинцима који ово раде, онда ћу имати права рећи да она штити злочинце. Ја сам ишао на Управни суд, па сам говорио и са претседником београдског Управног суда и протествовао због оваквих поступака зашто он не тражи акта да се њему пошаљу јер нам се жалбе не решавају. Ја н.пр. имам жалбу општине Црње која је предата у месецу фебруару

1937 г. а сад имамо месец фебруар 1938 г., и та жалба није решена, и ако је законски рок био 30 дана, а Јерезовци су примили функције и дужност претседника и општинског одбора. И тај претседник Управног суда био је у мало незгодном положају, јер ја доста оштро говорим кад је реч о оваквим лоповлцима и оваквим злим делима, па сам му казао: Вама мора бити довољно кад видите да изборни записници нису потписани од претставника листа, јер се види да су ту претставници листа избачени, као што се то у жалби тврди. А он ми је рекао: Јесте, по пракси у Србији ми смо тако решавали, али за Војводину није таква пракса. То ми је рекао претседник Управног суда. (Гласови на левици: Срамота!) Значи, господо, да се и по нашим управним судовима, као што је данас г. Перић лепо казао да су зависни и да су слуге режима, могу овакве ствари радити! (Одобравање на левици).

Ја сам лањске године предао она оригинална судска решења г. министрима — онда их је било више у клупама — по којима је суд за наплату општинског приреза одредио оврхе, извршења, егзекуције и мислите ли да су та господа Министри и прстом макнули? Нису, јер се оврхе и даље воде, али само против опозиционара, па кажу: ако хоћеш помоћи а ти иди у Ј.Р.З. И ја сам предао сва та оригинална решења, али господа Министри не урадише ништа. Ондашњи министар г. др. Калуђерчић и садашњи Министар г. Шефкија Бехмен кад сам њима дао то као адвокатима, они су се згранули кад су видели онакво решење, нарочито г. др. Калуђерчић, који је рекао: Ја то не разумем, да суд одређује пореске оврхе, да не видим својим очима, не бих веровао да је то истина. Али ништа се није десило, а ви знате, господо, да Влада, као што рече данас предговорник г. Перић, располаже врло добром пореском техником, т.ј. да г. Министар, г. Министар финансија, има тако веште пореске егзекуторе да они, каже, из сламарице у папир увијене динаре могу да извуку. Код нас у нашој Војводини прича се да се дешаваило, да када атлети дођу на вашар па узму суву дреновину и стисну је да истерају још коју кап воде, да не могу да истерају до само још једну кап. Пробају сви и нико не може, али дође један физички слабић, стисне он ту дреновину и из ње изиђе још много воде. Ко сте ви, господине? питају га. Ја сам порески егзекутор! Па кад ми имамо тако квалификоване пореске егзекуторе, онда ове судске егзекуције за наплату општинског приреза то су злочини над имовином оне сиротиње против које се то спроводи. (Одобравање на левици).

Иначе о слободи збора и договора нема ни говора. Срески начелници по наређењу Владе не дозвољавају зборове. Мени лично да, јер је мој срески начелник оптужницом на то присиљен и сад ће седети на оптуженичкој клупи на главном претресу. Али сам ја сам извојевао ту слободу, међутим, већ у мом комшилуку то је забрањено.

Па, господо, кад се то овако ради од стране ове Владе, па кад се помисли на ону изјаву нашег г. др. Милана Стојадиновића, Претседника Министарског савета и Министра спољних послова, како то радио обично говори, кад се помисли на њега и на његове изјаве када је био у Немачкој о томе како наши народи нису били непријатељи, него

витешки противници, онда ће ти Немци помислити, како се витешким сретствима и са противницима у земљи бори г. др. Милан Стојадиновић. Ја кажем исто тако мало витешка сретства, која су фалсификати, преваре и крађе гласова, која се код нас дешавају у унутрашњој политици, биће вероватно и у спољној политици, јер какав је неко изнутра такав је и споља. (Одобравање на левици).

Potpretседnik Jevrem Tomić: Molim Vas, g. poslaniče, da se ne služite ovako nezgodnim izrazima u svome govoru jer to nisu parlamentarni izrazi.

Др. Војислав Дошен (наставља): Господине Потпретседниче, да је г. Ђирић сада у функцији Претседника, ја бих се унапред оградио и молио дозволу за употребу ових израза, али у овим решењима које сам дао г. Министру финансија ту се каже по окружном суду да је било лажно уписивање гласача, а томе се каже у народном језику, и ја као народни посланик говорим народним језиком, да је то ординарна пљачка. (Одобравање на левици).

Господо, кад сам већ поменуо како каже радио, сетио сам се моментано и оне бомбастичне рекламе. Кад је наш Претседник Министарског савета ишао у иностранство онда су биле пуне новине, режимске новине, о том његовом путу и државна радио станица у служби г. др. Стојадиновића није ништа друго говорила него само о њему. Извините ме ако отприлике репродукцијом како је то изгледало кад се је отворио радио Београд у то време. Онда вам је то изгледало отприлике овако: др. Милан Стојадиновић, Претседник Министарског савета и Министар спољних послова стигао је благополучно на немачку територију, др. Милана Стојадиновића, Претседника Министарског савета и Министра спољних послова дочекао је цео немачки народ пун одушевљења и драганости. Др. Милан Стојадиновић био је у лову, био је на изложби итд. Све је то било регистровано исто тако и у „Времену“. Па можда, да вам искрено кажем, то ми је сметало и сматрао сам за потребно да затворим радио и да изиђем на улицу, јер сам помишљао да је боље да радио не разлупам јер он није за то крив, но решио сам се да изиђем на улицу. Кад сам изишао на улицу под втиском тога гласа и тих тонова, чујем на улици једнога човека који има своју шагру и нешто продаје вичући: Један чешаљ 2 динара, 2 чешља 5 динара, данас ново за готово, сутра дава за бадава. То ми је, господо, звучало исто као и радио, и ја вас питам, зашто је то све потребно, па се сетих, да тај човек под шатром продаје вашарску робу, па му је потребна и вашарска реклама. Тако се, господо, рђава роба мора на вашарски начин да рекламира, а добру робу траже саме муштерије. (Одобравање на левици).

Господо, ми знамо врло добро колико је и у колико је случајева била проливена крв за време овога режима. Можда из ових разлога о којима је данас господин Перић говорио, да ми имамо и сувише мало земље, а сувише много становништва, па се ваљда брине г. Министар унутрашњих дела да са жандармима смањи број тога становништва и да процентуално више земље дође на једног човека: Е сад, господо, ми видимо опште незадовољство у народу. Видимо полициски терор, и видимо шта више, да се наши Министри удаљују

од народа, видимо да се они титулишу са „Ваша Екселенција”, а не господине Министре, ако сте Бура онда сте Жорж, или ако сте Јован, онда сте Жан... Ја не знам какве су те заслуге овога режима. Влада ова не ради ништа, не ради апсолутно ништа, а и оно што уради, уради против народа. Дакле, ради негативно. (Чује се: Ради за тебе!) Ја ћу да радим за народ, јер кад бих тражио да народ ради за мене, ја бих прешао на вашу страну. (Одобравање на левици).

Ја сам господо, још 3 фебруара 1936 године, то значи више него пре 2 године, потпомогнут од својих посланичких другова, предложио данашњој Скупштини законски предлог о израчунавању чистог катастарског прихода и тражио хитност. Та хитност је била одбијена по господину Министру финансија са мотивацијом од прилике истом као што је данас господину Воји Лазићу казао г. Министар Цветковић: „Нећемо ми пропустити да оно што ми радимо други даје своју фирму, јер је тај законски предлог у раду и Влада ће га хитно решити.” Господо, ја не знам са каквим временским јединицама рачуна Јереза, али за две године дала је обрнуто решење тога питања, а мислим да је питање које се односи на земљарину, да је то врло важно питање и да заслужује да буде до данас решено.

Ја сам, господо, лањске године поднео једну интерпелацију и за исту тражио хитност. Тражио сам у тој интерпелацији да се овај законски предлог стави хитно на дневни ред. Хитност је примљена, али интерпелација није дошла на дневни ред.

Као што видите, господо народни посланици, ова Влада није донела нити хоће да донесе ма и један закон који би ишао народу у прилог или који би решио његово животно питање, или једно од животних питања. Сад се ова Влада, додуше, хвали па каже: откад је она на власти, да се од тада побољшало економско стање наших земљорадника, да су цене пољопривредних производа скочиле и да се земљорадничко стање у многоме поправило. Господо, то је исто толико тачно, као што је тачно да је за време ове владавине умро не знам икс или ипсилон и да се оженио цет или ипсилон, и не знам ко други. Исто је то толико тачно! Е сада, господо, ми ћемо да испитамо елементе који утичу на појачање ових цена, или њихово повећање. Ту имамо у првом реду и економске законе и принципе, то је закон понуде и тражње, а имамо и других вештачких разлога. 1933 и 1935 година биле су и сувише рђаве године у Југославији. На против у Америци, која је светска житница, те су године биле родне. 1936-а и 1937-а година биле су у Југославији родне, имали смо довољно кише, а на против у Америци те су године биле мање родне. Значи, дакле, за прве две до три године, од 1933 до 1935 године, Америка има сувишнога жита, има га у изобиљу, баца га на светске пијаце и обара цене, а ми поред оборене цене имамо још и сушну годину па имамо ниске цене и мали род. Обрнуто: 1936-е и 1937-е године Америка, услед мање родних година, не може да избаци веће количине жита на наше, односно европске пијаце, и зато цене скачу; а ми смо имали родне године, добили смо и већи квантум и веће цене. Сем тога ваздух мирише на барут. Имамо још и ратова. 1935 године је био рат Италије са Абисинијом, 1936 године отпочео је грађански рат у Шпанији, а

1937 године кинеско-јапански рат. То су елементи који су утицали на повећање цена. Али ако је то истина да је то заслуга др. Милана Стојадиновића, онда би се морало рећи овако: Да није било др. Милана Стојадиновића у Југославији не би било кише 1936 и 1937 године. Да није било др. Милана Стојадиновића не би Италија водила рат у Абисинији, не би настао грађански рат у Шпанији и не би настао кинеско-јапански рат.

Кад би се то хтело мало по сплитски да запева, онда би се казало: да није било Стојадиновића, „не би свита било, а ни мене ни тебе моја била вило.” Отприлике на то излази: ништа тога нема на кугли земаљској ако је добро а да није заслуга др. Милана Стојадиновића, Министра претседника и Министра спољних послова.

Potpredsednik Jevrem Tomić: Gospodine poslanice, Vaše je vreme isteklo pa Vas molim da završite govor.

Др. Војислав Дошен (наставља): Држим да имам још времена и дозволите да још нешто кажем.

У режимској штампи, господо, у „Времену” пише како је „Призад” интервенисао да се повисе цене пољопривредним производима, и да је „Призад” плаћао цене изнад паритета, и да је то заслуга ове Владе. То значи да је онда „Призад” био у дефициту кад је скупље плаћао за храну него што је продавао, а у истом том чланку пише мало даље да је „Призад” у 1937 години зарадио 100 милиона динара. Дакле значи да ова Влада тера са народом шегу јер мисли да није способан нити новине да прочита.

Господо, морам споменути један случај да видите моралне квалификације и моралне квалитете оних који сачињавају у моме срезу Јерезу. Имате једнога господина који се зове односно који се звао Шајо-Визе. То значи у нашем преводу Вода из реке Шаје у Мађарској, пограничне реке између Мађарске и Чехословачке. Тај је човек путовао по свих пет континената света и кад је чуо да се створила Југославија он се решио да дође овамо, па је своје име успео мало да дотера, место Шајо Визе у Шајовић, па је успео код посланства у Хагу да добије пасош и да донесе неки купопродајни уговор од грофа Чехонића који је имао 40.000 јутара земље у Југославији и да од тога препише на себе преко 1.600 јутара. Он је то издејствовао и стигао је у Банат. Међутим за тај уговор потребно је не само решење г. Министра привреде него и одобрење Министра војске и морнарице, пошто се тај посед налази 10 километара од границе. И г. Шајо Визе проглашен је од наших југословенских власти као одличан патриота и добио је потребно одобрење и тако је на његово српско име Шајовић тај посед уписан у грунтовне књиге, тако да северноисточни део наших граница не чувају ни добровољци ни колонисти него га чува Шајо Визе! Али ипак је он био под неком контролом пошто ми је за њега именовани бански већник Никола Николић-Бата, тазбински рођак г. Станковића, казао, да он има потребне квалификације, јер код њега долази командант жандармерије Наумовић да гађа зечење! А шта мислите којој партији припада тај г. Шајо Визе? (Гласови са левице: Јерези!) Јесте, Јерези погодили сте, јер се само тамо такви послови могу да спровођају. И он сада на граници немилосрдно

сече шуму, довео је раднике из Босне јер су они јевтинији него домородци. У осталом довео их је, али је тражио од тих радника да на леђима носе греде и балване, а пошто они то нису могли он их је отерао па су из Црње морали ићи пешке 60 километара до Петровграда, одакле су упућени до својих кућа, јер нису имали чиме да плате подвоз. Разуме се да г. Шају-Визе неће бити зато ништа, јер је Јереза и има 1600 јутара земље која треба, да има правде, да дође под ревизију и да се подели међу колонисте и добровољце.

Пошто је време кратко и немам могућности да много говорим, јер када је овај Пословник прављен није се предвиђало да ће бити толиких насила у земљи, иначе би морао дати сваком посланику три месеца права да говори, па ћу стога морати бити кратак пошто нам данашњи Пословник ставља на расположење свега 1 сат за говор, а кад би било могућности по Пословнику мало би било нама народним посланицима и десет сати времена да изнесемо сва насиља ове Владе. (Одобравање на левици.)

Дакле укратко речено: Војводина има положај једне колоније у овој земљи. Господо, државно јединство постоји само онда ако су сви крајеви државе убеђени и свесни да су равноправни међу собом и да ниједан крај није подређен другоме; народно јединство као што рекох постоји само тада ако су сви грађани убеђени и свесни да су међу собом равноправни а ниједан другоме подређени. Ако се наша држава удеси тако онда имамо једну јединствену и моћну државу и онда ће наша држава бити заједничка свима и сви ћемо је заједнички волети. Ми смо данас чули од једнога предговорника који је рекао да Влада није успела да направи споразум са др. Мачеком за решење хрватског питања. А да је Влади било много стало до тога да тај споразум направи следи најбоље из режимске штампе која је објавила као велики догађај и политичку способност др. Милана Стојадиновића што је успео само за истим столом да једе са др. Мачеком, а то је био само један ручак и ништа више. Међутим шта се десило? Десило се да су представници српског народа из Србије и пречанских крајева сачинили споразум са др. Мачеком који споразум предвиђа могућност за решење хрватског питања и преуређење наше унутрашње државне управе. Нећу да анализирам тај споразум, али ћу анализирати потписнике тога споразума па ћу да кажем: име Љубе Давидовића то је патриотско име, то је национално име, чији је син погинуо у рату, докле су други министарски синови били војни лиферанти. Онда имамо друго име Аца Станојевића, једног старог борца за демократију, старог борца за народна права и политичке слободе; исто је тако лепо и угледно име Јоце Јовановића, а угледно је име и национално име Адама Прибићевића. (Гласови: А име Лазице Марковића.) Он није потписник споразума, али има у вашој странци богастијих од Лазице Марковића.

Е сад, господо, Адам Прибићевић, он је доказао да је био добар Србин, он је под аустријским властима био осуђен на 12 година робије, што је био добар Србин. Па и доктор Мачек, опет највеће хрватско име, због хрватства седео је у затвору. И сад се каже са стране ЈРЗ: држава је у опасности.

Потписници овога споразума хоће да оборе државу. Ко брани државу? Брани је Влада.

Па да видимо, да ли има у Влади националних имена. Да вам не бих исцрпио стрпљивост до крајности, ја ћу само да кажем зашто би били бољи патриоти и националисте који имају имена рецимо: доктор Мехмед Спахо или др. Шефкија Бехмен, зашто би били бољи од Љубе Давидовића, бољи Срби или националисте? Господо, ова лица нам пружају пуну гаранцију, да су то патриоте, а патриоте никад државу издати неће. (Одобравање на левици). За потписнике овога споразума није никада нико па ни у овој Скупштини изнео оно, што је изнето јуче и данас за чланове ове Краљевске владе. (Пљескање на левици).

Дакле, господо, да би се могло знати и дознати тачно народно расположење, то као присталица демократије тражим изборе, слободне изборе, слободу збора и договора, слободну штампу али под народном контролом, а не по оном рецепту, као што су били спроведени општински избори. У свакој политичкој комбинацији каква она била ЈРЗ је способна за све. Ако треба демократију спровести, каже: ту сам. Ако треба стегнути: опет ту сам. Ако треба фашистички, опет ту. И како год била каква ситуација, увек исто. То господо, код овако високих државних послова не пали, не успева. Јер ако се не успе у једној мисији, онда има да се повуку консеквенце, једино у ниским пословима може се имати квалификације за све, на брзу руку, на пример служавка за све, „Mädchen für alles“, али у политици не може се бити Mädchen für alles. (Одобравање на левици).

Пошто је целокупна политика ове Владе катастрофална за нашу отаџбину и за интересе нашег целокупног народа, те пошто је и буџет, кога Влада предлаже, повећан са 1270 милиона динара, то ћу гласати против буџета, и упозоравам све одговорне или неодговорне, да пазе шта раде, јер је терања шеге са државом и народом било и сувише. (Пљескање на левици).

Potpretsednik Jevrem Tomić: Reč ima izvestilac Dr. Časlav Nikitović.

Др. Часлав Никитовић: Господо народни посланици, као известилац већине Финансијског одбора дужан сам са овога места да кажем неколико речи поводом необјективног говора г. предговорника.

Господо, рад Краљевске владе господина др. Милана Стојадиновића, рад Југословенске радикалне заједнице (Пљескање на десници), то је рад јаван и отворен, рад који може да буде подложен критици али објективној и лојалној критици. У овом Дому, господо, неретко ће се чути изрази пљачка, крађе и фалсификати, изрази који су овде и малопре употребљени. Ја енергично одбијам све те изразе који су овде на овом месту пали. Имаћемо прилике ја, или неко од колега са деснице, поводом критике упућене Краљевској влади и нашој странци, објективно, поштено и лојално да одговоримо. Толико сам сада имао да кажем. (Пљескање у центруму и на десници).

Potpretsednik Jevrem Tomić: Reč ima narodni poslanik g. Milan Kurilić. (Glasovi: Nije ovde!) Pošto g. Kurilića ovde nema, smatra se da je odustao od reči.

Reč ima narodni poslanik g. Mustafa Mulalić.

Мустафа Мулалић: Господо народни посланици, наш Парламенат се налази, ево, и опет у сезонском наступу своје речитости. Овога пута, можда, у последњој агонији парламентаризма.

И право је, кад својом рекордном неактивношћу у овом периоду није нашао ни свој сопствени смисао ни логику своје стерилне речитости а ни своје историско оправдање; када је сав смисао и значај пренео на интервенирање, на антишамбрирања, па чак и на провадацирања народних посланика.

Овај Парламенат, господо народни посланици, није се нимало угледао на ону белу бисту покојног Пашића, која онде на оном месту симболише нашу политичку мудрост. Изгледа, да се наш Парламенат радије угледао на античку мудрост Филипа Македонског, јер је дозволио да зидине ове Баталцамије веома лако прескочи златом натоварени магарац.

Зашто је ове године оволика речитост? Само, уобичајени церемонијал кад долази државни буџет пред Парламенат. Држе се говоранице, од којих се ништа не ствара. Неко држи панегирике, неко пева дитирамбе, а понеко држи и некрологе у вези са Пословником.

Интересантно, ове године нема оног г Летициног богоискателства. (Гласови са деснице: Шта је то?) Не знате шта је богоискателство?! Читајте, господо, његов говор па ћете знати. Направио се спор са Православном црквом па се пренео и на Бога, а добри билатералисти обратили се и на паганске богове и да видите како бог Марс издашно помаже. И милост бога Марса узео је Летица за базу овога буџета а не некакве успехе дириговане привреде, како ви са деснице волите да се хвалите (Пљескање на левици).

Да говоримо, господине Министре Летица, да говоримо иако знате да наше говоре господо Министри неће да слушају а још мање да их уважавају и да примењују и саображавају према нашим жељама цифарску, финансијску и политичку страну буџета. Ми знамо да се уопште не уважавају и толико не цене парламентарни мозгови и парламентарна срца, и да је више Влади стало до парламентарних бројева т.ј. гласова. Али да говоримо уосталом, »In jedem Manne ist ein Kind, und das Kind will spielen«, тако говораше чича Ниче, и мени даде ову мудру мисао за одличан мото.

Лањске године, господо народни посланици, даровала нам је Краљевска влада, нама јогунастој парламентарној деци, једну веома забавну играчку: Даровала нам је хрватско питање. Ми смо се њоме играли даноноћно кроз читаву буџетску дебату, а г. Министар финансија, господин Летица, задовољно се смешио и мешао по државним милијардама. Играјући се око играчке — хрватског питања — ми нисмо успели чак ни да убедимо господина Мачека, да смо заиста један народ, а нити смо могли убедити Краљевску владу. Владу је убедио сам народ, а господин Мачек маукнуо је још последњим аргументом о различитим историјама, различитим културама па чак и различитим језицима. Ретроспективним путем кроз историју видимо, да су се мешали Римљани и Византи, па пре долазимо до историјског факта, да је ово био увек само један јединствен југословенски народ него ли би нашли ма какву историјску потврду г. Мачекове тезе. Тако је и са културом. А ово што нам данас

изгледају као племенске индивидуалности, верујте, те су разлике стварале само и ништа друго римске и цариградске религије.

А што се тиче „дапачизама“ хрватских тј. оне разлике у језицима и ти „дапачизми“ вештачка су творевина језичних афектација германизиране и унгаризиране хрватске интелигенције. Ти су „дапачизми“ ковани у ствари на хрватском наковању али германским чекињем. Они немају никаквог народног језичног корена. И ове године хтела би Краљевска влада да нам подари исту играчку. Господин Блажић је игру отпочео, али ми игру не примамо, имамо пречих, много пречих ствари.

Једино бих могао поручити господину Мачеку, да у духу његове народносне теорије о различитим историјама, о различитим културама и језицима, ни Далматинци са Загорцима нису један исти народ, јер су у већој историјској културној, менталној и емоционалној разлици него ли су Срби и Хрвати, а моји босански католици су у сваком погледу много ближи Србима, сем што их са Хрватима везује иста религија (Пљескање на левици).

Дакле, господо, могли би још једну ствар поручити г. др. Мачеку, а то је да његов „хрватски ексудус“ није баш на замерној моралној висини, како се воли приказати апстиненцијом од касе Народне скупштине. Народни заступници ту жртву и те како надомештају, сасвим по узору како то „Влахи“ чине.

Господин др. Пешел и Крешимир Девчић како само згрћу милионе, а г. Пернару ништа не стоји на путу да буде одличан пријатељ са г. Буром Јанковићем. А да видите, господо, да и сам „Вођа“ у последње време много „не говори“, рађе воли да проширује своје имање у Купинцу, набавља тракторе, набавља вршалице и друге машине. ствара бутиге, па чак и месаре, а политички религиозне сељаке, који му све то раде, ипак милостиво плаћа 6—8 динара дневно.

Да видите тек г. Жигу Шола како само дивну милионску палату подиже у Загребу, али о томе не бих хтео да говорим, јер му с наше стране г. Милан Грол није запретио конкурентским панданом.

Господо, да видите како народни заступници врло лепо интервенишу. Познајем једног многоуваженог заступника без кога се не могу на банској управи у Сплиту подићи аграрне облигације ако му се не да 10%, а томе истом господину заступнику исплатила је Земаљска банка унапред и у готовом за утужене сељачке менице око 2 милиона динара.

Али о свему томе нећемо да говоримо, јер ми имамо много пречих послова. Нећемо играчку са хрватским питањем већ треба да нам ове године Краљевска влада каже какву нам државу спрема. Сви ми осећамо да се наша држава трансформира у нешто ново, што није ни у каквој вези са нашим традицијама. Да ли је то нешто демократско, или фашистичка држава, да ли је та држава више социјалног, националног, привредног, банкарског, клерикалног, парламентарног или корпоративног типа. Да ли можемо добити по овом питању прецизан одговор од Краљевске владе? Ја у то сумњам.

Да г. Чвркића није снашао веома непријатан малер, непријатнији од Нушићевог дугмета (са белим камашама на балу), могао би нам послужити као Папагено, а овако се сиромах, преко своје навике до гуше закопчао, те тако морамо апе-

ловати само на политичку логику, да нам она даде свој аутентични одговор. А та политичка логика вели ово.

Осматрајући политички хоризонт, видимо да свет гори са два краја, а у средини безумно лумпује, разбијајући шампањске флаше о челичне груди сабласних дреднота. Као да стојимо пред некаквом неминовном катастрофом, од које се не можемо сакрити под „моторизираним арњевима“, него сви да се обучемо у челик и да лудо поиграмо у редуатама и фашинизма под гасмаскама.

Шпанија ропти у крви, покривена рушевинама својих драгоцених културних споменика, а далеки Исток гори у пламену. Ми мислимо кољу се „жути мрави“, али застава сунца не развија се узалудно, да није опасне егиде: Рат белој хегемонији. Како тај ратни поклич мрси рачуне Европе. Зар може да не падне која капљица и беле крви.

У Медитерану гусари. Неки тајанствени Фра Дијаволо мрси очајно међународне конце. Ни у Монтреу, ни у Брислу не налазе трустови мозгова излазне солудије, а Чано—Рибентроп—Хота већ повукоше црвену линију фронта, на коме ће се борити једна група сила за сироту угрожену европску цивилизацију. Питамо: на којој се страни ми налазимо, на којој се страни фронта налази Југославија?

Наш господин Министар иностраних послова ћути. Промукао. Враголасто играо на коношцу билатерализма, изгубио равнотежу и у паду се закачио на „осовину“ (Рим—Берлин) а потом упао у антикомунистичку мрежу.

Да га није гурнуо отац Антун? Јер невероватно је да такав еквилибрист може да упане ма у какву мрежу. Али, господо, ова наша спољно политичка кијавица, била је тако јака, да је упркос свему, ипак наша Жута кућа кихнула, и то кихнула на уста г. др. Луке Костренчића, а г. Лука Костренчић није чак ставио ни марамицу пред уста.

Управо када је Друштво народа славило своје јубиларно стото заседање, Лука Костренчић рекао је да је то „торзо“. Верујте, веома јак спољно политички ефекат, да је чак морао и Авенол са новогодишњом посласаницом да одговори и каже: „Друштво народа није торзо, него је то живи међународни организам у коме сарађује велика већина сила. Друштво народа не сме да служи само једној империјалној тежњи извесних сила које би желеле да се цео међународни живот окреће око њихове „осовине“, да би поправили своју политичку и економску ситуацију, него Друштво народа мора да служи оним узвишеним идеалима ради којих је и основано. Александрета је најеклатантнији доказ способности ове међународне институције само ако има достојне и добронамерне чланове, империјалистичке аспирације наравно, у објективном суду овог међународног форума, не могу да нађу своје задовољење.“

Тај „торзо“ Луке Костренчића ипак је за нашу оцену спољне политике веома важан, јер он претставља наше званично мишљење, претставља чак и један доказ да се наша спољна политика трансформирала у нешто ново, а да је то тачно сво још и других факата. Управо када је у највећем жеку трајао радио-рат између Италије и Енглеске, премијер Стојадиновић предузео је свој „римски корак“, а одмах мало затим и своје берлинске „Кон-

krete Massnahmen“. Зар тај пут није био величанствени триумф г. др. Стојадиновића? Зар та суверенска екскурзијада није личила на оне некадашње перзијанске шахове? У Риму седи наш премијер поносно заваљен у „теспикарама“ и суверенски отпоздравља балилама и фалангама црних кошуља.

А у Берлину, када је осетио како га евгенизиране нацике и гвоздени Пруси поздрављају и клањају му се, осетио се као Übermensch са Балкана, као да је прогутао све бојне машине Крупове. И враћа се у домовину носећи под мишком „Mein Kampf“, а под другом „Skriti e diskorci“.

Враћа нам се у домовину али без Ђокондиног осмејка. Његово лице добило је нову сериозну маску, али испод које се може видети јасно једно истинско диктаторско расположење.

„У Рим ме послао велики Никола Пашић, а за Берлин сам пронашао штаку покојног Вука Караџића“, тако је одговарао свима онима, који су са запрепашћењем гледали његов екскурзијазам.

И заиста, народ се пита: Шта сада? Зар Југославија, та стара четничка земља, да обуче кикикошуље и окити се са фашистичким перјем? Зар наши ратници да изгледају као петлићи? Зар југословенска војска није довољно поуздана? Зар наш соко не врши своју велику свесловенску мисију?

И у овој забринутости, господо, долазимо, ипак на једну утешљиву мисао, па се питамо: зар се диктатори могу регрутовати из позадинских људи? Зар се диктатура може ослањати на ратне забушанте, на шуцкоре, на Мешичеве добровољце? Зар диктатори могу бити људи без оних великих моралних атрибута једног Кемала, па једног Мусолинија, па и једног Хитлера, који су у ратовима спасавали своје народе, који су своје народе морално и духовно препорођавали, који су за своје народе и за своју земљу одустали од својих личности и од свих благодети које дају диктаторски положај, а чак су поклањали и своја лична имања у корист државе. Зар се у дарованим мемоарима проте Матеје Ненадовића састоје сви ти високи морални атрибути?

Господо, ми се можемо озбиљно да запитамо да ли уопште може бити у нашој земљи и један диктатор који ће своју диктаторску сенку бацити на наш Бели Двор, на наше Дедиње. Па се питамо зар могу диктаторима бити кавалери иза берзијанских рулета? Зар могу диктатори бити клерикални ствараоци црно-жутог триализма, зар могу бити диктатори измеђарски глорификатори фелдмаршала Поћорека?

На крају зар могу диктатори бити људи који се не могу одрећи своје личности, који се не могу одрећи свога природног мамонизма и непотизма, који се не могу одрећи својих фамилија. И на крају зар може диктаторска права вршити над овим слободољубивим и слободоумним сељачким народом црна интернационала? Зар може диктатуру носити клерикализам г. Корошца и г. Спахе? Ако би то могло бити онда, господо народни посланици, то не би била ни диктатура, то би било насиље а последице сваког насиља познате су и у историјама.

Али г. др. Стојадиновић ће ипак, како изгледа, да опроба и ту фашистичку диктаторску круну. Он је стари експериментиста и опет рачуна на слабост народне воље. Али он не зна да то није сла-

бост народне воље него генијална разборитост и хладнокрвност народног патриотизма, који се може само до извесне границе потеретити, а онда он проговори у маси.

И, господо, то ће он да опроба. Он ово и проба. Зар он већ не прави »gleichschaltung«. Зар он већ није спровео идентификацију партије и државе. А када истече мандат овоме Парламенту, шта онда? Па ваљда му је Vargaz показао прави пут.

У осталом, г. др. Стојадиновића и онако прогоне фантоми судбине г. Татареска. Да се уистину не би идентификовала судбина ове двојице политичко менталних комплементара, једног са усиљеним осмејком, а другог са усиљеном озбиљношћу. Сувише оштро погађају последње речи г. Татареска када је казао: „Одлазим после 4 године напретка и спокојства, јер ми народ за то спокојство и за тај напредак није дао поверење.”

И тако чим овом Парламенту откуцају последњи часови, можда и пре, нешто ће се догодити. Можда ће васкрснути „Трећа Југославија”. На рушевинама прве Југославије и на рушевинама друге Југославије има да васкрсне нека трећа Стојадиновићева Југославија. (Одобравање и пљескање на левици).

И на окуп сви професионални кортеши, политиканти, на окуп сви сеоски ђилкоши и партизани, ево одличне прилике за зараду и прослављење! Ви ћете бити она силна војска, која ће својом силом наметнути вољу и мишљење једне незнатне неколицине целокупном југословенском народу.

А ви, југословенски хероји, који сте у минулим ратовима стварали ову државу, који знате од кога сте је ослобађали, који сте прозрели да се у цезаропапизму крије непријатељ словенства број један, у цезаропапизму, који врло лукаво пенетрира кроз религију и лепе уметности, на које се знало налепити и Гетеово германско срце, који знате шта је било са „Драјсигјериге Драјмедхен Бундом”, ви трпите и гледајте, шта се од вашег дјела ради!

Господо, озбиљно би се могли запитати, да ли може г. др. Стојадиновић пасти у овакву фашистичку диктаторску авантуру? Зашто не, кад му и онако ништа не стоји на путу, сем народа, а за народ је лако! Ако би га снашао и овај диктаторски дебакл, као што је Конкордат, он ће по своме обичају да призна грешку, скинути предмет са дневног реда, окренути лист, и да идемо даље!

Ако икоме историја може приписати назив камелеон — режим, то овоме режиму сигурно може! Ко има виткију политичку линију као он? Ко има привлачнији политички секс-епил, као његова сека Јереза? (Буран смех на левици). А где би могли наћи згодније три грације, као ове, што једна насмешеног израза са палицом и крилима на ногама симболизује благостање и спокојство, друга са крстом хришћанску љубав, а трећа са црвен-фесићем, верност и политичку доследност? (Пљескање и смех на левици.)

Ако би те три грације... (Један глас на левици: Из Кроације)... награјсале са диктатуром и сусреле се опет са народним презрењем, као што су се сусрели са Конкордатом, онда је то хтео наш велики Краљ, онда је то хтео велики Никола Па-

шић! А народ зна шта је хтео наш Велики Краљ! Народ зна, каква је разлика између ова два велика Пашића

Онај благопокојни Пашић, чију бисту видимо овде у дворани, онај уистину велики Никола Пашић, прави Пашић, он се шетао по београдским теразијама у отвореном фијакеру, а овај други, псеудо-Пашић вози се у панцираном аутомобилу од 950.000 динара. Правога Пашића, који се возио у отвореном фијакеру, пратила је народна љубав, а овога другог из благонаклоности екскурт почасних агената истинољубиве Управе града Београда. (Пљескање на левици).

Уосталом, господо, битна је разлика између ова два Пашића у томе, што је благопокојни Пашић имао дугу седу браду, што је његова брада симболизовала не само народно поверење, него и наш државни кредит, а те особине, нити те спољашње ознаке овај псеудо-Пашић нема.

Без обзира на све шта ће се десити, и како ће се десити, господину Стојадиновићу стајаће на расположењу за спровођење његових фашистичко-диктаторских намера добро организована пендрачка политика оца Антуна Корошца, која је сва у знаку бајонета и пендрека те препуних апсана по Југославији. Г. Министар унутрашњих дела је већ те намере почео спроводити. Направио је јуриш на Соко у Словеначкој, други јуриш на Народну одбрану, па трећи јуриш на четничке организације и четврти јуриш на слободну мисао у Југославији.

Е, браћо, што се тиче Сокола, коме на челу стоји узвишена личност Његовог Величанства, ту не сме много да загризе, али Народна одбрана стављена је већ под комесаријат. Само г. Министар унутрашњих дела није се сетио да је Народна одбрана постојала и деловала и за време Аустрије а да за њу Аустрија није знала све до Сарајевског атентата. Али ако распусти четничке организације које нису обична певачка удружења, оне ће и распуштене будно чувати Александрово дело у које је уграђено милион жртава и дух шест историјски најбурнијих и најкрвавијих векова. Господо, не зна Министар унутрашњих дела да ако је распустио четничке организације у Босни да ће оне и опет будно пазити да нико не повреди најосетљивије место народне душе, а ако би неко повредио основни политички идеал нашег народа, онда отац Антун треба да зна да је цео југословенски народ од Триглава до Ђевђелије го четник. (Пљескање на левици). Јер од како је распустио четничке организације у Босни и мирољубиви Мулалић осећа укрштене реденике на својим грудима. (Пљескање на левици).

Интересантан је његов четврти јуриш, јуриш на слободну мисао Југословенског народа. Влада се боји истине, јер не могу претпоставити да се држава боји својих грађана. Због тога је спроведена немилосрдна цензура каква се не памти ни за време рата у Аустрији. Код нас у Сарајеву цензуру штампџије врши Ј.Р.З. чаршија. Узејир Хаџихасановић даје визу шта сме да се објави а шта има да се плени. И тај свемоћни цензор окомио се и на патриотске чланке Гајретове.

Г. др. Антун Корошец заборавио је да није притегао последњу рупу на каишу цензуре. Требао би још да спали сву нашу прошлост, све библиотеке и све старе новине, да забрани чак и меморију, јер се још увек зна шта је ко био, шта је

радио и упамтиће се шта ко данас ради. (Пљескање на левици).

Ви, господо посланици, мислите и Ви (Воји Јањићу) господине Министре мислите, да је отац Антун напао само Српску православну цркву, да је он напао са оружаном силом пред Саборном црквом високе достојанственике Српске православне цркве, да је полукао митре на тврдим владичанским главама, да је поломио рипиде и крстове, да је поцепао црквене заставе итд. Отац Антун и те како грубо напао је на Ислам у Југославији. За време Рамазана отац Антун забранио је слободним грађанкама Муслиманкама да смеју излазити на улицу и да смеју посећивати кафане, Неколико угледних дама муслиманске вере као слободне грађанке успротивиле су се овој забрани, јер су се осетиле повређене у својој личној и грађанској слободи, коју им гарантује наш Устав. Господин Корошец их је међутим дочекао са оружаном полицијом. И да видите како се према овим нашим слободним грађанкама Исламске вере г. Корошец понео. Послао је своју оружану полицију, која је веома ружно и веома свирепо и некултурно јурила ове наше слободне грађанке по корзоу извлачећи их из реда шетача и спроводила их куда треба.

Господо народни посланици, како је тада мизерно изгледао XX век у улици Краља Александра у Сарајеву, и како се у тој полицијској јурњави огледала култура овога Министра полиције. (Нурија Поздерац: Није истина то што говориш, кажи истину како је било и ко је тражио ту забрану).

Potpredsednik Jevrem Tomić: Gospodo narodni poslanici, molim vas da ne prekidate govornika, a Vas, gospodine govorniče, molim da izvolite nastaviti svoj govor.

Мустафа Мулалић (наставља): И просветна политика упреће у г. Стојадиновићева фашистичка кола.

Министар просвете господин Магарашевић сав је у знаку индивидуалистичких култура, сав се сплео у невидљиве конце имагинарних племенских традиција. Изгледа, много је склон диригованој просвети.

А социјална политика и Министарство социјалне политике биће најбољи инструменат за спровођење г. Стојадиновићевих намера, јер у ово Министарство долази за помоћ и свет који није из Ниша, долази наш најбројнији свет: Југословенска сиротиња.

А бремзе рада (Смех на левици), да, бремзе рада чије каритативно срце награђују само жуљевите радничке руке, а држава им ништа не доприноси, па онда онај велики, луксузни, помпезни Сузор, који је тако сјајно компликовао ту нашу социјалну администрацију, који је нагомилао тако огромни капитал, а за који ће се куповати хартије од разних осигуравајућих друштава, — све ће то повести за собом то наше незапослено бело робље под заставу диктатуре социјалног Татка.

Г. Летица још вели да немамо незапослености, а видеће колика ће се маса слећи под Таткову заставу. Седамдесет од сто нашег народа незапослено. Деца, жене, старци не умеју привређивати, јер нисмо подизали културу рада у нашем народу, нисмо одгајили култ рада. Колико имамо само просјака, који моле милост од псеудохришћанског милосрђа, не бојећи се за своје достојанство човека.

Колико је сељака земљорадника, који у години раде више од три месеца. Зар су занатлије запослене, када их држава уби својим порезима и исто толиким Сузорим, када им онемогуђује приступ на јавне лицитације и када сама врши набавке страних фабрика, када се не подиже конзументска моћ сељака, када му се не даје занатска просвета, када ове грађанске терете углавном сноси сам, а опорезује се и један брица у Сарајеву на 80.000 динара јер уме лепо да засвира уз политичку тамбурицу, док се мултимилонерски капиталисти као Мордо Атијас опорезује на 12.000 динара.

Зар је занатлија запослен, када му се не помаже занатско задругарство, када се ни Занатској банци неће да исплати дугујући државни уложни допринос од 7 и по милиона, да би кризу занатства лакше претурела.

А да ли је чиновништво запослено то нећу да оцењујем, само знам, да је уз режим везано платним списковима и да ће листом под диктаторску заставу Таткову.

А зашто ће г. Стојадиновићу сав тај цумбус? Па доста му је било Конкордата и других невоља! Е, али фашизам му је потребан ради привреде. Г. Стојадиновић није баш рузвелтољубив човек. Код њега важи начело: велика риба треба да једе малу рибу. Њему није баш много стало до ситне сељачке привреде, он се много не брине за жито, он се не брине за исушивањем какве Понтијске баре.

Он много не брине што Југославија још има крајева у којима сељак живи стандардом преисторијског пећинског човека (Пљескање на левици). Он много не брине што има крајева, који могу послужити туризму као илузија афричког Конга.

Он се брине за велику индустрију, јер велика индустрија његова је, изгледа, пасија. (Нурија Поздерац: Ви не идете у срез и не знате шта ради Стојадиновић за село! Немате појма како је на селу!)

Potpredsednik Jevrem Tomić: Gospodo, molim vas za mir.

Мустафа Мулалић (наставља): А, господо, Југославија је веома богата сиротица. Из груди наше добре мајнице Југославије тече мед и млеко. Када би било добре и поштене управе, г. Летица не би ни морао покривати буџет ставком „непосредних пореза“. Југословенски грађанин не би морао бити пореским обавезником, него акционаром огромне и богате имовинске заједнице како се може замислити, не Платонова, но стварна савремена држава.

Мало је то луцкаста утопија, рећи ћете ви. Али, господо, када се погледа на зачепљене изворе нафте у Тузли, када се погледа само на Борске руднике, када се погледа на Трепчу, одакле странци изнесу из наше државе пола милијардерски годишњи чисти добитак кад не би били ударени Стандард Оилови чепови, онда би то могло дати г. Летици ставку непосредних пореза.

Не треба, господине Министре, да се плашите да су она врела нафте код Тузле запаљена. То је било само поларно светло.

Е, као добро, Зеница је ту, а и народ је у Зеници, без кривице и без пресуде. (Живо одобравање на левици).

Добротвор Зенице г. Ђура Јанковић оде невидљиво из Владе, не положивши нам рачуне за

Зеницу, а његов брудершафтски побратим г. Шефкија Бехмен стаде за унитаристички параван, притајио се и ћути. Не даје од себе аваза, па и ми ћемо о томе да ћутимо и затворимо наше тефтере док мало погодније време дође.

Али да видите како смо лепо прославили то наше привредно славље: отварање зеничке фабрике. Куваре доведоше из Београда, келнере доведоше из Београда, вино, пиво, шампањац, па чак и киселу воду вагонима су крчали. Само један милион а онолико весела. А онај добричина г. Хамид Курбеговић, толико се раздрагао, да ни са компасом не би нашао киблу. Потезао је за столњаке и од кристала створио читаво тробље. Ако, треба да сачува образ домаћину који плаћа цех.

Г. Курбеговић је иначе права добричина. Најурио је све националисте из фабрике Зенице, па макар служили и по 18 година, да би се направило места за Јерезовце, који за намештене плаћају по 300 динара. То је само уобичајена хедија, као знак симпатија. Тако му је неки дан довео један хоца из Сеоца 17 људи, сви му дадоше по 300 динара и све, нема фајде, прими у службу. Право исламско срце.

А зашто не би примио ту хедију, кад то примају и господа из кабинета г. Спахиног.

Само је, господо народни посланици, г. Курбеговића снашао веома непријатан малер. Док је он пред цамијом у Бугојанском срезу говорио муслиманима о смртном греху муслимана националиста ожењених иноверкама, неко му отпусти из Зенице најмилијег инсана г-ђицу инжињера Николајевићеву, са којом се веома угодно осећао и забављао, путовао у зеничким колима кроз читаву Југославију, зарачунавао путне трошкове итд. а том приликом зли језици су говорили: оде Зеница на брачно путовање. Да, да, пакостан је језик људски.

Господо народни посланици, и наша шумска индустрија изгледа као пасија Краљевске владе.

Сироти учењаци немају друга посла, но се збили у Седреник да проучавају проблем „експресног пошумљавања”. Колико је пута само г. Чапљић или г. Рајакковић уздахнуо што посечена шума не може 4 пута нарасти у једном скупштинском периоду. Ваља нажалост проводити корекције хемијског, педолошког и структурног састава тла, ваља интензивно нађубравати, побољшавати режим воде, побољшавати систем дренаже, парализирати ветрове, једном речју утицати својим маром чак и на климу, па и на саму надморску висину и тек онда да убрзамо растење багрема на 22 мм дневно.

Ти се професори муче а Краљевска влада врши „експресно девастирање”. У каквој су само разлици савремености ова два шумска фактора.

Народу је тешко у очима ова млетачка шумска политика данашње Владе, па ми један сељак мој пријатељ пише ово: „Овамо код нас ништа не вреди. Настала је плачка са свих страна. Продају се државне шуме уз мизерну цену, један кубни метар по 3 динара на стаблу. Зеленаши потплате лугаре, па уз купљених 500 кубика посеку још 500, те их тако просечно дрво кошта само 4 динара, а са подвозом до Грачанице 19 динара утоварено у вагон. Ти исти зеленаши продају сиротињи дрво у Грачаници по 100 динара на кубни метар. Колико тек зарађују швељераши и т. зв. мали пилалари.

Код нас потпуно уништиће шуме Шемуница и Озрен. Сваки дан у овим шумама по хиљаду људи сече и руши. Ако је овако у целој Краљевини, онда је дошао крај, а изгледа да је тако баш у целој земљи. У државним надлештвима не можете ништа свршити, док не дате што. Ако се не обустави даље уништавање шума, за годину дана нигде неће остати дрвета и горовита Босна постаће кршна Херцеговина. Молим Вас све ово изложите у Скупштини, па нека се зна и запише како се за овог режима штети држава.”

Ја сам овом сељачком пријатељу одговорио врло кратко: „Не брине пријатељу, то се зове „добра шумска коњукура”.

А сад да видимо како гледа на фашизам и на диктатуру „леgitимни претставник Муслимана” г. др. Мехмед Спахо.

Ко памти његове досадашње изјаве сетиће се да су то биле саме изјаве љубави демократији. Ако је прочитао „Бајрамску резолуцију”, стећи ће мишљење о г. Спахи као о другом маршалу демократије у Југославији. Нарочито овај пасус: „Муслимани, којима је најшири демократизам једна од врховних верских заповести, траже уставно уређење државе на широко заснованој федерацији, траже Босну Босанцима, своју војску, своје финансије, администрацију итд. (Приговори из центрума). Нека г. др. Спахо, који је у вашем режиму Јерезе већ скоро три године, изиђе на говорницу и нека он демантује ову Бајрамску резолуцију. Ја је никад нећу у Парламенту спомињати, нека је се он одрече. Али за три године г. Спахо није проговорио ниједну политичку реч, није дао ниједну политичку изјаву, већ само наводио суве цифре и ставке у својим министарским експозеима.

Колико је под г. Спахо хтео да муслиманским масама нарине, да је верска врховна заповест да се Југославија раздоби на федерације, ипак је овај маршал демократије погазио ту врховну верску заповест, најпре у самој Исламској верској заједници, завевши у исту диктатуру. А како тек то стање не би пренео и на државу.

Па кад је ову врховну верску заповест погазио у самој Исламској верској заједници, како је неће тек погазити у држави.

Господин Спаху треба добро познавати а изгледа да га наша политичка јавност веома погрешно познаје. Многи наш друг народни посланик види у његовим косим очима љубазност и пријатност и не уме да иза њих прочита душу. Многима од вас допада се његов-фехер-танц. Али треба да се дубље загледате у његову душу, па да видите како др. Спахо није тако љубазан и тако сусретљив. (Чује се: Ти знаш, какав је!) Ја га никад у свом животу нисам ни за шта замолио. Зато, господо, ви треба да видите његов предживот да би могли знати шта данас мисли седећи у фотељи Министра саобраћаја.

Potretsednik Jevrem Tomić: Gospodine poslanice, imate svega još pet minuta vremena i molim da dalje nastavite.

Мустафа Мулалић (наставља): У оно време Швабо је чврсто стао чизмом на Босну. Цео народ је мрзео свога тиранина, сем једне групице муслимана. У тој групици био је сем једног „мазлума Куловићевог” и Хасанеф, Спахо, Авдага Шахинагић, Узеир Х. Хасановић а касније и Спахини синови са Бехменима итд.

Хасанефендија се нарочито удварао Шваби ради чега му је казао веома леп „аферим”. Школовао му децу, поставио га без квалификација за мудериза у Медреси Ханикафу, а касније за директора Нубаба.

Да би Хасанефендији подигао и политички углед, замишљајући да од њега почне са једном сјајном политичком традицијом, Швабо је Хасанефендију посветио, послао га на државни трошак на хаџ.

Против 90% муслимана, који су били у Народној организацији са Џабићем и Фирдусом и који су братски сарађивали у борби за ослобођењем са Јефтановићем и Кујунџићем, Швабо се борио кроз ову Куловићеву групу, коју је изводио и на изборе за Босански сабор, али је тек други пут успео да пошаље само једнога, господина Др. Халидбега Храсницу.

Чим је г. др. Мехмед Спахо завршио штудије у Бечу, ставили су га као ретког интелигента на чело те групе. Он је одмах покренуо лист „Муслиманска слога” и оборио се на Џабићев покрет називајући га издајништвом домовине, српским плаћеницима и динарашима.

После атентата група је успела да пошаље г. Спаху у Градско веће, да би поставио фамозни предлог о избору Поћорека за почасног грађанина града Сарајева и да би одржао свој чувени говор, док су прави национални борци били већ растурили по војскама и разним хапсанама и интернацијама.

Наравно, г. Спахин говор о Поћореку дао му је политички нимбус. Швабе су га сусретале са великим симпатијама, али у народу је наилазио на „јазук му било”.

И већ на другој седници Градског већа дође до нежељених дијалога између њега и г. дра. Мустајбега Мутевелића. Падали су изрази „лажеш” и „упамтићем ме” као из рукава. И заиста, г. Спахо је добро упамтио Мустајбега. Сретоше се у Сарачима и место „мерхаба” звизну шамар на образу г. Спахином, да се и древни Хусревбегов јаблан зањихао. Г. Спахо је полетео са једном нанулом, али је брзо заронуо главом под ћепенак, јер га је Мустајбег тако снажно гурнуо. Г. Спахо се дигао испод ћепенка неозлеђен, бар политички неозлеђен, и равно отишао за секретара у Трговачку комору.

Године 1918 улази већ српска војска у ослобођено Сарајево. Г. Спахо не премишља дуго. Његове политичке интуиције шапућу му да ће тек сада бити личност око које ће се окретати будући политички живот Муслимана. И тако је и било. Зашто да не придржи мало капут Глиши Јефтановићу, зашто да се мало не удвори г. Шћепану Грђићу и, на крају, зашто да не напише фамозну изјаву против Тисе и против „компромитираног” Шерифа Арнаутовића.

Како се то све допало Шћепану Грђићу, и пошто је било упражњено место комесара за поште, кога другог да постави но др. Спаху. А он се на том положају одужио домовини. Створио је свој далеко познати филателистички албум, за кога му нуде два милиона динара.

Господин Шћепан Грђић је и заминистрио г. Спаху. Његовом вољом г. Спахо је постао министар шума и рудника.

Управо у то се време решавала судбина босанског аграра. Решавао га императив социјалне правде, и демократско схватање нове државе на Балкану, Југославије. Господин Спахо је треснуо оставком учинивши врло ефективан гест, ради кога га босански беџи дочекаше са веома одушељеном „хошгелдијом”, избравши га и у вођство тада већ створене Маглајић—Коркутове Југословенске муслиманске организације.

Potprednik Jevrem Tomić: Gospodine poslanice, Vaše je vreme isteklo pa Vas molim da završite.

Мустафа Мулалић (наставља): Свој одличан смисао за стварање скупочених филателистичких албума г. Спахо је нарочито показао у присвајању последњих остатака благостања нашег сиротог муслиманског елемента.

Најпре јуриш на Вакуф и његова милијардерска имања. А онда, јуриш на последњи Зинет и аграрну отштету, што се чува у дрхтавој руци као бледа успомена на пропало благостање и као база за веома несигурну и неизвесну привредну будућност Муслимана.

Сав тај капитал требало би усрвати у две муслиманске банке и г. Спахо већ подиже две златне табле: Муслиманска трговачка банка и Муслиманска централна банка.

Сав патриотизам Муслимана полетео је према овим двома златним таблама, јер се под њима види спас. Госпође скидају своје ћердане, без уздаха и жала, а сиротиња откиде од залогаја и посла у касе ових банака све што има. У каси Муслиманске трговачке банке за један час слеже се огромна сума. Шест и по милиона динара.

Шта да се ради са толиким капиталом? Шта друго но да Алибаба и његових 40 хајдука расподеле међу себе, а Муслимани су свакако пропали и то их и онако неће спасти.

И поделише све као права браћа и родбина г. Спахина, а сирота Мустрбанка потону као Титаник.

Бичакчић је добио милион, Узејр Хаџихасановић 300.000, Афган милион и две стотине хиљада итд.

Наједанпут се нађоше златне табле са празним касама. Шта сада? Ево излаза. Јесу ли то муслимански заводи, а је ли Вакуф муслиманска институција? Па када су обоје муслимански, зашто им касе не би биле заједничке? Уосталом, г. Спахо је најмоћнији фактор и у Банци и у Вакуфу. Зашто да ту своју компатибилност не искористи на добро Муслимана. И збиља натерује послушни вакуфски сабор да Мустрбанци додели 7 милиона зајма и да јој повери своје улошке.

Сад се опет нађе огроман новац у банчиној каси и опет се окупише Алибаба и 40 хајдука и све поделише међу се на зајмове без покрића, јер довољно је само беса, само задата муслиманска реч.

Сад наједанпут затребаше Вакуфу новци, ваљда за неке његове инвестиције и тражи са правом свој новац, али банка нема ни пребијене паре. Нуди половину својих акција, које су се и онако срозале испод номинале, али Реис Ул Улема заинтачио па хоће новац и готова ствар.

И настаде криза.

Да банка не би отишла под стечај нађе се једно друштво идеалних пријатеља, који не знају

да банка иде свесно у свој стечај, па нуде милион динара бескаматног зајма за респирацију и са тим предлогом одлазе г. Спахи, министру трговине и индустрије, али, гле чуда, г. Спахо одбија и шаље банку под стечај. Одбија зато што је сав тај капитал банчин отишао на зајмове без покрића, и од кога ће се наплатити? Зар од Ибрахимефендије, Рашилагића, коме је Спахо доделио зајам од 1,500.000 динара да би га одобровољио и да не би за једну врло опасну аферу ишао са њиме пред суд.

И тако пропаде сав уложени капитал од 6 и по милиона, тако пропаде и Вакуфски новац од 7 милиона. Ова је банка отишла под стечај, суд је водио истрагу и на крају сва акта дигао на таван Окружног суда у Сарајеву. Нико није дошао у апс, пропала је и последња пара сиротим улагачима који су давали своје адицаре, пропало је све па и Вакуфу 7 милиона динара.

Иста судбина постигла је и Муслиманску централну банку.

Није г. Спахо само банкарски стручњак. Он се одлично разуме и у индустрије ако их треба национализирати. Са Јајцем је толико успео да је добио свечан надимак „Јајо”.

Ниједном политичару, господо, од Карађорђева земана није овако пала секира у мед као г. Спаху. А шта је учинио за Муслимане? Да ли је Спахо подигао гдегод какву школу, да ли је подигао какав мектеб, какав културни дом, да ли је подигао коју задругу, је ли учинио ма и један корак за просвећивање Муслимана, за процват трговине, за развој пољопривреде? Није. Само је Спахи било стало до тога да сачува средњевековне предрасуде и у том је успео.

Овде се, господо, у овоме Дому говорило да је Спахо извршио многа постављења у своме ресору. Јесте, поставио је неколико хиљада бедних радника. Ми немамо ништа против тога када је реч о помагању југословенске сиротиње, али Спахо са тим постављењима није постигао њему потребан политички ефекат, јер њему није стало до тога да стварно запосли ту муслиманску сиротињу и да јој створи егзистенцију. Спахо ће, међутим, тек онда постићи политички ефекат када изиђе из Владе и када сви ти радници буду најурени, јер су неквалификовани и јер њихово постављење није основано на закону.

Преко неколико личности из Акреба меџлиса не бих могао проћи.

Да вас мало упознам са нашим будућим муслимански Реис ул улемом, Фехимефендијом Спахом, братом г. министровим.

Тај има више плата и титула него ли орден.

Реактивиран је у 65 години живота и без квалификација постављен је за претседника Врховног шеријатског суда у Сарајеву. Он није никада вршио судачку праксу, он је по струци аустријски политички чиновник са Земаљске владе. Уз то, он је у Градском већу, у Градској штедионици, а главно му је звање, јер је најскупле награђено, најб Исламске верске заједнице.

Зашто се већ не врше избори за Реис ул улему? Зашто се већ у првом почетку крше одредбе Закона о Исламској верској заједници са којим се Влада много поноси.

У данашњој политичкој констелацији игра највиднију улогу бивши ашчински момак, бивши

радник фабрике духана, бивши апровизијски фактор, бивши инкасат Х. Авдаге Шахинагића, а садашњи члан Градског већа, потпретседник Градске штедионице, сенатор и трули милионар Узејр Хаџихасановић.

Узејр се поткожио у апровизијацији за време рата, али се тек добро фундирао са чувеним „Денетића чекмеџетом” у ком је нашао ваљда и ферман за агалук.

Узејр је класичан тип ђепенског политиканта. У његовом дућану, у коме се и иконе продају, ковале су се одувек сплетке против Србије и одагле су у муслимански елеменат лансиране швапске ујдурме увијене у исламске паролу.

Али господине Стјепо, времена се мењају. Узејр је сенатор.

Покојни Махмут Бехмен, излазећи демонстративно из Градског већа, чудно је помињао овог човека. Доводио га у везу са Омером Ченгићем и градњом фочанске пруге, те једним милијоном легдисаним од ослобођене државне шумске таксе пиламама Х. Шабановића.

Др. Авдо Салихбеговић је пашеног г. Спахе, иначе сарајевски адвокат, а једна веома утицајна личност.

Он је недавно бацио око на четири Регенштрајфове виле у Жеравици на Криваји. Дивне виле у швајцарском стилу, за којима је околишни народ одавно свезао севдах и нудио држави 80.000 динара само за једну да им уступи биће за школу, за какав дом или задругу.

Али г. Спахо неда народу. Рађе их даје своме пашеногу све четири за 4000 динара и уз њих 50 дунума земљишта у колонизациони закуп како се то дели нашим бескућницима и земљорадницима.

Нека има драги пашеног да изађе негде на летовање, па да поведе и своје акбабе, државног тужиоца и претседника Окружног суда.

Има ли ико на свету бољу и дарезљивију Отаџину, па зашто толики на њу тако скотовски вичу и грде.

Мало ћете се насмејати кад вам речем, да у Акреба меџлиса спада и Бранко Калуђерчић са пок. Душаном Давидовићем, са Савом Шешлијом, Лесковцем, Томићем управником полиције, Николом Коном итд. Њих везују са Акреба меџлисом јаке крвне везе преко Босанске индустријске банке, преко национализације, преко Румпла, преко палевина и преко неверства покојном Милану Сршкићу.

Ви сте мислили да се г. Бранко Калуђерчић попео на телеграфску штангу ради тога што је изумио „Поф” или да је пок. Давидовић дошао за бана јер се Влада смисловала да тај положај повери једном Босанцу, не, њих је усправила на ноге ова веза са Акреба меџлисом. И питате се ко ће бити нови бан, ко ће бити нови управник сарајевске полиције и нови шеф рачуноводства Жељезничке дирекције.

А свима њима био је прави пријатељ управник полиције г. Томић. Иако се грувао у радикалске груди, ипак је све тајне полиције одавао Узејру и Шутеју, али кад је за то најурен из службе, Узејр се показао човјеком, издржавао га и поставио за среског начелника у Фочи, а сада пут каријере му је слободан.

Господине Пантићу, ево вам озбиљног конкурента.

Господин Томић много ствари није хтео знати. Шта се њега тиче ћилимски шверц, шта ли Шешлијина паљевина, а уосталом има веома технички слабу полицију, да није могла осветлити ни Такворијан.

Potpretседnik Jevrem Tomić: Molim Vas, gospodine poslаниче, ponovo Vas opominjem да завршите, јер је Ваше време истекло.

Мустафа Мулалић (наставља): Пошто ме г. Претседавајући опомиње мораћу да прескочим многе ствари и само још нешто да напоменем.

Неки дан слушах у Финансиском одбору г. Исмета Гавранкапетановића. Учинило ми се да са говорнице збори каква стара проводацика. И г. Спахо поцрвене и побеже из дворане, не може више ни да слуша о својим претерано „чистим рукама“.

Оно истина, г. Спахо уме добро да пере руке, али су машине толико гараве, да их не очува. А још ни старе мрље није опрао од Јајца и од Мустрбанке.

Ту дужност политичког проводацирања требао је г. Гавран Капетановић уступити г. Пантићу, Радославу Живковићу или Милану Мијићу. Таква работа није за „босанског грофа“.

А где је то г. Спахиново ханеданство? Где је то писало да је некоме и негде завештао сем што је поклатио неколико књига Узданици, о чем је многоповлаштена „Правда“, која ни таксе на огласе не плаћа, трубила тај факат.

Социјална свест г. Спахе инспирисана је оном црногорском причом како је књаз делио кукуруз: Кома Бог, томе и ја. Тако он схвата и социјалну страну Ислама, па како да он, правоверни муслиман, помаже оне, којима је Бог одредио невољу на овом свету. А зар г. Спахо уистини није могао ништа учинити за муслимане, зар се није могао озбиљније побринути за њихово веома тешко стање? Није хтео. Он се само бринуо, да му сачува средњовековне предрасуде и у том духу да их партизански васпитава. Зар му се није пружила прилика да уистини направи слогу између свих позитивних елемената у Босни, који истински желе Александрову Југославију. Зар му се није пружила прилика да социјално и привредно препороди Муслимане, и да их културно подигне и њихова културна схватања саобрази са схватањем двадесетог века. Њему све то не треба. Њему треба само то да опасностима за ислам држи будном партизанску свест на којој ће почивати срећа његовог Акреба меџлиса. Ја немам времена у танчине да говорим, али овде у ташни имате слике па ћете видети! (Даје посланицима са левице неке слике. — Јосип Цветић: Ово је говор са пројекцијама — Смех):

Њему најбоље конвенира да нас југословенске муслимане који смо најближи западу и европској цивилизацији задржи далеко иза осталих исламских народа. Тако су нас претекли не само Турци и Иранци, него и Арапи из Хеџаса, па и Арнаути. И Албанија се културно реформисала. И Албанија је силом свог државног законодавства одбацила фес, јер се под њега сакрио назадњачки менталитет, на коме се не може изградити савремена држава. Одбацила је и фереџу, јер се под њом крио бели роб, а и проституција.

Долазак Њ. Екселенције турског премијера Исмета Иненија, поред свег очекивања, није на

г. Спаху утицао. Он је Иненија дочекао са „чок-јаша“ али му је на његов зачуђен упит, зашто носи фес, ипак одговорио: да чека док изумру старије генерације. Инени је сам помислио, да тај југословенски министар муслиман сматра своје рођене муслимане бедницима, који могу имати гладну и душу и стомак, само нека носе фесове. Господин Спаху не интересује стање муслиманке. Он се не пита да ли њу нагони тешка беда да иде у фабрику, како јој је у фабрици, како је фабриканти искоришћавају као правога белог роба, који за прилику свога запослења мора да жртвује и своју девојачку част. Г. Спахо се није никада интересовао статистиком проституције, нити за њене социјалне узроке, он ју је само покривао заром и фереџом.

Има још фанатизованих муслимана на свету, па су ипак ради свога спаса примили савремене културне реформе. У Хеџасу, колевци Ислама, где је Мека и Медина, где је Гроб Пејгамберов, такођер је продрла цивилизација. А када су се фанатици побунили против телефона, те прве европске новотарије у Хеџасу, као дела Шејтановог, мудрост Ибнис-Саудова је ипак цивилизацији прокрчила путеве.

„Ако кроз телефон прођу речи из Корана, онда то неће бити дело Шејтаново, него људскога генија, кога је Алах инспирисао“, и где чуда, један Мулах учи Коран из телефонске централе, а други у Ибнис-Саудовом двору слуша како се речи из Корана лепо чују, дивећи се овом племенитом и корисном дару Алаховом. Када сам и ја пред осамнајест година пробао на глави шешир, помислио сам, да ли под њим могу проучити келимеи шехадет, тј. наше исламско верују. И проучио сам га исто као да сам на глави имао фес или ахмедију. Ешхеду ен лаилахе илалах, ве ешхеду ене Мухамеден ресулулах.

Зашто се и г. Спахо не би руководио Ибн-Саудовом мудрошћу? Треба да зна, да ће се тешко преламати у души нашег муслимана ако за његов спас, по примеру осталих исламских народа, буде држава употребила ауторитет свога законодавства. У панидеји неће више наћи заштите, јер се исламска панидеја разбила о свој сопствени смисао, не могавши сачувати ни трули тахт Султан Хамидов. Уопште, свака се панидеја разбила, па и сама католичка када је још имала и своју добро организовану суверену панкатоличку државу.

Националисте муслиманске вере су највеће хекатомбе г. Стојадиновића и то његово „братско“ расположење неће му никада заборавити.

А што од фашистичке диктатуре очекује блажена корупција? Корупција је најдеструктивнија сила у нашем сељачком националном поретку. Она је опаснија за наш опстанак и од комунизма и од сваког другог анархизма и нихилизма.

А она као интернационални покрет злочинаца царује и код нас. Она руши човека, руши етички елемент нашег друштва. Руши наше витештво и чојство, руши наш рз и образ, руши нашу бесу. Али њој се наш здрави морал народни херојски одупире.

Наш је народ препатио тешку невољу економске кризе. Нигде не прште излог да гладна дрхтава рука узме комад хлеба, нигде не нестане празног сандука испред дућана, да се на њем огреју премрзли удови сиромаша. На-

род је стоички и свечачки чувао наш социјални мир, а за то време горњи су слојеви банчовали са корупцијом. Против корупције и ја сам се осмелио да дигнем глас. Поднео сам једну интерпелацију о корупцији у нашој извозној трговини, јер сам приметно да је корупција захватила не само наше чиновништво него и политичке партије, које нису могле наћи другог финансијског врела за своју егзистенцију, док се нису обратили корупцији. А у томе гледам највеће зло и трагедију и то ми не даје наде у наше морално оздрављење. Зашто ће нам странке, када се морају уздржавати корупцијом? То је најнездравији систем поретка и борбе за политичке идеале. Не верујем да ћу добити одговор, јер се на овакве ствари не одговара, и јер код нас за корупцију није никога ни глава заболела. Наше кривично законодавство разликује крађу од корупције. Крађа је пиле, лепиња хлеба, цепаница дрва, и за то кривично дело иде се везан са жандармима кроз чаршију и лежи се месецима у хапсу. А корупција је нешто слично клептоманији, коју закон посматра као какво несташно дете, које се не може избатинати. (Пљескање на левици).

Како, господо, да се боримо против корупције? Ако њу не победимо, нема наше консолидације, нема чак ни решења Хрватског питања. Неко вели да се и ми пустимо низ антисемитске таласе, који нас заплускују из суседства. У такав начин борбе не верујем, па макар да би наш антисемитски покрет предводио сам Ото Гавриловић или Станислав Винавер.

Господо, ја бих био најсрећнији, кад би наш Парламенат дошао на идеју, да изабере, поред осталих одбора, и један међуклупски комитет за чишћење корупције из наше земље, и за лечење тога зла. (Пљескање на левици).

А национална корупција је најтежа. Овај је режим дотле дотерао, да је један свештеник, који је за свој патриотизам био на смрт осуђиван, морао ускликнути: „Усахнула ми, што си се борила против Аустрије!”

Господин Стојадиновић је срећно прошао кроз своје Термопиле. Споразум му је показао пут, да зађе иза леђа Леониди, али је бездвојбено и неизбежно да га чека његов Ватерло, можда онда, када буде веровао у своју најјачу снагу.

Господину Стојадиновићу би било много боље, да се не упушта у фашистичку авантуру, јер народ, који својим слободољупством чува традиције демократије, неће дозволити да му ма ко баца сенку на његов народни Бели Двор и Дедиње.

Народ љуби свог узвишеног Владара, народ поштује и Његово Височанство Принца Намесника, јер у Њему види последњу вољу свог Великог Мученика Витешког Краља Александра. (Бурно пљескање на левици).

Potprirednik Jevrem Tomić: Има гећ народни poslanik g. Luka Avramović.

Лука Аврамовић: Господо народни посланици, ступам и ове године на ову говорницу, да кажем коју реч о нашем крају, о нашој беди, о нашем сиромашном народу, о коме Влада г. др. Милана Стојадиновића не води бригу.

Господо, народ у нашој Бановини заостао је у свему и свачему, и он је запостављен.

Наш народ, нарочито у Врбаској бановини, нема довољно школа а у колико их има не води

се довољно рачуна о томе да се у тим школама одржавају редовна предавања. Тако је н.пр. прошлога лета само у моме срезу пет школа остало без учитеља. Међутим, сва моја настојања у Министарству просвете око тога да се та места попуне остала су без успеха, пошто ми је одговорено да за попуњавање тих места нема буџетске могућности. Тако се одговара када се ради о попуњавању учитељских места тј. о подмирењу једне од најпречих народних и државних потреба, а с друге стране државни буџет се из године у годину повећава. Тако је прошле године буџет повећан за 750 милијона а ове године за 1.250 милијона. Уместо што се државни новац троши на мање важне потребе или можда чак и тамо где је то потпуно некорисно, требало би бар да се обезбеде учитељи за постојеће школе, нарочито када се има у виду да њихове плате и нису на некој завидној висини, него су више него скромне.

Даље, господо народни посланици, народ у овоме крају пати од несташнице како људске тако и сточне хране. Немајући зараде наш народ је принуђен да иде чак у Француску и Белгију па и у даље земље преко мора да би нашао зараде. Ја мислим да је то грех пуштати и нагонити наш народ да из своје земље, која је позната по своме природном богатству, а нарочито по својим шумама, иде у тако далеке крајеве ради зараде. Када је већ реч о тим шумама морам да кажем да се оне код нас искоришћавају на веома нерационалан начин, тако да то више личи на пустошење него на искоришћавање. Међутим, народ из овога краја ипак нема никакве користи од тога него само уз мизерну награду оставља своју снагу у тим шумама радећи за минималну надницу тако да од ње не може ни сувим хлебом прехранити себе и своју породицу. Међутим, тамо где су биле шуме настају голети услед којих ће народ ових крајева временом да страда и од поплава. Тако је народ у овоме крају у великој мери осиромашао. Нема он данас чиме ни да се осоли него место соли употребљава ону црвену со, што се даје стоци, а увече вечера при светлости ватре немајући зашто да купи гас. Најгоре је зло у томе што наш сељак, немајући чиме да се исхрани преко зиме, остане у пролеће без семена па нема чиме да посеје. Међутим, наше власти о томе не воде рачуна нити се у пролеће пружа могућност онима који немогу да дођу до семена, него је сељак принуђен да се због тога задужује а после настаје велико питање, да ли ће те године да роди и да ли ће према томе он моћи да се одужи. Онај свет из нашег краја који ради преко лета и од те зараде жели да пошаље својој породици хране да се исхрани преко зиме наилази на велике тешкоће у погледу оних упутница за превоз те хране железницом и оних формалности које у вези с тиме треба испунити. Трошкови око тога често пута износе онолико колико вреди само жито или кукуруз који се шаље.

Тако излази да се о народу води брига онда када треба да му се наметну нови и тешки терети, а не води се брига онда када треба да му се помогне у његовом тешком стању. Ја сам н.пр. и прошле године, приликом буџетске дебате, говорио о несразмерно великој порези на планинске ливаде. Предузимао сам у вези с тиме и кораке код г. Министра финансија. Те ливаде опорезоване су још од стране аустријских власти и то

таквом порезом да цео приход са таквих ливада не може да покрије разрезану порезу. Тако има људи који су из године у годину задуживани за порезу тако да се тај дуг код неких попео и на хиљаде динара.

Ми смо видели, да су клупе на десници пуне, када се гласало оно, што народ неће, када се гласао тај несрећни Конкордат, који је несретан за нашу земљу, који је унео немир у наш народ. Кад се гласа оно, што народ неће, онда су пуне клупе на десници. Кад се гласа буџет, што народ не може сносити, опет су на десници пуне клупе. А кад говоре говорници са левице о народним потребама, онда су празне клупе на десници! Зар је то брига народна?

Тако је и са шумама. Шуме одоше, оде народна снага, оде народно богатство, а народ оста го и бос и у чуду се пита, шта се ово ради са њиме? Његово све оде, а њему се ништа не даје. Долазе туђинци и зарађују у тим шумама, а наш народ остаје без хлеба. Тамо, где је наш народ имао вековима право да сече дрво за грађевину и огрев, туђинци су данас дошли и веће фирме и мале пиланције истискавају наш народ и одузимају му његово вековно право, кад су могли да секу и догоне себи дрво кући.

Они су се тужили на све стране и Дирекцији и Министарствима, али ништа није помогло, јер фирме раде шта хоће! И народ се пита: докле ће то тако да иде?

Кад би говорио о нашим путевима, морао бих да кажем, да ми уопште немамо путева. Од ослобођења до данас ниједна влада није се постарала да направи барем километар пута, или да натера народ да направи себи пут. Једини пут у нашем срезу то је пут који води из Гламоча, а и то нас је Аустрија натерала да га направимо. Од Дрвара 55 км нема пута. Још пре десет година је почет тај пут да се ради и тако и данас стоји. Док дођу комисије и инжењери то се потроши, јер шта је сто хиљада за тај пут? То оде у путне трошкове и пут остаје неначињен.

Кад је тако, народ се пита, како то може бити поред толико милијона у нашем буџету, да се не направи ни један пут у нашем крају?

Почело се да доводи вода из села Роре. То је удаљено пет километара. Дошли су инжењери, али нису имали искуства. Потрошили су 80.000 динара и надхватили су резервоаром и вода је остала под резервоаром. Воде има у резервоару, али он је закључан, и сад извире тамо где никад није извирала, испод оног резервоара, и ту воду људи узимају кашиком и носе кући.

Долазили су поглавару — Бану и тужили се, да им се горе учинило, а не боље. У другом селу потрошено је 50.000 динара, али народ не може да дође до воде, него граби једним малим судом и док дође на ред педесет људи, прође пола дана.

Овако радити, товарити народ све већим и већим теретима а не помагати га, ја мислим да није право.

Још да кажем коју реч о семенима. Семе, особито ове године, а и сваке године, оскудева, и данас се не добије ни половина онога, што се до сада сејало. Зашто? Зато, што народ нема да купи семе. Раније је он давао то жито у амбаре бегу и бег му даде семе а он враћа или плаћа кад може. Данас кад нема засејати ни метар жита, дође трговац и он каже трговцу да му позајми

да купи семе а трговац му каже: Па и мени си дужан и како да ти дам на зајам. Тада га трговац наговори да донесе меницу и да нађе још двојицу и да напише меницу на 1000 динара. Потпише му и трговац али тако да њему врати 200 динара које му дугује и он мора да иде 30 километара далеко и док да све оне таксе и трошкове и банка му обустави 24—30% и док врати трговцу 200 динара шта му онда остаје да купи семе. Има случајева да је неки сељак био дужан 1000 динара а да се дуг попео на 10.000 динара. Зар је то управа која треба да штити народ? Има случајева где су банке наплаћивале људима по 40% интереса. Каже се да је поможено сељаку. Јесте поможено, био је дужан 1000 динар, а сада дугује 10.000 динара. Кад све промислим и видим из дана у дан све већи буџет а све сиромашнији народ, ја се не могу одлучити да гласам за овај буџет, већ ћу гласати против. (Одобравање на левици.)

Potpretsednik Jevrem Tomić: Има реč народни посланик г. Vinko Gornjak.

Vinko Gornjak: Poslužujoč se svojih pravic in obenem uvažujoč zakon o poslovnem redu Narodne skupščine, ter držeč se opominov predsednika Narodne skupščine, da naj poslanci svoje govore ne čitajo, bom jaz govoril v svojem maternem slovenském jeziku. Govoril bom v tistem jeziku, o katerem pravijo danes zastopniki JRZ u Sloveniji, da je zastopavljen, o katerem govore na shodih in taborih v Sloveniji, da ta vlada dela slovenskemu jeziku krivico. Postali so celo tako občutljivi, da ne trpe niti ene same srbsko-hrvaške besede, pomešane v pisavo slovenščine. Tako se je na primer dogodil slučaj, da so odpustili upravnika meščanske šole v Slov. Bistrici samo zato, ker je v eni svoji okrožnici napisal eno samo srbsko-hrvaško besedo. Imel je namreč nesrečo, da je na neki okrožnici napisal namesto davčna uprava „poreska“ uprava. A radi tega so ga v časopisu „Slovenec“ napadali, očitali mu, da ne zna slovenskega jezika, da je on kriv, da današnja deca ne zna slovenski, in radi tega je on, ki je bil že z dekretom gospodina Ministra prosvete postavljen za ravnatelja meščanske šole, naknadno razrešen te dolžnosti, torej samo radi ene srbsko-hrvaške besede, ki je bila povod za napad in seveda tudi radi drugih namišljenih napak je nastavnik gospod Vigele Ferdo izgubil svoje mesto ravnatelja meščanske šole v Slov. Bistrici. Moram ob tej priliki z žalostjo konstatirati, da nisem še slišal s te govornice govoriti naša dva slovenska ministra v slovenskem jeziku. Pa tudi gospodje tovariši iz JRZ nikadar še niso s te govornice spregovorili v slovenskem jeziku, čeprav se oni v Sloveniji vedno bore za slovenski jezik in trde, da se slovenski jezik zapostavlja.

V začetku moje kritike predloženega proračuna ugotavljam, da je proračun zelo povečan. To povečanje nas vznemirja, enako vznemirja tudi slovenski narod, ki se boji popolnoma opravičeno, da bo odslej davčni vijak pritiskal še hujše, ker se boji, da bodo letos transferacije in eksekucije še večje kot v preteklem letu. Moram pripomiti, da smo imeli samo lansko leto v mojem srezu 450 transferacij, kar pomeni in dokazuje, v kako težkem položaju se nahaja naš kmetski človek, kar pa tudi dokazuje, da davčna uprava oziroma finančni minister pritiska z vso silo na našega ubogega davčnega zavezanca. Ko govori finančni minister o blagostanju in poboljšanju, ne

morem drugega kakor pripomniti da vse to v veliki večini ni res. Naš kmetijski človek se nahaja v težkem položaju. To se vidi zlasti v dejstvu, da je bil prisiljen zasekati na veliko v hrastove gozdove, katere je vedno čuval za najtežje čase. Ti hrastovi gozdovi so bili za našega kmeta vedno neka železna rezerva, katere se je poslužil le v najtežjem, najhujšem času, da zadovolji svoje najnujnejše potrebe. Zato jih je varoval in negoval z največjo ljubeznijo. Letos čitamo v poročilu, da se je konjunktura kmetijskih pridelkovboljšala, da so cene pridelkom poskočile. Če bi vse to bilo res, potem naš kmet ne bi bil prisiljen podirati svoje najlepše gozdove. Tu se vidi, da položaj našega kmeta ni tako rožnat, ni tako sijajen, kot ga nam slika tukaj naša vlada iz ministerskih klopi. Moram konstatirati, da se ta vlada premalo briga za napredek naše vasi odnosno, kakor vi pravite, našega „sela“. Sedanji proračun govori o poboljšanju o konjunkturi, vendar jaz sem trdno prepričan, da ne bo preteklo par let, ko bo naš kmet zopet zapadel v težko krizo. Sedanja vlada vse premalo pozornosti posveča naši kmečki prosveti, izobrazbi našega kmeta, ne podpira kmetijske šole, in to je vzrok, da naše kmetijstvo teko počasi napreduje. Kmetje zelo radi pristopajo vsaki koristni akciji, ka bi jim prinesla koristi. Tako smo na primer hoteli ustanoviti v Mariboru mlekarско zadrugo, ki naj bi preskrbovala Maribor z higijenskim mlekom. Seveda smo potrebovali zato materialno pomoč ter smo se obrnili na merodajna mesta. Toda Beograd ni imel za to smisla, banovina sploh nima denarja za take potrebe, ker je banovinski proračun nezadosten, a občina se sama nahaja v težkem finančnem položaju. Vsled tega je ta lepa zamisel propadla. Mi smo že parkrat povdarjali potrebo, da se izda mlekarški zakon. Apelirali smo na merodajne činitelje, ki pa za vse te naše apele niso pokazali razumevanja. Res žalostno je, da ne moremo naše mlekarско gospodarstvo urediti.

Kaj pa naj rečem o ostalih problemih našega kmetijstva. Našemu kmetijstvu so potrebni krediti. Kriza, ki je pred leti nastopila je našemu kmetu popolnoma odvzela ves kredit, in posledica tega je, da je naš kmet obubožal, posledica tega, je, da se naše najlepše kmetije razkosavajo, da razpadajo, da slabijo in se lahko bojimo, da bodo naši kmetje postali popolnoma nesposobni napram inozemski konkurenci. Posledica pomanjkanja kredita je, da mora na primer sin, ki podeduje očetovo posestvo, dati bratu njivo, drugemu bratu gozd, tretjemu bratu vinograd, tako, da njemu skoraj nič ne ostane, a prej velika kmetija razpada. Zato je sedaj nujno potrebno, da vlada čimprej izda zakon o komasaciji zemljišč. Mi Slovenci sicer tak zakon imamo, izvaja pa se tako nespretno, da so z komasacijo zvezani tako veliki stroški, da se komasacija ne izplača. Vsled tega je potrebno problemu komasacije zemljišč posvetiti največjo pozornost. S tega mesta prosim kraljevsko vlado, da posveča odslej večjo skrb in večjo pozornost kmetijstvu kot pa je to do sedaj delala. Druga stvar, za katero se do sedaj merodavni faktori niso brigali, a je zelo važna, je starostno zavarovanje našega kmeta. Do sedaj je pri nas v Sloveniji praksa, da si kmet, ko svoje posestvo odstopa, izgovori nekako starostno zavarovanje v obliku užitka, to je izgovori si starostno preskrbo. To je starodavna navada in preskrba našega kmeta za starost, ki je pri nas skoraj ozakonjena radi navade. Potrebno pa je da se ta stvar tudi stvarno ozakoni, da se dopolni z zakonom o starostnem zavarovanju kmeta, ki naj dobi za svoje dolgo-

letno delo vsaj v starosti temeljito preskrbo, da bo vsaj tistih par ur življenja v zadovoljstvo prebil. V zvezi s tem smatram, da je prav tako važno vprašanje preskrbe naših poljskih delavev, katere je treba socialno zavarovati.

Iz poročila večine finančnega odbora sem posnel, da vlada skrbi za izvoz naših kmečkih pridelkov, predvsem za izvoz tistih pridelkov, za katere se na svetovnem tržišču povprašuje. Na žalost pa moramo ugotoviti, da se vlada za izvoz manj važnih pridelkov ne briga. Moram omeniti na primer izvoz živinske hrane, katere se v dravski banovini producira ogromne količine. Slovenski kmetje so od nekdaj izvažali seno na vse strani bivše Avstrije, pa tudi v inozemstvo. Sedaj pa je ta izvoz po večini zastal radi popolnega nerazumevanja naših merodajnih faktorjev, naše vlade. Kadar je povpraševanje po našem senu, takar vlada enostavno pazre meje, in naš kmet nima možnosti, da bi prodal svoje pridelke. Če greste k kmetijskemu ministru, trgovinskemu ministru, ne boste ničesar opravili, napotili vas bodo k vojnemu ministru. Ko sem interveniral v ministrstvu vojske in mornarice, mi je bilo rečeno, da je iz vojno-obrambenih ozirov nemogoče dovoliti izvoz živinske krme. To bi bilo vse v redu, če bi vojaška uprava tudi odkupila in pravično plačala vse, kar je kmetu preostalo za izvoz. Na žalost pa to ni tako. Kar enostavno se prepove izvoz, kmet mora to zalogo držati neprodano in po veliki večini mu ta zaloga propade. Kadar pa vlada dovoli izvoz živinske hrane, takrat povečini v inozemstvu ni povpraševanja.

Še eno smo čitali v poročilu večine finančnega odbora in sicer da je Prizad dal na razpolago pol drugi milijon dinarjev za sušilnice (Rudolf Pleskovič: Toda kje?) Tudi mi iz slovenskih srezov smo vložili prošnje, da tudi nam Prizad pomaga in postavi te sušilnice, ki so pri nas potrebne ne samo radi tega, ker naš kmet prideluje sadje, zlasti pa jabolka za svojo lastno potrebo, temveč v prvi vrsti radi tega, ker pripravlja sušena jabolka za prodajo v tuzemstvu, pa tudi v inozemstvu. Z žalostjo moram ugotoviti, da so vse te prošnje bile odbite z motivacijo, da se ta denar za sušilnice daje samo za one kraje, odkoder se izvažajo slive in samo tistim krajem v katerih se je ta denar zaslužil. Do tu je vse v redu. Jaz se s tem popolnoma strinjam, samo, želim, da se to načelo vpošteva povsod in ob vsaki priliki.

Toda da vidite, kako se to načelo v drugih slučajih vpošteva. Da vas spomnim samo na fond za pogozdovanje gozdov. V ta fond plača Slovenija več milijonov dinarjev, nazaj pa dobi samo 3% v fond za banovinske trošarine plačamo velike zneske in tudi ostalih davkov plača Dravska banovina ogromno, nazaj pa dobi zelo malo. Da vas spomnim na gradbeni fond, v katerega Dravska banovina ogromno plača, vrača se ji pa samo par procentov. Torej če se Prizad in ostali merodajni činitelji drže tega načela kot pri sušilnicah, potem bi bilo tudi pravično in prav, da tudi iz tistih fondov v katere vplačujemo ogromne vsote, dobimo, če ne vseh 100% pa vsaj 50% (Odobranje in ploskanje na levici). Ampak na žalost se tu vidi kaka krivica se nam godi, kako krivično postopajo z nami gospodje v vladi. Zato je čisto razumljivo, da se mi upiramo osnovanju cestnega fonda, saj vidimo iz teh primerov, da bomo v ta fond ogromno plačali od tega pa ničesar imeli. Zato je tudi umljivo, da se upiramo elektrifikacijskemu fondu, ki naj bi služil za elektrifikacijo zemlje, ker isto tako vemo da bomo le vplačevali, koristi pa nobene imeli.

Dovolite, gospodje narodni poslanci, da izrečem par besed o naši notranji politici, in sicer zlasti o političnem življenju v našem srezu. Jaz sem doma iz Slov. Bistrice in rečem vam, da smo v tem kraju v političnem pogledu živeli v mebbebojnim miru in se dobro razumeli z vsemi strankami. Vladalo je medsebojno spoštovanje, razumevanje in sodelovanje. Niti v najhujši krizi za časa JNS režima se nikomur ni nikdar godila krivica. Mi smo bili trdno prepričani, da bo tako tudi v bodoče ostalo. Na žalost smo se prevarili. Z nastopom sedanje vlade so se pričela politična preganjanja. V prvi vrsti so se spravili na naše sokole. Zgodilo se je na primer da so pri Okrajni hranilnici odpovedali službo kmetijski gospodični Gorjanc Frančiški z utemeljitvijo, da ni več dela ker je Okrajna hranilnica predala 3 milijone din. Privilegirani agrarni banki. No, dekle je šlo iz službe, a ni bilo teden dni, ko so v isti hranilnici namestili dve moči in sicer eno moško in eno praktikantkinjo. Iz tega se vidi čisto jasno, da je moralo pošteno pridno slovensko dekle iz službe le zato ker je bilo vpisano v sokolsko društvo. Izgubila je službo, čeprav je 7 let delala vestno in marljivo za Okrajno hranilnico. Drugi žalosten primer vam je slučaj školskega upravitelja Vigele Ferdinanda o katerem sem že prej govoril. Samo ena uporabljena srbska beseda je dala povod za najstreljšo gonjo proti njemu. On je bil že postavljen za direktorja meščanske šole. Prosvetni minister ga je postavil, ker je imel vse pravice in kvalifikacije. Bil je dobrovoljec in predsvem je v nacionalnem pogledu mnogo delal za napredek naše mladine, a bil je obenem tudi starešina sokolskega društva u Slov. Bistrici. In zato ker je bil dobrovoljec, starešina sokola čeprav se politično ni nikdar izpostavljal je izgubil službo. Dekret, katerega je podpisal prosvetni minister, je bil razveljavljen na pritisk hanske uprave in krajevnih pristašev JRZ. Tako se je temu poštenemu naprednemu slovenskemu človeku, zgodila velik a in očitna krivica. Tako nam gospodje vračajo za našo poštenost, uvidevnost in objektivno postopanje sovražstvo. Proti takemu postopanju moram čisto odločno protestirati, ker vem, da take razmere niso in tudi nikdar ne bodo dovedle do umirjenja našega naroda. Ravno tako se je zgodila velika krivica tudi pri komasaciji občin. Gospodje, vsi vemo, da se je komasacija občin vršila hitro, vemo tudi da so predjšnji režimi delali napake, in priznamo, da so se tudi prej vršile komasacije občin iz političnih ozirrov, pa smo popolnoma opravičeno pričakovali, da bo naš slovenski minister Dr. Korošec vse te krivice popravil in da bo napravil občine dela in življenja sposobne. On pa je napravil to, da je s komasacijo ustvaril dela in življenja nesposobne občine in sicer iz čisto strankarsko političnih razlogov. Vzemimo na primer slučaj občine Pragersko. 90% volicev se je izjavilo za to občino ki je bila tudi v socialnem pogledu dobra tvorba. Pragersko je važno železniško križišče in obenem močen gospodarski center, kjer je sedež več veletrgovcev, tovarne in gostiln tako, da je prinesel občinski blagajni 90.000 dinarjev letne trošarine, iz katerih je občina krila večino izdatkov in zahtevala le 50% doklade. To blagostanje je ugodno vplivalo na vso okolico. Sedaj so šli pa so ta kraj Pragersko odcepili iz čisto političnih razlogov proti volji ogromne večine tamošnjih prebivalcev (En glas: Ljudski glas, božji glas!) Ustanovila se je nova občina Črešnjevec, ki je nesposobna za samostalno življenje. Medtem ko je prejšnja občina Pragersko izhajala le z 50% dokladami, zahteva sedanja nova občina 120% dokla-

de. To je delo današnje vlade, to je delo našega slovenskega ministra dr. Korošca. Zato proti takim komasacijam protestiram, ker se mora nad takim delom vsak pošten človek zgražati. Radi take politike naše vlade, radi politike, katero naša vlada uganja, je čisto nemogoče, da bi jaz za ta proračun glasoval, ker nimam v to vlado nobenega zaupanja. (Ploskanje na levici).

Potpredsednik Jevrem Tomić: Ima reč narodni poslanik g. Petar Galogaža.

Петар Галогаж: Господо народни посланици, пред нама се налази буџет за 1938/39 годину. Од нас се тражи да га подвргнемо објективној критици, да нађемо у њему евентуалне мане, које би требало уклонити и да учинимо измене које би требало да се учине и да се спроведу на корист нашег привредног, економског, националног и политичког живота.

Господо народни посланици, ми, као претставници народа морамо да водимо рачуна о жељама народа, како би Краљевска влада била обавештена о свему ономе што излази на површину нашег јавног живота.

Јер, Парламенат, господо, по етимолошком значењу своје речи јесте јавна трибина, где треба занста да се објективно и sine ira претресају сва јавно-државна питања, која занимају нашу јавност и нашу земљу.

Ја бих желео, господо народни посланици, да ова моја излагања, која ћу сада овде да учиним, буду тако и тумачена.

У животу је најтеже бити објективан, нарочито је то тешко кад је реч о политици, јер смо ми обично припадници појединих политичких партија и на сва друштвена, политичка и економска питања, која интересују нашу јавност, гледамо из уског круга у коме се крећемо. Према томе, господо, бити објективан значило би изаћи из тога круга, затајити више пута себе, затајити своју личност, своје можда амбиције и равно гледати истини у очи. Ја неznam, господо, зашто би штетовала партијска дисциплина, када би који припадник политичке партије гледао другчије на основна питања јавнога живота, него што о томе има мишљење званични партијски форум странке којој припада. Када би било мало више објективности и слободу у мишљењу, него што то дозвољава партијско-политички форум, јавни живот био би богатији и оригиналнији и ја мислим много дубљи и не би се спроводило униформисање духова што је од велике штете за наш политички и јавни живот.

Али оставимо то сада него да пређем на ствар.

Политичке прилике, господо народни посланици, ове године не разликују се много од политичких прилика које су биле и прошле године. Данашња Краљевска влада посветила је сву своју активност на решавање економских питања. Многи од г.г. говорника, који су критиковали рад Владе, оспоравали су да је то заслуга Краљевске владе, а ако је почело извесно живље струјање у извесним правцима наше народне привреде, тумаче то као да смо ми обична карика у ланцу који обухвата цео свет и, према томе, да привредно побољшање у целом свету мора да има реперкусије и на наш живот.

Може, господо, бити и то. Али будимо објективни и признајмо да је данашња Краљевска влада приступила решавању баш економских питања.

Сад, господо, у колико тај просперитет није захватио и најдубље слојеве нашег друштва, наше земљораднике, ми би желели да се то осети и на нашим селима, јер заиста, као што је један говорник изнео, тачно је да се у многим крајевима осећа пауперизација села и сељака.

Наш Министар финансија, господо, реално гледа на ствари, то морамо признати, он не плива по ваздуху него жели да саобрази државне финансије економском стању нашега народа. Сад у колико ће у томе успети, то ће најскорије време да покаже.

Привредно стање у нашој земљи морало би бити у уској вези са политичким стањем, као што је то и у другим земљама. Међутим, ми смо у томе погледу у лошем положају. Како ствари стоје у нас, што се тиче чисто политичких прилика, господо, ја мислим, кад се третира то питање, да морамо бити објективни, да не смемо турати главу у песак, морамо отворено, јасно и гласно рећи да су политичке унутрашње наше прилике дезолатне, да нису онакве какве бисмо желели да буду, да су још увек неиздржљиве, неконсолидоване, да не кажем да су затроване.

Данашња Краљевска влада дошла је са познатом својом декларацијом, коју су критиковали многи говорници, да ће првенствено средити наша политичка питања и да ће спровести политичку консолидацију наше земље. Међутим, господо, моја је критика добронамерна и морам да признам, и ако сам члан партије ЈРЗ, да су наше политичке прилике неконсолидоване и да као Дамоклов мач још увек над нама висе нерешено основно и централно политичко питање, то је питање односа великог дела братског Хрватског народа према нашој унитарној Југославији.

О томе се, господо, третираше прошле године у буџетској дебати па се то питање живо третира ево и данас. Па то, господо, није чудо. Где да се третирају та питања ако не овде, на овој јавној трибини? Расправљала су се поводом тога и питања о народном јединству, о унитаризму, о федерализму, о југословенству, о појму нације итд. И који је резултат свега тога био? Био је тај да смо остали тамо где смо пре били, да је ситуација на истој тачци, и да су та питања још увек наша отворена унутрашња рана. (Милан Петковић: И да је Јереца то мутно стање још више замутила!)

Господо народни посланици, да ситуација не би била трагична утешно је то, да је наша група реномираних политичара који имају светлу политичку прошлост за собом узела то питање у разматрање. То су шефови опозиционих политичких странака у овим крајевима, који су ево после 2 и по године преговарања, нагађања и погађања на крају крајева изјавили целој јавности нашој да су нашли тај политички камен мудрости, и срећно решење тако да се и тај Дамоклов мач скинуо једанпут са нашега врата. И док је србијански део опозиционих вођа пред својим бирачима у народу славио тај свој политички хеурека, дотле дође као хладан туш вест од њихових савезника из Загреба који поручише да то питање није решено, него да је то само увод у решавање тога питања. И тако сума сумарум: где смо били, нигде, шта смо радили, ништа. Ми, господо, осећамо и видимо да се налазимо тамо где смо и пре били, и Бог ће знати докле ће да траје тај *cirkulus viciosus* нашег политичког живота.

Ова година је јубиларна година и у овој години треба да прославимо двадесетогодишњицу ослобођења и уједињења. Међутим, братски хрватски народ остаће у ставу посматрања, са осећањем у души, да се та прослава њега ништа не тиче. Зар се, господо, не намеће питање, докле ће овако да иде. Баш ове године на дан 1 децембра имали смо случајеве у западним крајевима наше земље, у Савској и Приморској бановини, да се са општина бацају амблеми наше државе, а преко тога се прелази као да се ништа није догодило. На зборовима, путем штампе, јавно и тајно, шапатом, на све могуће начине и у масе продире све веће уверење као да ова држава није трајна творевина, него као да је привремена комбинација која ће у згодном часу морати да се измени, да се разруши и да се опет почне понова, испочетка.

Господо, да вам испричам један догађај. Ја сам се пре два месеца возио од своје куће у Београд. Успут сам се срео са једним трговцем из Загреба, који је путовао за Земун. У разговору питао сам га којим послом овде долази. Он ми рече да би хтео да отвори једну филијалу за једно привредно трговинско предузеће у Земуну. Питао сам га, што баш у Земуну. Он ми рече: „Знате, господине, Земун је једна згодна тачка сада, нарочито у привредно економском погледу. Али бојим се само, шта ће бити кад Земун припадне Загребу”.

Видећи са ким имам посла, ја му се насмејем па му кажем: Па драги пријатељу, зар Земун не припада исто тако Загребу као и Београду, зар нисмо један народ у једној држави”. Он ме тако сажалјиво погледа па рече: „Господине, Ви то мислите, али ће Вас скора будућност разуверити”.

Ето, видите кад тако мисли један пословни човек, који би морао и те како реално да гледа на ствари, ја вас питам, како мисле о томе питању широке масе народа, које примају као готов грош све што им сервирају њихове вође. (Војислав Лазич: Тако мисле интелектуалци). Господо, томе се не треба чудити. Зар по самом тексту споразума, који је објављен октобра месеца прошле године не излази то, зар се тамо не каже отворено, јасно и гласно да се има вратити на стање пре првог децембра 1918 године и да тек онда, сагласношћу већине Срба, већине Хрвата и већине Словенаца имају да се ударе темељи и смернице нове државне заједнице.

Тражи се дакле, господо, ништа мање него статус кво анте.

Ја држим да већи шамар није могао да се даде нашој Југославији. Ми се питамо како је могло доћи уопште до таквог резонувања и схватања? Господо, по мом мишљењу дотле је могло доћи само због тога што се сишло са основне политичке линије, што се сишло са становишта нашег националног и народног јединства.

У целој политичкој работи утешљиво је за мене било то, што је у тој политичкој работи суделовао наш југословенски политички Катон г. Љубомир Давидовић. Ми се сви сећамо када је г. Љубомир Давидовић, тај маршал демократије, био на највишем положају у нашој земљи, сећамо га се по оном његовом енергичном повику „Југословени на окуп”. И господин Мачек могао је са потпуним правом да каже да је у целој тој политичкој работи он добио битку зато што су, ето, и г. Љубо-

мир Давидовић и г. Јоца Јовановић и честити Аца Станојевић пристали на идеју о три народа.

Господо, у нашем политичком животу током ових 20 година догађала су се свакојака чуда и немогућности. Али да би шефови појединих политичких партија, којима је народно јединство било „ноли ме тангерс“, да би шефови тих политичких странака могли да учине такво политичко дезертерство, то, господо, збиља нисмо могли очекивати. (Радивоје Николић: То је нетачно!) Драги пријатељу, прочитајте текст споразума, па ћете видети.

Господо посланици, шта инволвира у себи мисао о три народа? Ако ми нисмо један народ, ако смо ми три засебна народа, с каквим правом ми тражимо да будемо у једној држави. (Повици на левици: Охо! Охо!) јер господо, сваки засебан народ има потпуно право да се брине за своју слободу и да се брине о својој судбини. Ето видите, зашто је питање народног јединства тако важно питање и зашто се питање народног јединства не може сматрати као сувѝ дијалектисање наших доконих политичара.

Тако ми, господо, након 20 година нашег заједничког живота још увек потежемо то питање, јесмо ли један народ или смо три народа.

Господо, ја ћу овом приликом да вам кажем ово: питање јединства једног народа не решава се нашим дефиницијама тога питања. Јер кад би се то питање решавало нашим дефиницијама ми, господо, ни до данас не бисмо знали јесмо ли један народ или три народа. Таман бисмо се сложили да смо један народ, нашао би се можда неко коме би било у рачуну да будемо три народа, па би окупљао људе око те идеје? Господо, зар се та трагикомедија не одиграва сада пред нашим очима? Типичан пример за такво политичко срозавање, у основи својој политичкој мисли пружа бивша самостална демократска странка. Ово, господо, није никаква оптужба, јер сам и сам био некад припадник самостално демократске странке све докле док је она стајала чврсто и непоколебљиво на бранику свога програма, а то је народно јединство. Полазећи од народног јединства бивша самостално демократска странка на томе је оснивала сву своју политичку активност и будућност и шта више, као што знамо, бивши вођа те странке на основу те идеје тражио је систем т.зв. чврсте и јаке руке. Та странка је потпуно напустила тај програм, али претендује и данас на назив странке принципа и начела. Разуме се, господо, њима сад не иде у рачун да вехементно бране идеју јединства као пре, јер идеја народног јединства не иде под капу њихових политичких савезника, јер се идеја народног јединства не котира на политичкој берзи др. Мачека. (Никола Прека: Ви сте били у самостално демократској странци док је она имала пуну власт!) Ја, господине, нисам тражио никакав политички капитал, ја сам имао своје уверење и то сам уверење и сада задржао.

Господо посланици, ја сам рекао у почетку свога говора да ћу бити објективан и ја ћу у овом случају поводом овог питања да споменем један случај који се догодио у овој Скупштини и на овом месту. Лани је био овде један члан Краљевске владе кога су за време његова говора салетала извесна господо посланици да се изјасни је

ли за државно и народно јединство, и г. Министар је ускратио одговор. Ја сам, господо, том приликом осетио нешто нелагодно у својој души. Зашто је г. Министар ускратио одговор? Г. Министар је ускратио одговор не зато што му је то питање било нејасно, већ зато што није добио овлашћење од шефа Краљевске владе да се уопште по том питању изјашњава, јер у оно доба, господо, није се губила нада да ће г. Стојадиновић направити политички споразум са г. Мачеком, па се мислило, да није опортуну да се истрчава за ту мисао.

Господо посланици, сада пак пошто се ситуација обрнула и пошто се вође србијанског дела опозиције хвалишу пред народом како су направили споразум и, према томе, како су они легитимирани да понесу пуну политичку одговорност у овој земљи, да приме у своје руке и врховну управу, сада се ударило у друге жице. Оптужује се г. Давидовић а и сви остали учесници да су за Бога издали државно и народно јединство.

Господо посланици, ја вам овом приликом велим, нечасно је, ја нећу да употребим другу реч, да се наша заветна национална мисао употребљује за партијско-политички обрачун, јер идеја народног јединства то је наша интактна мисао, која мора да стоји изнад наших партијско-политичких погађања и нагађања. Јер, господо посланици, свака идеја, свака мисао са становишта прагматизма носи у себи толико истинитости, толико наде колико иза те истине стоје и дела. Иза те наше врховне националне мисли стоји, господо, велебно дело наше слободе, нашег ослобођења и нашег уједињења, и, господо, не треба да се обзиремо ни на психологију ни на етнологију, ни на филологију, зар није наше уједињење и ослобођење најјаснија и најречитија верификација те наше основне националне мисли?

Господо посланици, идеја и живот коинцидирају тим тешње и тим присније што је идеја дубља и што је живот стварнији. То је случај са дубоком идејом нашег јединства и са највећом стварношћу нашег живота, нашим ослобођењем и нашим уједињењем. Волтер је казао: да нема Бога требало би га створити, а ја овом приликом кажем: да нема народног јединства требало би га поставити и бранити.

На то нас сили наша заједничка судбина; на то нас сили наше заједничко огњиште, на то нас сили наша голема одговорност пред нараштајима који ће иза нас да дођу; јер се зна, господо, да Југославија није наша прђија, да је Југославија, господо, пре свега тековина оних који леже у пробовима, и да она мора да буде баштина оних који ће иза нас да дођу. (Никола Прека: И син Љубе Давидовића лежи у гробу!). Да, и он је за ту идеју пао.

Господо, Југославија је плод наше најчистије националне мисли, она је и сад и остаће увек наша нада. Међутим, господо, док ми овако ствар разлажемо, из противничког табора кажу, то значи симплифицирати наш унутрашњи проблем. Шта ћемо сад са народним особинама, шта ћемо сад са традицијама, индивидуалитетима итд. итд. Традиције, господо, то су предања. Господин посланик Косић могао би да нам држи цела предавања о том питању. Господо, то су све лепе ствари, ствари које могу да занесу, и да нас одушеве, али треба, господо, расуђивати и здравим разу-

мом. Ми морамо да водимо рачуна о томе, докле нас води то љубоморно чување наших традиција. Зар то не значи увлачити племе у само себе, зар то не значи сузавати свој видокруг, зар то не значи имобилизирати наш народни дух, зар то не значи од живота који претставља један креативан принцип створити један петрефакт и фосил.

Господо, времена су и сувише озбиљна, и не смео да се заваравамо. Вечито чепкати по тим традицијама, и ту тражити битност нашег национално-политичког живота, то је непаметно, да не кажем и другу реч. То је чак и смешна ствар, као што би била смешна ствар кад би отишли у рат са копљима и буздованима. Заиста, господо, сви ми кажемо да би крајње време било да престане та племенска грозница у нас и да престану та племенска надвикивања. Јер има, господо, један диктат који ће томе учинити крај, а то је диктат нашег голог живота. Ми обично, кад говоримо о Југославији, велимо да је Југославија богата земља или, како рече наш друг др. Коста Поповић, да је Елдорадо. Међутим, господо, ми не смео да се заваравамо. Треба да бацимо поглед на карту па да видимо да један велики део наше земље претставља пасиван крај, као што је Далмација, западна Босна, Црна Гора итд. Господо, у тим пасивним крајевима, зна се, кад је најроднија година нема хлеба ни до Божића. Ми, господо, који живимо у овој лепој Престоници, окружени свим комфором, ми смо изгубили осећај за живот људи који живе у тим пасивним крајевима. Треба се, господо, надвирити сад у те колибе тога раднога света, у колибе које су пуне чељади, које коси туберкулоза и друге епидемије, где се живи у крајњој непросвећености и где празноверица игра улогу знања.

И уместо да ту тражимо лекцију за наш рад и уместо да се бринемо за тај народ коме треба хлеба и зараде, кад се томе јадном и бедном свету, као сурогат за његову немаштину ћушне у руке племенски барјак, — онда је то више него увреда. Гледам ја у своме месту једну политичко племенску манифестацију. Иде народ на збор и одушевљено акламира свога политичког вођу. Добро познајем ја тај свет: многи од тих људи тамо, немају по осам дана соли у кући, па ипак носе тај племенски барјак и кличу своме вођи. Крај мене стоји један одушевљени родољуб и каже ми: видите, овоме народу треба дати његов племенски барјак, па ће одмах заборавити на сву своју беду и невољу. Ја сам се, господо народни посланици, само насмешио на то, па сам отишао даље.

Видите, господо народни посланици, у оваквој једној опасној илузији живи један велики део нашега народа и на овакав чудан начин манифестује своје незадовољство. Нема, господо, ништа опасније него кад један народ живи у фикцијама, кад јуриша на ветрењаче, кад се заваравам илузијама и играчкама.

Кад је, господо, већ реч о традицијама, ја ћу вам напоменути да ми имамо традиција које су заједничке свима нама, које су заједничке нашој народној души. Те су традиције нашег свога видног изражаја у нашем народном благу, у нашој народној поезији. Ту се каже, господо: „Ни по бабу ни по стричевима, већ по правди Бога вели-

кога. Боље ти је, изгубити главу, него своју огрешишту душу.”

Ето, господо посланици, на тим моралним, етичким елементима треба да се осови наш јавни политички живот, па ће се онда наћи решење за наш унутрашњи спор, за наш унутрашњи неспоразум. Јер, господо народни посланици, где има правде, ту има једнакости, ту има правичности. Ето, господо посланици, на основу те правде, која извире из чистог извора наше душе, треба да се ради и да се нађе решење за наш унутрашњи спор.

Тај снажни пулс нашег унутрашњег живота треба да се осети и у нашој политици, а мање да се осети политичка загриженост, да се мање осети политичко партијско зачикавање и ниподаштавање.

Ми смо господо, прошле године на интерпелацији народног посланика г. проте Божића водили једну дугу дискусију о афери „Криваје”. Ми који нисмо били детаљно упућени у ту ствар, били смо констернирани, били смо зачуђени и запањени кад смо видели какве су све неподопштине вршили власници страног крупног капитала у нашој земљи.

И, господо, место да нам то буде поука, место да наш радни свет заштитимо од пљачке страног капитала, и место да гвозденом метлом већ једаред почнемо да чистимо корумпиране типове из државне администрације, да се не срамотимо тешким аферама пред самим собом и целим културним светом; место да сачувамо своју моралну енергију, да успоставимо социјалну правду, ми смо прекрстили руке по ономе начелу: лесе аде, па љубоморно и помно пребројавамо срезове и општине! Па зар је онда чудо што наш радни свет има посебно мишљење о политици и политичарима; зар је чудо што и међу нама зјапи тај племенски јаз, зар је чудо што се ниједна политичка партија није до краја консумирала у извођењу свога програма?! Наш народ, нарочито у патријархалним срединама, који очекује све од владе, пита се, каква то тајна и волшебна сила задржава наше владе да се до краја не заложу за наш мир, наше спокојство и наше добро. Немогући да нађе одговор на та питања, у души тога народа ствара се једно ружно осећање, а то је мржња на господу. О томе душевном расположењу нашега света треба да се поведе рачуна, и да се уклоне све сметње које стерилизују нашу југословенску политику. То треба да је брига сваке владе па и ове данашње Владе. Међутим, господо, изгледа да је Влада сређивање наших политичких прилика препустила једном анонимном фактору, а то је вријеме: Каже се, вријеме ће све излечити! Јесте, господо, вријеме је фактор али онда кад смо и ми активни у времену. А у чему смо ми активни, у чему је активна Влада? Активна је у организацији Југословенске радикалне заједнице. Ја, господо, против тога немам ништа, ја шта више искрено желим да Југословенска радикална заједница постане што јача, што шира и, како се то банално каже, да ухвати и корена у народу, а нарочито желим да буде што хомогенија и, према томе, способнија за вођење једне активне југословенске државне политике.

Господо народни посланици, ми не сматрамо да су политичке партије луксуз, како је то неко „мудро” исказао. Ми знамо да су политичке пар-

тије потребан инструменат за један здрав демократски владавински систем. Амбиција је Југословенске радикалне заједнице та, да постане што јача политичка атракциона снага без које се неће моћи да реши никакво питање, па ни политичко питање у нашој земљи. (Чује се са левице: То је диктатура!) Није диктатура, ја кажем да је то њен циљ. Када би шеф данашње Владе успео оно што жели и, како се то сликовито каже, да ова Влада не седи на трonoшцу него, да добије и четврту ногу, када би успела да др. Мачека приволи на сарадњу, верујте да би то био огроман политички успех др. Стојадиновића и г. Стојадиновић могао би мирне савести рећи: феци квод потун, фациан мелиора потентес... учинио сам што сам могао а ко ће боље широко му поље.

Али, господо посланици, да окренем други лист, шта онда, ако тај покушај не успије, шта онда, господо, и ко ће да понесе одговорност за ону несносну психозу која је нарасла до пароксизма у нашим западним крајевима. Ја ћу одмах да се оградим од извесних инсинуација које би могле да се учине. Ја сам, господо, против свих система чврсте руке. Али, ако сам ја против система чврсте руке, не само ја него сви ми противни смо и таквој демократији у којој се може да вршља и ради шта се хоће, ми смо против демократије која би била синонимом нереда и анархије. Зато ми, господо, и очекујемо од данашње Краљевске владе и тражимо, захтевамо од ње да се енергично унесе у наше унутрашње политичке догађаје, да даде иницијативу за ријешавање наших унутрашњих проблема.

Ако постоји неједнакост, треба је уклонити и уклонити све што стоји на путу нашега смирења. Ако су потребне и личне жртве треба и њих поднијети. Треба, једном ријечи, учинити све могуће реформе, све могуће измене да би се све конструктивне снаге наше нације унијеле у наш јавни живот.

Али, господо, као што сам напред напоменуо, у тај посао треба уносити више правде и љубави а мање политичко-партиске стратегије. Ти су политички аранжмани, уосталом, и довели до овога стања. Хрватско питање не решава се шетњом од Београда до Загреба, не решава се здравницама и заједничким сликањем. Треба томе питању отворено и јасно приступити са свом искреношћу и отвореношћу, без икаквих резервација и као брат с братом, као раван с равним, поштујући народно достојанство, коначно свршити тај братски посао и скинути то питање са дневног реда.

Може, господо, да се ово моје излагање учини некоме као нека сентименталност и да сентименталности играју малу улогу у политици. Међутим емоционални моменти исто тако играју важну улогу у животу једнога народа као и у животу појединца. Ти су моменти саставни део свести народа. С тим се мора да рачуна. Може се дириговати привреда, али не свест једнога народа. Но, господо, када је реч о демократији која је тако драга ријеч на устима свију нас, мора се имати на уму да демократија није само чисто политички него и морални владавински систем. Ако се под моралом разумева наука и настојање које тражи такав облик људског живота, који би што је више могуће остварио идеју човјека, онда томе идеалу треба да служи и демократија.

Под тим аспектом, господо, треба да се осмотре и ти наши нерешени унутрашњи политички проблеми. Треба дакле, господо, да се служи идеји човека. Један велики француски песник, Сили Придом, рекао је: „Што се више осећам Французом, све се више осећам човеком.“ Видите и ми морамо тако да кажемо: што се више осећамо Србином, Хрватом или Словенцом, то више морамо да се загрејемо идејом човека. Неће, господо, решење питања доћи отуда ако само вапијемо за демократијом и за југословенством. Јер што се догодило? Догодило се је то да се је све скупа изметнуло у један суви вербализам. Тако је испало то да су та два наша највећа политичка појма постали сами себи сврха. Зашто? Зато што је ишчилио дух, који диже и занавља људски живот. У Светом писму каже се: „духа не гасите, где је дух ту је слобода“. Као што се Богу служи духом и истином, тако се служи духом и истином и једној нацији. Уистини, господо, то је једна од врховних, основних принципа демократије. Истина се, господо, може на час мимоићи, али се не може негирати, не може се потпуно одбацити, јер истина, господо, почива у срцу једнога народа. Према томе, господо, о демократском систему може да се говори само онда, ако је ношен у срцу целог народа. И у нас, господо, не може се говорити о здравом демократском систему све дотле док у нашој активној државној политици не учествује огроман део хрватског народа преко својих правих политичких претставника.

Господо народни посланици, Претседник Краљевске владе у својству Министра вањских послова труди се много да осигура мир на нашим границама. Господо, ми хонорирамо настојања г. Министра и његову сву предузимљивост коју чини да би наше границе биле сигурне. Било је већ говора о спољној политици, било је говорника који су са познавањем ствари говорили по тим питањима. Међутим, ја ћу ипак да кажем да вањска политика може бити успешна само онда ако смо унутра срећени. Спољна ситуација, господо, није ружичаста, није сјајна. На две стране света, на крајњим тачкама кугле земаљске, бесне два рата, осим тога цео цивилизовани свет подељен је у два идеолошка антиподна фронта. Ма како ми били мирољубив народ, ма како ми мрзели рат зато што знамо шта је рат, ми, господо, у часу једне тешке међународне ситуације, у часу једне тешке конфлаграције, хоћемо-нећемо, ми ћемо, бојим се, бити увучени у тај ратни ковитлац. Замислимо сад себе у једној тако тешкој ситуацији: кад смо унутра тако завађени, несрећени. Замислите, господо, хоћемо ли ми у тој тешкој ситуацији моћи да извршимо дужност коју од нас нација и отаџбина очекују.

Господо народни посланици, сто видите са тога становишта ја разматрам те наше унутрашње проблеме и са тога становишта и спољне политике, са становишта наше народне етике и морала, треба да се осмотри то наше горуће унутрашње питање.

Господо, без нашега активитета, без наше одлуке чврсте радње у том правцу неће се постићи ништа. Ми не смемо, господо, да се препустимо као једна лађа на таласима морским без крмила, без крме, без компаса. Зато ми опет апелујемо на Краљевску владу да без икаквог одлагања при-

ступи једанпут санирању наших унутрашњих политичких прилика и проблема.

Господин Претседник Владе ту скоро, на једној политичкој вечери, рекао је како је празан стомак лош саветодавац у политици. Господо, има ту истине, јер позната је она: „Уби бене иби патрија“. Али, господо, не смемо заборавити то да човек не живи само од хлеба. Човек живи и од душевног задовољства, од мира и спокојства! Наш народ је, што се каже и с листа воду пио, али у својој свести и души није никада напуштао велики национални идеал, наше народно и државно јединство, јер, као што рече ланске године, чини ми се г. Мијовић, без једне велике, крупне идеје не може да се влада у овој земљи.

Сада узмите, господо народни посланици, општу узнемиреност која влада у целом свету, па онда нерешен тај наш унутрашњи политички проблем, па онда, господо, и невољу и беду, која сатире наша села, јер наш рог изобиља није препун, замислите, господо, хоћемо ли ми у тешким ситуацијама моћи да се снађемо и спремни, мислим духовно спремни, да дочекамо те догађаје који би и мимо наше воље могли да наступе и да мушки одбијемо насртаје на нашу слободу.

Господо, када је реч о нашој слободи, онда се обично каже: па ми имамо своју храбру југословенску војску! Јесте, господо, ми заиста имамо дивну и храбру војску, која ће у тешкој ситуацији, као што је то досада чинила, чинити увек своју дужност! Али, господо, у тешкој ситуацији мора да се даде пуна мера снаге, а њу можемо дати само онда, ако будемо морално мобилисани, ако кохезија нашег народног организма буде тако чврста да будемо претстављали једну јаку, чврсту, компактну целину. Али, видите, господо, трагедија је наша у томе што смо се ми такорећи тако угаложили, да смо изгубили већ и осећање да се налазимо у абнормалном положају. Тек кад нас нешто уздрма и дође неки нежељен догађај, онда се тргнемо као из бунила па се питамо: откуда то, шта је то! Међутим заборављамо да су сви догађаји у друштву увјетовани нашим ставом који узимамо према економским, културним и национално-политичким проблемима наше земље.

Господо, када се говори о санирању наших политичких прилика, то је тешка ствар због тога, што се изгубило поверење између нас. Господо, јесте изгубило се поверење. Хрвати се често оптужују неправедно како неће и не воле ову државу а Срби се са неправдом оптужују како су лукави и перфидни и како теже за хегемонијом. Тешко је, господо, избацити из наших душа та сумњицења, и тешко је, господо, повратити поверење међу нама, које смо нашом лакоумном, можемо рећи лудом политиком проиграли. Ипак, господо, мора да се почне. Ту неки дан г. Баричевић у свом говору је рекао како мора да дође до југословенске националне ренесансе, а г. Косић добацио је: не може то да буде.

Не може, господо, да дође до ренесансе у уметничком погледу јер за то нема код нас услова. Али, господо, без наше националне регенерације и ренесансе заиста не можемо изаћи на чистац, а до те ренесансе може доћи само онда, ако у нашу унутрашњу политику унесемо најлепше квалитете наше заједничке душе, а то је љубав, правду и честитост. И, господо, кад се те моралне вредности опипљиво осете у нашој унутрашњој политици, онда ће се повратити вера у нашу политичку вред-

ност као што су народно јединство и као што је југословенство. Јер те вредности неће бити више етикета на лажној роби, него ће бити израз за једну истинску и здраву садржину. Нека ми опросте моји пријатељи са левице, али наопаком политиком, наopakим политичким радом те наше основне политичке моралне вредности су проигране, узеле су унакажен облик и на основу тога унакаженога облика осуђене, одбачене, прегажене. Треба, господо, очистити нашу основну, националну, народну мисао и југословенство од свију блатних наноса и вратити њихову чистоту и моралну лепоту.

Господо посланици, ја мислим да је ово једини пут и једини начин да се тако санирају наше унутрашње прилике. То је пут тежак, тегобан, који тражи систематски, плански рад. Још једанпут да нагласим: тражи се отвореност, искреност и братска љубав, јер то је једини пут, који ће да поврати поверење и који ће, господо, отворити пут правој, искреној, братској сарадњи и онда неће бити, господо, далеко време до нашег правога истинског споразума.

Завршујући своја излагања, кажем: in hoc signo vincemus! (Бурно плескање на десници).

Potpredsednik Jevrem Tomić: Има рећ народни посланик г. Vasilj Kostić.

Vasilj Kostić: Господо народни посланици, пред нама је на решавању буџет за 1938/39 годину. Један од најважнијих послова који има сваки Парламенат, па и наш, то је доношење буџета. Доношење буџета, господо народни посланици, то је уливање крви у извесан организам, да може да живи. Ми имамо да решавамо о висини нашег буџета, а сви смо ми старији и искуснији од 40—70 година па на више, и сваки од нас доноси буџет за сопствене своје потребе. Ти су буџети, господо народни посланици, различити за оне, који имају доходак 100.000 динара и њихови су буџети далеко већи од буџета оних који имају 5 или 10.000 годишњег доходака.

Господо народни посланици, ми треба да донесемо буџет за целокупну нашу отаџбину. Потребно је да се нађе нека мера колики ће да буде тај буџет. Ми знамо да код нас има домаћинства која имају милионске дохотке, а знамо да има и домаћинства која имају 5.000 и мање динара годишње. Ми не можемо да донесемо буџет ни по једнима ни по другима, већ треба да нађемо средину. Каква је економска моћ народа, такав треба да је и наш буџет. Доста наших стручњака казали су каква је привредна моћ нашега народа и ми видимо да већина наших земљорадника има за своје домаћинство по 3 хектара земље. Од 3 хектара пола је плодно а пола неплодно и једва да се за пола године једно домаћинство може да исхрани. Зато је потребно да неко из тога домаћинства иде на печалбу и то иду најспособнији а често пута и деца од 8—10 година. У селу има само један мушкарац чим стане до 10 година он иде као овчар или говедар и проведе по неколико месеци и донесе 200—300 динара годишње, не дневно и месечно. Има случајева да такво дете донесе 100—200 динара годишње. Старији, они који су јаки и моћни иду такође у печалбу и ако нађу запослење са 400—500 динара месечно они су најзадовољнији. То није чиновник коме иде плата било да је ружно

време или да је болестан. Овоме ако престане да ради један сат или један дан њему се зарада одузима. Ми имамо, господо народни посланици, извесне послове у селу код задруга. Они који су најспособнији у селу и који могу да воде један велики дућан они постају магационери. Магационер је дужан да отвори задругу и да је почисти, јер сељак не може да чека зору, јер зора треба да га нађе у планини или на њиви. Тај магационер треба да је све до увече у магацину. Његова је плата 100—200 динара. Они су задовољни са том платом и друга домаћинства завиде им што је он могао да нађе такво запослење, да заради 200 динара месечно и то било да је лепо или ружно време. Отидите, господо, на пристаниште да видите голџе људе који преносе дрва. Њихова зарада је 10—20 динара дневно. То су радници. Ни занатлијама није добро. По малим местима човек отвори дућан рано и често пута све до увече не прави ни сефте, а он треба да плати држави данак.

Господо народни посланици, наш је народ силан, он воли ову државу, он хоће да подноси терете и жртве за њу, али он је сиромашан, и ми кад доносимо буџет, и кад товаримо на леђа народа велике терете, ми морамо да пазимо и да гледамо, какав је наш буџет и какви су ти терети.

Господо народни посланици, ја не знам, али мени се чини, да је наш буџет мало превелик (Веселост и одобравање на левици). Велики је то буџет за наш сиромашан народ, јер не сме се никада натоварити добро седло на лоша коња. Ако је коњ слаб, бадава је што је седло добро, тако и народ, ако је сиромашан, бадава је тражити од њега да поднесе толике терете. Треба пазити, господо народни посланици, да народ буде јак и силан, а буџет да буде мали, па ће онда бити добро! (Веселост и одобравање). Да ли се може смањити наш буџет? Ја мислим, господо народни посланици, да може и да он мора бити мањи.

У народу се цени динар, то је велика пара, и тешко је код сиромашнога народа сабрати толики новац, кад он са великом муком и са крвљу сабере пару по пару, да сабере оних дванаест милијарди, колико је потребно за буџет. Ми треба да знамо, ми који претстављамо тај народ, какве су његове муке, да пазимо да не бацимо узалуд тај динар и тај новац.

Оно, што је нарочито важно, то је да осигурамо своју безбедност, да имамо своју слободу, да можемо стварати партије. да можемо решавати и словеначко и хрватско питање, али при томе да смо сигурни, да имамо једну сигурну установу, а то је наша војска, која треба да брани ту нашу слободу и све наше тековине. (Одобравање и плескање).

Потребно је да буде осигурана и унутрашња безбедност, да буде сигурна и наша полиција. Кад идете по планинама, ви видите, како су узели пушке и чувају, а то је наша полиција. Ми имамо мученике, који чувају наше границе, а то су граничне трупе. То је војни логор, где се целу ноћ не спава, по киши и снегу се седи и чува, да не би неко прешао у нашу државу. У ту нашу безбедност ми не би требали да дирамо.

Али треба да погледамо, да ли можемо на другој страни нешто да смањимо.

Ми знамо, да министар, кад буде годину две дана на министарској столици, он добија пензију

и убире министарску пензију. Често чујемо за Удружену опозицију, и кад дође Љуба Давидовић, народ каже: Он је био Министар претседник има пензију док је жив и ужива је!

Мени се чини, да не би требало да буде толико министарских пензионера, јер ми смо сиромашан народ, а нарочито кад имамо чорбаџије министре. (Општи буран смех. — Узвици на левици: Удри мало по њима!)

Зар може бити то, да један човек, који седи годину две на министарској столици, а још је млад, има тек тридесет година, има право на пензију, док други радници добију право на пензију после тридесет и више година. Колико ће онда дати југословенски народ новаца?

Господо народни посланици, ја мислим да је велика грешка што се увећава број нашег персонала, чиновништва, јер ја мислим да их и овако има премного. Ја ћу вам навести један пример. Када сам као грађанин ове земље и као народни посланик отишао у Министарство, видео сам у једној соби 18 чиновника, а морао сам да чекам 15 до 20 минута, док су ме запитали зашто сам дошао. Када сам свршио посао и изашао испред собе седела су на клупи 4 служитеља. Један од њих запитао ме је ко сам, а када сам им одговорио да сам народни посланик они су се уплашили. (Смех).

Господо, ми морамо да се запитамо чему толико чиновништво када нема посла? Када сам једном приликом упитао једног чиновника шта они толико раде, кад немају посла, он ми је одговорио да зими седе у топлој канцеларији, а лети раде у три смене, једни се купају, други дођу а трећи иду. (Смех).

Дакле, господо, као што видите чиновника има премного и толики број никако није потребан. Имамо срезова где поред среског начелника седе још 3 до 4 среска писара, а ако има нешто да се иследи, сељаци морају да долазе 20 километара на саслушање, уместо да ови писари на лицу места то изврше, да људи не губе толико времена.

Исто тако мислим, господо, да би требало извршити редукацију чиновничких плата. Наша држава има много младих пензионера, који се у исто време баве другим пословима и на тај начин имају 10—20.000 динара месечног дохотка. Ја мислим, господо, да би то требало ревидирати. (Одобравање и плескање).

Требало би учинити једну ревизију пензија и пензионера, јер пре десет година срео сам једног младог професора, који је из нашег краја и који је био у Скопљу. Упитам га шта ради, а он одговори да је пензионер, иако је, каже, тек сада оран за посао. Тај човек је још млад, између 40 и 50 година а прима 3.000 динара месечне пензије. То је много да држава, ко зна колико година, плаћа ту пензију од 3.000 динара месечно, док други служи дан и ноћ и једва заради 200 динара месечно. (Одобравање).

Господо, други један случај. Један директор Учитељске школе много је предебео. (Смех). Питам га како је а он одговара да му је добро али да само има једну болест. Много се гоји. Ја му велим — било је то за време избора 1935 године — знаш шта, да дођеш да се кандидујеш код нас на опозиционој листи, па да обиђеш једанпут цео срез па ћеш одмах скинути и смањити за 20 до

30 кила. (Смех). А он ми вели: „Баја-Васиљ, зашто да не, имам кућу, имам виноград и 4.900 динара месечно пензије!” Видите господо, то су велике пензије и како их може да издржи југословенски народ!

У једноме овдашњем листу донета је једна белешка.... (Један глас: То је „Балкан”!) Јесте „Балкан” — где пише за неког Андру Петровића да прима 7.000 динара месечно пензије. (Узвици: Умро је!) Е кад је умро, онда нећу о томе да говорим. (Смех).

Узмите на пример сваки бановински буџет, сваки државни буџет. Наш бановински буџет почео је са 30 милиона а достигао је 60 милиона. И ако узмете те буџете ви ћете видети да су поред плата чиновничких још већи издатци за дневнице и путне трошкове. Ја не знам докле бановински чиновници путују, али налазим да не би требало да те дневнице буду веће и од самих плата. Држим да кад се плати један чиновник може му се дати нешто за путовање, али то не сме да буде тако много, јер народ то неће моћи да издржи. Ја ћу да вам наведем један пример. У једној кући у сред шуме имало је да се прода неколико виљушака, кашика и чинија, па је ради тога дошао један чиновник из Ниша. Он је све то продао за 25 динара а његова дијурна изнела је 3.000 динара. (Одобравање). Значи, платити 3.000 динара да би се наплатило 25 динара. (Узвици: Тако је!) Има један други случај. Кад наши чиновници иду у шетњу они путују III класом, а кад један чиновник из Ниша долази службено у Цариброд он неће ни првом класом, већ долази аутомобилом. Ја не верујем да би ти чиновници путовали аутомобилом кад би они сами то плаћали, а овако државно па нека се троши.

Господо народни посланици, мој стари друг Воја Лазић пре неколико дана, приликом гласања о једном законском предлогу, упутио је замерку нама из земљорадничког клуба што нисмо хтели да гласамо за законски предлог о проширењу § 471 на целу државу. Он је тада рекао да му је најжалосније и најчудније што за тај предлог није гласао Земљораднички клуб. Ја господо, поштујем Воју Лазића, и ако не идем по његовом путу. Али у одговору на ту његову примедбу могу да му кажем, да кад се је доносио Задружни закон да је он тада гласао против тога закона, и ако су Влада и Министри па и Сенат били наклоњени да се тај Задружни закон изгласа. Међутим друг Воја Лазић за тај Задружни закон није хтео да гласа. (Пљескање на левици). Ја га упитах зашто није хтео да гласа за тај Задружни закон. Он ми је одговорио да није хтео да гласа за тај закон због тога, што нема поверења у Владу. (Војислав Лазић: Нисам хтео да гласам због тога што тај закон не ваља!)

А како је мој друг Воја Лазић могао да има веру у Југословенску националну странку и њену владу која је била пре ове и која је, да је хтела, могла донети Задружни закон? Данас је Воја Лазић тражио хитност за инвалидски закон, који је правио Министар Драгиша Цветковић, и Драгиша му је одговорио зашто да примам хитност за законски предлог кога сам ја правио. (Војислав Лазић: То је срамота, Васиљу! Нека ти служи то на част. Сматрао сам те до сада за озбиљног човека, али сад видим да ниси).

Много се приговара нама народним посланицима који смо гласали за Конкордат. Дозво-

лите ми господо, да ја изразим своје мишљење о том Конкордату. Кад је почело да се говори о Конкордату ја нисам био још народни посланик, већ сам био копач и жетелац у селу. Ја сам тада казао да је Конкордат једно добро дело јок. Краља Александра. Напослетку кад се доноси закон за муслиманску цркву и за православну цркву, онда је право да се донесе и за католичку. Какав је Устав за православну цркву, то је чудно. Кад умре сиромашан човек попови неће да га сахране. Без пара неће, а паре несмеју да приме због тога што ће после да га клеветају. Ја сам после, за моју срећу или несрећу, постао народни посланик, и дошао сам у положај да ми тај Конкордат пређе преко главе и да гласам за њега. Ја када дајем своју реч по неком предмету најпре проучим добро ствар. Ја сам исто тако проучио и Конкордат. Када је у нашем клубу говорено о Конкордату ја сам рекао: ако клуб да одрешене руке приликом гласања за Конкордат ја ћу ипак гласати за Конкордат, јер сам ја Југословен, не од пре 10 и 15 година, него од пре 40 година.

Ја ћу вам рећи од када сам ја Југословен и из кога краја ја проистичем. Немојте мислити да је тамо један глупав народ. Тамо је врло трезвен народ. Данас се сви питају како то да у источним крајевима наше земље није било протеста против Конкордата. Истина, ја сам од двојице попова добио један телеграм да је народ против Конкордата и ако гласам за Конкордат да се тамо не враћам. Међутим од тога нема ништа. У моме крају није одржан ни један збор, нити какав митинг против Конкордата. Ја мислим да је то због тога што је тамо народ трезвен.

Ево, господо, шта о нама пише један Југословен, који је био тамо дуго година полицијски писар. Он о нама Височанима пише овако:

„Височанин је рођени господин и политичар и то далековиди. Не ситничари он ни у животу ни у политици. Далековиднији је од многих данашњих назови политичара.

О томе нам најбоље сведочи став Височана из 1915 године из времена када је фамозни Фердинанд спремао напад на измрцварену и заморену Србију. Они — природом обдарени Височани, — предвиђали су све немиле последице тога поступка, па у жељи да спрече немило и недраго, доконали су да учине један очајан корак; они су упутили телеграм Фердинанду којим су протествовали противу братоубилачког рата”.

Господо народни посланици, још од 1906 године ми смо прогласили Југославију и код нас Југославија од онда живи.

Господо народни посланици, ја сам прочитао Конкордат. Ја бих молио оне који нас нападају због Конкордата да нам кажу где је то дато више католичкој цркви него православној цркви? Ја нигде нисам могао наћи да је дато нешто више католичкој цркви него православној цркви. Ја бих молио, господо народни посланици, да нам се не замера због Конкордата, јер ми тражимо зближење са братским Хрватским народом.

Када смо донели Устав православне цркве треба да донесемо и Конкордат. Ја мислим, господо народни посланици, да је г. Јевтић, за чије је време потписан Конкордат, изнео Конкордат пред Скупштину, да не би било никаквих тразавица, јер је ово један партијски рачун. Ми морамо признати да је то чисто партијска ствар.

Господо, мени је било криво када је дошла пресуда да ја нисам православац. Ја сам од увек био и остао православац и знам само да постоји једна вера и један Бог.

Господо, ја нисам никада пропуштао прилику да се прекрстим, сваки пут кад узмем залогај ја се прекрстим. Ја ћу да вам кажем један пример из свог детињства. Господо народни посланици, на једном месту за време зиме кад је снег падао наишао сам на једно сироче босо и слабо одевено. Ја сам га узео и дао му чарапе и још нешто од одела. Кад сам дошао кући ја дуго нисам хтео да кажем мајци, али сам јој најзад казао, да сам му дао чарапе и очекивао сам да ћу добити шармар. Али она ми рече: што му ниси дао и опанке.

Господо, ми сви знамо да вера опада, али вера није у опадању због Конкордата. Ви по селима не можете да видите попове у црквама, јер су сви попови отишли у печалбу. У Пироту где је већина сиромашног света ви видите свештенике који за 10 година постају богаташи. То народ види и не може се очекивати од народа да он има неког великог поштовања према тим свештеницима, јер и у Јеванђељу каже да ће пре камила проћи кроз иглене уши, него што ће богаташ ући у царство небеско. И господо, кад народ види да су попови постали богаташи, он зна да ни они не могу ући у царство небеско. (Веселост).

Завршујући свој говор, господо народни посланици, ја изјављујем да и ако сам противан неким буџетима појединих ресора ипак ћу гласати са задовољством и са радошћу за буџет у начелу. (Бурно пљескање у центруму и на десници).

Potpretsednik Jevrem Tomić: Reč ima narodni poslanik g. Vojislav Lazić radi ličnog objašnjenja.

Војислав Лазић: Господо народни посланици, најмање сам се могао надати да овако подло будем нападнут од свога дојучерашњег друга. (Бурни протести у центруму. — *Александар Дачић:* То је скандал, то се не може примити!)

Potpretsednik Jevrem Tomić: Molim gospodu poslanike da se umire, a g. Lazića da ne upotrebljava neparlamentarne izraze.

Војислав Лазић (наставља): Ја сам свога бившег друга Васиља Костића као старијег човека од себе увек поштовао, поштовао сам га икако посланика пок. Стамболијског и према њему сам имао велики респект и зато се нисам могао надати да он може оваквим подлим речима да ме нападне. (Поновни протести код већине.)

Potpretsednik Jevrem Tomić: Gospodine Laziću, nemojte upotrebljavati neparlamentarne izraze.

Војислав Лазић (наставља): Још мање сам се надао да ће остали другови из моје странке њему честитати због таквих подлих напада на мене.

Potpretsednik Jevrem Tomić: Gospodine Laziću, opet Vas molim da ne upotrebljavate takve izraze.

Војислав Лазић (наставља): Г. Костић бранећи свој став што су његови другови гласали против параграфа 471 рекао је: да је Воја Лазић гласао против задружног закона само зато што није имао поверење у Краљевску владу, а г. Костић био је ту присутан, а ту су и стенографске белешке из

којих се види да сам ја критиковао тај закон и изнео његове рђаве стране, као и да сам казао да зато што закон није добар не могу гласати за тај закон. И, господо, ја мислим да немам потребе да понављам које су рђаве стране тога закона, јер рђаве стране тога закона се сада лупају о главу управи Главног савеза Српских земљорадничких задруга и Главном земљорадничком савезу. Већ је почела борба на челу задругарства која ће се свршити расцепом нашег задругарства зато што је рђав задружни закон. (*Министар без портфеља Војислав Борђевић:* Него је требало да пустимо онај закон Министарства пољопривреде?!) Ја, господо, немам потребе да критикујем тај закон више, јер сам га довољно прокритиковао, а доћи ће дан када ћете и ви сами, па и сам г. Костић који овако помпезно хвали Министра и ову Владу, увидети, какав је овај закон који ће срушити задругарство. (Бурни протести код већине.)

Potpretsednik Jevrem Tomić: Gospodine Laziću, molim da završite, jer je Vaše vreme isteklo, nemojte polemisati sa gospodom poslanicima.

Војислав Лазић (наставља): Исто тако, господо, најмање сам се надао да г. Васиљ Костић, који је припада земљорадничкој странци и који је био мој друг у странци, најмање сам се надао да он о мени каже да сам ја узео пројекат закона Министра г. Драгише Цветковића. То је могао да говори господин Министар а најмање је то могао да чини Васиљ Костић, јер шта он има да брани Министра г. Цветковића. У осталом, господо, то је питање јутрос пречишћено, али господин Костић, да би се показао колики је приврженик ове Владе, нашао је за добро да нападне свога дојучерашњег друга, и то друга који Васиљу Костићу није ништа на жао учинио, и који је Васиља Костића поштовао као свога рођеног брата.

Potpretsednik Jevrem Tomić: Vaše je vreme isteklo, g. poslanice, i molim da završite.

Војислав Лазић (наставља): Исто тако, господо, Васиљ Костић ме је чак довео у везу и са националном странком, а г. Васиљ Костић добро зна да ја нисам никад био у националној странци. (Чује се: Није говорио о томе!)

Господо, чудновато је правдање господиња Васиља Костића о његовом гласању за Конкордат, јер каже да је гласао за Конкордат као добар Југословен, а ја га питам, како се данас као добар Југословен осећа кад нема тога Конкордата.

Према томе, господо, ја на крају своје изјаве опет понављам да сам се могао надати од сваког другог да ме онако нападне и да говори неистине о мени, али сам се најмање надао то од Васиља Костића.

Potpretsednik Jevrem Tomić: Sa vašim pristan-
kom, gospodo, zaključujem ovu sednicu, a iduću za-
kazujem za sutra u 8 časova pre podne sa ovim dnev-
nim redom: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Fi-
nansijskog odbora o predlogu budžeta državnih ras-
hoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za
budžetsku 1938/39 godinu.

Prima li Skupština ovaj dnevni red? (Prima).
Objavljujem da je dnevni red primljen.

Današnju sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 21,45 časova.

PRILOZI

Gospodinu

PRETSEDNIKU NARODNE SKUPŠTINE,

Beograd

Na osnovu čl. 63 Zemaljskog Ustava i § 51 Skupštinskog poslovnika podnosimo Narodnoj skupštini na rešenje predlog zakona o invalidima.

Prilažemo tekst ovog zakonskog predloga u dva primerka.

Tražimo hitnost ovoga predloga ispred sviju drugih.

14 februara 1938 godine

Beograd

Predlagači narodni poslanici:

Vojislav Lazić, s. r.; Luka Avramović, s. r.; Rastko Petković, s. r.; dr. Jordan Aćimović, s. r.; Radivoje M. Nikolić, s. r.; Đorđe Z. Petković, s. r.; (potpis nečitak), Radoje M. Jovičić, s. r.; Vojislav Nenadić, s. r.; Todor Mihailović, s. r.; Milan Božić, s. r.; Šukrija Kurtović, s. r.; dr. Vasilije Jovanović, s. r.; Ignjat B. Stefanović, s. r.; Joakim Kunjašić, s. r.; Velimir M. Popović, s. r.; Kosta Dimitrijević, s. r.; dr. Kosta Popović, s. r.; Pavle Gajić, s. r.; Milivoje Đ. Perić, s. r.; dr. Milenko Marković, s. r.; Rajko Turk, s. r.; Milan Mravlje, s. r.; Jovan B. Nenadović, s. r.; Risto Grdić, s. r.; Muhamed Preljubović, s. r.; Milivoje Đ. Isaković, s. r.; Jeremije Protić, s. r.; Ilija P. Mihailović, s. r.; Aleksandar M. Lazarević, s. r.; Jovan M. Zdravković, s. r.; Dragoljub J. Ivanović, s. r.; dr. Dragutin S. Kojić, s. r.; Bogoljub D. Jevtić, s. r.; Dušan Ivančević, s. r.; dr. Dragoljub Jevremović, s. r.; dr. Svetislav Popović, s. r.; Branko Paunović, s. r.; dr. Dragan Kraljević, s. r.; Mirko Il. Urošević, s. r.; Ante Kovač, s. r.; Jovan Jovanović, s. r.; dr. Mirko Došen, s. r.; (potpis nečitak); dr. Avdo Hasanbegović, s. r.; Albin Koman, s. r.; Rudolf Plesković, s. r.; Milinko R. Milutinović, s. r.; Milan Petković, s. r.; dr. Janko Baričević, s. r.; Vladimir Tišma, s. r.; dr. Nikola Šijak, s. r.; dr. Vojislav Došen, s. r.; dr. Šime Kulišić, s. r.; Nikola Sokolović, s. r.; dr. Milan Sekulić, s. r.; Dimitrije Vujić, s. r.; Milan Vukićević, s. r.; Mustafa Mulalić, s. r.; Milenko Glišić, s. r.; Života Milanović, s. r.; dr. Ljudevit Auer, s. r.; dr. Kosta Kumanudi, s. r.; dr. Ivan Jančić, s. r.; Sekula Zečević, s. r.; dr. Mirko Kosić, s. r.

PREDLOG

ZAKONA O INVALIDIMA

GLAVA I

Javno priznanje

§ 1.

Otađbina u znak zahvalnosti žrtvama ratova za oslobođenje, kao i onima koji su pre ili posle ovih ratova stradali za oslobođenje i ujedinjenje jugoslovenskog naroda, odaje javno priznanje.

Državna zaštita

§ 2.

Državna zaštita i naknada pripada po odredbama ovoga zakona ratnim žrtvama i to:

a) ratnim vojnim invalidima i njihovim porodicama;

b) ratnim građanskim invalidima i njihovim porodicama;

v) porodicama poginulih, umrlih i nestalih ratnika i

g) porodicama poginulih, umrlih i nestalih građanskih ratnih žrtava.

Ratni vojni invalidi

§ 3.

Ratnim vojnim invalidom u smislu ovoga zakona smatra se onaj državljanin Kraljevine Jugoslavije koji od dana mobilizacije, pa za (6) šest nedelja po potpuno završenoj demobilizaciji, vršeci vojnu dužnost ili službu, ili povodom iste, ili koji po naredbi neke vlasti vršeci neku dužnost za vojne ciljeve, bez sopstvene krivice zadobije ranu, ozledu ili bolest, te se zbog toga njegova sposobnost za opšti privredni rad smanji u tolikoj meri da ga nadležna vlast oglasi za invalida.

Kao ratnik po ovome zakonu smatra se ono lice, koje za vreme rata po formaciji vojske i mornarice vrši određenu vojnu dužnost.

Ratni građanski invalidi

§ 4.

Kao ratni građanski invalid smatra se ono lice obojega pola, koje je za vreme rata onesposobljeno u smislu prednjeg člana:

1) Usled nesrećnog slučaja prilikom ratnih operacija (bombardovanja, bacanja bombi, eksplozije mine, otrovnih gasova, torpedovanja itd.) ili

2) Zbog neprijateljskog zlostavljanja iz vojnih ili političkih razloga ili zbog svirepstva (deportovanja, evakuacije, zatvaranja u zemlji, interniranja, taštva, kulučenja, mučenja, batinanja, streljanja i tome slično).

Porodica

§ 5.

U porodici lica označenih u § 2 računa se: zakonita žena, bračna deca, vanbračna deca koju je umrli priznao pred kakvom vlašću, sveštenikom ili pred svojim starešinom ili drugovima na ratištu, kao i usvojena deca koju je umrli izdržavao.

Pored prednjih članova porodice imaju pravo na državnu naknadu i zaštitu i roditelji, braća i sestre umrlih invalida, poginulih, umrlih i nestalih ratnika ili ratnih građanskih žrtava, ako ispunjavaju uslove propisane u ovom zakonu.

Kao nestali smatra se onaj o kome, u roku od 6 meseci, računajući od dana ukaza demobilizacije, ne stigne nikakva pouzdana vest.

§ 6.

Nema prava na državno priznanje, naknadu i zaštitu:

a) vojno lice, koje se namerno preda neprijatelju, pa pri tome pretrpi isto kao lice iz § 3 i 4.

b) lice koje postane nesposobno kao dobrovoljac u vojsci neprijateljskoj Kraljevini Jugoslaviji;

v) samoosakaćeni i onaj koji hotimično navuče bolest s namerom da izbegne vršenje vojne dužnosti;

g) lica koja su osuđena za veleizdaju protivu Kraljevine Jugoslavije;

d) lica koja su za vreme rata ili neprijateljske okupacije nečovečno postupala sa našim državljanima;

d) lica koja pobegnu iz vojske ili sa dužnosti;

e) lica koja izvrše samoubistvo, bez duševnog rastrajstva, u cilju da izbegnu vojnu ili naredenu građansku dužnost i

ž) porodice napred pobrojanih lica pod: a, b, v, g, d, d, i e, ovoga člana.

GLAVA II

Vrste državne zaštite i naknade

§ 7.

Država daje naknadu i zaštitu:

I Invalidima:

- 1) lečenjem;
- 2) protezama i drugim ortopedskim pomoćnim

sretstvima;

- 3) stručnom obukom;
- 4) olakšicama kod upražnjavanja radnji;
- 5) službom i radom;
- 6) privrednim jačanjem;
- 7) podvozom;
- 8) invalidninom i specijalnim dodacima;
- 9) razduženjem;
- 10) doživotnim izdržavanjem u invalidskim Do-

movima; i

11) pogrebnim troškovima.

II Članovima porodica poginulih, umrlih i nestalih ratnika, građanskih ratnih žrtava i umrlih ratnih invalida:

- 1) lečenjem;
- 2) stručnom obukom;
- 3) olakšicama kod upražnjavanja radnji;
- 4) posredovanjem u nalaženju rada i službe;
- 5) potporama i zajmovima za osnivanje ili po-

boljšanje samostalnog privrednog položaja;

- 6) pogrebnim troškovima;
- 7) invalidninom i specijalnim dodacima i
- 8) raznim povlasticama.

III Roditeljima, braći i sestrama lica označenih pod II:

- 1) olakšicom kod upražnjavanja radnji;
- 2) posredovanjem u nalaženju službe;
- 3) invalidninom i specijalnim dodacima;
- 4) pogrebnim troškovima i
- 5) raznim povlasticama.

IV Udruženjima prednjih lica kao i ustanovama, koje se o njima staraju:

- 1) potporom i
- 2) raznim povlasticama.

1) Lečenje

§ 8.

Doživotno pravo na besplatno lečenje imaju svi ratni vojni invalidi priznati po § 3 ovog Zakona, bez obzira na stepen njegove nesposobnosti i za sve vrste bolesti, bile one posledice rane, ozlede, njihovih komplikacija, kao i za sve druge bolesti koje bi dobili u toku života.

Građanski ratni invalidi iz § 4 imaju doživotno pravo na besplatno lečenje, bez obzira na stepen nji-

hove nesposobnosti, za sve rane, ozlede i bolesti usled kojih su oglašeni za invalide, a za ostale bolesti koje s tim nisu u vezi samo onda ako su siromašnog stanja.

§ 9.

Pravo na besplatno lečenje za sve bolesti imaju i članovi porodice siromašnih invalida, poginulih, umrlih i nestalih ratnika i ratnih građanskih žrtava.

Osakaćena, bolesna, slabunjava, naročito tuberkulozna deca invalida, poginulih, umrlih i nestalih ratnika i ratnih građanskih žrtava, lečiće se besplatno u državnim bolnicama, sanatorijumima, dispanzerima, banjama i klimatskim mestima.

Za zdravlje ostalih lica, koja su zaštićena ovim Zakonom, staraće se država, pomaganjem zdravstvenih zadruga, čijem se osnivanju ima pristupiti u celoj zemlji.

Sva lica zaštićena ovim Zakonom oslobođena su svih raznovrsnih taksa koje država, samoupravna tela ili zakupci odnosno sopstvenici naplaćuju od posetilaca raznih banja i klimatskih mesta.

§ 10.

Pregled i upućivanje lica, kojima je u smislu § 8 i § 9 priznato pravo na besplatno lečenje, dužan je vršiti besplatno najbliži državni ili samoupravni lekar kao i lekari Ureda za osiguranje radnika. U nedostatku ovih, takvo lice može se obratiti privatnom lekaru, koji je dužan ukazati svu potrebnu pomoć besplatno, a njegova usluga pada na teret Narodnog invalidskog fonda.

§ 11.

Pod lečenjem u smislu ovog Zakona podrazumevaće se lekarska pomoć, nega i lekovi, a u zdravstvenim zavodima, bolnicama i sanatorijumima i izdržavanje.

Za tuberkulozne propisuje način lečenja lekar. U bolnicama i sanatorijumima, koje nije odredio nadležni lekar, može se lečiti samo o svom trošku.

Po pristanku lekara, iako priroda bolesti i prilike obolelog ne zahtevaju lečenje u bolnici, lečenje se može vršiti i kod kuće.

U izuzetnim slučajevima daje se siromašnim licima za vreme lečenja i naročita pomoć iz Narodnog invalidskog fonda.

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja propisaće pravilnik o ukazivanju lekarske pomoći i nege i izdavanju lekova u smislu ovoga paragrafa.

§ 12.

Svi javni tj. vojni i civilni državni kao i samoupravni zdravstveni zavodi dužni su primati invalide i ostala lica, koja su zaštićena ovim zakonom, na lečenje i izdržavanje.

U koliko ti zavodi u pogledu troškova, lečenja i izdržavanja tih lica nisu obezbeđeni na drugi način, podmiriće te troškove Narodni invalidski fond.

§ 13.

Vlasnici kupatila (banja) i klimatskih mesta dužni su da na zahtev Ministra socijalne politike besplatno dadu lečenje, lekara, kupanje i stan invalidima i ostalim siromašnim licima, koja su zaštićena ovim Zakonom i to: za vreme glavine sezone do 5%, a pre i posle glavine sezone do 20% od nedeljnog broja posetilaca u dotičnoj banji.

2) Proteze

§ 14.

Invalid ima doživotno pravo na proteze, ortopedске cipele i ostala ortopedска pomagala (aparate, kolica itd.) prema njegovoj rani, ozledi i zanimanju.

Invalid dobija dve proteze: jednu radnu i jednu estetsku ili dve radne ili estetske. Sa ortopedском cipelom dobija i običnu cipelu za zdravu nogu.

Ako invalid u docnijem životu zbog povređenog tela ili obolenja, povredi i drugi deo tela ima pravo na protezu i ostala pomagala i za taj novo povređeni deo tela.

Osakaćena deca lica zaštićenih ovim Zakonom imaju pravo na besplatne proteze, ortopedске cipele i ostala ortopedска pomagala sve dotle, dok uživaju zaštitu po ovom Zakonu.

§ 15.

Trajanje svake proteze, ortopedskih cipela i ostalih pomoćnih sredstava određuje stručna komisija u Ortopedском zavodu s obzirom na njihovu vrstu i izradu, kakvoću materijala i zanimanje dotičnog lica i terenske prilike u kojima živi. Ovo se uvodi u knjigu i označuje na ispravi, koja se predaje dotičnome licu.

§ 16.

Ako se proteza, ortopedска cipela ili ortopedско pomagalo pokvari ili istroši pre isteka roka označenog na ispravi, opravka ili zamena izvršiće se o državnom trošku samo onda, ako to nije učinjeno hotimice ili nemarnošću, o čemu rešava stručna komisija.

U slučaju dokazane krivice ima se izvršiti opravka ili zamena, ali će se dotičnom licu oduzimati mesečno srazmerni deo njegove invalidnine ili uvećanje sve dotle, dok se ne naplati učinjena šteta, čiji će se iznos odrediti po izvršenoj opravi ili zameni.

§ 17.

Izrada i opravka proteza, ortopedskih cipela i drugih ortopedskih pomoćnih sredstava vrši se u državnim i ovlašćenim radionicama.

Narodni invalidski fond može izdavati opšte ili ograničeno ovlašćenje, da se manje opravke i bez prethodnog odobrenja stručne komisije mogu vršiti o državnom trošku u privatnim radionicama.

Proteze, koje se ne mogu u državnim radionicama izraditi, nabaviće se o državnom trošku po odobrenju Narodnog invalidskog fonda i prethodnom mišljenju stručne komisije, u zemlji ili na strani.

3) Stručna obuka

§ 18.

Svaki invalid treba da se po mogućstvu stručno osposobi u svom starom zanimanju, ili da izuči koje novo, ako je to s obzirom na njegove prilike za njega potrebno.

Na stručnu obuku primaće se nepismeni invalidi do 40, a pismeni do 45 godina.

Uprava invalidske škole upoznaće invalida sa prirodom i osobinama pojedinih zanimanja i uzimajući u obzir sve njegove prilike, naročito pak njegovu volju i telesnu i duševnu moć, određiće za nj vrstu stručne obuke kao i trajanje iste.

Stručna obuka se vrši o državnom trošku i to prvenstveno u državnim i humanim invalidskim školama, a prema potrebi i u ostalim javnim školama i

preduzećima, ili u privatnim zavodima, ili kod privatnih privrednika, zanatlijskih majstora, trgovaca ili industrijskih preduzeća ili putem raznih državnih tečajeva.

§ 19.

Zadatak je stručne obuke, da invalid pravilnim vežbanjem i upotrebom raznih pomagala za rad, u što kraćem roku povрати ili poveća svoju radnu sposobnost i da mu da što više teorijske i praktične spreme za njegovo privredno zanimanje.

Svakog invalida treba po mogućstvu zadržati u njegovom ranijem ili sličnom zanimanju i tek u izuzetnim slučajevima uposliti ga na neko novo zanimanje.

Invalidima zemljoradnicima davaće se stručna obuka naročito u cilju povećanja njihovog znanja za naprednije gospodarstvo i za vođenje zemljoradničkih zadruga, kao i obuka u domaćim zanatima i kućnim industrijama, u kojima se na selu oskudeva.

Stručna obuka u zanatima treba da ide za tim da od invalida stvori dobrog stručnog radnika, koji će moći samostalno upražnjavati svoj zanat i druge obučavati u njemu.

Ratnim invalidima — đacima, radi daljeg školovanja, davaće se pomoć za nabavku učila i blagodejanje iz Narodnog invalidskog fonda, u koliko ne bi bili drugim načinom obezbeđeni.

§ 20.

Invalid koji bi želeo da samostalno upražnjava neku zanatsku ili trgovačku radnju ili da bude poslovođa u jednoj takvoj radnji, treba da se u tom cilju sreme najmanje 1 godinu, a kod složenijih zanata najviše 2 godine dana, kada se to spremanje vrši u naročitoj invalidskoj školi ili kod trgovaca ili zanatlija, ako po postojećim zakonskim propisima nije predviđen kraći rok.

Kad ratni vojni invalid izučava zanat ili trgovinu u nekoj državnoj stručnoj školi, ili je na školovanju u redovnim školama, nadležni Ministar može, na predlog školske uprave, skratiti doba učenja invalida i program školovanja ili obuke.

§ 21.

Posle isteka roka, koji školska uprava odredi kao doba učenja, invalid mora polagati ispit.

Sastav ispitne komisije za invalide, koji izučavaju zanat ili trgovinu u posebnim invalidskim školama ili kod zanatlija ili trgovaca, propisaće pravilnikom Ministar socijalne politike u sporazumu sa Ministrom trgovine i industrije. Komisija ima najmanje pet članova, i jedan član mora da bude predstavnik Udruženja ratnih invalida.

Smatra se da je kandidat položio ispit, ako su za to glasali tri člana komisije.

Ako invalid ispit ne bi položio ispitna komisija može dozvoliti produženje doba učenja na državni trošak do najviše šest meseci, pa ako invalid ni onda ne bi ispit položio, nema prava daljeg školovanja o državnom trošku, ali može obuku nastaviti svojim sredstvima.

§ 22.

Za vreme stručne obuke invalid ima pored invalidnine pravo na izdržavanje, pod kojim se u državnim invalidskim školama podrazumeva besplatan stan, hrana i odevanje a izvan tih zavoda mesečno blagodejanje (stipendije), čija se visina određuje prema tome,

u koliko izdržavanje invalida nije obezbeđeno od strane trećih lica, udruženja ili ustanova.

§ 23.

Za vreme stručne obuke u posebnim invalidskim zavodima, invalidi imaju u drugoj polovini učeničkog doba, ako pokazuju vidnog napretka, pravo na nagradu, čija će se visina odrediti posebnim pravilnikom. Od nagrade izdaje se invalidu $\frac{1}{3}$, a ostatak se ulaže na priplod, te mu se izdaje kad školu završi.

4) Olakšice kod upražnjavanja radnji

§ 24.

Iz sretstava Narodnog invalidskog fonda dodeljivaće se ratnim vojnim invalidima i porodicama poginulih, umrlih i nestalih ratnika, braći i sestrama i roditeljima, zaštićenim ovim Zakonom pomoć za osnivanje samostalnih radnji i poboljšanja njihovog privrednog položaja.

Invalid, koji je pre svog onesposobljenja samostalno upražnjavao neku radnju, koju zbog onesposobljenja ne može više obavljati, može samostalno upražnjavati svaku drugu radnju, ako uverenjem invalidske ili koje druge stručne škole dokaže da ima dovoljno veštine za ovu drugu radnju.

Udovica, maloletna deca i roditelji umrlog ratnika ili invalida mogu bez naročitog odobrenja produžiti radnju, koju je umrli upražnjavao pre svoje smrti.

Invalidi, trgovci i zanatlije, koji imaju prava na samostalno upražnjavanje radnji, mogu istu obavljati svugde u celoj državi bez obzira na ostala zakonska ili administrativna ograničenja državnih i samoupravnih vlasti. Ova se odredba ima primeniti i na torbarenje, posećivanje godišnjih i nedeljnih sajмова i držanje seoskih dućana.

Odredbu prednjeg stava može Ministar trgovine i industrije primeniti i na udovicu, maloletnu decu i roditelja umrlog invalida ili ratnika.

§ 25.

Kad to iziskuju naročiti obziri, može Ministar trgovine i industrije na predlog Narodnog invalidskog fonda invalida ili udovicu, maloletnu decu, braću i sestre ili roditelje umrlog invalida ili ratnika zaštićeni ovim Zakonom osloboditi od svih uslova, koji su ovim ili kojim drugim Zakonom propisani za samostalno upražnjavanje kakve radnje.

§ 26.

Ratni vojni invalidi, njihove udovice, deca, braća, sestre i roditelji zaštićeni ovim Zakonom, oslobodavaju se svih taksa za prvo osnivanje i protokolisavanje samostalnih radnji.

Obuka ostalih lica zaštićenih ovim Zakonom

§ 27.

U cilju da dobiju što bolje vaspitanje i spremu za samostalan privredni rad, država će i sama i uz pripomoć samoupravnih tela, dobrotvornih društava i ustanova starati se za decu invalida, za ratnu siročad i za ostala lica zaštićena ovim Zakonom.

U tom cilju otvaraće naročite zavode za besplatan smeštaj one dece za koju se ne bi na drugi način moglo obezbeđiti vaspitanje i spremanje i smislu prednjeg stava.

U istom cilju će potpomagati i samoupravna tela i razna udruženja i ustanove davanjem pomoći.

Slepa, gluvo-nema i osakaćena deca lica zaštićenih ovim Zakonom, primaće se besplatno na izdržavanje i obuku u specijalnim školama, u kojima bi se takvoj deci mogla dati opšta nastava i osposobljenost za privredni rad.

§ 28.

U sve javne zavode, u kojima država ili samoupravna tela učenicima daju potpuno ili delimično izdržavanje, naročito u vojnim školama i zavodima imaju se prvenstveno primati ratna siročad, deca ličnih invalida, kao i ostala lica zaštićena ovim Zakonom.

Isto prvenstveno pravo imaju prednja lica kod podeljivanja svih državnih kao i samoupravnih blagodejanja (stipendija), koja u njihovim pravilima nisu naročito zadržana za članove onih društvenih staleža, u kojima nema lica zaštićenih ovim Zakonom.

5) Služba i rad

§ 29.

Kod popunjavanja službenih i radnih mesta u državnim i samoupravnim nadležstvima i preduzećima, kod jednakih uslova, lica zaštićena ovim Zakonom moraju biti postavljena pre ostalih lica.

Vojnim ratnim invalidima, koji su državni ili samoupravni službenici vojni ili gradanski, ovo prvenstveno pravo priznaje se i prilikom premeštaja, unapređenja, konkursa i izbora za službena mesta po specijalnim zakonima.

§ 30.

Ratni invalidi VIII, IX i X grupe, aktivni oficiri i podoficiri i državni službenici (rezervni oficiri, podoficiri i obveznici), ostaju u trupi, odnosno u kancelariji u državnoj i samoupravnoj službi ako se lekarsko-komisijским pregledom utvrdi, da su za ove službe sposobni.

Pod istim uslovima mogu u državnoj i samoupravnoj službi ostati i ratni invalidi II, III, IV, V, VI i VII grupe, ako za to izjave želju.

Invalidnost ne sme da bude razlog neprimanju, otpuštanju, zapostavljanju i smanjivanju plata, nadnica i raznih drugih prinadležnosti, ako zaštićeno lice inače ispunjava službene ili radne uslove.

§ 31.

Državne i samoupravne berze rada dužne su da besplatno i prvenstveno nadu posao licima, koja su zaštićena ovim Zakonom. U tome će ih potpomagati sve državne vlasti, a naročito organi i ustanove Ministarstva socijalne politike. U koliko se bude pokazala potreba, obrazovaće se naročiti otseci tih ustanova za pronalaženje rada licima, koja su zaštićena ovim Zakonom.

§ 32.

Kad se ni prednjim ni kojim drugim putem ne bi moglo naći posla za stručno sposobne invalide, Ministar socijalne politike obavezaće u prvom redu sva javna, od države koncesionirana, odnosno subvencionirana preduzeća, a na slučaj potrebe i veća privatna poljoprivredna, industrijska, trgovačka, novčana, saobraćajna i transportna preduzeća, da uposle

dovoljno spremne invalide. Kod propisivanja ovakvih mera vodiće se računa o tome, da se broj nezaposlenih invalida srazmerno i pravedno podeli na sva gore spomenuta preduzeća.

Od ove obaveze mogu se osloboditi preduzeća, koja zbog svoje naročite specijalnosti, u interesu pravilnog rada ili u interesu javne higijene ili, životne sigurnosti, ne mogu primiti invalide, već samo zdrave radnike. Na slučaj oslobodenja preduzeće će za svakog invalida, kojega bi inače moralo zaposliti, platiti u svakoj kalendarskoj godini Dinara 2.000.— u Narodni invalidski fond.

Kad preduzeće, koje nije oslobodeno u smislu prednjeg stava, ne bi htelo da uposli stručnog invalida, kojega bi moralo primiti, platiće za svakog neuposlenog invalida u Narodni invalidski fond nedeljno onoliko sumu, koju plaća na ime svih prinadležnosti jednome zdravome radniku iste struke i sa istim porodičnim stanjem, i to sve dotle dok ne uposli dotičnog invalida.

Sva ova preduzeća dužna su dostavljati Narodnom invalidskom fondu tromesečno brojno stanje zaposlenih lica, iz koga će se moći videti procenat uposlenih lica zaštićenih ovim Zakonom.

Sve kazne po ovome propisu izriče Prvostepeni invalidski sud na predlog Narodnog invalidskog fonda.

6) Privredno jačanje

§ 33.

Kod davanja zajmova od strane državnih novčanih zavoda (Državna Hipotekarna banka, Poštanska štedionica, Privilegovana Agrarna banka itd.) ili novčanih zavoda u kojima učestvuje država sa osnovnim kapitalom ili im daje kreditna sredstva na raspoloženje (Zemljoradnička banka, Privilegovana Zanatlijska banka) ili ustanova koje upravljaju javnim zakladama ili novcima (Središnji Ured za osiguranje radnika itd.) imaju lica zaštićena ovim Zakonom ili njihova privredna udruženja kod jednakih uslova i garancija prvenstveno pravo da dobiju zajam.

§ 34.

Privrednom jačanju lica zaštićenih ovim Zakonom služiće i sredstva Narodnog invalidskog fonda § 95 ovog Zakona.

§ 35.

Dozvole za maloprodavnice duvana dodeliće se isključivo invalidima i porodicama zaštićenim ovim Zakonom u koliko to pravo nije ograničeno specijalnim zakonom ili pravilnicima u korist drugih lica. U koliko se budu za to javljali invalidi i porodice, maloprodavnice otkazaće se današnjim imaoćima, koji nisu zaštićeni ovim Zakonom.

Sve maloprodavnice duvana u koliko su svojina državnih i samoupravnih tela imaju se ustupiti isključivo licima zaštićenim ovim Zakonom, u koliko se za njih budu javili.

§ 36.

Shodno odredbi čl. 85 a) Zakona o državnom računovodstvu, kod svih državnih nabavaka, isporuka, prodaja, zakupa i radova imaju lica zaštićena ovim Zakonom, ili njihova privredna udruženja prvenstveno pravo, pa bilo da se prednje nabavke itd. vrše direktnim pogodbama ili javnim nadmetanjem.

Odredba čl. 86 tačka 5 istog Zakona ima se primeniti i za nabavku proizvoda, ustupanje radova i preradevina zadrugama lica, koja spominje § 38 ovog Zakona.

§ 37.

Isto tako će sve državne i samoupravne vlasti, koje daju neko odobrenje, na čijem osnovu može dotično lice privredno raditi i zarađivati, takva odobrenja, povlastice ili pravo davati isključivo licima zaštićenim ovim Zakonom ili njihovim udruženjima.

Povlastice, odobrenja i prava rezervisana za lica ili udruženja zaštićena ovim Zakonom jesu u glavnom sledeća:

1) maloprodavnice duvana pomenute u § 35 ovog Zakona;

2) zakupi hotela, restoracija, krčmi, bifea, kantina koje izdaju država ili samoupravna tela na železničkim stanicama, brodovima, po svima vojnim i državnim zgradama ili u banjama, klimatskim mestima itd.;

3) prodaja stranih novina;

4) koncesije za bioskope;

5) koncesije za autobuski saobraćaj, izuzimajući onaj u samim gradovima;

6) oglašavanje na svima državnim objektima i na obrascima na kojima je moguća reklama na primer: zgradama, vozovima, brodovima i telegrafskim blanketima i drugim državnim formularima i;

7) prodaja svih starih rashodovanih državnih stvari (furde, otpadaka itd.).

Isključivo za Udruženje ratnih invalida:

1) priređivanje »Narodne lutrije« u kojoj će 50% zgotitaka biti u državnim obveznicama;

2) priređivanjem lutrije zvane »Svipstek«;

3) otvaranje i držanje lokala i kasina gde se igra u hazardne igre, u koliko ih Upravna vlast u opšte odobri;

4) priređivanje igre tombola u korist ciljeva ratnih invalida;

5) dozvolu za eksploataciju zabavnih automata; i

6) velikoprodaju poštanskih i taksenih maraka. Sve dosada izdate dozvole, povlastice, prava ili zakupi drugim licima imaju se ustupiti licima zaštićenim ovim Zakonom ili Udruženju ratnih invalida.

Ako se za koje od gore navedenih prava izdavanja koncesija, dozvola itd., ne bi javilo ni jedno lice zaštićeno ovim Zakonom ili Udruženje ratnih invalida, zainteresovana državna ili samoupravna vlast dužna je o tome da obavesti Narodni invalidski fond, koji će ako utvrdi da je zaista nastupio takav slučaj dati odobrenje da posao uzme neko drugo lice uz naplatu takse ili pripadajućeg udela u poslu u korist Narodnog invalidskog fonda tačka 6, 7 i 8.

I u ovim slučajevima, poslovi, dozvole zakupi itd. izdavaće se prvenstveno onim licima koji se obavežu da će uposliti najveći broj lica zaštićenih ovim Zakonom i zagarantuju da će davati veći prihod za Narodni invalidski fond.

Za izvršenje gornjih odredaba propisaće se i izraditi pravilnici sa zakonskom važnošću u roku od šest meseci od stupanja na snagu ovog Zakona.

Pravilnik će izraditi i predložiti Narodni invalidski fond u saradnji sa zainteresovanim nadležnostima, ustanovama i licima i Udruženjem ratnih invalida.

§ 38.

Država priznaje da je osnivanje zadruga, kojima je cilj da čuvaju zdravlje, da razvijaju privrednu snagu i da zadovoljavaju životne potrebe lica zaštićenih ovim Zakonom, u javnom interesu, te s toga svima zadrugama, u kojima bi kao zadrugari bili isključivo ili najvećim delom lica zaštićena ovim Zakonom, daje sve povlastice i oslobodenja, koja su ma kojim Zakonom, bilo u jednom delu države, priznata jednoj ili drugoj vrsti zadruga. Ove povlastice i oslobodenja daju se pod uslovom, da pravila i rad ovih zadruga odgovaraju duhu dotičnih Zakona, te da obrazovanje i rad tih zadruga stoji pod nadzorom priznatih zadružnih saveza.

Zadruga u smislu prednjeg stava oslobodene su poštarine i državnih taksa.

Zadrugama, u kojima su učlanjena isključivo lica zaštićena ovim Zakonom davaće Narodni invalidski fond kredit i pomoć iz svojih sredstava.

§ 39.

Kod davanja potpora ili povlastica udruženju ili zadrugama lica zaštićenih ovim Zakonom mora se obezbediti, da će od ove pomoći prvenstveno najpotrebniji članovi pojedinim licima treba uzimati u obzir najpre one, koji su ekonomski ili socijalno najslabiji, u većoj meri nesposobni za privredni rad i opterećeni sa većim brojem sitne i nezbrinute dece, a daju dovoljno moralnog i ličnog jemstva, da će podeljenu pomoć pametno i korisno upotrebiti.

7) Besplatna i povlašćena vožnja

§ 40.

Invalid, kao i ostala lica koja štiti ovaj Zakon, imaju prava na besplatnu vožnju na polasku i povratku železnicama, brodovima i automobilima, kojima upravljaju država, javna tela ili ustanove i preduzeća, koja od javnih tela uživaju neku povlasticu ili pomoć u novcu (subvenciju), kad po pozivu vlasti ili Narodnog invalidskog fonda i njegovog poverenika putuju u cilju sticanja, ukazivanja ili zadobijanja prava ili pomoći po ovom Zakonu.

Pravo na besplatnu vožnju imaju i:

a) pratioci invalida I grupe i ostalih slepih, sakah ili inače za putovanje nesposobnih lica, zaštićenih ovim Zakonom;

b) organi Narodnog invalidskog fonda i članovi Središnje uprave Udruženja ratnih invalida u službenim putovanjima.

v) delegati Narodnog invalidskog fonda za njegovu godišnju skupštinu;

g) delegati odbora Udruženja ratnih invalida kad putuju na plenarne sednice, godišnje skupštine i kongrese i

d) lica koja putuju na ratnička groblja.

Kao dokaz za pravo na besplatnu vožnju služi objava Narodnog invalidskog fonda, ili njegovog povereništva uz člansku legitimaciju sa fotografijom, koju izdaje Udruženje ratnih invalida.

Po privatnim poslovima imaju lica, koja štiti ovaj Zakon, prava na povlašćenu vožnju u pola cene na polasku i povratku na svima saobraćajnim sredstvima koja spominje prvi stav ovog paragrafa. Pratioci invalida pomenuti pod a) uživaju istu povlasticu.

Invalidnina i dodaci

§ 41.

Ratni vojni i ratni građanski invalidi, koji budu za takve priznati u smislu § 3 i 4 ovog Zakona, dele se na deset grupa prema utvrđenim procentima nesposobnosti i to:

U I grupu ulaze oni invalidi sa 100% sa dodatkom, a uz to im je za običan život potrebna tuda pomoć.

U	II grupu sa 100%
"	III " " 90%
"	IV " " 80%
"	V " " 70%
"	VI " " 60%
"	VII " " 50%
"	VIII " " 40%
"	IX " " 30%
"	X " " 20%

Onesposobljenost ispod 20% ne uzima se u obzir.

Ocena onesposobljenosti vrši se po odredbama ovoga Zakona i uputstvu za procenu onesposobljenosti, koje propisuje Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja i sastavni je deo ovoga Zakona.

§ 42.

Invalidi stariji od 60 godina, uživaće bez obzira na stepen njihove invalidnosti, invalidninu 100% invalida.

§ 43.

Invalidima po odredbama ovoga Zakona pripada i to:

I grupe	Din.	10.800	godišnje
II	"	7.200	"
III	"	6.480	"
IV	"	5.760	"
V	"	5.040	"
VI	"	4.320	"
VII	"	3.600	"
VIII	"	2.880	"
IX	"	2.160	"
X	"	1.440	"

§ 44.

Invalidi, koji su slepi, umobolni, potpuno ukočeni u većini velikih zglobova, potpuno na obe ili na jednoj strani (paraplegia, haemiplegia), neizlečivo obostrano uzeti u spletu živaca oni koji su izgubili obe ruke, obe noge do blizu kolena, ili jednu više, a drugu niže kolena, jednu ruku i jednu nogu do blizu kolena; oni kojima su uzeta creva ili bešika, kao i oni, čije se prednje teško obolenje nalazi još u razviću, a potpuno su nesposobni za rad i potrebna im je nega nekog drugog lica, imaju prava na specijalni dodatak za negu i tuđu pomoć u iznosu od 10.800.—godišnje. U slučaju da su smešteni u kome od Invalidskih domova uživaće prinadležnosti prema § 69 ovog Zakona.

§ 45.

Invalidnina po ovome Zakonu izdavaće se odvojeno i bez obzira na imovno stanje, plate, penzije, druge pomoći, nagrade i priznanje po odredbama specijalnih Zakona.

Pored toga, na ovu invalidninu i dodatke ne plaća se porez, niti drugi kakav javni prirez, niti ona utiče na određivanja imovnog stanja.

§ 46.

Vojni ratni invalidi, rezervni oficiri slobodnih profesija, koji nisu u državnoj službi, niti imaju pravo na penziju, dobijaće, pored invalidnine i porodičnog dodatka, predviđenog u § 47 ovoga Zakona, još i lični dodatak na skupoću, koji ne može biti manji i to:

u I razredu skupoće	Din.	30	dnevno
„ II „	„	20	„
„ III „	„	15	„
i na selu	„	10	„

a pod uslovima da njihovi ukupni mesečni prihodi ne prelaze visinu određenu uredbom o ličnim i porodičnim dodacima koja važi za državne penzionere.

§ 47.

Vojni i građanski ratni invalidi I, II, III, IV, V i VI grupe, koji su siromašnog stanja, u smislu ovoga Zakona, primaće lični i porodični dodatak na skupoću na sebe lično, ženu i na svako dete, pomenuto u § 5 ovoga Zakona, a koji iznosi:

u I razredu skupoće	1/6	njegove	invalidnine
„ II „	1/7	„	„
„ III „	1/8	„	„
i na selu	1/10	„	„

Vojni i građanski ratni invalidi u aktivnoj državnoj ili samoupravnoj službi i penzioneri državni i samoupravni nemaju prava na lični i porodični dodatak, ako ga već primaju po specijalnim zakonima.

§ 48.

Porodice u ratu poginulih, umrlih i nestalih ratnika iz § 2. tač. v) ovoga Zakona, uživaće invalidninu koja je ravna 1/6 invalidnine invalida sa 100% nesposobnosti.

Pored ovoga, ovim porodicama, ako su siromašnog stanja u smislu ovoga Zakona, isplaćivaće se i specijalni mesečni dodatak na skupoću, koji ne sme biti manji i to:

Raz. skupoće	Din.	Dinara
u mestima I za nosioca prava	150.—	za ostale po 120.—
„ „ II „ „	120.—	„ „ „ 100.—
„ „ III „ „	100.—	„ „ „ 80.—
„ селима IV „ „	60.—	„ „ „ 40.—

Na ovaj specijalni dodatak imaju pravo porodice koje su u smislu ovog Zakona siromašnog stanja i to:

Ako porod. plaća ispod	150.—	osnov. drž. por. u izn.	100%
„ „ „ od	150—160.—	„ „ „ „	60%
„ „ „ „	160—170.—	„ „ „ „	80%
„ „ „ „	170—180.—	„ „ „ „	70%
„ „ „ „	180—190.—	„ „ „ „	60%
„ „ „ „	190—200.—	„ „ „ „	50%

Porodicama koje plaćaju porezu veću od dinara 200 ne pripada ovaj dodatak na skupoću.

Porodicama aktivnih oficira i podoficira i državnih i samoupravnih službenika ne pripada ovaj dodatak, ako ga već primaju po specijalnim zakonima.

Za osnovicu za određivanje penzije porodicama poginulih, umrlih i nestalih ratnika, aktivnih oficira i podoficira, državnih i samoupravnih službenika, koji su učestvovali u ratovima za oslobođenje, uzimaće se plata poginulog, umrlog i nestalog kao da je stvarno proveo u državnoj službi 35 godina u dotičnom činu odnosno položaju.

Naknadnim rešenjem resornog Ministra regulisaće se penzija ovim porodicama prema odnosnim zakonima, koji su danas u važnosti.

§ 49.

Roditelji poginulog, nestalog i umrlog ratnika, zaštićeni ovim Zakonom po § 5 prethodni stav, primaće 1/6 invalidnine invalida sa 100% nesposobnosti.

Roditeljima koji su izgubili više od jednog sina u ratu ova invalidnina povećava se sa 20% za svakog daljeg izgubljenog sina.

Na invalidninu i njeno uvećanje imaju prava roditelji bez obzira na to da li je poginuli sin ostavio porodicu, koja po ovome Zakonu već uživa invalidninu, ako su siromašnog stanja.

Roditelji siromašnog stanja primaće uz to i specijalni mesečni dodatak na skupoću, koji ne sme biti manji i to:

u I razred od Din.	150.—	za svakog	roditelja
„ II „	120.—	„ „	„
„ III „	100.—	„ „	„
„ IV (na selu) „	60.—	„ „	„

Ovaj specijalni dodatak na skupoću izdavaće se i to:

1) do 100% iznosa ako roditelj plaća ispod	Din.	150.—	por.
2) „ 90% „ „ „	od Din.	150—160.—	„
3) „ 80% „ „ „	„	160—170.—	„
4) „ 70% „ „ „	„	170—180.—	„
5) „ 60% „ „ „	„	180—190.—	„
6) „ 50% „ „ „	„	190—200.—	„

Roditelji koji plaćaju preko 200.— din. osnovne državne poreze nemaju prava na ovaj dodatak na skupoću.

Na prijem invalidnine, njenog uvećanja i dodatka imaće svi gore pomenuti roditelji bez obzira da li imaju još živih sinova.

§ 50.

Ako poginuli, umrli ili nestali ratnik nije ostavio ženu i decu, a nema ni roditelja, onda će njegova maloletna braća i sestre, kojima je on bio jedini hranilac, a siromašnog su stanja, primiti 1/10 invalidnine invalida 100% nesposobnosti.

Ako ima više braće i sestara, onda se ova invalidnina povećava za svako takvo lice još za 20%, s tim da ovu invalidninu dele na ravne delove.

§ 51.

Udovima i roditeljima uvećava se invalidnina sa 20% od osnovne invalidnine po navršetku 60 godina života.

§ 52.

Porodice umrlih ratnih vojnih invalida I, II, III, IV, V, VI i VII grupe uživaće invalidninu i dodatke kao i porodice u ratu poginulih, umrlih ili nestalih ratnika iz § 48 ovoga Zakona.

Porodice umrlih ratnih vojnih invalida VIII, IX i X grupe uživaće 1/3 od invalidnine koju je umrli primao bez prava na dodatak po ovome Zakonu.

§ 53.

Roditelji umrlih ratnih vojnih invalida I, II, III, IV, V, VI i VII grupe, ako nisu ostavili ženu i decu

primaće invalidninu i dodatke kao roditelji označeni u § 49 ovoga Zakona.

Braća i sestre ovih lica, imaju pravo na invalidninu po § 50 ovoga Zakona, ako ispunjavaju uslove iz tog propisa.

§ 54.

Porodice umrlih ratnih građanskih invalida I, II, III i IV grupe kao i porodice poginulih, umrlih ratnih žrtava (§ 2 t. g.) imaće pravo na invalidninu samo pod uslovom da su siromašnog stanja u smislu ovoga Zakona i da je na ratnoj žrtvi ležao teret izdržavanja te porodice.

Visina njihove invalidnine iznosiće isto kao i odgovarajuća invalidnina porodice poginulih, umrlih i nestalih ratnika po odredbama ovog Zakona s tim, da neće uživati specijalne dodatke.

Ovo važi i za roditelje, odnosno braću i sestre poginulih, umrlih i nestalih ratnih žrtava (§§ 49 i 50).

Početak i trajanje invalidnine

§ 55.

Invalidnina se dodeljuje i isplaćuje invalidima od dana onesposobljenja i traje dok invalid kao takav ispunjava uslove po ovom Zakonu.

§ 56.

Invalid zaštićen ovim Zakonom ima prava tražiti ponovan lekarsko-komisijски pregled čim mu jedan lekar potvrdi, da mu se njegovo zdravlje ili sposobnost za rad od poslednjeg lekarsko-komisijskog pregleda u znatnoj meri pogoršalo.

Povećanje invalidnine važi od dana kada mu je lekarska komisija priznala povećanje procenta nesposobnosti.

Ministar socijalne politike može kod onih, koji su oglašeni za invalide, ili kod uživalaca invalidnine, tražiti novi lekarsko-komisijски pregled ili ponovno suđenje samo onda, ako ima osnovnih dokaza, da su ta lica došla do invalidskih prava prevarom ili drugim zakonom zabranjenim putem, ili da uopšte nisu mogla steći invalidska prava shodno propisima ovoga Zakona.

§ 57.

Invalidnina predviđena ovim Zakonom za udovice i siročad i roditelje, braću i sestre počinje teći od dana smrti lica, od koga oni dovode pravo. No u slučaju, da te porodice za vreme rata uživaju naročitu državnu pomoć za izdržavanje, invalidnina i potpora isplaćivaće se u punom iznosu od prvog dana u mesecu posle obustave državnog izdržavanja, a za ranije vreme izvršiće se obračun te isplatiti eventualno razlika u njihovu korist.

§ 58.

Invalidnina traje:

- 1) Ocu do smrti;
- 2) Udovici i majci do smrti ili do preudaje;
- 3) deci bez oca i majke, braći i sestrama do navršetka 16-te godine.

Izuzetno pripada invalidnina deci, braći i sestrama:

ako se školuje do završetka školovanja, a najdalje do navršetka 23 godine, ili doživotno, ako su za duševan ili telesni rad nesposobni. Ženska deca udajom gube pravo na invalidninu.

Invalidnina, odnosno uvećanje, kod dece koja su zbrinuta besplatno u neki zavod, isplaćuje se dotičnim zavodima na ime izdržavanja.

Gubitak i obustava invalidnine i ostalih povlastica

§ 59

Licima, za koje nadležna vlast utvrdi, da čine zloupotrebu sa raznim vrstama pomoći, ili da se odaju krađi, prošnjji, pijanstvu, kockanju, nemoralnom životu ili nemarnosti i u znatnoj meri zanemaruju sebe ili svoju porodicu u materijalnom ili moralnom pogledu, može se za uvek ili za izvesno vreme oduzeti jedna ili više ili sve vrste državne pomoći.

Odluku o gubitku invalidnine, uvećanja i ostalih pomoći i povlastica donose invalidski sudovi, koji su nadležni za dosuđivanje invalidnine.

Prijavu za gubitak invalidnine, uvećanja i ostalih pomoći i povlastica u smislu ovog člana, može podneti svako državno i samoupravno nadležstvo, kao i invalidske organizacije priznate po ovom Zakonu.

§ 60

Invalid, koji je presudom redovnog suda osuđen za krivično delo, koje za sobom ne povlači gubitak građanske časti, po sudskoj presudi ili Zakonu gubi invalidninu za vreme izdržavanja kazne, no njegova porodica za to vreme primaće 50% svih njegovih invalidskih prinadležnosti.

Ako je osuđen jedan od onih članova porodice, na koje uživatelj invalidnine prima uvećanje, uživatelj invalidnine gubi uvećanje za toga člana porodice za vreme njegovog izdržavanja kazne.

Lice, koje je presudom redovnog suda osuđeno za zločinstvo ili delo koje za sobom povlači gubitak građanske časti, po sudskoj presudi ili Zakonu, gubi za uvek invalidska prava, a njegova porodica uživaće 50% od njegovih svih invalidskih prinadležnosti, pod uslovom da je siromašnog stanja.

§ 61

Ako je žena ratnog invalida presudom rastavljena ili razvedena, ima prava, posle njegove smrti, na invalidninu, dodatke i zaštitu ako ima dece iz zakonitog braka sa rastavljenim ili razvedenim mužem i ova budu poverena njenom staranju, dok su ta deca zaštićena ovim Zakonom i ako invalidsku potporu, pod nadzorom starateljskog sudije upotrebljava za njihovo zbrinjavanje.

U protivnom slučaju, invalidska potpora dosuđuje se deci, koja se onda smatraju kao siročad bez oca i majke.

§ 62

Preudajom udovica gubi pravo na invalidninu, a kao miraz isplatiće joj se dvogodišnja invalidnina sa dodatkom, koji njoj pripada, ako to bude tražila u roku od šest meseca od dana venčanja.

§ 63

Pravo na invalidninu, dodatke i ostale zaštite gube sva lica zaštićena ovim Zakonom kada istupe iz državljanstva.

§ 64

Invalidnina ili deo invalidnine, koje bi se lice zaštićeno ovim Zakonom odreklo, unosi se u Narodni invalidski fond sve dotle dok bi takvo lice imalo

prava na invalidninu. Ovo odricanje može se i opozvati.

§ 65

Pravo na prijem dosudene invalidnine i uvećanja ne zastareva.

§ 66

Nije dopušten privatno-pravni sudski prenos invalidnine i uvećanja u svrhu podmirivanja ma kakvog potraživanja.

Na invalidninu i dodatke ne može se staviti zabrana i iz nje vršiti naplatu. Izuzetno može se na invalidninu staviti zabrana i iz nje vršiti naplata najviše do $\frac{1}{3}$ invalidskih prinadležnosti za potraživanja državnih i samoupravnih tela, kreditnih ustanova i invalidskih udruženja, a za zakonsko izdržavanje može uz $\frac{1}{2}$ invalidnine biti obuhvaćeno i celo uvećanje koje pada na dotično lice, kojega se tiče izdržavanje.

§ 67

Otkupnina invalidnine u smislu dosadašnjih zakona neće se više davati, ali će Narodni invalidski fond porodici žrtve zaštićene ovim Zakonom dati zajam, čija će visina biti uračunata po načelima tehnike osiguranja, na osnovu invalidnine i dodataka, godine starosti i sposobnosti za rad, no s tim, da se za otplatu zajma može zadržavati najviše $\frac{1}{3}$ iznosa invalidnine i dodataka.

Pravilnik za davanje ovih zajmova propisaće Narodni invalidski fond.

U mesto zajma u novcu, može se pod istim uslovima dati zemljište ili preuzeti otplata dugova kod poverilaca.

9) Razduženje ratnih žrtava

§ 68

U koliko zadrugama, porodicama i licima koje štiti ovaj Zakon, njihovi dugovi nisu olakšani Uredbom o likvidaciji zemljoradničkih dugova ili nekom drugom uredbom, Ministarski savet će u roku od jedne godine po stupanju na snagu ovog Zakona, doneti uredbu sa zakonskom snagom, kojom će im smanjiti i olakšati otplatu njihovih obaveza i u toj uredbi predvideti, da se otplata odnosno isplata može izvršiti i u invalidskim obveznicama.

10) Invalidski domovi

§ 69

Država će u roku od 5 godina po stupanju na snagu ovog Zakona, preko Narodnog invalidskog fonda, podići u svakoj banovini bar po jedan invalidski dom za doživotni smeštaj invalida pomenutih u § 44 ovog Zakona kao i ratnih invalida II, III i IV grupe.

Sem ovih mogu se u ove domove primati i ostali ratni invalidi u izuzetnim slučajevima, po odobrenju Narodnog invalidskog fonda, a na predlog Središnjeg odbora Udruženja ratnih invalida.

Za vreme njihovog izdržavanja u ovim domovima invalidi će uživati po jednu trećinu njihove invalidnine u slučaju da nemaju porodicu ili ona nije siromašnog stanja, a ostatak njihovih invalidskih prinadležnosti pripada Narodnom invalidskom fondu. U slučaju da imaju porodice siromašnog stanja, onda invalidu pripada 100 dinara mesečno od njegove invalidnine, a ostatak njegovih invalidskih prinadle-

žnosti pripada njegovoj porodici osim specijalnog dodatka invalida I grupe za negu i tuđu pomoć, koja pripada Narodnom invalidskom fondu.

11) Pogrebni troškovi

§ 70

Porodici u kojoj umre lice zaštićeno ovim Zakonom pripada na ime pogrebnih troškova tromesečni iznos njegove invalidnine, odnosno njegova udela i ličnih dodataka.

U koliko ratna žrtva zaštićena ovim Zakonom ne bude sahranjena o državnom trošku, a porodica želi da bude sahranjena u njenoj sredini, troškove prenosa snosiće Narodni invalidski fond.

Pogrebni troškovi pripadaju i Udruženju ratnih invalida koje će takvu žrtvu dostojno sahraniti, ako ona nije ostavila posle sebe nikoga od svojih.

Sahrana ratnog vojnog invalida izvršiće se sa ukazivanjem vojnih počasti, ako za to ima mogućnosti.

NAŠE I STRANE RATNE ŽRTVE

§ 71

Invalidska prava i pomoći pripadaju i:

a) našim današnjim državljanima, bez obzira čije su državljanstvo imali u času stradanja; sem onih, za koje ima dokaza da su bez potrebe nečovečno postupali sa našim življem i tim svojim radom škodili interesima našeg naroda;

b) emigrantima — Slovenima, koji stalno žive i rade u našoj državi i žele da stupe u naše državljanstvo, i

v) strancima, koji stalno žive i rade kod nas, a borili su se u srpskoj ili crnogorskoj, ili nekoj nama savezničkoj vojsci, ako od svoje države ne uživaju invalidninu.

Za ostale strane državljanke — ratne žrtve, ako se privremeno ili stalno zadržavaju u našoj zemlji, stara se Narodni invalidski fond prema postojećim međunarodnim ugovorima i običajima.

GLAVA III

POSTUPAK

§ 72

Prijavljivanje.

Svako lice koje smatra da po ovome Zakonu ima neko pravo na državnu zaštitu i pomoć dužno je podneti pismenu prijavu najbližoj opštinskoj vlasti ili Udruženju ratnih invalida.

Za slabo pismene, nepismene, slaboumne, duševno obolele, maloletne, odsutne i slične slučajeve prijavu će podneti njihovi bliži rodaci, ili staraoci, a u nedostatku ovih može ih prijaviti i svako drugo lice ili vlast. Prijave se mogu podnositi i putem sašuljanja na zapisnik.

Opštinske vlasti, odnosno Udruženje ratnih invalida dužno je izdati potvrdu o prijemu prijave.

§ 73

Prijave za sticanje prava po ovome Zakonu imaju se podneti u roku od godine dana po povraćaju vojske i mornarice iz ratnog u redovno stanje. Lica koja su posle povratka vojske u redovno stanje ostala u bolnicama na lečenju, kao i ona koja su van

zemlje, uživaće taj rok od dana otpusta iz bolnice odnosno povratka u zemlju. Porodice nestalih u ratu, koje polažu pravo na zaštitu i pomoć po ovome Zakonu podneće prijavu u roku od 18 meseci od dana ukazu o demobilizaciji vojske i mornarice.

Porodice umrlih invalida dužne su podneti prijavu u roku od godine dana od smrti ličnog invalida.

Ko ne podnese prijavu u gore označenom roku, stiće pravo na invalidninu i državnu pomoć i zaštitu tek od dana podnošenja prijave, inače pravo za prijavu ne zastareva.

§ 74

Svako lice koje podnese prijavu označiće u njoj po mogućstvu:

a) godinu i mesto rođenja;
b) mesto stalnog stanovanja u doba podnošenja prijave;
v) kad je stupio u kadar radi otsluženja roka i u kojoj je jedinici otslužio rok. Ako je građanski invalid i nije služio kadrovski rok, navešće to u prijavi;

g) u kojoj je jedinici onesposobljen u ratu;
d) koje su mu bile pretpostavljene starešine;
d) koga je dana, meseca i godine ranjen, poginuo (umro), u kojoj borbi, na kome položaju, mestu odnosno bolnici, ako je građanska ratna žrtva kad, gde i kojim slučajem je onesposobljen;

e) u kojoj je bolnici lečen;
ž) kad je kao ranjen napustio komandu; i
z) kad je zbog nesposobnosti razrešen službe u vojsci, ili ako je građanski invalid, kad je prestao zbog nesposobnosti da otpravlja dotadašnju službu ili posao kojim se do tada bavio.

U slučaju da o svemu napred izloženom ima i pismenih dokaza priložiće ih uz prijavu.

Ovako podnetu prijavu dužan je opštinski sud ili Udruženje ratnih invalida, sprovesti nadležnom Prvostepenom Invalidskom sudu zajedno sa priloženim dokumentima.

Ako je podnosilac prijave ženjen, podneće:

a) izvod iz protokola venčanih, kao i krštenicu za decu odnosno roditelje, braću i sestre;
b) uverenje da su svi članovi porodice za koje traži sva prava, živi; i
v) uverenje o vladanju i imovnom stanju.

§ 75

Opštinski sud, odnosno Udruženje ratnih invalida, dužni su uobičajenim putem obavestiti svoje članove o načinu podnošenja prijave, dati svaku pomoć i uputstvo zainteresovanim licima da do svoga prava dođu.

U koliko podnosilac prijave ne bi raspolagao sa podacima ili dokumentima koji se uz prijavu traže, opština odnosno Invalidsko udruženje dužno je da najhitnijim putem pribavi nedostajuće podatke i uverenja, koja se odnose na podatke o rođenju, bračnom i imovnom stanju, o članovima porodice, o vladanju, školovanju dece i tome slično.

Ovako dopunjena prijava dokumentima i uverenjima ima se u najkraćem roku dostaviti nadležnom Prvostepenom Invalidskom sudu radi daljeg postupka.

12) Invalidski sudovi

§ 76

Invalidski sudovi su: Prvostepeni Invalidski sudovi i Vrhovni Invalidski sud i oni rešavaju o prima-

nju i oduzimanju narodnog priznanja i državne zaštite i pomoći kao i kažnjavanju po ovome Zakonu.

Pri svakom Okružnom sudu ustanovljava se Prvostepeni Invalidski sud, a pri Narodnom invalidskom fondu u Beogradu Vrhovni invalidski sud, koji je jedini u zemlji, ali može imati prema potrebi više odeljenja istog sastava.

§ 77

Prvostepeni invalidski sud sastoji se iz predsednika, koga postavlja Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja u sporazumu sa Ministrom pravde, iz redova sudija odnosno okružnog suda, i dva člana, koje postavlja Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja i to jednog na predlog Narodnog invalidskog fonda iz redova pravnik, a drugog na predlog Udruženja ratnih invalida.

Vrhovni Invalidski sud sastoji se iz pet članova. Od ovih su trojica iz redova državnih sudija, koje postavlja Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja u sporazumu sa Ministrom pravde. Ove sudije moraju biti iz redova sudija viših sudova, predsednika i sudija Okružnih sudova. Druga dva člana su pravnici koje postavlja Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja na predlog Narodnog invalidskog fonda i Udruženja ratnih invalida.

Najstariji sudija po rangi istovremeno je predsednik ovoga suda, odnosno odeljenja ako ih ima više.

Svaki član suda ima svoga zamenika koji mora ispunjavati uslove člana koga zamenjuje. Zamenici se postavljaju na isti način.

Delovođu i ostalo administrativno osoblje ovih sudova postavlja Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja na predlog Narodnog invalidskog fonda.

Sva mesta u ovim sudovima imaju se popuniti iz redova lica zaštićenih ovim Zakonom, u nedostatku istih iz redova bivših ratnika pa tek iz redova ostalih lica.

§ 78

Postupak i poslovnik Invalidskih sudova propisuje Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja na predlog Uprave Narodnog invalidskog fonda.

§ 79

Radi jednoobrazne primene pojedinih odredaba ovoga Zakona, može predsednik svakog odeljenja Vrhovnog invalidskog suda zakazati zajedničku sednicu svih njegovih odeljenja i sudija, kojoj predsedava najstariji po rangi predsednik odeljenja.

Odluke koje bude donela takva sednica, obavezne su za sva odeljenja Vrhovnog invalidskog suda i sve prvostepene invalidske sudove.

Nagrada članovima sudova i ostalom administrativnom osoblju isplaćivaće se iz kase Narodnog invalidskog fonda, koje određuje Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja na predlog Uprave Narodnog invalidskog fonda.

§ 80

Kad Prvostepeni invalidski sud primi prijavu raspraviće da li je nadležan. Ako bi našao da nije nadležan, o ovome izvestiće zainteresovano lice.

U slučaju sukoba nadležnosti Vrhovni invalidski sud doneće odluku koji je sud nadležan, a istovremeno mu dostaviti prijavu.

§ 81

U koliko uz prijavu nedostaju podatci dokaze koji se traže za sticanje prava po ovom Zakonu Pr-

vostepeni invalidski sud pribaviće po zvaničnoj dužnosti od nadležnih vlasti. U slučaju potrebnog pregleda radi utvrđivanja nesposobnosti uputiće zainteresovano lice nadležnoj lekarskoj komisiji.

§ 82

Po prikupljenim dokazima Invalidski sud će doneti rešenje o priznavanju ili nepriznavanju invalidnine i o vremenu od kada ta invalidnina traje.

Važnost i vrednost prikupljenog dokaznog materijala ceniće sud po slobodnom ubedenju koje će obrazložiti razlozima.

Rešenje se donosi većinom glasova.

§ 83

Protiv rešenja Prvostepenog invalidskog suda (zainteresovano lice) ima pravo žalbe u roku od 30 dana od dana prijema rešenja.

Žalba je blagovremena ako je u predviđenom roku predata lično ili preko pošte, odnosno Invalidskog udruženja, upućena sudu protiv čijeg se rešenja žali.

§ 84

Prvostepeni invalidski sudovi dostavljaju Vrhovnom invalidskom sudu po zvaničnoj dužnosti sve predmete po kojima je dosudena invalidnina ili neko pravo po ovome Zakonu, a druge predmete samo po žalbi zainteresovanog i to sve po isteku roka za žalbu.

§ 85

Vrhovni invalidski sud može rešenje osnažiti, poništiti ili preinačiti, a ako stanje stvari nije dovoljno isledeno vratiti na dosledenje.

§ 86

Svako svoje rešenje Vrhovni invalidski sud dostaviće u prepisu Ministarstvu socijalne politike i narodnog zdravlja.

3) Komisija za pregled invalida

§ 87

U sedištu svakog vojnog okruga postoji lekarska komisija za pregled lica, čija se nesposobnost za rad i njen procenat ima utvrditi.

Lekarsku komisiju sastavljaju: komandant vojnog okruga ili njegov zamjenik, 1 vojni lekar i 2 građanska lekara, od kojih jednog određuje Narodni invalidski fond, a drugog Udruženje ratnih invalida, odnosno njegov odbor u dotičnom mestu.

Protiv odluke prve lekarske komisije može se u roku od 30 dana podneti žalba višoj lekarskoj komisiji, koju kod Komande divizijske oblasti sastavljaju: njen komandant ili njegov zamjenik, 2 vojna lekara i 2 građanska lekara, od kojih jednog određuje Narodni invalidski fond, a drugog Udruženje ratnih invalida, odnosno njegov odbor u dotičnom mestu.

Protivu niže lekarske komisije zainteresovani može podneti žalbu višoj lekarskoj komisiji u roku od 30 dana po prijemu lekarskog uverenja.

I bez žalbe zainteresovanog lica imaju se predmet i lice uputiti višoj lekarskoj komisiji, ako su u prvoj komisiji mišljenja lekara podeljena, čije je rešenje konačno.

Svako lice koje ide na lekarsko-komisijski pregled, ima pravo da sobom povede svog lekara, ili

doneše njegovo pismeno mišljenje. Usmene i pismene iskaze tog lekara komisije moraju uzimati u obzir i priložiti ih ostalim svojim aktima.

Sve lekare u gornjim komisijama postavlja Ministar socijalne politike prema gornjim odredbama.

Lekarske komisije rade po uputstvima o utvrđivanju invalidnosti ratnih žrtava, koja propisuje Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja.

4) Obnova postupka

§ 88

Posle izvršnog rešenja o invalidnini može se tražiti obnova postupka:

1) Kad se naknadno nađu novi dokazi za sticaj ili gubitak prava na invalidninu odnosno uvećanja, a koji dokazi do završetka ranijeg postupka nisu bili poznati;

2) kad se javne isprave o nekoj činjenici, koja je uticala na prethodno rešenje, ne slažu po sadržini;

3) kad se ličnome invalidu stanje zdravlja toliko pogorša da ima prava na povećanje invalidnine;

Predlog za obnovu postupka mora se podneti u roku od godinu dana, od kada se saznalo za razlog zbog kojeg se traži obnova postupka.

Dosudena invalidnina po obnovi postupka teče interesovanom od dana podnete molbe.

Pogreške u pisanju ili računanju kao i druge očevidne netačnosti u rešenju ili njegovim otpavicima može u svako vreme ispraviti sud koji je doneo rešenje.

§ 89.

Predlog za obnovu postupka podnosi se nadležnom Prvostepenom sudu. Ako ovaj sud nije doneo prvo rešenje po predmetu, za koji se obnova postupka traži, on će po zvaničnoj dužnosti dobiti odnosna akta od suda koji je prvo rešenje doneo.

Ako sud uvaži zahtev za obnovu postupka, onda će istim rešenjem raspraviti i o glavnom traženju molioca. Doneto rešenje sud će dostaviti i moliocu i Narodnom invalidskom fondu, koji imaju pravo žalbe shodno § 83 ovog Zakona, a po isteku roka za žalbu poslaće sve spise Vrhovnom invalidskom sudu bez obzira da li je bilo žalbe ili nije.

Ako sud ne uvaži zahtev za obnovu postupka onda će svoje obrazloženo rešenje dostaviti samo moliocu i samo u slučaju njegove blagovremene žalbe Vrhovnom Invalidskom sudu na rasmatranje i konačno rešenje.

GLAVA IV

UDRUŽENJE RATNIH INVALIDA

§ 90.

Sva lica, koja štiti ovaj Zakon, moraju biti članovi Udruženja ratnih invalida Kraljevine Jugoslavije i izvan njega ne mogu uživati prava i pomoći po ovom Zakonu.

Svaki nosilac prava po ovom Zakonu dobija od svog Udruženja ratnih invalida člansku knjižicu, u kojoj će biti njegov opis i upisana prava koja mu lično pripadaju, kao i članovima njegove porodice.

§ 91.

Udruženje ratnih invalida ima za svoje glavne zadatke:

a) da okuplja sve žrtve po ovom Zakonu i njihove potomke koje će vaspitavati u duhu nacionalizma;

b) da kao zakoniti predstavnik svojih članova štiti i zastupa njihova prava po odredbama ovog Zakona kod svih ovozemaljskih vlasti i ustanova;

v) da u zemlji i inostranstvu bude jedini zakoniti predstavnik ratnih žrtava Kraljevine Jugoslavije;

g) da radi za mir među narodima i društvenim slojevima;

d) da bude zvanični poverenik Narodnog invalidskog fonda i da u svojstvu javnog organa i kao takav vrši sve poslove, koje mu Narodni invalidski fond u smislu ovog Zakona bude poverio;

d) da vodi brigu i preuzima mere da se odredbe Invalidskog zakona pravilno i u potpunosti primenjuju i izvršuju; i

e) da stvara moralna i materijalna sretstva za zbrinjavanje ratnih žrtava i njihovih porodica.

§ 92

Udruženje ratnih invalida ima u Beogradu svoj Središni, u svakoj banovini banovinski, u svakom ili više srezova, po jedan sreski, a po potrebi u jednoj ili više opština, mesni odbor.

Gde nema ovih odbora ili bi oni bili u nemogućnosti vršiti poslove, za koje su pozvani po ovom Zakonu ili po ovlašćenju Ministar socijalne politike staraće se, da se ti poslovi povere državnim organima, na predlog Narodnog invalidskog fonda kako bi se na taj način obezbedilo neprekidno rešavanje stvari po ovom Zakonu.

U pogledu svojih društvenih stvari Udruženje ratnih invalida je autonomno, a kao poverenik Narodnog invalidskog fonda stoji pod njegovim nadzorom.

Članovi Upravnih i Nadzornih odbora Udruženja ratnih invalida kao i njihovo službeničko osoblje u poverenim im poslovima odgovaraju u smislu § ovog Zakona.

§ 93

Prepiska Udruženja ratnih invalida i njegovih odbora, kao zvanična, oslobođena je od svake takse i poštarine, za obična, preporučena i novčana pisma, telegrame i amanetne pošiljke.

Udruženje ratnih invalida i njegovi odbori oslobođeni su od svakog poreza državnih i samoupravnih prireza, taksa za registrovanje kao i drugih nameta i dažbina.

Udruženje ratnih invalida oslobođeno je od svih napred pobrojanih opterećenja i za sve domove, zgrade, sanatorijume, ustanove, letovališta, odmorišta, morska kupatila, ferijalne kolonije itd. tj. za sve što je namenjeno, ili čiji se prihod upotrebljava socijalno, za zdravstveno i materijalno snaženje ratnih žrtava ili licima zaštićenih ovim Zakonom.

§ 94

Od svakog člana Udruženja zadržaće se na ime članarine 1% od njegovih mesečnih invalidskih prinaldežnosti.

Naplaćena članarina ima se dostaviti Središnjem odboru Udruženja ratnih invalida u Beogradu. Ovu naplatu vrše vlasti koje isplaćuju i obračunavaju invalidske prinaldežnosti.

Narodni invalidski fond daje Udruženju ratnih invalida, na ime stalne mesečne pomoći, isto onoliko koliko plaćaju na ime članarine članovi Udruženja.

Iz prednjih izvora Udruženje će najpre podmiriti troškove za izdržavanje svoje organizacije, lične i materijalne a ostatak će upotrebiti na razne socijalne pomoći svojim članovima.

GLAVA V

NARODNI INVALIDSKI FOND

§ 95

Sveukupno staranje o ratnim žrtvama prenosi se na Narodni invalidski fond, čijem se osnivanju ima pristupiti odmah po stupanju na snagu ovoga Zakona.

Narodni invalidski fond je samostalna državna ustanova, u resoru Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja ima svoju samostalnu upravu i svoj samostalni budžet prihoda i rashoda.

Zadatak je Narodnog invalidskog fonda:

1) da organizuje, vodi, izvršuje i kontroliše celokupno državno, društveno i privatno staranje o ratnim žrtvama;

2) da stiće, prikuplja i troši novčana sretstva za pokriće svih potreba po ovom Zakonu;

3) da samostalno i preko svojih organa rešava, naređuje, izvršuje i vodi kontrolu o svemu što je ovim Zakonom predviđeno i preuzima mere za njegovo izvršenje;

4) da staranjem o ratnim žrtvama, nastojava da se svi zakonski propisi u pogledu narodnog i državnog priznanja o zaštiti i pomoći ratnih žrtava izvršuju;

5) da u narodu, društvu i javnosti razvije kult poštovanja prema ratnim žrtvama i braniocima otadžbine i da za buduća pokoljenja sačuva od zaborava primere i dela onih koji su se za narodno oslobođenje i ujedinjenje žrtvovali i koji su tvorci njegovi; i

6) da Njegovo Veličanstvo Kralja, Narodnu skupštinu, Senat i Kraljevsku vladu, kao i svu javnost redovno obavestava o stanju i potrebama naših ratnih žrtava, stavljajući im shodne predloge za korisna i praktična rešenja njihovih potreba i opravdanih želja.

§ 96

Za izvođenje svojih zadataka Narodni invalidski fond ima:

1) Upravni i Nadzorni odbor sa Generalnom direkcijom i povereništvima u zemlji;

2) svoj samostalni budžet prihoda i rashoda, svoju imovinu i specijalne prihode;

3) invalidske sudove i lekarske komisije; i

4) ortopedske zavode i državne invalidske domove i zdravstvene domove.

1. Upravni i nadzorni odbor Narodnog invalidskog fonda, generalna direkcija i povereništva

§ 97

U Beogradu postoji Upravni odbor Narodnog invalidskog fonda koji sastavljaju:

a) Od strane države:

1) Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja, kao predsednik;

2) Ministar vojske i mornarice;

3) Ministar finansija;

4) Ministar poljoprivrede;

5) Generalni direktor Uprave državnih monopola;

6) Generalni direktor Narodnog invalidskog fonda; i

7) Pretsednik Privilegovane Agrarne banke.

b) Od strane Udruženja ratnih invalida:

Središnji odbor Udruženja ratnih invalida određuje pet pretstavnika i njihove zamenike.

v) Od strane ratničkih organizacija:

Jedan pretstavnik Udruženja rezervnih oficira i ratnika.

Jedan pretstavnik Saveza dobrovoljaca Kraljevine Jugoslavije.

Jedan pretstavnik Udruženja nosioca Karadordeve zvezde sa mačevima.

Ove pretstavnike i njihove zamenike određuju vrhovni odbori dotičnih organizacija.

§ 98

Nadzorni odbor Narodnog invalidskog fonda sastavljaju:

1) Pretsednik Privilegovane Agrarne banke, kao pretsednik;

2) Pretsednik finansijskog odbora Senata;

3) Pretsednik finansijskog odbora Narodne skupštine;

4) Tri pretstavnika koje određuje Središnji odbor Udruženja ratnih invalida, i njihove zamenike; i

5) Generalni direktor Poštanske štedionice.

Pretstavnici države članovi su Uprave Narodnog invalidskog fonda po svom položaju.

Svaki član upravnog i nadzornog odbora, po položaju ima i svog zamenika, koga sam određuje u slučajevima potrebe i koji ga punopravno zastupa u svima pravima i dužnostima.

§ 99

Na čelu Generalne direkcije Narodnog invalidskog fonda stoji Generalni direktor u rang u pomoćnika Ministra, koji se postavlja Kraljevim ukazom na predlog Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja a u sporazumu sa Upravom Narodnog invalidskog fonda, on rukovodi svima poslovima po ovom Zakonu i stara se o izvršenju odluka Uprave Narodnog invalidskog fonda.

Poslovi Generalne direkcije Narodnog invalidskog fonda podeljeni su u 3 odeljenja. Svako odeljenje može prema potrebi imati jedan ili više oteka.

I. Opšte odeljenje, kome na čelu stoji najstariji načelnik, on je u isto vreme pomoćnik Generalnog direktora i u njegovom odsustvu vrši dužnost Generalnog direktora.

II. Odeljenje za socijalnu pomoć, staranje i zaštitu.

III. Odeljenje privredno-računsko, kojima na čelu stoje šefovi odeljenja u rang u načelnika Ministarstva.

Blíže odredbe o organizaciji, poslovanju, statusu činovništva Narodnog invalidskog fonda, propisuje Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja na predlog Uprave narodnog invalidskog fonda.

Svo osoblje Narodnog invalidskog fonda postavlja se iz redova lica zaštićenih ovim Zakonom ili dece njihove, u koliko među njima ne bi bilo sposobnih za određene položaje i dužnosti onda prvenstveno iz redova bivših ratnika pa tek ostalih lica.

§ 100

Radi što boljeg sprovođenja i izvršenja odredaba ovoga Zakona, Narodni invalidski fond može po-

jedine svoje poslove, ili radi kontrole izvršenja zakonskih propisa o zaštiti, pomoći i narodnom priznanju poveriti Središnjem odboru Udruženja ratnih invalida ili njegovim odborima u zemlji, a gde nema istih poveriti ih državnim i samoupravnim vlastima.

Organi Udruženja ratnih invalida, kojima u smislu gornjeg stava Narodni invalidski fond poveri pojedine poslove dužnosti, kad vrše poverene poslove, smatraće se kao organi javne vlasti i odgovaraju za svoje poslovanje kao i svi ostali službenici.

Budžet prihoda i rashoda, imovina i specijalni prihodi

§ 101

Narodni invalidski fond ima svoj samostalan budžet prihoda, svoju nepokretnu imovinu, osnovni kapital i prihode koji su mu specijalno namenjeni.

Svoj budžet prihoda i rashoda podnosi svake godine preko Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja na odobrenje Narodnoj skupštini i Senatu.

Odobreni budžet troši u svojoj nadležnosti potpuno samostalno, bez obzira na visinu sume, ali sve njegovo novčano poslovanje i radnje podležu propisima Zakona o državnom računovodstvu i Glavnoj kontroli.

§ 102

Narodni invalidski fond u svome predlogu budžeta predvideće sve rashode za nastupajuću budžetsku godinu koji su potrebni za izvršenje ovoga Zakona u glavnom ovo:

1) Lični izdaci

a) Isplata redovne invalidnine, dodataka i pomoći ratnim žrtvama za lečenje, školovanje, privredno jačanje i podizanje itd.;

b) Lični izdaci za plate, honorare i nagrade Uprave invalidskog fonda, osoblja invalidskog fonda, sudova, lekarskih komisija i lekara, osoblja invalidskih Domova, Ortopedskih zavoda i subvencije povereništava i poverenika.

2) Materijalni izdaci

a) Za stanbene prostorije Narodnog invalidskog fonda i drugih njegovih organa;

b) za podmirenje kancelarijskih potreba svih organa i ustanova koji su pod Narodnim invalidskim fondom; i

v) za materijalne izdatke invalidskih Domova, Ortopedskih zavoda i radionica, invalidskih škola, lekova, nabavku učila itd.

§ 103

Za ostvarenja potrebnih prihoda Narodnom invalidskom fondu dodeljuje se nepokretna imovina, osnovni kapital, specijalni prihodi navedeni u ovome Zakonu i vanredni prihodi koji će se svake godine predvideti u budžetu Narodnog invalidskog fonda i predlagati Narodnoj skupštini i Senatu na odobrenje.

§ 104

U sopstvenost Narodnog invalidskog fonda prelazi:

I. Nepokretnosti

1) Ortopedski zavodi i radionice proteza u Beogradu, Zagrebu i Trebinju;

2) sanatorijumi za tuberkulozne invalide na: Golniku, Brestovcu i Surdulici;

3) Invalidski Dom za iznemogle u Moslovini i zgrada na Mirju u Ljubljani;

4) zdravilišna zgrada u Rogaškoj Slatini, koja je nekad pripadala „Komisiji za opskrbu vraćajućih vojnika“ u Ljubljani i zgrada u Dolenjskim Toplicama;

5) invalidski Dom, zadužbina pok. Obrena Jan-kovića u Vrnjačkoj Banji; i

6) zemljište i zgrade koje bude Narodni invalidski fond stekao kupovinom ili poklonom itd.

7) Zaklada bana Jelačića za nemoćne vojnike u Zagrebu sa svim pokretnim i nepokretnim imetkom.

II Osnovni kapital

1) Ceo sadanji osnovni kapital „Narodnog invalidskog fonda“ po § 87. Invalidskog zakona od 1929 godine;

2) u 10.000.— dinara akcije „Srpskog brodar-skog društva“;

3) u potraživanju od 20 miliona dinara, koliko mu država duguje na ime subvencije po Invalidskom zakonu od 1921 godine;

4) u potraživanju od 8 miliona dinara koliko mu država duguje na ime subvencije po Invalidskom zakonu iz 1929 godine;

5) u potraživanju od 9 miliona dinara koliko mu država još duguje na ime zajma za podizanje zgrade Ministarstva socijalne politike; i

6) u potraživanju od 2.400.000.— dinara na ime zajma za zgradu Zakladne bolnice u Zagrebu, kao i ostatke uzetog novca za podizanje raznih zgrada, poliklinika itd., iz ovog fonda.

III Zadužbine

Zadužbine koje mu budu poklonili ili zaveštali njegovim dobrotvori:

1) Dajući mu izvesnu sumu novaca, hartija od vrednosti, zemljišta, zgrade ili svoja potraživanja sa naznačenjem, da to ima da bude njihova zadužbina žrtvama rata i s tim, da se samo njeni prihodi mogu godišnje trošiti, ili

2) odricanjem na svoju invalidninu, koju će mesto njih primati Narodni invalidski fond i sa njom upravljati po svom nahodenju ili u smislu prednje tačke.

§ 105

Prihode Narodnog invalidskog fonda sačinjavaju:

1) Prihodi od njegovih nepokretnosti, osnovnog kapitala i zadužbina pomenutih u prethodnom paragrafu;

2) budžetske dotacije države;

3) specijalni prihodi navedeni u ovome Zakonu; i u aneksu „A“ koji čini sastavni deo ovoga Zakona;

4) vanredni prihodi koji se svake godine predlažu u budžetu a odobrava ih sa budžetom Narodna skupština i Senat.

§ 106

Svake godine predvideće se u državnom budžetu dotacija Narodnom invalidskom fondu koja ne sme biti manja od 104.000.000 dinara.

§ 107

Specijalni prihodi Narodnog invalidskog fonda su sledeći:

a) Prihodi predvideni u § 88. Invalidskog zakona od 1929 godine i to:

1) od zgoditaka i dobitaka po Zakonu o isplati ratne štete;

2) 3% čistog prihoda svakog kola Državne klase lutrije;

3) prihodi koji su predvideni po čl. 99a Zakona o državnom računovodstvu, ili drugim zakonima, ili budu docnije određeni;

4) dobrovoljni prilozima, pokloni, zaveštanja odnosno prihodi njihovi ako se njihov osnovni kapital ne može trošiti.

b) Pored gornjih prihoda dodeljuje se Narodnom invalidskom fondu još i sledeći specijalni prihodi:

1) 4 — promil od ukupnih bruto monopolskih prihoda;

2) za svaku prodatu povratnu (vikend) kartu na državnim železnicama, brodovima i drugim saobraćajnim sretstvima, naplaćivaće se od putnika, u korist Narodnog invalidskog fonda po 0.50 din. za relacije veće od 7 do 25 kilometara itd. redom za svakih novih početih 25 kilometara po 0.50 dinara. Povratak se neće računati;

3) za svaku prodatu kartu za gore pomenuta saobraćajna sretstva u povlašćenoj ceni koju uživaju učesnici kongresa, proslava, izložbi i tome slično, koju povlasticu za ovakve slučajeve odobrava Ministar saobraćaja, naplaćivaće se i to po 0.50 procenta od njene povlašćene cene, s tim da će se sume u parama zaokrugljivati u korist Narodnog invalidskog fonda;

4) svake godine 15 septembra pa za 10 narednih dana i od 1 do 10 decembra, kao uspomenu na dan proboja Solunskog fronta i narodnog ujedinjenja naplaćivaće se specijalna taksa za sve poštanske pošiljke (pisma, dopisnice, pakete, telegrame, novčane uputnice i pisma) u korist Narodnog invalidskog fonda.

Ova taksa je kao višak normalnoj ceni utisnuta na specijalno izdanje maraka koje se obavezno prodaju u gore označene dane i ona iznosi:

0.25 din. za marke do 1 dinara vrednosti

0.50 din. za sve marke od 1 do 2.50 dinara

1.— dinar za sve marke preko 2.50 dinara vrednosti;

5) u iste dane naplaćivaće se taksa od 1 dinara u korist Narodnog invalidskog fonda na sve ulaznice u pozorišta, kinematografe i slične radnje za javnu zabavu.

6) 10% od ukupne cene koju plaća državi ili samoupravnom telu zakupac hotela, restoracije, kafane, bifea i kantine, ako ove objekte koji se po propisima ovoga Zakona imaju dati licima zaštićenim ovim Zakonom, drži neko drugo lice po prethodnom odobrenju Narodnog invalidskog fonda;

7) višak od 10% za svaku izdatu dozvolu ili ovlašćenje od strane državne ili samoupravne vlasti datu drugom licu za obavljanje nekog isključivog posla ili koncesije po odobrenju Narodnog invalidskog fonda koje su ovim Zakonom rezervisane za lica koja štiti ovaj Zakon;

8) ako je ova koncesija ili posao isključiv za celu zemlju ili većeg obima ili vrednosti onda se dozvolom ili ugovorom o koncesiji ima obavezati koncesionar, da će od bruto prihoda koje mu donese ovaj posao, obavezno davati Narodnom invalidskom fondu izvestan procenat koji će se odrediti pre-

ma prirodi posla, ali koji ne može biti manji od 1%; i 9) od kazni po ovome Zakonu.

10) prihodi predviđeni u aneksu „A” ovoga Zakona.

§ 108

Pored gornjih prihoda, za pokriće svojih rashoda Narodni invalidski fond predložiće i predvideti u svakom svome godišnjem budžetu vanredne prihode, označujući dohodak koji od njih predviđa, kao i koji se objekti i u kome iznosu predlažu u toku te godine za opterećenje.

Ove vanredne prihode, koje ovaj Zakon nije specijalno pomenuo, odobravaće Narodna skupština i Senat u predloženom budžetu Narodnog invalidskog fonda.

Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja, u sporazumu sa zainteresovanim Ministarstvima, na predlog Narodnog invalidskog fonda predložiće Narodnoj skupštini i Senatu način prikupljanja ovih prihoda.

Budžet prihoda, dogod prilike dozvoljavaju, treba da bude veći od budžeta rashoda, radi uvećavanja osnovnog kapitala Narodnog invalidskog fonda za stvaranje rezerve.

3. Invalidski sudovi i lekarske komisije

§ 109

Invalidski sudovi, predviđeni u ovome Zakonu, Prvostepeni i Vrhovni invalidski sud organi su Narodnog invalidskog fonda.

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja na predlog Narodnog invalidskog fonda propisaće pravilnik o nagradama sudija i osoblja suda kao i o postupku i radu svih sudova za donošenje rešenja o priznanju prava zaštite i pomoći po ovome Zakonu i postupak o izricanju kazni po ovome Zakonu i žalbama na iste.

§ 110

Lekarske komisije predviđene u ovome Zakonu jesu organi Narodnog invalidskog fonda i kao takvi u pogledu svoga poslovanja njemu podređeni.

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja na predlog Narodnog invalidskog fonda propisaće novo uputstvo o proceni privredne nesposobnosti ratnih invalida, kao i pravilnik o nagradama članova ovih komisija i njegovog osoblja.

4. Ortopedski zavodi, državni invalidski domovi i zdravstveni

§ 111

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja propisaće pravilnik o radu i ustrojstvu postojećih i novih Ortopedskih zavoda, pomoćnih radionica i izradi i opravkama ortopedskih pomagala za invalide na predlog Narodnog invalidskog fonda.

§ 112

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja, na predlog Narodnog invalidskog fonda, propisaće pravilnik o smeštaju invalida po državnim invalidskim domovima, sanatorijumima, zdravstvenim zgradama i tome slično.

Uprava Narodnog invalidskog fonda određivaće, prema potrebi, najcelishodniji način upotrebe iskoriš-

ćenja svoje nepokretne imovine, a njihove prihode unosice redovno u budžet prihoda.

GLAVA VI

KAZNE

§ 113

U koliko nisu u ovome Zakonu predviđene novčane kazne zbog neizvršenja odredaba ovoga Zakona, a naročito onih koje govore o uposlavanju lica zaštićenih ovim Zakonom, o njihovim pravima i prvenstvima, o privrednom osposobljenju i podizanju, o službi i radu i drugim povlasticama ove kazne će se predvideti u odnosnim pravilnicima.

U slučaju nenaplativosti ove novčane kazne mogu biti zamenjene i zatvorom.

§ 114

Sve kazne predviđene u ovom Zakonu, kao i one koje će se propisati u pravilnicima za izvršenje odredaba ovog Zakona izriču Invalidski sudovi na osnovu propisa o radu i postupku ovih sudova koje bude propisao Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja shodno odredbama §§ 78 i 109 ovoga Zakona.

GLAVA VII

PRELAZNA I ZAVRŠNA NAREĐENJA

I. Prevodenje na prinadležnosti po ovome Zakonu.

§ 115

Sva lica koja imaju izvršna sudska rešenja po Invalidskom zakonu od 1929 godine i po njima primaju invalidske prinadležnosti, prevešće se na prinadležnosti predviđene po ovome Zakonu bez ponovnog suđenja.

Prevodenje na ove prinadležnosti će izvršiti vlasti koje vrše obračun i isplatu invalidskih prinadležnosti, tako da će dotičnom licu mesto dosadašnje količine invalidskih prinadležnosti isplaćivati odgovarajuće prinadležnosti po ovom Zakonu.

Lica koja ne budu zadovoljna sa izvršnim rešenjem imaju prava da se obrate nadležnom sudu da im on odredi količinu invalidskih prinadležnosti predviđenim ovim Zakonom, bez obzira na rok.

§ 116

Dosadašnji Invalidski divizijski sudovi sve predmete po kojima je dosudena invalidska potpora po Zakonu od 1929 godine, dostaviće zasebnim spiskom nadležnim Okružnim sudovima koji se imaju smatrati svršenim.

Isto tako zasebnim spiskovima dostaviće nadležnim Okružnim sudovima i one predmete po kojima su sudovi doneli izvršna rešenja o odbijanju dotičnih lica od prava na invalidsku potporu po Zakonu od 1929 godine.

Okružni sudovi čim dobiju predmete navedene u gornjem odeljku uzeće ih u rad po službenoj dužnosti, osim predmeta onih invalida (porodica) koji su za takve oglašeni zbog bolesti, i utvrditi da li takva lica imaju prava na invalidninu po ovome Zakonu, o čemu će interesovanim izdati rešenje. Lica koja takvim rešenjem ne budu zadovoljna imaju pravo žalbe Vrhovnom invalidskom sudu u roku predviđenom u § 83 ovoga Zakona.

Sve ostale nerešene predmete dostaviće Divizijski invalidski sudovi zasebnim spisom na dalji zakonski postupak po ovome Zakonu prvostepenim invalidskim sudovima predviđenim ovim Zakonom.

Ovako će se postupiti i sa predmetima onih lica koja po Zakonu od 1929 godine imaju izvršna sudska rešenja, po kojima im je priznata zaštita i pomoć, ali im nije odlučeno o visini i prijemu invalidnine.

§ 117

Ona pak lica koja se sada prvi put javljaju ili koja su zbog neblagovremene prijave odbivena po ranijim zakonima dužna su da podnesu prijavu shodno propisima § 74 ovoga Zakona.

Ova lica dužna su da podnesu prijavu u roku od (6) šest meseci po stupanju na snagu ovoga Zakona.

Ko ne podnese prijavu u gore označenom roku, već kasnije, pravo na invalidninu i zaštitu po ovome Zakonu priznaće mu se od dana prijave.

§ 118

Ratni invalidi koji su za takve oglašeni zbog bolesti, koja nije posledica rane, povrede i ozlede, imaju pravo na invalidsku potporu po ovom Zakonu, ako su do 17 maja 1923 godine podneli prijavu nadležnoj vlasti za dosuđivanje invalidske potpore i do toga dana podneli nadležnoj vlasti zvanične dokaze, da su navedenu bolest dobili pri vršenju obavezne vojne dužnosti, u jedinicama namenjenim i upotrebljenim za vođenje operacija u vremenu od dana mobilizacije pa do dana demobilizacije.

§ 119

Licima kojima je pravo na invalidninu bilo priznato izvršnim rešenjem po Invalidskom zakonu od 1925 godine pa im je to stečeno pravo Zakonom od 1929 godine oduzeto ili smanjeno, priznaće se i isplatiti ono što im ide od časa oduzimanja, odnosno smanjivanja, do časa kada bi im po ovom Zakonu, na osnovu kojeg im je priznato, to pravo isteklo, pa najdocije do stupanja ovog Zakona na snagu.

Licima koja su već podnela prijave za neko invalidsko pravo po dosadašnjim Invalidskim zakonima, pa im te prijave još nisu rešene priznaće se, ako ispunjavaju uslove, invalidska prava za prošlo vreme, no najduže do stupanja ovog Zakona na snagu, po onom ranijem Invalidskom zakonu, njegovoj izmeni ili dopuni, ili Uredbi koja je po njih povoljnija.

Svi zaostaci iz 1 i 2 stava ovog paragrafa isplatiće se u invalidskim obveznicama, u roku od 20 godina, prema Uredbi koju će doneti Ministarski savet najdocije u roku od jedne godine dana posle stupanja ovoga Zakona na snagu.

§ 120

Vrhovni Invalidski sud, predviđen ovim Zakonom, ima se obrazovati i otpočeti rad u roku od 15 dana po stupanju na snagu ovoga Zakona i toga dana prestaje raditi Viši Invalidski sud predviđen po Zakonu od 1929 godine.

Prvostepeni Invalidski sudovi predviđeni ovim Zakonom obrazovaće se i otpočeti rad u roku od 30 dana po stupanju na snagu ovoga Zakona i toga dana prestaju raditi Invalidski divizijski sudovi predviđeni Zakonom od 1929 godine.

§ 121

Invalidi i porodice palih ratnika koji su po ranijim Zakonima otkupili invalidninu imaju pravo da po ovome Zakonu traže dosuđivanje invalidnine i invalidskih prinadležnosti. Dobijena suma na ime otkupnine obračunaće se prema vremenu za koje je odbijeno po ranijim Zakonima.

Isto tako ponova stiču prava na invalidsku potporu i oni invalidi i porodice palih, koji su otkupili invalidninu agrarnom zemljom, ako ispunjavaju ostale uslove predviđene ovim Zakonom.

II. Ostale odredbe

§ 122

Kao siromašno lice u smislu ovoga Zakona smatra se ono, koje ne plaća više od 200.— dinara na ime osnovne godišnje poreze. Za lica koja se nalaze u zadrugi poreza se uzima ona koja na njegov deo pripada.

Kao zadruga u smislu ovoga Zakona smatra se i zajednica života i imanja oca sa sinovima.

§ 123

Vojska bivše Kraljevine Crne Gore smatra se da je demobilisana 5 aprila 1920 godine, kada je izvršena opšta demobilizacija. Zarobljavanje ove vojske 1916 godine ima se uzeti kao zarobljavanje izvršeno silom okolnosti.

§ 124

Odredbe ovoga Zakona imaju se primeniti i na naše i strane državljane, dobrovoljce, ustaše i četnike koji su za vreme prošlih ratova pripadali sastavu srpske i crnogorske vojske kao i na učesnike-borce u Topličkom ustanku, i na borce organizovanih četa u Srbiji i Crnoj Gori koje su za vreme neprijateljske okupacije isključivo iz nacionalnih razloga vodili borbu protiv okupacionih vlasti smatraju se kao ratnici u smislu ovoga Zakona.

§ 125

Pravo na prijavu, zaštitu i pomoć po ovome Zakonu imaju svi ruski ratni invalidi nastanjeni na teritoriji Kraljevine Jugoslavije bez obzira da li su po ranijim zakonima bili priznati ili ne.

§ 126

Vojnim ratnim invalidima državnim i samoupravnim činovnicima priznaće se, pored onoga što se računa po postojećim Zakonima, još po 10 godina u stvarnom efektivnom trajanju u smislu propisa §§ 113 i 118 Zakona o činovnicima za ličnu odnosno porodičnu penziju, što se ima obuhvatiti rešenjem o regulisanju penzije. Ovo važi i za one, koji su već do stupanja na snagu ovog Zakona penzionisani, ili kojima je služba prestala pre sticanja prava na penziju s tim, da će im se ovo priznati naknadnim rešenjem resornog ministra, sa važnošću od dana kada ovaj Zakon bude stupio na snagu, no bez prava na prijem razlike za prošlo vreme.

Aktivni oficiri i podoficiri, državni i samoupravni službenici koji su ratni vojni invalidi, a koji su penzionisani po starim zakonima imaju se prevesti na penzije po novim, odnosno zakonima sa važnošću i ograničenjem kao što je gore rečeno.

Ovo uračunavanje godina i prevodenje na penziju po novim zakonima važi i za porodice takvih

invalida koji su umrli, kao i za porodice poginulih, umrlih i nestalih ratnika § 2 tačka a. i v.).

§ 127

Bivšim aktivnim oficirima i podoficirima, državnim i samoupravnim službenicima, koji su zbog rana, ozleda i povreda zadobivenih u ratovima za oslobođenje penzionisani, ili im je služba prestala sa istog razloga, pre nego što su stekli pravo na ličnu penziju, a priznati su za ratne vojne invalide po odredbama ovoga Zakona, priznaje se za određivanje lične penzije kao da su stvarno proveli 35 godina u državnoj službi.

Ovo važi i za one koji budu penzionisani ili im služba prestane zbog navedenog razloga i posle donošenja ovog Zakona.

Naknadnim rešenjem resornog ministra prevešće se ova lica u smislu gornjeg stava na penzije po odnošnim zakonima koji sada važe.

§ 128

Penzionisani oficiri i vojni činovnici, ratni invalidi, koji su u smislu čl. 393 tačka 1 Zakona o ustrojstvu vojske prevedeni na penzijske prinadležnosti višeg narednog čina prevešće se u smislu §§ 126 i 128 ovoga Zakona na penzijske prinadležnosti po Zakonu o ustrojstvu vojske od 1931 godine, koje odgovaraju tome istom višem činu.

§ 129

Oficiri invalidi prve grupe, u znak priznanja, unaprediće se u naredni viši čin bez predviđenog ispita.

§ 130

Oficiri invalidi, koji nisu prevedeni u rezervu, a dobili su ratni raspored imaju pravo unapređenja kao rezervni oficiri, koji su učestvovali u ratovima.

§ 131

Ratni vojni invalidi, zaštićeni ovim Zakonom oslobodavaju se kuluka u novcu i radu.

§ 132

Ratnim vojnim invalidima koji su stupili ili se povratili u državnu službu posle stupanja na snagu Zakona o činovnicima od 1923 godine, uračunava se u efektivno provedeno vreme u državnoj službi izuzetno §§ 49 i 253 Zakona o činovnicima — ono vreme koje su proveli u advokaturi ili privremenoj državnoj službi pre stupanja odnosno povratka u službu.

§ 133

Za amortizaciju invalidskih obveznica, koje se imaju izdati po § 119 ovoga Zakona, unosiće se svake godine prema planu amortizacije u državni budžet potrebna suma i predavati Narodnom invalidskom fondu, koji će imaćima ovih obveznica vršiti isplate.

§ 134

Sve potrebne pravilnike i bliže odredbe za izvršenje ovoga Zakona doneće Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja u roku od šest (6) meseci od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Pomenute pravilnike i odredbe za izvršenje ovog Zakona izradiće i predložiti za odobrenje Ministru socijalne politike i narodnog zdravlja Narodni invalidski fond u saradnji sa zainteresovanim Ministarstvima i Udruženjem ratnih invalida.

§ 135

Do donošenja novog uputstva o proceni privredne nesposobnosti ratnih invalida važi uputstvo za procenu od 6 jula 1929 godine St.Br. 55480.

§ 136

Ovaj Zakon stupa u život i dobija obaveznu snagu od dana obnarodovanja u »Službenim novinama«. Tim danom prestaje važiti Invalidski zakon od 4 jula 1929 godine sa svim svojim izmenama i dopunama kao i svi zakonski propisi koji su suprotni odredbama ovoga Zakona.

INTERPELACIJA

Milana Mravlja in tovarišev narodnih poslancev na pretsednika ministrskega sveta in ministra zunanjih zadev, in ministra kmetijstva in finančnega ministra radi pristranske podelitve 63 milijonov dravske banovine Zadružni zvezi v Ljubljani zaradi zgub pri Zadružni gospodarski banki.

GOSPOD MINISTER!

Za interpelacijo zahtevamo prvenstvo.

Dravska banovina je z odobrenjem ministrskega sveta najela za sanacijo zadružništva v dravski banovini obligacijsko posojilo v znesku dinarjev 63.000.000.— in se obvezala amortizirati ga v 20 letih ter ga obrestovati po 5% in to iz svojih sredstev.

Upravičeno smo pričakovali, ker je bilo povdareno, da gre za sanacijo vsega zadružništva v dravski banovini, da se bo ta velika vsota javnih sredstev vporabila v prid celokupnega slovenskega zadružništva, vpoštevaje številčno stanje obeh zadružnih central tj. Zadružne zveze v Ljubljani in Zveze slovenskih zadrug v Ljubljani. Do sedaj namreč se je v sličnih primerih vedno tako postopalo, tako n.pr. ob podporni akciji za časa predsednika pokrajinske vlade g. dr. Žerjava in banovanja dr. Marušiča. To raz-

merje, ki je podano tako po številu v obeh zvezah včlanjenih zadrug (Zveza slovenskih zadrug 381 včlanjenih zadrug, Zadružna zveza 682 tj. z 35% proti 65%) in v njih včlanjenih zadružnikov (Zveza slovenskih zadrug 90.769 zadružnikov, Zadružna zveza pa 140.617) tj. z 39% proti 61%; kot tudi po stanju kmetijskih dolgov (Zveza slovenskih zadrug din. 142.906.447. Zadružna zveza din. 237.356.905) govori za to, da bi se moralo tudi tokrat to posojilo oziroma podpora porazdeliti med obe omenjeni zadružni centrali po gotovem ključu, nikakor pa ne enostavno nakloniti samo eni zadružni matici tj. Zadružni zvezi v Ljubljani, kot se je to dejansko izvršilo. Saj sta obe zvezi delovali na istem teritoriju in pod enakimi okoliščinami ter bili zato deležni iste usode, povzročene po gospodarski krizi, ter posledic uzakonitve uredbe o likvidaciji kmetijskih dolgov, pri kateri so zadruge, včlanjene v Zvezi slovenskih zadrug, morale odpisati, to

se pravi izgubiti v korist splošnosti ogromni znesek din. 35,000.000.

Pri tej sanacijski akciji dravske banovine je bila Zveza slovenskih zadrug neopravičeno prezrta in prikrajšana, dasi gre za podporo iz javih sredstev, za kritje katerih bodo morali doprinesiti velike žrtve prav vsi davkoplačevalci dravske banovine.

Celokupno posojilo v znesku 63 milijonov dinarjev pa je bilo izročeno pristransko samo eni združni zvezi, ki ji načeluje notranji minister g. dr. Anton Korošec, ki je istočasno tudi predsednik Glavne združne zveze v Beogradu.

Gotovo je posojilo 63 milijonov dinarjev dodeljeno njegovi Združni zvezi z znanjem in aktivnim sodelovanjem g. dr. Antona Korošca. Tako postojanje je v največjem nasprotju z združnim načelom. To je tudi nedemokratično in neopravičeno.

Dobro nam je poznato, da se je ves čas, dokler so se vodila pogajanja za najetje tega posojila s Poštno hranilnico zatrjevalo, da je ista namenjena celokupnemu združništvu dravske banovine, da bo pravično in po združnem načelu razdeljeno med vse združne zveze v Sloveniji.

To se ni zgodilo, temveč se je proti vsemu pričakovanju postopalo popolnoma partizansko. Tako postopanje moralno odvezuje vse one davkoplačevalce, ki niso člani dr. Koroščevih zadrug, ker se jih je s pestjo udarilo po obrazu, zlasti še, ker vsi vedo, da je bil denar Združne zveze izgubljen vsled bančnega poslovanja Združne gospodarske banke v Ljubljani.

Nihče od upravnikov te banke ni bil klican na odgovornost, nihče ne ve, kako je bil združni denar izgubljen, sedaj se pa zahteva od davkoplačevalcev, da te zgube sami poravnajo in sanirajo prizadeto banko.

V Sloveniji je zavladalo splošno ogorčenje zoper tako pristransko postopanje, zato nam je čast vprašati Vas in Vas naprositi, da nam odgovorite ustmeno v Narodni skupščini:

1) Ali Vam je znano, gospod predsednik, da je ban dr. Natlačen posojilo v znesku din 63 milijonov dodelil v celosti samo Združni zvezi v Ljubljani?

2) Ali Vam je znano, gospod predsednik, da obstoji v Ljubljani tudi Zveza slovenskih zadrug, ki ima več kot eno tretino slovenskih zadrug včlanjenih in ki ni bila deležna omenjenega banovinskega posojila?

3) Ali hočete, gospod predsednik, takoj ukreniti potrebne korake, da se uredba bana dr. Natlačena razveljavi, s katero je izročil denar samo eni Zvezi, in da se posojilo razdeli med vse združne zveze v Sloveniji?

Izvolite sprejeti, gospod predsednik, uverenje o mojem globskem poštovanju.

Beograd, 10 februarja 1938.

Narodni poslanci:

Milan Mravlje, l. r.; Avgust Lukačič, l. r.; Ivan Prekoršek, l. r.; Albin Koman, l. r.; Rajko Turk, l. r.

